
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
27 — A
3

HIERONYMI CARDANI MEDICI MEDIOLANENSIS LIBER DE IMMORTALITATE ANIMORVM.

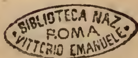

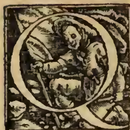
LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,

1545.

HIERONYMVS CARDANVS MEDICVS IACOBO PHILIPPO SACCO GALLIAE CISALPINAE PRAESIDI S. P. D.

VEMADMODVM *nullo alio argumento ueteres philosophi Deum esse cognouerũt, nisi eo ipso, quòd cœlum splendidißimum, atq; pulcherrimum intuerentur: Sic nunquam rationibus naturalibus intellectus nostri immortalitatem ostẽdere me posse confisus sum, nisi cùm mentem aliquam penè diuinã, cœlestisq; originis intuerer.* Ergo iandiu huc, illucq; *oculos intendens, tu mihi inter alios unus, atq; præcipuus uisus es, qui tot uirtutibus ornatus, tam singulari prudentia, tanta publicorum negotiorum peritia, tam præclara eruditione, mansuetudine, fide, religioneq; exemplum diuinitatis animi nostri exhibere posses.* Nam *uelut antiquo tempore artifices absolutum aliquod inchoandi operis exẽplar quærebant, ut olympij* Iouis *Phidiæ, uel eiusdem* Mineruæ *Athenis, aut si pingendum esset, Apellis* Ve*nus uel* Diana *inter sacrificantes uirgines proponebatur: Sic nobis ad operis argumentum humanæ mentis insigne aliquod exemplum inuenire oportuit.* Itaq; *tuam cum uitam, mores, ætatem, animiq; excellentiam inspicio, unus mihi in omnibus quæ ad mentis demonstrandam immortalitatem necessaria sunt, satisfacere posse uideris.*

Prætermittam etenim quãtis in periculis Francisco Sfortiæ Duci præsens affueris, quòd fide ille tua adiutus primò, atq; seruatus, consilioq; demum etiam regno restitutus, quòd Antonius Læua, uir acerrimus, Marinus Caraciolus cardinalis probitate, & pietate singulari, Alphonsus Aualus Princeps optimus, ac splendidißimus huius prouinciæ omnes proconsules tam dispari inter se, & si probatißimo quisq; ingenio firma continuatione amicißimum habuerint, ac in gerendis rebus cõsilio tuo semper usi fuerint. Illud sanè his omnibus maius esse existimo, quòd Cæsar ipse regnum hæreditarium adeptus adeò facta tua, tuam integritatem probauerit, fidemq; sit admiratus, ut te, senatumq; tuum, cuius iã princeps eras, ne uno quidẽ ex ordine illo amoto, integra cum authoritate seruauerit. Quod sanè argumentum esse debet & summæ omnium illorum innocentiæ, & ingentis tuæ sapientiæ. Possum'ne ego non admirari eum, qui cum Frãcisco Sfortia ob fidem aliquando in arce Iouis annuam obsidionem aduersus Cæsarem sustinuerit, per ipsum Cæsarẽ deinde redacta in eius potestatem prouincia ob singularem iustitiam, ac pietatem cõseruatus, & in summo honore confirmatus sit? At neq; id immeritò: cùm simul diuini propè animi sui profundũ consilium, religiosißimamq; mentem Cæsar nobis omnibus patefecerit. Intellexerat enim ille, optimos uiros, ac prudẽtißimos, afflictis populis quanto essent futuri solatio, ut iustitia animos retinere, mansuetudine lenire mala, sapientia periclitantibus occurrere possent. Quamobrem nõ solùm id tibi gloriosum, sed prouinciæ etiam salutare fuit, Cæsariq; argumentum optimi illius, non tantùm cõsilij, quo cuncta moderatur, sed grati etiam animi, cùm officia erga illum tua ac studia, dum

quasi

quasi sub interregno ob Sfortiæ mortem essemus, agnouisse uisus sit. Deerat tamen unum ad propositũ nostrum confirmandum, quod immortalitatis hostes, quasi Herculeum *argumentũ nobis opponunt: id scilicet,* Quòd *mens nostra senio confici, atq; ægrescere uidetur. id tu unus inter multos tam egregiè protriuisti, ut uerè in te* Plutarchi *sapiens illud dictum conueniat,* Καὶ μάλιστα σώζεται πόλις, ἔνθα βουλαὶ γερόντων ἀριστεύουσι. Propterea nec malè *ab* Homero *de sene dictum est,* παλαιά τε πολλά τε εἰδώς. Neq; *id mirum, cùm naturæ, & exercitationi, ætas accesserit.* Nam *senilis sapientiæ testimonium locuples est* Decretum *sapientissimi olim populi* Atheniensis*, quo cauebatur, ut qui quinquagesimum annum excessissent, soli per præconem in consilium uocarentur.* Itaq; *quod ab exemplo inclytæ uirtutis tuæ sum consequutus, scilicet ut animi nostri immortalitatem naturalibus* rationibus *probare me posse intelligam: si tibi hoc operis non dedicaretur, non'ne merito, & si exiguo te præmio fraudarem, ingratus uiderer?* Neq; *uerò te adulãdi studio teneri me persuadeas, ut unius hominis admiratione commotus tantam rem ostendere aggrediar.* Verùm *cùm primum animi tui magnitudinem animaduerti, ad alios conuersus, quicquid in illis sapientiæ, sanctitatis, ac diuinitatis inerat, diligenter indagare, demum etiam obseruare cœpi: atq; ea de causa & initium, & argumentum operis huius tu mihi unus præstas, quòd inter multos dux, & antesignanus propositus, animum meum ad tantam capessendam prouinciam erexeris.* Ergò *cùm nondum libros de* Sapientia*, quos* Francisco Sfondrato Sarnensi Episcopo*, uiro prudentia, & integritate singulari, dedicauerã, absoluissem: libellum hunc conscribere adortus sum, in quo, ne (quod*

ego ſemper euitaui) Græcam inquam loquacitatem, aut inania nugamẽta requiras uelim, ſed ſenſus, ac rationum uim, interpretationisq; ſubtilitatem. Quæ & ſi non ſumus aſſecuti in tanta ſcribendi, profitendi, medendiq; aßiduitate, ac negotiorum multitudine, quid mirum? cùm neq; per tempora liceat. Ea igitur de cauſa non te, qui omnia pro ſolita manſuetudine accipis, ſed acres iſtos cenſores oratos uolo, ut ſiquid erroris ſeſe inueniſſe putent, tot rebus impedito aut parcere uelint, aut ipſi meliora proferre. Verùm ſi quiſpiam forſan de operis propoſito nos interroget. Reſpõdemus: Cùm uniuerſæ ſapiẽtiæ præcepta ab antiquis tradita his tribus contineantur, Γνῶθι σεαυτὸν, τοὺς ἄλλους, καιρόν. horum difficillimum erat, Seipſum agnoſcere, ut Thales inquit: reliqua duo in libris de Sapientia docueramus: hoc igitur unum reſtabat demõſtrandum. At quonam pacto nos, inquam, agnoſcemus uel melius, quàm ſi propriã animi noſtri ſubſtantiã, originemq; cognouerimus, quàm diuina & nobilis ſit, unde profecta, & quò migratura? Hæc igitur omnia docere uolens ex naturalium philoſophorum principijs, ne diutius occupationes tuas morer, Iacobe Philippe Sacce, optime, ac ſapientißimè hinc exordior.

HIERONYMI CARDANI MEDICI MEDIOLANENSIS DE ANIMI IMMORTALITATE LIBER,

Ad sapientißimum uirum Iacobum Philippum Saccum, Galliæ Cisalpinæ Præsidem optimum.

SAEPE, ac diu dubitatũ est, An animus hic noster immortalis, atq; incorruptibilis sit, uelut diuinum aliquod numen: an potius, ut reliquorũ omniũ animãtium, morti obnoxius cũ ipso corpore simul intereat. Atq; si superſit, & illud etiã dubium est, an omnibus hominibus unus atq; idem existat, uelut uno sole cũcta collucent: an potius distributus pro uniuscuiusq; mortalis corpore, ut totidem animi sint, quot etiã homines? Deinde, si unus sit, an substantia ipsa etiã una sit, qua animi constant: an uerò animorum diuersa sit ratio, principium uerò unum? Cùm uerò principium unum sit, atq; immortale, quod in no-

bis etiam est, an & ipsum perpetuum simul, an ueró quod separari potest æternum? Ideoq; non semper contingit intelligere principio extrinsecus existente, quod uerò in nobis corrumpitur, nec manet, quoniam natura sua, & si sit sempiterna, non tamen secus ac lumen solis in aëre diffluit subiecti uarietate, quamuis causa ipsa immobilis, ac diuturna existat. Quod & si hoc in nobis sit immortale, utrum'ne unum tantùm, an plura sint, quæ mortis expertia dici debeant. Neq; enim ulla quæstio aut difficilior est, aut magis in hominum opinione, uel utilior, aut maiore contentione tractata. Habēt singuli uerisimilia suarum sectarum argumenta: Verùm quæ animum mortalem astruit, ut simplicissima existens, omnibus cæteris è directo opponitur. Quamobrem nil mirum, si hæc una plures reliquis rationes possideat.
1 Quid enim, illi dicunt, opus est tot rationibus ad intellectus naturam dignoscendam? cùm illum, ut reliqua omnia, ex infantia augeri, & in senectute adeò, ut ad nihilum re
2 digatur, minui uideamus. Tum uerò, cùm omniū cœlestium corporum anima tantùm sit una, paruusq; tam immensæ molis immortalium numerus, hęc ipsa inferiora innumerabili deorum copia abundabunt, diuinum censeri debet quod immortale est, & semper intelligit: erit enim immortalis
3 etiam illorum una uoluptas. Atq; si superest quorsum hoc? an ut ociosa substantia sine opere, aut aliud opus denuò habebit, nec sensibus prorsus utetur, aut uita, aut forsan (ut Stoici dicebāt) uiuet quidem, sed donec mundus ad conflagrationem

futur

futuram,quam ipſi credunt,peruenerit: tunc uerò
unà & illa cum orbis mole deſtruetur. Sed quid 4
uos potiſſimum mortales ad hanc tantam,ac incre
dibilem accendit ſpem? cùm videatis tot homines
belluarum veſtigia imitari, tam paucos uirtutem,
atq; eruditionem colere. At ex ijs paucisſimi ad in-
ſignem perueniũt tamen doctrinã, quorum etiam
uitæ minima pars huic contemplationi adijcitur:
reliquum totũ ſomno, crapulæ, alijsq; neceſſarijs
rebus, quas cum animalibus reliquis communes
habemus,impendi ſolet:atq; ſi uel eruditisſimi uiri
ſcientiam uniuerſam diligẽter æſtimaueris,quam-
uis ùel totam uitam in ſtudijs exigat, nihil tamen
ibi immortalitate dignum inuenies,ſed pauca con
fuſa,obſcura,incerta, ex infinita rerũ,ac clarisſima
ſerie,ut doctus certè ab indocto parũ differat, imò
nec à bellua,& ſit quãtumcunq; hoc interuallum,
nunquam infinitũ illud eſſe fateberis:quod tamen
neceſſarium eſt eùm confiteri, qui animum uelit
noſtrum eſſe immortalem. Adde verò quàm uio-
lenter,quanta difficultate,ut prorſus obnitente na-
tura,quanto uitæ diſpendio, ad eam exiguam do-
ctrinæ portiunculam trahimur, ut iam cùm mori
incipit homo,vix ſcire quicquam ſe putet:& tamẽ
illud infinitorum hominũ arte,& ſtudio per mul-
ta ſecula,maximisq; laboribus conquiſitũ eſt. Inde 5
ſi hominum animi ſuperſunt, mirum admodum
illorum nullum ad nos unquam tanto tempore
perueniſſe. Nam quæ de his narrantur, nõ obſcu-
rè ad fabulas referri debent. Neq; enim tam auda-
cter Ariſtoteles, cùm animo quandam immorta-

litatis ſpeciem tribuiſſet, illum tamen à morte me-
miniſſe eorum,quæ in uita hac egerit,negaſſet: ſed
uel in dubia re ſaltem,ut facere ſolet,& quæ nega-
6 tiua conſtat,ſilentio rem trāſigere poterat. Sed ſint
iam immortales,cur tantùm non ſolùm totus ho-
mo in cruciatibus affligitur, ſed diuina conſtans
natura ad malum fertur? Nam & ſi exiguum ſit,
quod diuinum eſt,toti tamen moli præeſt, illudq́
corpus elemētare gubernat. Cumq́ quælibet ani-
ma in diuerſum trahere poſsit, nam & arborum
creſcere facit in ſublime quod graue eſt, & bellua-
rū volare,ac ſaltare, quod ſuapte natura deorſum
fertur:quātò uериſimilius, ſi noſter hic diuinus eſt,
illum nos,etiam obnitente mole ſenſuum,ad diui-
7 na tamē machinam ſuam trahere deberet? Deinde,
cur adeò gloriæ,cur famę cupidi,quę umbra quæ
dam eſt, ac ſatis tenuis uitæ noſtræ, ſi adeò ſolida
8 uita à morte ſuperſtes eſt?Cur uerò Achillem,Ho
merumq́ celebramus,ac Ciceronem,tanquam ui-
ros rariſsimos, ſi animo immortali exiſtēte omnes
longè maiores futuri ſunt, imò ne illi pro grega-
9 rijs digni habebuntur. Vel, cur mortē non minus
feris, imò magis formidamus, ſi in aliā clariorem
10 uitam eſt tranſeūdum? Deniq; ſi hic intellectus di-
uinus eſt,quid illum prorſus detinet,ne ſemper in-
11 telligat?Cumq́ tot ſint illius opiniones de immor
talitate diuerſæ, cùm una tantum ſit ueritas, non
aliunde prouenit,niſi quòd nulla illarum vera ſit,
atq; ideo illud accidat,quod feræ retibus circunſe-
ptæ,quæ cùm nullum exitus locum habeat, plu-
12 ribus in locis tāquam fugitura immoratur?Quòd
ſi im

ſi immortalis omnino ſit exiſtimandus animus, hoc nulla magis ratione credendum eſſet, quàm ut bonorum, ac malorũ ratio habeatur. At quàm dignum ſit ob breuis temporis labem perpetuò quenquam torqueri, nec tyrannorum leges iubẽt: ſed nemo adeò excors ex philoſophis habitus eſt, qui tam ſtolidam opinionem inuehere auſus ſit, cùm expertem omnis affectus, nedum cruciatus, ſubſtãtiam illam puriſsimam eſſe deceat: niſi ſolus Plato, qui tamen cùm aliò tenderet, ob hoc ſolùm nihilominus malè audiuit, vnde in illum Carmina hæc Græca iactantur,

Ἀν μνήμης ἄνθρωπε λάβῃς ὁ πατήρ σε τί ποίων
Ἔσπειρεν, παύσῃ τῆς μεγωλοφροσύνης
Ἀλλ' ὁ Πλάτων σοι τῦφον ὀνειρώσσων ἐνέφυσεν
Ἀθάνατόν σε λέγων, καὶ φυτὸν οὐράνιον.
Ἐκ πηλοῦ γέγονας, τί φρονεῖς μέγα, τοῦτο μὲν οὕτως
Εἶπ' ἄν τις κοσμῶν πλάσματι σεμνοτέρῳ.
Εἰ δὲ λόγον ζητεῖς τὸν ἀληθινόν, ἐξ ἀκολαστου
Λαγνείας γέγονας, καὶ μιαρᾶς ῥανίδος.

Quæ ſic nos reddimus,

Si memor humanæ es fœdæq; propaginis, olim
Quodq; pater gutta te genuit miſera:
Hunc pones faſtum, quo te Plato adornat inanem,
Aeternum dicens ſemen, & æthereum.
Somnia ſunt hominis, nugæq; meræ, omnia cœno
In nobis conſtant, interitura breui.

Porrò quid illum attinet accuſare? qui cùm ui- 13
deret nihil in homine præter reliqua animantia fo re præcipuum, totam belluarũ cateruam, modò perfecti

perfecti essent generis, animam dixit habere immortalem:& bos ille, qui sub claua cōcidit, & gallina, quæ nobis singulis diebus oua parit, Deus quidam est. Quid rogo, num omnino hęc puerilia non sunt? aut ego hac in re quicquam mentior?
14 Sed subterfugias, Hominis solus animus est immortalis. Quo argumento? Quòd ratione utitur. Nempe aliud nec fingere contingit. At Ratio ipsa differētia est hominis, qua ab alijs disiungitur animātibus: neq; enim aliud habet, quo ab illis distinguatur. Sed uide, quidnam sit hæc, imò quàm parua res: nam nihil aliud est ratio, quàm uis quędam resiliendi ex vna imaginatione in aliam, tum ex cogitatione in cogitationem: uerùm multiplicata non secus, quàm ex simplici nodo retia constituuntur: omnia hæc cōsurgunt admirabilia, ars, consilium, scientia, prudentia, sapientiaq;. Argumento est, quòd in viris, quibus non facilè illa reperitur, quos ingenio tardos dicimus, nihil horum fermè uidetur. Verùm ad omnia, quia omnia ex tenui illo principio ortum habent, transcēdit, igitur uelocitate magna semper idem repetēs ac uelut (ut dixi) retia nectens, exigua illa ui sæpenumero repetita, aliquid admiratione dignum emergit, his pre sertim, qui huius rei non intelligunt originem.
15 Enimuerò uis uidere in nobis nihil prorsus adesse, præter sensum? cùm dormiturus quasi es, remitte omnem cogitationem, ac denuò cùm excitaris, intelliges te animo omni caruisse, an putas, si tam leuiter ille diffluit, in tāta perturbatione, qualis mor
16 te accidit, cum manere posse? Sed maneat, nūquid
mundo

mundo exiſtente ęterno,numerus ille infinitus adhuc ſupereſt? omniaq́; animis plena erunt? nec tamē ſufficiet:quoniam infinito capiendo nulla certè capacitas ſufficit.Verùm hoc tolerabile: illud planè abſurdiſsimum, quòd cùm infinitus ſit hic numerus,attamen in dies ſingulos ſemper augeatur.
At uerò ne iſtud etiam ſtultum eſt, nos tandiu ui- 17
xiſſe,nec quęquam huius uitæ recordari, ſolumq́; hoc animal ſapientiſsimū (vt ferunt)ſeipſum ignorare.Nam ſi & hoc credamus, quòd animus ipſe ſit immortalis,tamen qualiter hoc contingat,nemini hucusq́; compertum eſt:quin potius uoluntate quadam inepta,qua etiam regna, & imperia ſolemus optare,quàm ulla ratione ad tantam,ac adeò
inacceſſam rem ſpe ferimur. Quod ſi ita eſt, quàm 18
iniqua eſt hæc partitio? cùm tot homines in inſulis nouiter repertis hoc neſciant,neſciuerintq́;: tum uerò antiquo tempore gentes ferè omnes hoc ignorabant. Tantum igitur præmium etiam ſorte ipſa diſtribuitur?atq; etiam,ut apud Homerum, ſors quædam dijs imperabit,ut cùm Vulcanus dicit,

–τό τ' ἀρ πάθον ἄλγεα θυμῷ
Εἰ μή μ' ἐυρυνόμη τε θέτις θ' ὑπεδέξατο κόλπῳ.
Sic'ne ſinemus nobis illudi, ac quaſi præſtigijs mentem inuolui?

At tamen ſcimus, an hoc ipſum eſt quod æter- 19
num putas,quodq́; tam labile eſt,atq; in memoria repoſitum eſt: unde Plato Memoriam in Theæteto,Muſarum matrem appellauit,& Cicero diuinū quoddam eſſe illam exiſtimat, cùm ſit ſapientiæ uniuerſæ theſaurus. Quò fit, ut qui ea carent, & ſi

uel o

uelocißimè nectant, nunquam tamen egregium quicquam conficere poterunt, corruentibus tam cito nexibus alĳs, quàm celeriter fiunt. Igitur'ne eiusdem rei sedes altera mortalis erit, altera æterna? aut aliud sapimus, aliud est quod memoria tenemus? aut'ne dicendum erit cum Platone, Nostrum hoc scire esse recordari? Vides quanta hîc absurda contingunt, ut hanc opinionem tuearis. Quinetiam Plinius mortalem censet. Alexander verò Aphrodiseus, & Ioannes Scottus de Aristotele affirmant, quòd idem de illo statuerit. Sed hos tanquam notißimos prætereo, vnius Galeni uiri grauißimi sententia requiratur, dicentis,

Ἀνδρόνικον δὲ τὸν περιπατητικὸν ὅτι μὲν ὅλως ἐτόλμησεν ἀποφήνασθαι τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ὡς ἐλεύθερος ἀνὴρ ἄνευ τοῦ περιπλέκειν ἀσαφῶς, ἐπαινῶ τε πάνυ καὶ ἀποδέχομαι τὴν φράσιν τοῦ ἀνδρὸς, εὑρίσκω γὰρ αὐτὸν καὶ κατ᾽ ἄλλα πολλὰ τοιοῦτον.

Quod est: Andronicum Peripateticum, quòd omnino audacter animæ substantiam declarauerit, ut uirum decet liberum, ac absq; obscuris inuolucris, ualde laudo, & uiri sententiam recipio: talem enim eum & in pluribus alĳs inuenio.

Quid hoc est, Audacter protulisse, nisi quod legibus omnibus interdicitur, quodq; plebi inuisum est? At hoc ipsum planè Galenus affirmat: est autem nihil aliud, quàm quòd mortalis sit animus. Tum rursus:

Εἰ δ᾽ ἀθάνατος ἐστιν, ὡς Πλάτων βούλεται, διὰ

τί χω

τί χωρίζεται ψυχθέντος σφοδρῶς, ἢ ὑπερθερμανθέντος, ἢ ὑπερξηρανθέντος, ἢ ὑπερυγρανθέντος τοῦ ἐγκεφάλου; καλῶς ἂν ἐπεποιήκει γράψας αὐτὸς, ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τὰ κατ' αὐτὴν ἔγραψε.

Hoc est: *Si autem immortalis est, ut* Plato *affirmat,* 20
cur'nam separatur, ualde refrigerato, uel excalefacto, uel exsiccato, aut humectato cerebro? Pulchre *fecisset* Plato, *si causam huius, quemadmodum & reliqua conscripsisset.*

Sed mittamus ambigua, illum potius clarè loquentem audiamus hoc modo:

Τοῦτο μὲν οὖν ἤδη καὶ ὑποψίαν τινὰ ἀφαιρεῖ μεγάλην ὅλῃ τῇ τῆς ψυχῆς οὐσίᾳ μὴ οὐκ ἀσώματον ᾖ. πῶς γὰρ ἂν ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος κοινωνίας εἰς τὴν ἐναντίαν ἑαυτῆς φύσιν ἀχθείν, μήτε ποιότης τίς οὖσα τοῦ σώματος, μήτ' εἶδος, μήτε πάθος, μήτε δύναμις.

Hoc est: *Hoc quidem magnam quandam de animæ totius substantia aufert suspicionem, ne non incorporea sit. Quomodo enim à corporis societate in contrariam suæ naturam traduci posset, si nec qualitas aliqua est corporis, nec forma, nec affectus, nec potentia est?*

Gręcam voluimus addere lectionem, non quòd immutata plura sint: sed ne cùm uerborum ambiguitate in arcto res collocata fuerit, quispiã alterutri parti nos fauere dicat. Sed nec minoris ratio 21
Galeni authoritate eius facienda mihi uidetur, qua animæ interitũ astruit, ea autem est, Fateor annexam illam, ut meritò instrumenti propria ui: quanquam & hoc arduum sit, illa existente incorporea, actione sua frustrari, at in diuersum ac contrarium

trahi

trahi neutiquã naturę proprie, nisi etiam illius fuerit aut uis quædam, uel affectus, aut forma concesserim. At verò ut ad institutum denuò reuertar: Cùm in nono de dogmate Platonis, & Hippocratis libro, ad sermonem de Platonis opinione iuxta finem, quam de anima haberet, deuenisset, illud subiunxit: Summæ quidem esse diuinæ sapientiæ indicium, fabricam nostri corporis his rationibus, quas superius attuli, abundè ostensum est. Quæ verò de Animæ, & Deorum, qui nos finxerunt, substantia proferuntur, probabilitatem, & uerisimilitudinem non excedunt. Cùm verò paulo pòst rationalem partem animæ diuinam esse dixisset, ne uel hoc verbo dubij essemus, quòd diuina soleant etiam esse immortalia: protestatur illico, se nihil de animæ substantia, aut immortalitate prorsus locutum fuisse: quinetiam, ut intelligeremus, diuinitatẽ illam ad officium, non ad substantiam, aut diuturnitatem rationalis animæ pertinere, quodq; unicum uidebatur huius opinionis Platonicæ fundamẽtum, imò Aristotelicæ, Animum siquidem ob id æternum esse, quòd uniuersale (vt dicunt) concipiat, quod æternum est, ac materia caret, ille ex toto subruit. Nam in secundo Artis curatiuæ, belluas etiam affirmat uniuersale ipsum agnoscere aliud à singulari, exemplo ni fallor ab asino, & camelo sumpto: nam & Leonem fugit, nec fugit camelum, hunc etiam sibi agnitum libenter admittit. Hic etiam in duobus libris, quorum alteri titulus est De affectuum animi, alteri De peccatorum dignotione, ac medela: moralem cùm tra

ctaret

ctaret institutionem, hominemq́ cunctis alijs præferret animantibus, non alio eum pręposuit priuilegio, quàm rationis. Expediebat autem maximè ibi, non solùm immortalitatis afferre rationem, sed & quemadmodum Aristoteles facit, ad rectam uitam instituendam, eam & si non crederet confingere. Sed ad pristinum propositũ denuò reuertor,
Si immortalis est animus, non alia magis ratione 22
cēsendus, quàm ut flagitiorum luat pœnas: at uerò si æterna, ac diuina est substantia, quid nam pati poterit? an in ignem, aut in aquam, glaciem'ue, poëtarum more conijcietur? aut ipsa seipsam desiderio perpetuo torquebit? & quæ etiam nihil admisit, nam solùm mortales animæ affectibus subijciuntur, ut Plato uult, nihil minus insons plectetur: tum uerò, cùm non agnoscat, nisi uniuersalia, quomodo iustè propter singularia pœnas dabit?
Sed est & aliud mirum, quòd cùm omnes animi 23
uirtutes continuo quodam ordine disponantur, ut sensus, imaginatio, memoria, ratio, intellectus: nec uel modico plus ratio ab intellectu uincatur, quàm ipsa memoriam superet, ut non solus Plato, sed penè antiqui omnes cum illo memoriam aut principem animæ partem, aut cum intellectu ac ratione eandem constituerint: cæteris omnibus manifestè mortalibus, ac corporeis existentibus, solus intellectus incorporeus, immortalisq́ habeatur? Illud 24
uerò ualidissimum interitus animi argumentum est, quòd ipse in loco sit, quãdoquidem forma corporis per consequentiam saltem necessariò sit in loco. Etenim corpus, & homo in loco non obscurè

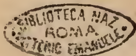
eſſe dici debent, quare & eorum formæ illorum cauſa: At Deus ipſe, & cęleſtes intellectus, atq; ſubſtantiæ, ſaltem operatione in loco eſſe dicuntur, octauo phyſicæ auſcultationis, & primo cœli. At uerò poſt obitum ubi erit, aut quonam pacto tendit ad eum locum? num per motum aut mutationem? Nequaquam: nam quod diuidi nequit, moueri, nec mutari non poteſt per ſe, nec alterius cauſa: cum corpus iam reliquerit: non igitur ſubito mutari, uel ad illum tēpore, ac motu deferri ſponte, uel alterius cauſa poteſt. Præterea ſi tranſmutatur, illico id fiet: nam tum primùm anima illic eſſe incipit, cùm corpus cadauer efficitur. Cuius igitur motus hæc tranſmutatio terminus eſt? Non alterius certè, quàm eius, quę in qualitate: qualitas igitur, non locus acquiritur: alterius igitur cauſa, non per ſe locus per id mutationis genus habetur. At quod per ſe qualitate mutatur, per aliud in loco eſt: cadauer non anima terminus eſt proprius huius motus, qui ſecundum qualitatem fit: per hanc igitur cadaueri non animæ locus per conſequen-
25 tiam acquiritur. At qui animam ſupereſſe teſtantur, alicubi eam eſſe affirmant, ſed neq; ſeparata quid agat quicquam habet, nec à Deo recipere poteſt intelligendi uim, cùm ille nihil ſine motu æterno cœli, ex Peripateticorum ſententia, cuiquam tribuat: hoc autē, imò nec ipſa anima, cœlo ſubijci
26 ci non poteſt. Manebunt, inquam, ne fortè morales uirtutes? Certè non: nam præter id, quod demonſtrauimus, iam animam humanā ſeparatam à corpore nihil intelligere, vnde nec moribus ornari

nari, qui fine cognitione esse nequeunt, aliud est, quod impedit: nam illis uti non potest, tum quia organo corporis caret, tum quòd ad unã partem uoluntas eius necessariò ab obitu ex omnium, qui immortalitatem animi tuentur, inclinatur: at uerò electio nõ est illorum, que nec esse possunt, nec eligi queunt. Est etiam illud uero simile, Animam, si superfit, animas reliquas omnes cognoscere, uel saltem aliquas. Si quidem omnes, infinitas igitur, atq; ideo infinita uirtus erit, quæ cognoscit: Sin aliquas tantùm, maximè eas, quas in uita cognouit, quare memoria utetur: Ostendit autem Philosophus tertio de anima, illas nõ meminisse post mortem: Tum uerò cognitio ea, erit'ne per cognoscentis essentiam? quid igitur prohibet, vt quemadmodum Deus, ne omnes futuras, præsentes q; cognoscat, atq; ideo denuò infinitas? Sin autem per illarum essentiam, esset forma dũ intelligitur ab alijs, & informata (ut dicunt) dum intelligit: hoc autem est absurdissimum, & intellectu perdifficile, sin per speciem, seu similitudinem ab alio utpote obiecto profluentem, aut à Deo, uel una omnes intelligit animas, uel omnibus omnes, vt vnicuiq; intelligendæ animæ species sua correspondeat? Ergo altero horum efficitur, vt confusè eas agnoscat, si una similitudine omnes comprehendit: altero, vt infinitam habeat cognitionem. Multò uerò minus consentaneum, atq; eò magis ridiculosum, existimare, ut simul loquantur: cùm enim natura similes sint, & æquales, auditus ac sermones undequaq; mutuò erunt infiniti; atq; id ridiculosius sanè an-

27 Cap.5.

gelo Maumethi,quem tot ora habentem singulis
capitibus, atq; in singulo ore tot linguas finxerũt.
28 Nunquid etiam si à morte corporis meminit, uel
etiam ad illud natura sua inclinatur,tandiu frustra
bitur,atq; innoxia in posterũ perpetuo desiderio
illius discruciabitur? An uerò naturaliter resurgẽt
mortui? an uiolenter res diuina, æternaq; huius
corporis carceri mancipabitur? Porrò illud etiam
necessarium fiet,ut scilicet libera natura in immu-
tabilem euadat:& si regressus concedatur, denuo
immutabilis fiat libera,aut si impedimento anima
aliquo à libertate reuocatur, erit hæc uiolẽtia ipsi
animę perpetua:at cõcessum uidetur ab omnibus,
affirmatq; philosophus, nullum uiolentum esse
29 perpetuum.Est etiam illud consequens ad hos,qui
animum immortalem prædicãt, ut hominem nec
uerè generari,nec uerè fateantur interire: quando-
quidem potior pars manet,aut ante ipsum homi-
nem est:atq; ideo Plato transmigrationem quan-
dam uocat,& qui cum eo consenserũt: totus enim
homo,si anima est immortalis,anima est:& Theo-
logi somnum ob id mortem uocant:an uerò Peri
pateticos sic appellare,ac credere mortẽ talem esse
expediat,aliis diiudicandũ relinquo.Forma etiam
cordis senescit,senescunt enim operationes, atq; ut
in adagio,Bis pueri senes: operatio docet formam
qualis sit cognoscere:nam non ex alio oculi formã
consenuisse agnoscimus, quàm quòd senio malè
uidet.Senescit igitur anima, quæ cordis ut potio-
ris partis forma est, seu totum corpus sedem illius
31 esse mauelis.Nec credẽdum est, reges ac tyrannos
tam

tam paruam in hominum cæde habere dubitatio-
nem, ſi illorum animos exiſtimarent eſſe ſuperſti-
tes: quandoquidem, exuti & ipſi regno ſimul ac ui
ta, tot hoſtes meritò ſint habituri. Eſſet præterea 32
mirum, ſi animus eſſet intellectus quidam à corpo
re ſecundum naturam ſeparatus, quod uel in pri-
mæ philoſophiæ libris de ipſo, vel in libris de ani-
ma de reliquis ſeparatis ſubſtantijs philoſophus
non pertractaſſet. Quinimo tota hæc conſideratio 33
naturalis potius eſſe uidetur: nam cùm ſecundum
rem intellectus moueatur, materia ſenſibilis eſt de
illius ratione: nam ſi à materia pendet res, in dubio
poſita non eſt: ſin ut cœleſtes intellectus abſolutus,
cur non uelut & in eis nulla à materia pro illius
differẽtia ratio ſumitur. Quare non obſcurè Auer
rois ſententiam amplectimur, quæ cùm multò ſit
abſurdior quàm utilior, meritò relinquenda eſt.
Illum etiam duabus naturis præditum concedere 34
cogeremur: ut enim à ſenſibus pendet illius opera
tio, naturali ſubijcitur: ut abſoluitur ab illis, primo
philoſopho, necꝗ enim ut ſeparata eſt à naturali
conſiderari poteſt: nam reliqui intellectus princi-
pia ſunt orbiũ, iſte uerò ut forma ſolùm iam fuit:
quare abſurdiſsimum, & inauditum eſt, ut eadem
forma, ſub eodem operandi genere à duobus tam
diuerſis artificibus conſideretur. Adde, quanta ſit, 35
ac quàm ambigua pugna inter ſenſus impulſum,
ac rationem, quamcꝗ uiciſsim cõſtet uictoria. Quî
fieri igitur poteſt, ut immortali rei mortalis non
pareat? imò pax debet eſſe inter illa perpetua: di-
uina enim pace gaudent, imperantcꝗ mortalibus:

atq; eò magis, quòd in una anima ambo ſedem
36 habent. Animus etiam ſi in partes diuidatur, nec
patiente, nec agẽte nobis intellectu quicquam pro-
deſt, etiam ſi uterq; ſit immortalis: nam ſine patien
te agentem, ſine ſenſu patientem Philoſophus ne-
gat quicquam intelligere. Extincto igitur ſenſu,
etiam ſi ſuperſit uterq;, neuter tamen intelliget:
prædicat enim ille, oportere intelligentem rerum
imagines per ſenſum interiorem formatas cõtem-
plari. At uerò ut & in ſenſu ſemper præuium eſt
37 pati, ipſi ſenſus iudicio, quod uerè ſentire eſt. Vi-
detur etiam Ariſtoteles ſecundo de generatione
Cap.3. animalium, omnes animas potentia in ſemine ſitas
affirmare: vbi verò potentia, ibi & ſuus actus.
38 Quòd ſi omnino extrinſecus, quaſi uerè exterius
prius exiſtẽs, accedat, ubi propria illius operatio?
nanq; omnis forma operationem habet ſibi pro-
priam, quare & illam corpori coniuncta ſeruabit.
39 Neq; etiam illud facile eſt oſtendere, quo'nam pa-
cto æternæ exiſtenti, poſteà corpori contingere
poſsit? apud Ariſtotelem enim æterno nihil con-
tingit: perpetua igitur inclinatione ad corpus ur-
getur: quare rediuiuam facimus Auerrois opinio-
40 nem. Nec ſatis intelligere poſſum, quo'nam pacto
exiſtentibus duobus actu iam animo & corpore,
41 unum uerè ex his fiat? Aut quomodo immortalis
exiſtens, & materia carens, forma ac principium
poſsit eſſe nutritionis? Namq; cœleſtia generandi,
alendiq;, mortalibus uim exhibẽt, ſed non formæ,
42 uel ſimilitudinis ratione. Apertè etiam fatetur in-
tellectum Ariſtoteles, primo de anima, quodam in
terius

terius corrupto euanescere:an verò propria subla-ta operatione forma manebit,an potius aliam nan ciscetur operationem propriam non mutata for-ma, aut quod extremum est, formam simul cum ipsa facultate mutabit? Ipse etiã Philosophus dum 43 animam diffiniret,nec corpus naturale, atq; orga-nicum, nec quòd illius esset actus omnino præte-rijt,nec intellectiuam ab hac tam generali animæ diffinitione seiũxit. Neq; igitur non talis unquam poterit esse intellectiua anima, nisi diffinitionis par tes à diffinito separari queant,uel tempore,vel alia causa, vt non sit res una perpetua diffinitio. Illud 44 quoq; non minore dignum admiratione, quòd animus perpetuum tempus solitarius consumpse-rit,consumpturusq; sit, tam breui curriculo morã hic ducens in corpore. Nam quid de abortiuis di-cam,ac tot alijs,qui protinus ut nati sunt moriun-tur? Quid quòd tam leuibus causis hæc cõiunctio subijciatur? cùm quantacunq; uitę prolixitas ante cedenti spacio, uel subsequenti temporis compara-ta,puncti uicem,ut rectè Auerrois inquit, referat. Quorsum igitur tot animæ fœtuum, ac nuper, ut prodierunt ex utero,uita excedentium? Quàm in-digna,quàm futilis,quàm ambigua copula huius immortalis Dei cum mortali,ac fœda compage? Rursus denuò, tanquam infecta re, causam hanc 45 nouis argumẽtationibus aggrediamur. Si animus immortalis est, forma proculdubio humani cor-poris erit:irridet enim Philosophus primo de ani-ma dicentes Pythagoricos, animam corpore uti Cap.3. tanquam instrumento, atq; ideo diuersorum ani-

malium ſubire corpora: nanque cùm annexa ſit, ut forma, non cuique corpori quælibet anima conueniet. Non enim, ut ille inquit, ut in fiſtula fabrilis ars, ſic animus in corpore: ars enim non à fiſtula pendet, uerùm illius eſt tantùm principium. Id ſi de anima fateamur, dicebat Ariſtoteles, nihil prohibet, quin Pythagoricorũ fabuloſam diuerſarum animarum uiciſsim in corpora etiam hominum, atque belluarum tranſmigrationem admittamus. Ergo ſi corporis, ut & nos fatemur, anima eſt forma, non'ne ſubiecto corpori melius, quã ſubſtantiæ accidens inhærebit? nam ex animo & corpore unum uerius fit, quàm ex ſubſtantia, qualitateque: quare cùm ſine ſubſtantia accidens manere nequeat, multò minus ſine corpore animus. Sed ſi ge
46 nus alterum animæ eſt intellectiua atque ſenſitiuæ ſuperaddita, cur homo à belluis nõ genere, ſed ſola ſpecie differt? Nanque cùm animalia ſenſitiuam animam ultra plantas poſſideant, meritò ab illis etiam genere differunt: quæ enim ſola ſpecie differunt, eaſdem habent animas, ſed differentiis diuiſas, que genere aliquid plus, minus'ue. Homo igitur quoddam genus eſt, atque à belluis aliud: huius itaque generis diuerſæ ſpecies denuò, ut belluarum erunt, differentiæque hominum, uelut & illarum ſecundum formam plures: quod nemo, uel immortalitatis animi cupidiſsimus unquam concedere au ſus eſt. Si etiam in homine una anima eſt, uel ſen-
47 ſitiua intelligit, atque ſic corporea eſt uis intellectiua: uel intellectiua ſentit, quia afficitur, & patitur: utroque igitur modo illarum quælibet morti ob-
noxia

noxia est. Si autem duæ, aut plures animæ sunt, homo duo erit, duorumque animalium, ac trium uiuentium personam subibit. Neque illud præ- 48
tereundum est, quòd quemadmodũ auribus audientes, oculisque cernentes, nihilominus nos totos audire, cernereque sentimus, atque idem de tactu, nec magis hoc quàm oculis, aut auribus, quamuis illius instrumentum longè latius toto corpore sparsum sit, generaliter utimur, quoniam quilibet sensus ad totam animam, quæ ubique diffusa est, refertur, ac pertinet: sic cùm non secũdum propriam ullam partẽ intelligere uideamus, sed toti, necesse est, ut intellectus & ipse uelut & anima per totum corpus distribuatur: quare, ut corpus sit, aut uis corporea quædam. Sed huic meritò quisquam forsan occurrat, dicente Philosopho in initio libri de Iuuentute, & senectute,

Ἐπεὶ δὲ περὶ ψυχῆς ἐν ἑτέροις διώρισται, καὶ δῆλον ὅτι οὐκ οἷόν τε εἶναι σῶμα τὴν οὐσίαν αὐτῆς, ἀλλ' ὅμως ὅτι γε ἔν τινι τοῦ σώματος ὑπάρχει μορίῳ φανερὸν καὶ ἐν τούτῳ τινὶ τῶν ἐχόντων δύναμιν ἐν τοῖς μορίοις.

Idest: Cùm iam de anima in alijs disseruerimus, manifestumque fuerit, eius substantiam non esse corpus: attamen eam in aliqua corporis parte subsistere clarum est, atque ea, quæ inter cæteras partes principatum obtineat.

Itaque si ita est, multo magis hoc de ipso intellectu statuendum est: totus autem homo sentire uidetur, ac intelligere, quia facultas eius animæ toti corpori communis sit, uelut quidem nutrimur toto corpore, anima tamen nutrix in una tantum

parte reſidet,ſic de cæteris dicendum erit. Sed hoc
ut indiſcuſſo relicto,ad alia traſeamus, cùm inten=
tum probandi per alia & promptiora,& clariora,
haud facultas deſit. Itaqꝫ quodcunqꝫ uigilantibus
49 adeſt, dormientibusqꝫ ſubtrahitur,uis eſt, nō ſub-
ſtantia:abſurdum enim eſt dicere, ſubſtantiam re-
cedere per ſomnum,neqꝫ enim oculis, aut auribus
priuamur,ſed uidendi,audiendiqꝫ facultate.Intelle
ctum per ſomnum amittimus,non eſt igitur intel-
lectus ſubſtantia.Omnes enim qui intellectum ali-
quid eſſe dicunt,illum cum operatione ſua unum,
eundemqꝫ faciunt. Abeſt hic in pueris,in ſomno,in
ebrietatibus:quamobrem aduentitiam rem , non
50 ſubſtantiam aliquam eſſe putandum eſt.Conſide-
randum eſt etiam , quòd ſi animi plures ſunt , uel
numero tantùm , uel etiam ſpecie differunt:ſi ſpe=
cie,tot homines , tot hominum ſpecies : ſi numero
ſolùm,uel ob formam,atqꝫ ſic denuo etiam differ-
re homines ſpecie neceſſarium eſt : ſi uerò materia
tantùm,aut differentes corruptioni propter illam
obnoxij erunt,uel incorruptibiles,ab illa non pen
dent : atqꝫ ideo omnium hominum non niſi ani=
51 mus unus.Cæterùm animo etiam ſuperſtite nihil
iuuamur:nam ſi quicquam manet , illud eſt , quo
intelligimus ſiquidem ipſe intellectus : at hic nec
ſentit,nec ulla prorſus afficitur uoluptate,non do-
let, non meminit : hoc enim commune eſt præce=
ptum eorum philoſophorum, qui illius immorta
litatem tuentur. Nam & Plato ipſe alias animas
iræ adſcribit,& uoluptati,de memoria ſolùm diſ-
ſidens: at cùm non intelligimus, nihilominus im-
minuti

minuti nulla ex parte uidemur eſſe: quoniam intellectus eorum, quæ homo agit, extrinſecus adueniens particeps nō eſt: eſt enim illorum, qui ſic credunt, quaſi additamentum quoddam, & homini iam perfecto aueniēs. Perfectum dico, quod iam ſine illo uiuat, ſentiat, recordetur, uoluptatem, & dolorem percipiat. Reliquo igitur toto, præter intellectum, iam corrupto, & ſi ille ſit ſuperſtes, quid ad nos? cùm multa alia præter eum extrinſecus exiſtentia poſt obitum maneant: an ideo oculum ſupereſſe dicemus, quod eo corrupto ſolis lux, qua ille uidet, ſuperſit? Aequalia igitur prope ſunt, ſeu maneat intellectus ex Peripateticorum ſententia, ſeu non. Quamobrem illud uulgatum eſt, quod Auerrois dicit omnes philoſophos, qui Ariſtotelem ſecuti ſunt, animam humanam uel mortalem cenſere, uel unam. Eſt etiam non leue mortalitatis 52
argumentum, quod ea ipſa, propter quæ maximè aſſerimus illum immortalem, figmenta ſunt, uniuerſalia ſiquidem: nam uniuerſale, ut philoſophorum uocabulo utar, aut nihil eſt, aut poſterius eſt ſcilicet ipſo intellictu, ut philoſophus dicit: ac rurſus, Intellectus eſt, qui in rebus ipſis facit uniuerſale. Ex quo colligitur interitus animorum, magnum argumentum, nanque non eadem eſt ſcientia noſtra, nec intelligendi modus, diuinis, & immortalibus: ſtultum enim eſt credere, ſuperos figmenta moliri, ac per illa intelligere. Non plus igitur affinitatis eſt nobis cum ſuperis, aut plus ſimilitudinis in intelligendi actione, quàm igni cum ſole: aut luci, & lumini ſolis, cum ignis luce, ac lumine.

Erit

Erit igitur nostrum hoc intelligere cum substantiarum separatarũ intellectu solo nomine unum, re autem ipsa differẽs ab illo omnino, & alienum.

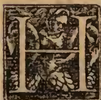
53 Iam uerò & illud animaduertendum duco, quòd cum homines integra uita, delitijs, ac potentia fruuntur, nulla immortalitatis huius animorum cura teneri solent, imò nec quærunt: uerùm senes facti, uel pauperes, aut cùm aliquo discrimine laborant, tunc ad malorum solatium illius recordantur: quærunt etiam, etsi non inueniant, fingunt. Vnde Cato cùm mori destinasset, bis ea nocte librum Platonis de Animorũ immortalitate perlegit, quem forsan uel tota reliqua uita, cùm iam senex esset, nũquam inspexerat, ut non obscurum sit, pòtius ad leniendam miseriam, quàm propter rationem, mortalium genus in hanc tantam spem inclinasse. At decebat, si immortalis est animus, proculdubio cùm nemo tam crassa sit minerua, qui non intelligat, quota pars æternitatis sit hæc uita, non in miserijs tantùm, nec priuatæ sortis homines, sed reges ipsos perpetuò illam præ oculis habere. Verùm haud difficile fuerit huic respondere rationi. Prætermitto, ꝙ reges, ac principes, tũ magistratus, multa singulis diebus difficilia, ac proprijs impulsibus contraria huius gratia perpetiantur: tum uerò quod etiam optima, ac singularis exempli opera faciant, quodq; sub mortis hora totos se huic contemplationi, ac fidei dedant: quòd si ad calculum redigatur disputatio populorum, Rhetorum, Philosophorum, poëtarum, historicorum, immortalitatis opinio pluribus suffragijs procul

proculdubio superior futura est, cùm eam nulla gens non credat, sempérq; crediderit, nulli penè neglexerint sapientes. Illud pro responso nobis nūc tantùm sufficiat, (quando quidem non redarguere, sed respondere tantum propositum sit) quòd & in uita dum ualemus, si modò nihil à morte superesse creditur, tota humana constante felicitate, nulla tamen ipsius uitæ cura habeatur, nullus medicum de propaganda uita consulit, nemo manifesta pericula satis studiosè deuitat, non est qui uoluptatem uitæ diuturnitati posthabeat, quinetiam morbis detenti, ac cùm summa rei in discrimine posita est manifestò, nihil minus diligenter quæritur, quàm optimus medicus, id est qui fide, eruditione, ac bona medendi fortuna sit preditus, sed ditiorem, uel ambitiosiorem, uel affinem, aut maledicentissimum, aut comptiorem, quasi de mollitie certamen sit, eligūt: quidam uerò adeò neglectim, ut etiam primum qui occurrat uocari iubeant. Ergo cùm in tam presenti periculo adeo segnes sint de negligentia eorum, quæ post mortem subeunda sint, cum illam quisq; quàm potest longissimè abesse sibi fingat, admiramur? Itaq; ad mortalium errores pertinet, tam paucos inueniri de animi immortalitate solicitos: sed cur deterior pars meliorē numero uincit? nam & hoc plerunq; in cæteris apud homines accidit? Quoniam non secus humana administratio à diuina secernitur, cùm in illa potiora semper præponantur, uelut in dæmonum (ut existimant) pessima quæq;. Verun tamen & mortis negligentiam parit plerunq; ani

mi pru

mi prudentia: vt enim ille inquit, Dum mortem metuis, quod uiuis, perdis id ipsum. Immortalitatis autem memoriam mortis recordatio necessariò præit. Sed est & alia difficultas: Nam si memo-
54 ria in mente sita est, cùm homo obliuiscatur, diuinum aliquod esse mentem penitus dicere non possumus: si enim non memoratur à morte homo, quod & fatetur Aristoteles, quorsum supplicia, aut gratia erunt reddita?

Argumenta pro animi immortalitate.

1
HAEC est illorum summa rationum uis. Sed ad presentes obiectiones sic respondere solent: Nam cùm præcantationes, miracula, spectra, atque somnia narrantur, ea omnia in naturales causas, in dolos, in timorem, ac animi nostri patentem uim referre solent. In naturales causas referuntur, quęcunque in aëre propter uapores uideri contingit: nam procul, ut etiam in nubibus, miras species rerum referre consueuerunt, uel exercitus, aut alterius rei nouitate admirationem ac fidem in hominibus augente: tum uerò & id in nubibus cùm frequenter appareat, negligimus. Similiter & quæ iuxta sepulchra, maximè illorum qui ferro periere, ad eandem causam reducuntur, ut in tertio de Varietate rerum libro docuimus: sic & quæ ad præcantationes pertinent, ad idem genus referuntur. Cùm enim Celsus dicat, quòd uulnera recentia spongia ex aqua frigida imposita assiduè sanat: lineis alij, alij aqua fingunt se præcantare, sic etiam alij oleo, & nigra lana uulnera curant. Nam, ut Ga

ut Galenus in tertio,& quarto artis curandi docet, nullum medicamentum carnē creat, sed solùm uel emendat malam membri temperaturam, uel uulnus eluit:quo fit,ut siquis optimè hoc curet tātùm cùm in uúlneribus exigua sit mala temperies,voti compos fit,siquidē uulnerū cura exsiccatio est:addūt autem verba,& superstitiones, ne inartificiosa cura uideatur:quis enim medicum sycophātæ gratia relinqueret,si nihil plus uirium auxilijs,quàm uel aquæ,uel oleo inesse putaret? Non multo iam tempore quidam detectus est impostor,qui & pœnas dedit, cùm iam maximā pecuniam dolo congregasset,exercitui persuadens, plumbeas se pilas corporibus ui tormentorum impactas uerborum diuinorum ui extrahere,cùm rem ipsam manibus ostenderet, sed tamen non illam, quæ in corpore esset,educebat,verùm suppositítiam manuum celeritate uulneri superinductam ostentabat. Quòd si quis mira eius uiri pręstigiatoris,qui nuper cum Cæsare uenit,inspiciat,nihil non calliditate humana fieri pòsse persuadebit, quandoquidem plures quomodo hæc fiant sponte edocuerit. Argumēto autem est his precantationibus nihil diuinū inesse: palàm est,quòd vlcera non possunt curare,sed uulnera:quòd aqua, aut oleo utantur, quòd aliquos etiam perdant leuissimis ex uulneribus. Quòd si prorsus uis diuina est, nec humana indigebit ope ulla,nec minus ulcera,quàm uulnera curare poterit,nec unquam falletur: adde quòd si horum uitam spectes, minimè cum professione consentiet. Sic etiam tumores frigidos cùm aqua cineris iuuet,

uet, quidam se è stirpe beati Ambrosij iactantes, uirum illum egregium, ac alioqui clarissimum infamant, non succedente plerunque effectu: nam si materia adhuc ex internis fluat, aut ex nigro humore sit, non sanantur: quemadmodum nec lineis ulcera, quòd uel flegmon, uel mala temperatura illis iungantur, quæ lineis haud curam admittunt. Et ego præsenti anno mulierem, quæ tignosos experta frustra fuerat, aquaque cineris diu se lauerat, quatriduo fermè curaui, dato medicamento, quod pituitā uiscidam copiosè posset educere: ut intelligeret illa, quamuis mulier, his uiris nullum numen inesse, quos nec ullus sanæ mentis ex stirpe tanti uiri, qui etiam absque filijs mortuus est, fuisse credat. Sed quod ad dolos spectat, satis in rustici exemplo, qui pœnas dedit, nuper demonstrauimus. Eiuscemodi plerunque sunt miracula quædam prauorum sacerdotum auaritia conficta, qualia & apud Romanos innumera circunferebantur. At uerò quæ timor, ut in pueris, ac mulieribus nocte ambulantibus: quæ uerò ad phitones, ac homines dæmonio laborātes, tū somnia pertinent, partim dolo conficta sunt, partim ad excellentem animæ nostræ uim referri debent. Nempe Aristoteles hoc pulchrè in libro de Diuinatione per somnum de somnio, quomodo fiat ostendit: uerùm hoc aliàs plenè docuimus. Sed quid de Platone, qui cùm tot spectra, laruas, figmenta, miraculaque confinxisset, demum huius tam egregij commenti unum tantùm exemplum adducit, atque illud adeò fabulosum, ac ridiculum

lum, ut palam sit, illum ioci causa ipsum tantùm scripsisse.

Nunc demum uideamus, an forsan ad benè, beateq́ uiuendum hoc credere plurimum conferat: atq́, ut uideo, nec in hoc utilis est hæc opinio: quinimo ut apud Ciceronem, Laërtiumq́ Diogenem multò sanctius iura, fidem, ac pietatem colebant Epicurei inter homines, quàm Stoici, uel Platonici. Atq́ huius causam fuisse reor, quòd ut Galenus docebat, homo fit consuetudine bonus, uel malus. At uerò his, qui sanctitatem uitæ minimè profitentur, nemo fidit: quamobrē fide maiore uti cogūtur, talesq́ se apud homines præstare, ut non uideantur ea professione deteriores: undè etiā euenit, ut his temporibus pauci fœneratorum fidem æquiparēt, cùm tamen illi reliquo uitæ genere sint perditissimi. Quinetiam apud Iudęos, cùm Pharisæorum secta resurrectionem, nedum animorū fateretur immortalitatem, perpetuò Christum insectabatur; Saducæi, qui animi interitū fatebantur, uix semel, aut bis illum, nec molestè admodū tentauerunt. Inde si Plinij, & Senecæ uitam, non uerba comparaueris, inuenias Pliniū cum sua animorum mortalitate, tanto superare Senecam probitate morum, quātum uerbis Seneca religiosissimus Plinium uincit. Colebant Epicurei honestatem, pupillorum hæreditates officiosè tractabāt, filios defunctorum amicorum proprijs pecunijs fouebāt: apud omnes optimi uiri, præter deorum cultum, quos esse fermè negabant, habebātur: ad hāc etiam spem mali occasionem arripiunt, boni multa per-

c peram

peram patiuntur, leges mitiores statuuntur: sic fit, ut hæc opinio etiam iacturam rebus humanis afferat. Sed nec ad fortitudinē conducere uidetur: nam non Cassio Brutus fortior fuit, & si uera fateri uolumus, crudeliora etiam fuere facta Bruti, quàm Cassij: nam ille Rhodios infensissimos longè melius habuit, quàm Brutus amicas, quibus præerat, ciuitatēs. Quid tādem? Brutus Stoicus patriam ab Epicurreo Cassio seruatam, Antonio præter leges incolumi præstito, euertit.

Ergóne tanta aduersus hanc opinionem moliri licet? aut ne plura adhuc supersunt? Verùm nos omnia ex fide retulimus, nec quantū in nobis fuit quicquā deesse uoluimus: philosophum agimus, ueritas brauiū est. Pudeat nos dicere cuiquā parti magis fauisse, integra omnia uolumus. Plura possunt addi, sed quæ plurimum offendant, minimè. Nos autem nō quod cupimus quærere, sed quod in re est, debemus diligenter: nam in ijs, quæ in nostra sunt potestate, optimi uiri officium est, meliora, ac sanctiora uoluisse: in cęteris autem uerissima. Nec tamen illud hîc uerum esse decernimus, quod rationibus conuincitur: sed hoc dicimus uerū, philosophos istos, quos nunc in medium adducemus, ita sensisse. Nec nunc laborabo, ut ostēdam, quàm reipublicæ utile sit: hoc credere satis est, quòd non de reipublicæ utilitate suscepta contentio est: quāuis non obscurum sit, nihil melius esse ad reipub. institutionē ac morum, immortalitatis animæ spe: & si fieri possit, ut in optima institutione uir pessimus, & in pessima optimus contraria uice existat.

Ergo

Ergo & rationes ipsæ, & philosophorum sententiæ à me diligenter excutiendæ primò erant. Sed postquam in unius Galeni uerbis diutius sumus immorati, quàm fortè par erat, breuitati semper studentibus, operęprecium esse duxi, ut prius opinionem illius, quæ in hac causa deplorata habetur, diligentius inspiciamus. Fieri enim forsan posset, nolim dicere, ut contrariam de animi mortalitate opinionem inueniam, sed longè plura prędictis addamus: quicquid sit, experiendum cùm sit, hinc initium ducam.

Dixit sanè Galenus, non incorpoream esse animam nostram, quæ mētis ac rationis est capax: an uerò dixerit eam esse mortalem, nondum certè cōperi usquam, sed forsitan sequitur, uerùm non planè: nam & cœlestia corpora omnino morti obnoxia erunt. Elementarē igitur animam uoluit, atque sic mortalem: equidem hoc suadet ratio, sed nunquid elemētarem uspiam dixerit, ignoro: illud recordor tamē, quod in septimo de Platonis & Hippocratis dogmate scripsit: est autem, 11.

Εἰ δὲ καὶ περὶ ψυχῆς οὐσίας ἀποφήνασθαι χρὴ δυοῖν θάτερον ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἢ τοῦτ' εἶναι τὸ οἷον αὐγοειδές τε καὶ αἰθερῶδες σῶμα λεκτέον αὐτήν, εἰς ὃ κἂν μὴ βούλεται κατ' ἀκολουθίαν ἀφικνοῦνται στωϊκοί τε καὶ Ἀριστοτέλης, ἢ αὐτὴν μὲν ἀσώματον ὑπάρχειν οὐσίαν, ὄχημά τε τὸ πρῶτον αὐτῆς εἶναι τοῦτο τὸ σῶμα, δι' οὗ μέσου τὴν πρὸς τ' ἄλλα σώματα κοινωνίαν λαμβάνει. τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ δι' ὅλου λεκτέον ἡμῖν ἐκτετάσθαι τοῦ ἐγκεφάλου, τὴν δὲ τε

πρὸς αὐτὸ κοινωνίας τὸ ἰδὴ τὰς ὄψεις αὐτῶν πνεῦμα φωτοειδὲς γίνεται.

Liceat in tam seria re uerbum reddere uerbo: Si autem & de animæ substantia dicere sententiam oportet, duorum alterum necessarium est dicere, uel hoc esse quale fulgens hoc, & æthereum corpus: ad quod dicendum, & si nolint, secundum consequentiam coguntur Stoici, & Aristoteles, uel ipsam quidem incorpoream substantiam existere, uehiculum autem primum illius esse hoc corpus, cuius medio ad reliqua corpora communicationem assumit. Hoc igitur ipsum per totum dicendum nobis extendi cerebrum: eius autem ad ipsum communicatione spiritus uisibilis lucidus efficitur.

Hæc cùm dicat Galenus, imò constanter affirmet, Paulo altius propositum repetendum erit: est autem ut ostendat spiritum uisibilem lumine cœlesti participare, quod ille radios immittat rebus quæ uidentur, non autem ab illis recipiat, quod Aristoteles fatetur: siquidem apud Philosophum, omnes sensus patiendo sentiunt, auris sonum recipit, olfactus halitũ cum odore, lingua gustum habet recipiendo sapores, tactus primas qualitates, tum durum, molle, asperum, & leue, eadem & in uisu ratio. Hoc tamen Galenus Platonem sequens negat, ut etiam decimo de usu partium declarauit. Sit'ne uera hæc illius opinio, an potius Aristotelis, non est præsentis instituti inquirere. Attamẽ uidemus, per radios solis, uitreis, ac depictis fenestris transeuntes in subiectam terram qualescunque fuerint colores deferri, idque ad oculũ delatis accidere, uerisimile est, ut huius rei clarum experimentum habea

habeamus. Eſt etiam hoc difficilius, quod & Philoſophus pro ſe adducit, quod fieri neceſſe eſſet, ut uirtus quidem tam minima uſq; ad aſtra, quæ tam longè abſunt, deferatur, ut quæ quadragies millies mille paſſuum millia à terra, atq; amplius diſtēt, cœleſtisq; illa ſubſtantia non dubiè mortali lumini peruia foret. At contrà pro Galeno eſt, quòd ſi oculus patiendo ſolùm concurreret, cauſa nulla eſſet, propter quid ex ĳs, qui acutè propè uident, longius non poſsint: nam in patiendo quælibet uirtus ſufficit, modò inſtrumentum non ſit corruptum: at acutiſsimè uidere propè, inſtrumētum quidem arguit opportunum, uerùm ſpiritum exilem, & imbecillem. Cur igitur non hic à quacunq; cauſa ad ſentiendum non mouebitur, quandoquidem pati omnia, agere autem minimè apta ſint? nam nec anguli ſtrictura huius cauſa eſſe poteſt, cùm res longè ſubtiliore ſub coni angulo, propè exiſtentes, quàm ciuitatem, uel montem procul uideat: nec ex debilitate radĳ ſolis id accidat, quandoquidem multi minus clariſsima luce etiam uideant, ut quantò magis ſi ad radĳ fortitudinem res hæc pertineat, illam luce uberiore auxeris, eò minus uideat. Hoc igitur non ex alio accidit, quàm quòd ex oculo uirtus ad rem uiſibilem diffundatur, quæ ſi à tenui, ac ſubtili ſubſtātia prodierit, lōgo ſpatio diſsipatur: ſi à craſſa, cōſeruatur: ob idq; ſenes nec procul ualde, nec propè benè uidēt: ſed cū mediocri diſtantia à re, quam inſpicere uolūt, elongantur. Quinimò perſpiciliorum auxilium, haud tam euidens poſſet apparere, ſi uideremus radĳs

ad oculum intus delatis: nam iam facti debiles tam breui interuallo non possent fortiores effici, sed potius iuxta rem ipsam apponi deberent perspicilia, quippè quæ radium ex initio à re prodeuntem, ualidiorē efficerent: cùm tamen cōtrà eueniat, nam proximi oculis ualidos suscipientes radios ob propinquitatem quadam ratione adaugent, ut uirtus illorū diu posit perdurare. Sed nec argumentum uitreæ fenestræ quicquam prodesse Aristotelis opinioni debet, sed obesse potius: cùm tota terra, quæ radijs obijcitur, omnibus coloribus debeat esse permixta, nullo colore alium superante, cùm ad uisionem hoc modo causandā, omnes colores ad singula puncta deferri necessariū esset. Sed hæc præter intentum: illud sufficiat intellexisse, Galenum, Platonem secutum, uoluisse uisionē ab oculis per radios supra res uisas immissos fieri, atq; ob id animā quę in cerebro est, statuisse uel æthereum corpus, uel incorpoream, æthereo tamen utentem corpore illo. Quid igitur admirabilius est, animā esse corpus, an incorpoream existentem mortalem esse? At uerò cùm concesserimus, illam esse incorpoream, atq; æthereo corpore alligari corruptibili corpori, non'ne hoc planè est immortalem illam fateri? Melius igitur est, ac ad mentem illius dicere, eam corpoream, sed lucidißimo corpore constantem, quale æthereum est: nam si hoc quintum corpus est, omnino uel sic immortalis est anima. Num igitur inter elementa aliquid adeo lucidum est, & clarum, ut ad hæc sufficiat? Certè non: aut quid attinebat æthereū dicere corpus, si elemētare

uoluerat

uoluerat intelligi? an ei uiro uerba deerãt? Quod si elemẽtare corpus existimauit, haud dubiè cerebro erat coëxtensum. quorsum igitur attinuit addere, quòd toti cerebro hoc corpus coëxtenderetur? sed & inter elementa, quod'nam adeo ualidarum uirium est, ut ex terra lucem usq; in cœlum emittere posit? nanq; nec ignis, nec aqua hoc facere queũt, præsertim tam minima existentia, neq; in plurifariam mixto, tam sincerũ usquã inuenies elementũ. quare necesse est cœlestem eam esse animæ substantiam, nisi & præter cœlum & elementa aliud corpus diuersum, naturaq; simplex statuatur. Sed & si corporea erit anima, quis inquam illã mouebit, cùm nihil se ipsum mouere posit? nec etiam illud οἷον, ad negationem referri debet, sed ut partem exprimat: nanq; uel sic non fulgidum corpus esset anima, cùm proculdubio apud Galenum nephas sit, negare animam talem non esse: palam igitur quòd, οἷον, expresionis gratiã, nõ ad similitudinẽ dictum est: Quare ætherea est anima apud Galenum, ut uel non fidẽdum sit Galeno, cùm animam corpus dixerit esse: uel omnino si ei credamus, uel corpoream esse dicamus, immortalem tamen fateri cogamur. Est etiam illud in homine mirum, qui cùm decimo de Vsu partium fateatur se à Deo monitum, ut de oculis conscriberet: tum aliàs etiam ad medicinæ studium impulsum, ac sanitati restitutum, oraculo per somnium accepto, cur non apertè protulerit animi immortalitatem? siquidem turpe Deo est, cum mortali habere commercium, si nihil commune utrisq; sit. At uerò exi- 111.

ſtimandum eſt illum proculdubio immortalem, ſed non incorpoream exiſtimaſſe illam: nam cùm in prima illius autoritate dubitare uiſus ſit, nihil difficile uidetur, ſi quintum eſt corpus, illud potius à reliquis deſeri, quàm deſerere. Verùm nititur, ut ex ſequentibus apparet, uerbis oſtendere, illam minimè eſſe incorpoream: quod an faciat, illis relinquo: Sed tamen & hoc ſubijcit,

τολμῶ λέγειν αὐτὸς, ὡς οὐ πᾶν εἶδος σώματος ἐπιτήδειόν ἐστιν ὑποδέξασθαι τὴν λογιστικὴν ψυχήν.

Hoc eſt: *Audeo dicere hoc, quòd non omnis corporis ſpecies apta eſt ſuſcipere rationalem animam.*

Sed cùm etiam contra illam iterum inuehatur, hoc tamen ſeruat, ut illam non incorpoream eſſe oſtendat. In v. etiam ſuper ſextum Epidemiorum Hippocratis cõm. v. dicebat: Neq; animæ ſubſtantiam me firmiter ſcire perſuadeo. At poſtmodum, quaſi ſibi inconſtans, paucis uerbis interpoſitis, ait: Illud præterea perſuaſum habeo, ſpiritum in cerebri cauis poſitum primum eſſe animæ inſtrumentum, quem etiam ut animæ potius ſubſtantiam eſſe dicerem, mihi erat animus. Siue autem tota cerebri natura ex quatuor elementorum temperamento ad eam ſubſtantiam, uel proprietatem redacta ſit, per quam ſenſus, motusq; uoluntarij in animali primus opifex habeatur, & memoriæ ſcilicet, & intelligentiæ: ſiue alia quedam incorporea uis cerebro indita fuerit, & morientibus animalibus recedat, nullam hac de re firmam rationem habeo. Hæc ille, non minus perplexè, quàm callidè. Cæterùm illud etiam

haud

haud magnifaciendum puto, quod Galenus in hoc ſtatuat, cùm proprium opus, cui titulus erat, de Animę partibus, ac potētijs, quod ad hanc rem pertineret, interierit. Ipſe etiam Epicureus erat: indicant illius philoſophiæ Galenum fuiſſe ſtudioſum libri multiplices, tum tres maximè, in quibus placita illorum comprobat. Mirum igitur eſt, cur uel in hoc ſolo propoſito non adeò cōſtanter illum ſequutus ſit, ſed æthercam pronūtiarit animam: uerùm abſurdiora, dum illum ſectatur, ac philoſopho indigna profert, cùm in libro eodem, ex quo penè omnia hæc ſumpſimus, cui titulus eſt, Animi mores corporis temperaturam ſequi, dicat, ſtellas ob id eſſe prudentes, quòd ſint ſiccisſimæ: talesq́ etiam eſſe homines, qui ea conſtent temperatura. Quis unquam audiuit ſtellas eſſe ſiccas? inde, quis illas eſſe prudentes, uel deliras, quæ nihil intelligāt, ſed cœli, in quo ſunt, motu circunferantur? Deinde, quis dicat hominis animam, cuius corpus ſit humidisſimum, ſiccam fore, atque ob id eſſe prudētem? Piget hæc narrare: ſed quis non uidet, immenſum amorem artis illum in hanc traxiſſe opinionem, ut nō ſolùm ualetudo, uires, & uita, ſed & mores medicinæ ſubijcerentur: & niſi ueritas, quæ omnium ualidisſima res eſt, uel inuito extorſiſſet, quòd animam æthercam fateretur, iam in illius interitum apertè inclinaſſet. Verùm & hoc modo cum Epicuro cœleſtem exiſtētem, interituram tamen ſentit. Nam Epicurus cùm omnia corpuſculis conſtare affirmet, etiā ſydera, & ſtellas ad interitum uocat: nobis ſat ſit, animam fore cœleſtem, ſi modò cum

hoc etiam interitura sit, aliàs uidebimus. Seu igitur Galenũ relinquamus, siue amplectamur, negotiũ de animi interitu satis explicatum est. Nam uel omnino illi nullam adhibebimus merito fidem, uel nolentibus adhibere, ea confiteri illũ ostensum est, per quæ proculdubio, ni omnis philosophia peripatetica, uel academica corruat, immortalem animam rationalem fateri necesse sit: quamobrem eo relicto ad Platonem ueniamus.

Rationes Platonis pro animæ immortalitate.

IIII. HIc quidem, cùm multa multis in locis pro animi immortalitate conscripsisset, hæc argumẽta existimauit ad propositum ostendendum ualidissima. Primùm ratio ipsa, qua unum ab altero differt, & si unum in reliquum trãsmutari possit, inuariabilis permanet: nam si paries candore albus sit, & si paries possit denigrari, candor tamen in nigredinem minimè potest transire. At uerò uitæ ratio in homine est anima: uiuimus enim propter animam, anima igitur in mortem transire nequit, etsi quod per illã uiuit, mori possit: Immortalis igitur est anima. Vt igitur trini ratio in quaterni rationem nũquam transire potest, neque par esse, etsi tria in quatuor possint euadere: sic anima, quæ author est uitæ, morti subijci nũquam poterit. Ex quo patet, Proclum atq; alios expositores, qui Platonem de anima tantum perfectorum animalium, non muscarum & uermium illum intelligere putant, longè falli: cùm hęc ratio non solum ad imperfecta animalia, uerùm ad plãtarum omne

genus

genus,& generaliter ad quodcunque, quod uiuit, extendatur. Constat autem ratio ipsa ex transitu contrariæ causæ in contrariam: nam mors uitæ contraria est.

Secunda eius ratio, Digniora, & undequaque magis absoluta, sunt etiam diuturniora, nanque talia uidemus esse cœlestia: at uerò anima dignior est corpore, nãque primo illi imperat, nec in perpetuo est fluxu, ut corpus: proxima etiã immortalibus, & inuariabilis est: igitur corpore diuturnior. At cadauer à morte etiã per aliquot superest dies, et si seruetur Aegyptiorũ more, ad multos perdurat annos: Anima igitur cœlestibus similior corporibus, splendore, cognitione, firmitate, substantia, à morte diuturnius uiuet: ipsiq́ cadaueri meritò erit superstes. Palam autem est, rationem de omni anima concludere, etsi præcipuè de rationali. v.

Tertia in hoc consistit: si quis rectè interrogatus de ijs, quæ iam nouerit, sed oblitus fuerit, etiam rectè respondet ad ea: quoniam quæ obliuioni mandauerat, ad memoriam reuocat. Nam si quis de cane te roget tuo, quem aliàs amiseris, nónne procul dubio illi enarrare poteris & formam, & mores, & magnitudinem: at de alio cane, quem non noueris, hoc efficere non queas: at rerum, quæ discuntur, per solam rectam interrogationẽ assensus fit: ut quòd totũ maius parte sit, & quòd quæ æqualia uni sint, & inter se etiam sint æqualia: non sic sensibilium, & nouorum hominũ, nisi sensu eas perceperis, habetur cognitio. Quamobrem Scire ipsum est reminisci: est autem Reminiscentia eorum, quæ VI.

aliàs didicerimus. Anima igitur antequam in corpus ingreſſa ſit, multa perdidicit, quare ante ingreſſum fuit, ex mortuisq́ uenit in uitam: rurſus autẽ neceſſariũ eſt, ut ex uita in mortuos demigret, aliter numerus ille animorum deficeret. Apparet autem hanc rationem de anima tenere eorum duntaxat animalium, quæ memoria prædita ſunt: quinetiam defendi poſſet, ſolis hominibus conuenire.

VII. Alia etiam ratio illius talis eſt: Circuitus in rebus cunctis apparet: & quæ ſolùm recta feruntur, nec regredi ſolent, finem inueniũt: at ex uita mors fit, ac uitæ interitus ſuccedit: igitur & uiciſsim contrà, morti denuò uita ſuccedet: utq́ ex uiuis ad mortuos tranſitus per mortem fiet, ſic ex mortuis ad uiuos per generationem tranſitus erit: mortui igitur ſunt, & inferi: nam duarũ mutationũ unus eſt ſaltem terminus, ex quo: ut igitur in morientibus uiuẽtes iam præfuerũt, ſic in naſcentibus mortuos præceſsiſſe neceſſariũ erit. Palàm uerò & hãc ad uniuerſa quæ uiuunt corpora extendi rationẽ, contrarijs autem terminis innititur.

VIII. Rurſus, ſempiterna eſt ueritas, et ſcientia: utrũq́ autem in anima eſt: immortalis igitur anima: nam ſecus cùm illa corrumpetur utrunque horum: nec ullo modo probabile eſt, res natura æternas in corruptibili ſubiecto ſedem habere. Hæc ratio aut homini ſoli, uel perfectis tantum competit animantibus: nam & apud Platonem, quãuis obſcuriorem, belluæ tamen abſolutæ naturæ ſcientiam habent. Sic etiam argumentatur:

IX. Quod mouet ſeipſum, eſt immortale: anima ſeipſam

ipſam mouet,immortalis igitur eſt: nam animam ſeipſam mouere palàm eſt: at uerò quod ſeipſum mouet, quia nunquam ſe deſerit, nunquam ceſſat moueri:hoc igitur principium eſt,non ſolum ſibi, ſed cæteris,quæ ab ipſo mouentur, motus: quare anima principium eſt. At principium ſine ortu eſt, cùm potius aliorum ſit initium, & origo: anima igitur non oritur, quare nec interire poteſt: nam ſi interiret, & non oriretur, neceſſe tandem eſſet illarum numerũ ad finem peruenire: exẽplo etiam immortalium rerum Solis,& Lunæ ac ſtellarum patet,quod ſemper mouetur nullam interitus metam ſubire,hæc omnibus ratio uiuentibus conuenit.Quam quidem Cicero in Tuſculanis quæſtionibus tanquam ſubtilem & acutam admiratur, laudat,extollitq́.

Habet & argumentum ex moralibus, ſi anima deficere poſsit,uitium utile, & prodeſſe poterit,& uirtus damnoſa erit, nocereq́ poſſet: Hoc autem cùm eſſe non queat, quòd alterum per ſe bonum, reliquum per ſe malum, atq́ ideo in contrariam naturam tranſire non poſsit, candor enim denigrare, & lux tenebras offundere minimè poteſt: Relinquitur,animam immortalem eſſe: nam ſi anima non ſuperſit,palàm eſt hæc omnia in promptu eſſe: hæcq́ ratio, ut reliquæ,ad animalia ſenſibus omnibus abſoluta pertinere poteſt,quanquam iuxta Ariſtotelem ad homines ſolos contrahatur. X.

Eſt etiam illud planè apud illum immortalitatis animæ argumentum, quòd operationem habeat ſeorſum à corpore; ipſa uerò quas cum corpore XI.

pore cõmunes habet,proprias magis sibi habeat, uelut angere,nutrire, sentire: at si ita est, corpore tanquam uehiculo, atque instrumento utitur: quo pereunte, ipsa non solùm manebit, sed tanquam uinculis & carcere liberata illustrius intelligit, atque cognoscit: atque idem uidetur etiam belluis commune: ex quo patet animam ab initio ortus nobis assistere, imò illius causam esse: quare debuit Alexander Aphrodiseus, illam post nobis accedere intelligendi potestatem, iam natis nec simul cum ortu, quemadmodum ambulandi facultatem, & si tunc ambulare non possimus, aduersus Platonẽ ostendere, tum præsertim, cùm harum duarum potestatum nec originem demonstrauerit, nec differentiæ rationem: nam sic planè ostendisset, nostrûm nihil à morte superesse.

Sed iam Platonis rationes excutiamus: Viuere corpori est propter animam, igitur anima mori non potest. Dico illam, quòd à corpore profluat, non interire, nisi illius interitu: non tamen potest anima mori per se, nec corpus propter animam. De trini ratione ratio similitudinis claudicat, quia trini ratio hæc potest desinere, quamuis non possit permutari in quaterni rationem: at anima in mortem trãsmutari non potest, sed benè desinere: at uerò cùm dicimus, quòd uita morti est contraria, fatemur, una ergo alteri succedet, non'ne etiam trini rationi quaterni ratio succedere potest, priore corrupta? at trini ratio nunquam paris subibit rationem: fateor, uerùm anima nõ à morte corrumpitur, sed à mortis causis, quę causis uitæ aduersantur

tur. Quòd uerò digniora sint diuturniora uilioribus, nō est uerū in his, quæ diuersa sunt specie, nec quæ se habent, ut materia, & forma: aliter formæ artificum manerent corruptis subiectis, cùm tamen accidat oppositum: item materia prima æterna, corruptibiles autem simplicium, & mistorum formæ nobiliores.

Ad tertium, Scire non est reminisci: nam aliqui Solis & Lunæ reminiscerētur, quoniam & illa aliquando uidissent, cùm æterna sint: at ex cæcis dignoscimus, quòd nunquam aliàs solem cognouerint: ut igitur in oculo aliquod lumen est ingenitū, ut uidere posit, sic assensus ad principia animo inditus naturæ priuilegio, aliter intelligere non posset reliqua.

Ad quartum, Eadem ratio doceret ex cæcitate in uisum fieri regressum. alia igitur succedunt, non per regressum: & non est necesse eosdem esse terminos in numero motuum contrariorum in specie: nam sufficit quòd unus sit à forma ad priuationē, alter à priuatione ad formā: aliter sequeretur, quòd idem lapis etiam numero rediret, & daretur etiam lapidis anima post ipsius corruptionem.

Ad quintū, Radĳ solis æterni sunt natura sua: nam in cœlo non corrumpuntur, desinunt in aēre, corrupti corruptione subiecti: nec est inconueniens quòd res natura sua æterna sit in subiecto corruptibili, sicut species solis in oculo equi: nec ualet, cognoscit rem æternam: igitur cognoscens æternum est: nisi comprehenderet perfectè, ut in exemplo solis docuimus.

Ad sex

Ad ſextum, Anima non mouet ſeipſam motu locali, niſi ad motum corporis: motu autē ſenſus, ut Ariſtoteles docet, & intelligendi, mouetur ab obiecto, nō à ſe: motu uerò nutritionis mouet medio primarum qualitatum, & in omnibus corporeis uariationibus à ſole, & aſtris adiuuatur.

Ad id de moribus dicimus, quòd bonum per ſe poteſt malum per accidens producere, & ita contraria uice: uirtus autem eſt quæ habētem perficit, & opus bonum reddit, uirtute igitur ipſa anima perficitur, uelut color luce: uitio autem corrumpitur: & ſi etiam omnis ſpecies immortalitatis tollatur, uirtus animum erigit: uitium, & ſceleris conſcientia exagitat: nam & præter metum poſt mortem, multa ſunt quæ hominem ab indecoro prohibent: conſcientia, legum metus, ſociorum reuerentia, tum maximè bonorum, populi infamia, ingenita quædam nobis uerecundia, recta ratio, conſuetudo à pueritia inducta, difficultas patrādi, & metus illorum, in quorum iacturam flagitium peruenerit, neque enim uirum peccare licet grauiter ſine alterius detrimento: tum, quod maximum eſt, ne paulatim in deteriora illabaris, ſuſpicio, ut tandem legibus obnoxius fias.

At uerò quantum ad exitum pertinet, opinio de immortalitate animi, aliquando plura mala exſuſcitat, quàm bona: ut cùm noſtris tēporibus totus mundus religionis cōtentione peſſundatur: Lutherani catholicos oppugnāt, cùm Chriſtum utrique tamen colant: & Perſæ cum Turcis ob id grauiſsima bella geſſere, cùm utraque gens Maumethem

them adoret: quid postmodum Christianis cũ ĳs qui Maumethem colunt, res nõ mitius, quàm cum pãtheris ac tigribus agitur, incẽdio, cæde, ruina, stupris, ac miserabili direptione, nõ homines, non oppida, nõ ciuitates, sed integræ prouinciæ hac peste iam desolatæ sunt: quæ mala nusquam essent, si omnes animorũ interitũ crederent. Igitur bonũ hoc per se, si bonum est ueritati insistere: & ueritas, ut Plato uult, est animum nostrum immortalem esse, ingens tamen malum per consequẽtiam parere potest: non igitur hæc probant, quæ in utranque partem quasi ex æquilibrio possunt inclinare.

Ad ultimum dicendum est, Animum nostrum habere operationes aliquas seiunctas à corpore, ut prima operatio secundæ est causa, & secũda tertiæ: quia tamen omnes à prima pẽdent, suntq; in subiecto corruptioni obnoxio, ideo corrumpũtur, ut de Solis lumine in elemẽta diffuso dictũ est. Quòd autem anima organo utatur, probãdum iam erat: homo enim utroque utitur, anima, & organo. Pro his autem Alexandri explicanda positio est, qui solus inter Philosophos magni nominis, intellectum censuit corruptioni obnoxium.

Anima igitur est substantia, quæ est actus corporis naturalis potentia uitam habentis: est autem in semine in potentia, antequam fiat animal, ut in ouis, & arborum, ac herbarum seminibus manifestè apparet: est etiam diffusa per totum corpus, uelut et lumen, sed radix eius ut ignis in corde sedem habet: indicio est, quòd arteriæ per se mouentur, & tamen ligatæ motũ amittunt; instrumenta duo

habet, cerebrum, iecurq́ꝫ, singularia: sed generalia duo, calorem, & spiritum: hæc in hominibus lucidissima est respectu cæterorum animantium, & in ea nihil ab initio impressum est, sed tanquam tabula munda, & clara, omnibus imaginibus recipiendis apta est: habet tamen assensum ad prima principia natura inditum, nõ ut illa sciat, sed ut repræsentata per sensus, uel imaginationẽ, aut memoriam, illorum ueritati subitò consentiat.

Materialis itaque intellectus est præparatio illa in anima, qua species intelligibilium anima recipere apta est, palàm enim eam aliquid esse, postquam anima culicis, uel aranei has nõ potest formas propter imperfectionem suscipere: eorum autem quæ suscipiuntur formæ nomen intellectus habent.

In habitu igitur intellectus dicitur, qui formas ipsas cõtinet, scilicet cùm quis intelligit: non omnis autem homo intelligit: nam etsi facultatem intelligendi ab initio, id est præparationem illam à natura susceperit, nõ tamen à natura actum assequitur, sed exercitatione, & labore, ac magistro opus habet: non enim ut ambulandi facultas: & gignendi semen, cum ab initio potestate à natura tradita nobis sint, ab eadem suo tempore sine industria reducuntur, sic est de intellectu: imò potius hic natandi refert similitudinẽ: nam omnes homines cum hac facultate produxit natura, quæ tamen ab illa sine exercitatione non reducitur ad actum, ut etiam de loquẽdi potestate: palàm autem est, hunc duplicem esse, Practicum, ac Speculatiuum, itemq́ꝫ qui secundum actum, uel habitum dicitur. Secũdum actum

intellectus

intellectus est, quãdo species rerum iam intellectarum intellectui offeruntur, estq; in ipso actu intelligendi anima. Secundum habitũ uerò est, coaceruatio intellectarum specierũ intellectu eas non considerante: palàm autem est, quòd unum poterit cõsiderare reliquis non intellectis, eruntq; alia secundum habitum, alia secundum actum in anima: seu alius intellectus secundum habitum, ab eo, qui secundum actum est. Potest autẽ intellectus hoc modo seipsum intelligere, & tunc fiet uerè intellectus in actu: quantò autem magis ab his in hæc procedit à sensibilibus se elongando, eò magis à materia omni remouetur, atque perficitur. Vltima igitur, ac perfectißima operatio, atque separatio fit, dum primam causam intelligit: cùm uerò necessariũ sit, intellectum, & id quod intelligitur, unum atque idẽ esse, nam iuncta ambo sunt, amboq; materia carent: nec est quod intelligitur, nisi quia intelligitur, si à singularibus sumptum sit: nec intellectus, nisi quia intelligit. imò: ut diximus ille ipse species est, quæ in anima sunt dum intelliguntur. Propterea cùm primam causam, aut separatam aliam intelligit, aut seipsum, idem fit, & unitur illi: quare ultima perfectio eius, quæ etiam postrema est, cùm primã causam intellexerit. At uerò prima causa ipsa æterna est origo aliorum, quæ intelliguntur, & si non intelligatur ab alio, tamẽ est: quamobrem incorruptibilis est hic intellectus adeptus, atque æternus in se. Manifestum est autem, quòd intellectus agens est prima causa. Intellectus agens est, qui sua natura intellectus est, cùm alia propter ipsum intel

ligantur: sicut Sol per se lucidissimus cùm sit, astra omnia lucida magis, aut minus reddit: nam si agẽs intellectus nõ esset, nihil intelligi posset. Intelliguntur autem alia, quia sic sunt, & per se intelligibilia, quia formæ à materia separatæ, ut prima causa, & quæ ex eodem sunt genere: & hæc antequam intelligantur sunt, manentq́ postquam fuerint intellecta: alia sunt non natura consistentia, sed intellectus opere fiunt: fundamentum tamen ex sensibilibus singularibus sumente, hæc igitur intellectu non considerante decedunt, ut cùm ab illo solo pendeant.

Speculatiuus igitur intellectus dicitur horum omnium, quorũ scientia haberi potest, seu in æternis, ac in materialibus fundamentum habeat, seu in singularibus, ac corruptibilibus.

Practicus autem intellectus est de ijs, quæ opinione cõstant, ad actusq́ dirigitur, tum artis, tum prudẽtiæ, tum eorum, quæ opinionem admistam secum habent, uel quia naturalia sint, uel saltem, quia sensuum beneficio: quanquam à scientia ortum suscipiant, perficiuntur, ut medicina, & agros metiendi peritia.

Omnibus igitur sic existentibus, humana anima cùm & sensu prædita sit, & intellectu, sensus autem quoquomodo ipsa sit, sensibilia cum materia spoliantur: & intellectus ea, quæ intelliguntur: erit anima similitudine omnia, ac potestate, seorsum tamen: nanque simul forsan esse non potest: suprema igitur rationalis anima est, atq; potẽtia, post quam materialis intellectus, qui etiã animalibus quibusdam

dam ualde perfectis, præter hominem: communis esse uidetur, post quem memoria, pòst impulsus, quem uocare solent appetitum, post quem imaginatio, inde sensitiua anima, ultimo loco nutritiua. Porrò rationalis etiã animæ nobilissima pars intellectus est speculatiuus, huius etiã nobilior pars intellectus in actu, cuius suprema perfectio est, quòd causæ primæ coniungatur.

Nunc igitur uidendum est, quónam pacto secunda ratio Galeni probet, quia cum in cõtrarium affectum dirigitur anima, ideo corpoream esse fatetur: At Alexander, qui maximè animi interitum astruit, & morbis animam concuti affirmat, nec tamen illam esse corpoream, nec intellectum ob id materiæ esse participem: nam dum aberrat morbo intellectus, non in contrariam uertitur naturam, imò nec intelligit. quòd si imaginatione memoriaq; labatur, aut materialis ille intellectus, cùm omnia hæc belluis etiam sint communia, non arguunt rationem, seu mentem pati: sed fac ut patiatur, non dubium est, animam ex eorum immortalium genere esse, quæ uitijs quibusdam obnoxia sunt: uelut enim Luna, quæ in contermino cœlestium est, atque elementarium corporum, quãuis sit ab omni corporea alteratione libera, atque ut reliqua astra incorruptibilis, attamen multiformis & maculosa, & deliquijs subdita manifestè apparet: sic non dubium est, intellectum nostrum ex genere sempiternorum in confinio tamen mortaliũ, diuersimode quidem, quoad nos, affici: substantia tamen illius minimè corporeæ obnoxia alteratio-

ni: nanque si calesceret intellectus, aut refrigeraretur, proculdubio etiã morti obnoxius esset: sed quod nunc quidem illustris, aliàs obscurus habeatur, etiam absque instrumenti proprij permutatione, hoc non solùm mortalium ex genere esse ipsum ostendit, uerùm potius immortalium: quandoquidem uis eius, atque perfectio, aliunde quàm à corpore ducit originem.

XII. Sed nec tamen illud argumentum, quod Alexander quasi ex Aristotele sumpsit, ad differẽtiam sensus, & intellectus ostendendam, multùm ualere uidetur: nam sensus non in ualidis sensibilibus obtunditur, nisi organum lædatur, quod etiam accidit ualdè laborantibus, ut intelligant: non'ne multi, ut eruditi euaderent, insanierunt? at si per ualida sensibilia difficilia intelligamus ad assequendum, profectò idem accidere uidetur quod in intellectu, scilicet ut leuiora etiam facilius apprehendant: nisi, ut diximus, instrumentum labore corruperint: indicio est, quòd qui semidiapente percipit aure, longè facilius diatessaron, ac multò plus diapente cognoscit, atque facillimè diapasõn: & qui assueti sunt per noctem ambulare, in crepusculo si iter agant, longè melius uident cæteris: & qui gemmas scalpunt dum iuuenes sunt, melius singula quæque minima percipiunt.

Porrò primam causam intelligere, & Solem uidere, non similiter se habent: tum primùm, quòd Solem quidem totum uidemus, organumque à Solis radijs corrumpitur: at Deum non perfectè intelligimus, sed uix illius umbram, nec nos ulla quali-

tate

tate peregrina offendit ille, cùm omnis talis expers sit.

At uerò nec Platonis sententia stare potest, ut scilicet belluarum animæ etiam sint immortales: nam omnes illarum actiones corpori communes sunt: ideoq; omnis illarum uis corpori communis, atque interitui parata. Cessat etiam finis: nam cùm natura, nõ ratione agant, peccare minimè possunt: & si peccent, cùm ratione careant, etiam quòd puniãtur, nescient se ob id luere pœnas: est autem hoc propriũ ultionis iustæ, ut intelligat, propter quid pœnæ illi sit addictus. Illud uerò maximum, cùm tam proxima inuicem adeò natura sint, nec ullum sit euidens interuallum, nisi ad hominem, necesse prorsus erit, usq; ad plantas ipsas descendere, quod belluarum naturam ordinatam, ac sensim descendentem contemplanti, apertum nimis est: hoc autem quàm absurdum sit, ut ne ipse Plato concedere ausit, si uiuat, satis unicuique perspicuum est.

Veruntamen ultra immortalitatis spem, si quis aliam in homine perfectionem statuere uelit, iuxta Galeni, uel Alexãdri opinionem, in intellectu quidem duas habebit: alteram contemplationem primarum causarum, alteram artis alicuius, uel prudentiæ exquisitam rationem: in homine autem uitæ longitudinem, robur, & incolumitatẽ cum formæ elegãtia: exteriora autem gloriam, libertatem, filios, diuitias, atque eiusmodi, quæ in libris de Sapientia docuimus.

Verùm quod ad opificis industriã attinet, nihil omissum est diligentiæ; adeò enim excellenti arte

d 4 fabric

fabricatum eſt noſtrum corpus, ut totum harmonia quadam conſtet: unde infantes non alio magis demulcētur: quàm nutricum cantu, atque adeò uehementer, ut meminerim nullam ei, quam dum in cunis eſſem, poſtmodum grandæuus ſenſiſſe uoluptatem, & ſi adoleſcentiæ illecebræ, & uenereorum uſus, tum luxus maximus eſſe uideatur. Hac etiam cauſa homines, quos muſicæ moduli nō delectant, agreſtes ſunt, & feri: unde natum etiā adagium, ut ἄμυσοι uocarentur: qui muſis non delectantur, atque ideo ingrati, ac planè ruſtici: unde apud Ariſtophanem, cùm peſsimè moratus uir introducatur, fingitur reſpondere:

Ἀλλ' ὦ' γαθ' οὐδὲ μουσικὴν ἐπίσταμαι.

Imò nec ipſam muſicam noui ô bone.

Agreſte nimium eſt, muſicam non nouiſſe: uerùm ferinum prorſus, illa non delectari: quādoquidem ueteres non ſolùm qui non delectarētur, ſed & qui ignorarent, illa contumelia notauerint. Cum'que hoc ita ſit, nec maius quicquam diligentiæ, uel ſapientiæ in opifice teſtimonium requiras ad humani corporis conſtructionem, (quod Galenus admirans, hymnū, ſeu laudem Deo præcinit) Cur tamē eſt, quòd tam pauci eam cōpoſitionis abſolutionē aſſequantur, exactamq́ ſymmetriā? nam uix inter multa millia hominū unus talis inuenitur: an non hoc materia ipſa reluctante euenit? Quid igitur mirum, ſi hæc tātum poteſt, ut ſapiētiā illā primā, illā omnimodā poteſtatē uincat cōtumacia ſua, etiam animū noſtrum, qui et ſi ſit immortalis, multò tamen à prima cauſa degenerat, poſsit deflectere, ac

ſuperare? Eam uerò felicitatem Alexandri (ne quid intactũ ex illo relinquam) quòd extra limites exeat rationis, nemo uel obolo, qui ſapiat, æſtimet: quandoquidem quid hoc ad perfectionem uniuerſi pertineat, non oſtendit. Nulla autem prorſus res naturalis ſuo fine maxima ex parte fruſtratur. quod cùm uideamus tam paucos ex innumeris illam aſſequi felicitatem animi, quod & ipſe fatetur, non erit illa finis humanæ generationis: quorſum igitur hæc moles mortalium? hic hominum perpetuus cœtus? an ut tantùm naſcatur, doleat, fruges conſumat, & moriatur? Indigna hæc maximi philoſophi ſententia prorſus, ſed multo diuina ſapientia indigniora. Quamobrem cùm aduentitia hæc omnia potius immortalitatem atteſtentur, illa prætermittamus, & ad ſolidam philoſophorum ſententiam, tum rationes ualidiſsimas ueniamus, atque in altero conſenſum, & differentiam, tum etiam cùm legibus ipſis in altero pondus argumẽtorum utriuſque partis penſitemus. Quod ad inconuenientium rationem pertinet, quæ ex utraque ſequuntur opinione, illud unum dictum ſit, ad religionem, immortalitatiſque fidem plurima in reipublicæ adminiſtratione inconuenientia neceſſariò ſequi: at immortalitate non ſuppoſita, omniq; diuino abrogato cultu, nullo modo mortales uiuere poſſe, nec ullum ſocietatis genus inire, ſed uelut Horatius de prima illa hominum origine fabulatur,

Cum prorepſerunt primis animalia terris,
Mutum, & turpe pecus, glandẽ atq; cubilia propter,
Vnguibus, & pugnis, dein fuſtibus, atq; ita porro

Pugnabant armis, quæ post fabricauerat usus.

Sic fiet in neglecto religionis cultu: nam testis ipse est Thucydides, uir grauis, ante coactam à Theseo gentem in Athenarum ciuitatem, homines latrocinijs uixisse: at cùm primum in unum conuenerũt, religionis prima cura fuit. Non igitur sine religione urbes, nec sine urbibus quies ulla humano generi, uel sine opinione immortalitatis animorum religio esse potest. Sed hæc cùm extra propositum sint, satis duxi, ne à quoquam mihi obijci possent: nunc ad reliqua transeundum est, quæ ex rationibus firmissimis colliguntur.

Sententiæ Antiquorum de Anima.

XIII. ERgò immortalem fuisse animum, ab initio fermè rerum humanarum, magno, ac perpetuo consensu, ac mira omnium concordia ad nos usq; peruenit. Nam Themistius post longam de intellectu disceptationem scripsit,

Ὅτι δὲ μάλιστα αὐτῆς ἐξ ὧν συνηγάγομεν ῥητέον, λάβοι τὴν περὶ τούτων γνῶσιν Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου, μᾶλλον δὲ ἴσως καὶ αὐτοῦ Πλάτωνος, τοῦτο οὖν πρόχειρον ἴσως διισχυρίζεσθαι.

Quod autem præcipuè ex his colligendo dicta, sententiam Aristotelis ac Theophrasti, magis autem fortaßis & Platonis licet intelligere, per ea quæ adduximus, asseueramus.

Quasi horum trium una foret sententia, quod & alibi manifestum est, dum Platonis opinionem Aristotelis sententiæ comparat: nam de Theophra

sto

ſto, quòd à magiſtro diſſentire noluerit, haud dubitandum eſt: igitur ſubijcit Themiſtius:

Ἢ ὁ μὲν πρῶτος ἐλλάμπων εἷς, οἱ δὲ ἐλλαμπόμενοι καὶ ἐλλάμποντες πλείους, ὥσπερ τὸ φῶς ὁ μὲν γὰρ ἥλιος εἷς τὸ δὲ φῶς εἴποις ἀνθρώπου τινὰ μερίζεσθαι εἰς τὰς ὄψεις. διὰ τοῦτο γὰρ οὐ τῷ ἡλίῳ παραβέβληκεν, ἀλλὰ τῷ φωτί, Πλάτων δὲ τὸν ἥλιον.

Id eſt: Vel primum quidem illuminans unum, illuminati uerò, atq; illuminantes multi, quemadmodum & lux: nam Sol unus eſt, lux autem quodammodo ſua per partes in diuerſos hominum obtutus diſpartitur: propter hoc non Soli, ſed luci (ſupple intellectus) comparandus eſt, Plato autem Soli.

Ecce quàm parum putat intereſſe inter opinionem Platonis atq; Ariſtotelis Themiſtius. Sed iam hoc eſt præludium, namq; ſenſim ad id, quod propoſueramus, demonſtrandum deſcendere in animo eſt, cùm Simpliciũ prius audierimus: is enim hæc habet,

Ἐπιστῆσαι ἄξιον τῷ παντὶ λόγῳ, θαῤῥῶν τὸν οὐσιώδη τῆς ψυχῆς νοῦν, ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον ἀποφαίνεται ἵνα καὶ ταύτῃ, τὴν πρὸς Πλάτωνα αὐτοῦ συμφωνίαν ἅμα θαυμάσωμεν.

Quod eſt: Dignum ſcitu eſt, hoc toto in ſermone de ſubſtantia ipſius animæ haud dubiè, quòd mens incorruptibilis ſit, atq; immortalis declarari, uelut & apud Platonem miro conſenſu etiam uidemus.

Sed ne in incertum pro uocibus Græcis euagemur, habet Ariſtoteles, cuius autoritati penè quantum rationibus deferimus, hæc nomina Δυνάμιν, intel

intellectum potentiæ quasi ποιητικὸς, seu αἴτιος qui & agens, Alexander adeptum etiam hunc putat. κοινὸς ἢ φθαρτὸς ἢ παθητικὸς qui patiens, inuolucrum, quo quasi cingitur intellectus. Διάνοιαν autem cogitationem esse, haud dubium est: νοῦν mentem uocat, νόησιν intelligentiam, δόξαν autem opinionem, πίστιν quoque fidem: κοινὸς tamē etiam communis dicitur. Itaque ut de nominibus satis constat, quibus tamen uariè Aristoteles utitur, ad Philosophorum historiam redeo: est enim sub Pythagoræ nomine uersiculus, hic:

Ἀλλὰ σὺ θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσιν.

Confidere nos iubet, quòd mortalibus genus diuinum inditum sit: sed non hominibus solùm eam tradidit mentem, quòd crederet etiam belluis eam esse communem: nam à morte ex his in illa transire animas existimauit, quoniam persuasum esset antiquis, belluas etiam ipsas ratione pollere: unde referuntur ex Menandro carmina,

Ἅπαντα τὰ ζῶα, ἐστὶ μακαριώτατα
Καὶ νοῦν ἔχοντα, μᾶλλον ἀνθρώπου πολύ.

Omnia animalia beatißima sunt, & mentem habentia, hominibus multo magis.

Vnde etiam Plutarchus dialogum instituit, in quo Vlysses ille facundissimus, cum exiguo colloquitur animali, quasi mentem etiam ei inesse præsentiret. Sed & Trimegistus, quasi ter magnus, seu quòd Rex, Sacerdos esset, ac Philosophus: seu quòd eo numero, quem Aristoteles perfectum nuncupat, sapientiæ absolutæ esse decerneretur: seu

ſeu ante Pythagoram,ſeu poſt floruerit,dicebat:

ὁ νοῦς οὖν οὐκ ἔστιν ἀποτετμημένος οὐσιότητος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἡπλωμένος καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς.

Mens igitur (dicit) non eſt pars diuinæ ſubſtantiæ, ſed uelut lux ſolis ab illa explicata.

Sunt qui credant, Pherecydem illum Syrum, Pythagoræ diſcipulum, Philoſophum admirandum,primum extitiſſe, qui auſus ſit de animi immortalitate diſputare, cùm antea cæteri potius aſſentirentur,aut affirmarent, quàm defendere rem auderent: ob hoc fuiſſe publicè interdictum, ne quis de animorum immortalitate uerba faceret. Verùm cùm is diuinus propè haberetur,primò ei permiſſum:inde licentia peruagata.Itaq; ut ad ordinem reuertar, idem Trimegiſtus ante illum denuò dicebat:

Ἄνθρωπος διπλοῦς διὰ τὸ σῶμα θνητὸς, ἀθάνατος δὲ διὰ ψυχὴν, τὸν οὐσιώδη ἄνθρωπον.

Ideſt, Homo duplex, nam parte corporea mortalis, animo immortalis,qui hominis ipſius ſubſtantia eſt.

Ergo poſt ipſum & Anaxagoras(hic Pherecydis ætate fuit) cùm ille Pittaci eſſet auditor, qui unus fuit è ſeptem ſapientibus: at Anaxagoras Anaximenis,qui Pythagoræ coætaneus erat. At Pythagoras ſeptem ſapientibus paulò fuit poſterior, & ipſe quaſi ab illorum ætate originem ducens,Ariſtotele referente dicebat:

πολλάκις μὲν γὰρ αἴτιον τὸ τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς τὸν

τὸν νοῦν λέγει. ἑτέρωθι δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ ψυχῇ· ἐν ἅπασι γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζώοις.

Idest: Sæpius enim mentem boni, atq; recti causam esse dixit, alibi uerò animam ipsam esse mentem, nam animalibus omnibus illam inesse ait.

Inde inferius de mẽte sic habet, de anima primo,

Μόνον γοῦν φησὶν αὐτὸν τῶν ὄντων ἁπλοῦν εἶναι καὶ ἀμιγῆ καὶ καθαρόν. ἀποδίδωσι δ᾽ ἄμφω τῇ αὐτῇ ἀρχῇ, τό, τε γινώσκειν καὶ τὸ κινεῖν, λέγων νοῦν κινῆσαι τὸ πᾶν.

Quasi dicat: Solam nanq; omnium rerum existentium dicit simplicem & immixtam, ac puram esse, illi ambo hæc tribuens principio, cognitionem scilicet, atq; motum, dicens uniuersum hoc à mente ipsa moueri.

Ergo Anaxagoras hæc: post illum illico & Democritus, nam pauló iunior hic extitit Anaxagora, in eadem sententia fuisse uidetur, cùm dixit:

Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἁπλῶς ταυτὸν τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν. τὸ γὰρ ἀληθῶς εἶναι τὸ φαινόμενον. διὸ καλῶς ποιῆσαι τὸν Ὅμηρον ὡς Ἕκτωρ κεῖτ᾽ ἀλλοφρονέων.

Quod est: Ille enim simpliciter eandem mentem, atq; animam. nam uerum esse existimauit, quod apparet: Propterea Homerum *pulchrè dixisse inquit, iacere* Hectora *alia sapientem.*

Ergo non in sepulchris habitauit, ut ostenderet extinctos fuisse animos, sed quòd crederet cum Pythagora ex hoc in illud eos commigrare animal. Succesit his Alcmeon, & hic dicens explicatius.

Φησὶ γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι διὰ τὸ ἐοικέναι

τοῖς

τοῖς ἀθανάτοις. τοῦτο δὲ ὑπάρχειν αὐτῇ, ὡς ἀεὶ κινουμένη. κινεῖσθαι δὲ καὶ τὰ θεῖα ἅπαντα συνεχῶς ἀεί, σελήνην, ἥλιον, ἀστέρας, καὶ τὸν οὐρανὸν ὅλον.

Est autem hoc: Dicit enim eam immortalem esse, quòd immortalibus similis sit: hoc autem ipsi competere, quoniam semper mouetur: mouentur enim omnia diuina continuò, semperq́; Luna, Sol, astra, & cœlum totum.

Sed uix hæc sententia exactè Latinè transferri potest, ut integrum sensum retineat. Manifestum est igitur, hos Philosophos sensim ad immortalitatis non solùm opinionem, sed & ad modum, quonam pacto tueri posset, descendisse: donec Plato clarius, inde Aristoteles rem tractauerunt. Sed antequã ad illos accedamus, meritò quis forsan dubitabit, quorsum hæc tractatio tendat? aut quã nam utilitatem præstet: nam ijs, qui fide immortalitatem credunt, prorsus superflua est, ac etiam damnosa, fidei scilicet meritum auferens: alijs uerò, qui hanc non sunt consecuti gratiam, præstat sic tamen credere, Ciceronis argumento, Nam si à morte nihil superest, coargui tamen non potes: nec qui animum mortalem dicit, laudari. Sed si superfit, credenti quidem non exigua laus est, præuidisse: neganti uerò dedecus maximum imminet: tutò igitur quisq; hoc debet affirmare.

Verùm non aliter mihi uidentur hi nobis consulere, quàm uiatoribus latrones, qui ut in eos inciderint, iubent arma deponere, ex equo descendere, atq; sic non arma solùm, & equum, ac pecunias, sed uitam etiam eripiunt. Mentis oculus nobis datus est, ut cognoscere, atq; intel-

ligere

ligere posſimus, ac hæſitantes in fide confirmare, retrahereq́ periclitantes. Dulcis res eſt ueritas, etiam ſi noſtro deſiderio aduerſaretur. Non'ne matres nuntios ſciſcitantur ex bello reuertentes de filiorum fortuna, etiam ſi exiſtiment illos cecidiſſe? at cur non illis dicas, uiuos emiſiſtis, cur quærere uultis? Sed nemo horum, qui uel anxiè quærunt rationes naturalium rerum, malus eſt, uerùm qui credere ſimulat: etenim & illud ſimile his euenit, qui terriculamentis, umbris, ac ſpectris detinentur, horum enim miſerrima uita eſt, timere quod neſcias: alij ſupra modum audaces, tanquam nullibi pœnas daturi ſcelera admittunt. Ergò dulciſsima res ueritas, atq; iocundiſsima, quam ſi forſan tenerent multi, pauci mala admitterent. Quem tu ſenſum immortalitatis animorum his eſſe putas, qui ſponte, & aduerſus etiam maiorum inſtituta, tot hominum inſontium capita inferis deuouerunt? Non parui eſt momenti intellexiſſe, quid nobis à morte futurum ſit, cùm religioni ſemper locus ſuus relinquatur.

XIIII. Plures argumento beati Pauli mouentur, 1. ad Corint. 15 eſt autem tale: Quòd indignum hoc uideretur diuina iuſtitia: cùm homo, ſi animus mortalis ponatur, omni bellua eſſet infelicior: naſcitur, aliturq́ per annum in immundo ſtercore, cùm cætera animalia pura degāt: inde quot conatus, quot labores, ut ambulare diſcat, cùm cætera animantia ſponte eant: puer traditur magiſtro, ibi illius conditio miſerrima, timere, diſcere, uapulare ab eo, qui inſanit, ob ſtudium, ob iram, ob laborem:

Adole-

Adoleſcens efficitur, quàm breuis eſt illa ætas, quæ ſi effrænis duriores nanciſcitur parentes, traditur exercitationi, uel militiæ, uel arti, uel ſtudijs: quàm immēſi ibi labores? quā dura cōditio? adde quot in ea pericula à coætaneis? nulla enim ætas incontinentior. Subit Iuuentus, eam exercēt curæ, labores, certamina, pericula uicisſim: inde Senectus homini triſtisſima, ſoli illi dentes penè cadūt, incuruatur, uix poteſt ſe ſuſtinere, quòd duos tantùm habens pedes, alis careat, rugæ, & cani, & oris fœtor: omnia hæc ſoli homini ſeneſcēti priuilegia, ob quę deſpicitur, irridetur, reijcitur: ſolus inermis naſcitur, ſolus natandi expers, ad frigora, & calorem omnium animantium impatiens maximè, ad omne diſcrimen inualidum, cùm reliqua corium, aut etiam cum illo pili tueantur: ille ſolus cùm ſenex eſt, mortem propè adeſſe nouit: cùm iuuenis, quocunque momento imminere. Quænam igitur cœleſtium diuorum inuidia, hominem creaſſe, ſi propter hoc æuum tantùm gignitur? Ad hæc quid dicet Alexander? Neminem, ille inquiet, uel ſic tamen uelle cum boue, uel aſino, uices commutare, tanta eſt dulcedo ſapientiæ: tum uerò in uno quoque genere omnia ob perfectisſima eſſe: nam tales ſunt reges, ac diuites, qui ſapientia pollent: quis enim adeò excors eſt, ut malit ſe belluam, quàm regem, præcipuè eruditum? nam eorum uita, dum uiuunt, Deorum beatitati parùm uidetur abſimilis. Superaddidiſſe uerò in omnibus etiam naturam homini maiores uoluptates, ſolus harmoniam ſentit, ſolus uarietatem picturæ cognoſcit, ſo

lus odores, ac sapores iucundos rerum, quæ minimè esui parantur percipit: in uenere maiore fruitur uoluptate, uita longiore potitur: periculo opponat obliuionem, uel fortitudinem: qualicunque fato pereat, satis est hominem fuisse, non belluam: imitetur Thaletem, hic gratias agebat Deo, quòd hominem, non belluam eum fecisset. Quid etiam, & si deterior sit hominis conditio, habet homo, quod queratur? nam ipso uel Paulo teste, non iure conqueri potest aduersus figulum uas, etsi ad turpes usus illud effinxerit. At uerò illud planè certum est, uel regibus ipsis Elephãtes, ceruos, ac cornices, aquilasque esse feliciores, si animi tollatur immortalitas: nam & diutius uiuunt, & minore cum periculo longè, & nulla cum suspicione multis in regionibus uagantur. Illud tantùm me torquet, quòd eadem ratio etiam querelæ leporibus relinquitur, ac pecudibus: insontia enim, & immortalitatis animi expertia, parum uiuunt, cùm aquilæ omnibus infestæ, longiore uita multò fruantur: ob hoc existimo Platonem etiam belluis animorum immortalitatẽ concessisse. At homo ratione ac deliberatione hæc facit, cùm cætera animalia natura ferantur. Quomodo igitur fieri potest, dicebat Paulus, ut si Deus habeat prouidentiam, qui iustè, sanctè, pieque inter ærumnas uixerunt Dei contemplatione, cùm aliàs beatam, ac iucundam uitam agere potuissent, ut hac spe, hoc merito munere frustrentur? Nam quantum ad hanc pertinet uitam, tantùm qui optimè uiuunt, ac religiosissimè, miserrimi omnium

omnium ſunt mortalium. Hæc ratio Dei prouidentiam docet, quam Alexander & ſi neget, nos tamẽ longè certiorem animi immortalitatem eſſe ducimus, etiam dico de ſingularibus: quare Pauli ratio ex nobis notioribus deducitur. Quòd & ſi cum Ariſtotele aliqui longè facilius animorum immortalitatem, quàm huiuſcemodi prouidentiam tueri ſe poſſe ſperent, non tamen hoc illis concedendum: quod à nobis tamen aliàs cùm ſit oſtenſum, hîc iam prætermittetur. Sed nec magis animi immortalitatem oſtendit diuinatio, quam diximus per ſomnium: nam ſi animus natura diuinus eſt, nobis dormientibus melius intelliget, externo ſenſibili quieſcente: nec enim turbabitur, uel impedietur. Quieſcunt autem ſenſus non toti, ſed magna ex parte (ut Galenus dicebat) in libello de Odoratus inſtrumento: huius indicium eſt, quòd uocati expergiſcimur: nam ſi nihil audiremus dormientes, uocibus exclamantium non excitaremur: ſolus oculus ex toto functione priuatur, non per ſe quidem, ſed obducta palpebra, quæ illi ad munimen, quòd expoſitus eſſet, fuit neceſſaria. Ergo cur non intelligit multò melius per ſomnum animus? quoniam etiam interiores ſenſus ſunt hebetiores, ipſe uerò dum corpori immiſcetur, ab illo excitatur. Porrò per ſomnum alligata eſt omnium ratio: nam imaginari contingit dormientibus, diſcurrere, & uti intellectu multo minus: non igitur diuinatio per ſomnum ab animo procedit collimante, ſeu mortalis ſit, ſeu immortalis, ſed quod-

dam accedere extrinsecus est necessarium, quod ideo per somnum facilius sentitur, quia animus exterioribus causis minus est impeditus.

55 At longe difficilius esse uidetur, quod in oppositum adduci potest: Si enim nulla est operatio propria animæ, non contingit eam separari: at manifestum est, eam non dari: quæcunque enim sit illa, cùm animus supponatur immortalis, postquam ea potiri contigerit, non fatigabitur, laboris enim expertia sunt æterna: non igitur animus noster in ea fatigatur. At uerò compertum cuique est, in omni intellectione, ac cognitione nos fatigari, imò non secus, ac in uisione: ex fixo enim intuitu magis oculus patitur, quàm in uarietate, quæ ob uoluptatem laborem minuit. Sic intellectus plus laborat in adepta iam cognitione, si diutius ei institerit, quàm in permutatione: quanquam permutatio ipsa auxilij corporei expers non sit. Quid igitur uoluit Philosophus, cum dixit:

3. De anima cap. 4. Ὅτι δ᾽ οὐκ ὁμοία ἡ ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ, καὶ τοῦ νοητικοῦ, φανερὸν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τῆς αἰσθήσεως ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις οὐ δύναται αἰσθάνεσθαι ἐκ τοῦ σφόδρα αἰσθητοῦ οἷον ψόφου ἐκ τῶν μεγάλων ψόφων, οὐδ᾽ ἐκ τῶν ἰσχυρῶν χρωμάτων, καὶ ὀσμῶν, οὔτε ὁρᾷν οὔτε ὀσμᾶσθαι, ἀλλ᾽ ὁ νοῦς ὅταν τι νοήσῃ σφόδρα νοητὸν, οὐ ἧττον νοεῖ τὰ ὑποδεέστερα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. τὸ μὲν γὰρ αἰσθητικὸν οὐκ ἄνευ σώματος, ὁ δὲ νοῦς χωριστός.

Hoc autem est Latinè: *Quòd autem non similis* *est*

est non patiendi facultas sensui, ac intellectui, patet in sensuum instrumentis, atq; in ipso sensu: nanq; sensus non potest sentire post uehementia sensibilia: nam nec à uehementi sono sonum, nec ex colore, aut odore forti uidere, aut odorari potest. Sed mens quando uehemens intellexerit ens, ac diuinum, non minus inferiora intelligit, sed magis. nam sensitiuum sine corpore non est, mens autem separabilis. Hæc ille.

Sed nunquid omnium sensus animalium ab excellenti corrumpuntur sensibili? nam oculi aquilarum in Sole non conniuent, & carniuoræ aues plereq; tũ etiam aliæ Solem absq; offensa intuentur, num illorum animi ob hoc erunt separabiles? Sed an sensus ipse corrũpitur, quem etiam negat senescere? an potius instrumentum? uel, cur ratio hæc illi erit absimilis? tactus ex toto corrumpitur à uehementi sensibili, oculus autem solum fit debilior, ergò oculi uirtus ab instrumento separari potest? Si igitur hoc solùm concluditur, quòd minus sit immixtus: fatebor, inquam, & intellectum sensu minus immistum fore. An forsan hoc concludit solùm, quòd sensus & corpori sit immistus, & ex eo ortum habeat; intellectus autem & si à corpore exoriatur, operatiõe separari potest, quoniam ex ijs, quæ iam separata sunt, procedit? nam imagines rerum imaginatione à sensibilibus abstractas, atq; seiunctas contemplatur: at non idem de imaginatione & intellectu practico concludit. Itaq; si ob hoc tantùm intellectus immortalis censeatur, quòd à uehementi obiecto perficitur, non alius immortalitatis modus tribuendus illi erit,

quàm uniuersalibus formis, quæ solùm per intellectum consistunt, intellectus autem in habitu non solùm perfici non uidetur, sed ad reliqua redditur
X V. occupatus, ac segnis. Ergo quod ad laborem, aut senectutem pertinet, nihil dignum uera habemus immortalitate: quòd enim dicat Philosophus in primo de anima,

ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι οὐσία τις οὖσα καὶ οὐ φθείρεσθαι μάλιστα γὰρ ἐφθείρετ' ἂν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ γήρα ἀμαυρώσεως νυνὶ δ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων συμβαίνει γὰρ εἰ λάβοι ὁ πρεσβύτης ὄμμα τοιοντὶ, βλέποι ἂν ὥσπερ καὶ ὁ νέος ὥστε τὸ γῆρας, οὐ τῷ τὴν ψυχὴν πεπονθέναι τι ἀλλ' ἐν ᾧ καθάπερ ἐν μέθαις καὶ νόσοις καὶ τὸ νοεῖν δὲ καὶ τὸ θεωρεῖν μαραίνεται, ἄλλου τινὸς ἔσω φθειρομένου αὐτὸ δὲ ἀπαθὴς ἐστί.

Hoc est: *Intellectus autem uidetur aduenire substantia quædam existens & non corrumpi: præcipuæ enim corrumperetur in ea quæ fit in senectute obfuscatione: nunc autem quemadmodum in sensitiuo accidit, si enim accipiat senex oculum talem, uidebit uelut & iuuenis, unde senectus non ex eo quòd anima quicquam passa sit, sed quia id, in quo est, quemadmodum in ebrietatibus, & in morbis, & ipsum intelligere quidem, ac contemplari marcescit, alio quodam interius corrupto, ipsum autem detrimenti expers.*

His locis Aristoteles uoluit argumentis respondere famosissimis, quorum unum erat, ut dictum est, Epicureorum, Senescit intellectus, prout & reliqua omnia nostra. À maiori redarguit Philosophus

phus hoc,nam quantum eſt hac ratione, ne ſenſus quidem ipſe marceſcit, nedū intellectus. Quamobrē ſi ob eam cauſam interire intellectus credatur, nō ſolùm hic,ſed etiam ſenſus interitus expers erit. Sed per hanc rationem animi immortalitatē non tamen nititur aſtruere:clarum eſt enim,non ſolùm quia hic locus non eſt,ſed quia de omni anima ſenſitiua concluderet. Sufficit igitur Philoſopho declaraſſe rationem,non oſtendere. At quoniam facillimè quiſquam propter hoc exiſtimare poterat, etiam intellectum interire,uelut & animam, inter ſenſum & intellectum differentiam poſtmodum adiecit:ſimiliter quia hoc nouum erat, ſenſum ab intellectu differre,cùm ambo cōprehendant,ambo quoquo modo à materia ſint ſeparati, ut omnes ante eum,etiam Plato,aut ambos dixerint eſſe corruptioni obnoxios,aut immortales: ſubiecit differentiā ut ex animæ ſenſitiuæ interitu intellectiuam mori nō credamus neceſſarium: nā ſenſus adeò eſt corpori immerſus,ut à maxime ſenſibili lædatur: nō ſic intellectus, quia ex uno in reliquū trāſire nō licet:quāquam hoc nō ſit argumentū immortalitatis animorū,neq; enim ratio ipſa(ut diximus)oſtēdebat de agēte intellectu,ſed de patiente tātùm,qui nō uerè eſt immortalis,cùm ſit actus ipſe intelligēdi. Sed nec argumētū pro Alexādri opinione probat:nā ſenſus ut duplex eſt,ſic & intellectus,ut ipſe Alexāder fatetur:dū enim recipit,patiēs eſt: dū ſentit,agēs:ſic & intellectus. At uerò dū agit, recipit: dū recipit,formas rerū contēplatur, actioq; ſua ab omni corporis ui abſoluitur; at patientē præſup-

 ponit

ponit intellectũ, hic autẽ corruptibilis eſt, ut etiam Simplicius ait, ea exponẽs uerba Philoſophi (οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθὲς) ſeu nõ reminiſcitur autem: quod interpretatur rectè, nõ uerè corrũpi, ſed agenti iterũ uniri: uelut ſi in ſenſibilibus nauta moueatur à naui, deſinat autem mouere etiam nauim, ſimul deſinet & nauta eſſe, & motu nauis moueri, hoc autem nulla facta iactura in nauta: igitur ad patientem intellectum neceſſariæ ſunt imagines, hæ uerò à corpore prodeunt, ſenſui autem accedũt exterius: quare & ſi intellectus minimè patiatur, & ſenſus corruptioni obnoxius ſit, longè tamen plus corpus in intelligendo, quàm in ſentiendo debilitatur, quoniam mouens cauſa in corpore eſt dum intelligit, actiueq́ uis corporea concurrit: ſentiendi principium ab extra eſt, & ſenſus paſsiuè concurrens minus affligit: quòd uerò actiuè operatur, ſine motu omnino agit: ob id plus intelligendo, quàm ſentiendo patimur. Forſan & illud dubitatione dignum eſt: An, quod ſentire Galenus uidetur, animus ex æthere ſit? utq́ æter purior ſit ignis, qui Lunæ ad intra cœlo tãgitur, & cõtinetur, ut tertio Pronoſticorũ de æthere loquẽs, ac mũdi ornatu, iuxta initiũ ſentire uidetur, ſit ita: nũquid reſpõdendũ eſt ad Philoſophos illos antiquos, qui aquã uel ignẽ ponebãt animã. Deinde, quid habet æther ut ſit ſplẽdidus, cùm ſit tantùm lumini peruius? & ſi ignis eſt, quorſum ætherẽ appellauit? ſi nõ eſt, nunquid datur quintũ elemẽtũ? deinde, cur tã leue exiſtẽs hic manet? & quis illum huc aduocat? & ſi hic manet, cur non ignis potius, ut reliqua tota ignis

materia

materia,quàm æter est appellandus? Mitto omnia Aristotelis fundamenta primò de Anima scripta: Sed audētior fuit in his,quid mirū? cùm in eis etiā, quæ sensui subiacent,multa mentitus sit, cùm liceret ea uidere,uel saltem silentio prætermittere: uir sanè ingeniosus,& eruditus,ac qui maximam utilitatem medicinæ adiecerit:sed tamen adeò gloriæ cupidus,ut multa cōscripserit, quæ cum illi explorata non essent,refelli tamen non posse sperabat:& tamen hîc nouo commento gloriam spernere gloriatus est,ut nec hoc cumulo deesset: quandoquidē etiam sine titulo libros omnes edidisse sui nominis affirmat:& tamen librū,in quo & omnia,quæ conscripsit,nulla alia utilitate seorsum commemorat,edidit,ac forsan etiam quædam est ementitus. Doleo occasionem datam mihi de principe medicorum maledicendi, cùm in cæteris sim illius non parū studiosus:sed tamen ille nos impulit,qui suos fines transgressus,in quibusdam ridiculum se præbuit.Quis non rideat iactantem Geometriam,atque Arithmeticam? deinde pusillis quæstionibus adeò implicitum,ut ferme nec illarum elementa satis benè tenere uideatur.Quis hęc in Aristotele,uel Auerroë,uel Auicena arguat? Quamuis Aristoteles maximus fuerit geometra, Auicena maximus philosophus,Auerroës medicus non uulgaris: omnes tamen ab aliarum disciplinarum professione abstinuerunt: & quanquam gloriæ essent studiosissimi,nihilominus iactantiam effugerunt.Galenum amamus,colimus, uitam illius adeò diligenter scribēdo studiosè sumus prosequuti,ut nullum

mortalem ei, illum fermè cunctis eruditis prætulerimus: & quamuis hac in parte ob ueritatem, quæ nobis magis etiã quàm ille amica est, ab eo dissentiamus, nullus tamen ardentiore uoluntate illum, quantum per uires licuit, extulit. Sed cùm adeò cupidum illũ gloriæ, ambitionis, inanisq; auræ properantem aliqua perperam scribere uidemus, quæ multis ob authoritatẽ iacturæ esse possunt, necessarium duximus, omnes admonendos, ut tantũ cuique credant, quantum ratio ipsa coẽgerit: nec sufficiat illis dixisse, Aristoteles dixit, uel Plato, aut Archimedes, uel Ptolomæus, aut Galenus: sed uires argumẽtorum pensitent: quod & in nostris placitis, si aliqua unquam futura est nobis autoritas, nõ solum libenter permittimus, sed requirimus. Quis non illius inconstantiam, aut nugacitatem admiretur? cùm toties de eadem re, nec unquã aut clarè, aut plenè, aut saltem constanter scripserit. Quoties in eundem lapidem impegit? Nam & in libro de Tremore & rigore inquit, Ex Hippocratis placitis est, calidum innatum primum esse animalis, & generis principium: atque nihil aliud esse naturam ipsam aut animam, ut essentiam semper mouẽtem, semperq; mobilem existimãs, non erres. Priuatim autẽ hæc omnia sunt examinata, & alibi disci possunt. At quantum nunc interfit propter sermonis seriem quæruntur. Quia enim mobilis semper est innatus calor, nõ intra tantũ, extràue mouetur, sed alius alium excipit motum semper: nam intra firmus, immobilis ocyus euadat, extrorsum dissiparetur, ac periret: modicè uerò auctus ac succensus

perpe

perpetuò mouetur. Succēditur autē ad ima lapsus, quo alatur appetens: at expansus & auctus affatim fermè extinguitur. Quòd autem extrorsum exeat, & ut sic dicā explicetur, à principio proprio, quia calidum erat obtinuit. Interiorem autem, & infirmum locum possidet, quia frigoris sit particeps. Quandoquidem ex calido ac frigido mixtum existit. Hæc inquam Galeni anima est, qua ille maximè dignus extitit. Rursus uerò in secūdo de Locis affectis prope finem: Si quidem anima est forma in corpore existens, uelut nos in domo aliqua, forsan nullam ei noxam inferri meritò illi posse putaremus: at si à corpore inseparabilis est, eam lædi non inficiabimur, ob corporis noxam suscipientis. Porrò quòd lædatur, ab ipsa experientia discere licet. Etenim ubi fracto capitis ossi, terebra adacta est, si quis uehementius comprimat, protinus sensum omnem amittit laborans. Sed audi iterum illum in tertio de Locis hæc scribentē, super uerba illa Hippocratis sexto de Morbis uulgaribus (Si enim morbus in corpus repit, Epileptici fiunt: si in mentem, melancholici) Altera uerò Hippocratici sermonis pars non exiguum contemplandi locum desiderat: quippe cùm anima sit temperamentum primarum qualitatum, aut ab ipsarum temperamento permutetur. In secūdo uerò de Symptomatum causis nō procul à fine inquit: Ipsius nāq; animæ substātiam uel alio quouis opere definisse fortasse sit audacia: in eo uerò quod nunc proponitur, non audacia solùm, sed etiam superuacuum. Videtur tamen quæcunque ea fuerit duorum alterum,
uel

uel primis ad omnem actionem instrumentis sanguine,calore,ac spiritu uti,uel in his ipsis esse. Licet autem ipsius motus contemplari,tam in aliis multis,sed precipuè in ipsis perturbationibus. Hic porrò indiscussum relinquit profectò quod sępius iam determinauerat. Sed & in quinto de Simplicium medicamentorũ facultate,ubi de pus mouentibus tractat, inquit: At Stoici nunc ipsum spiritum animæ substantiam existimant esse. Nos autem non admodum quippiam de animæ substantia nunc pronũciare audemus,& ad præsens superuacuum arbitramur. Quãquam nos ante iam spiritum innatum,etiam si non sit animæ substantia,saltem illius instrumentũ primum,in cõmentariis de Hippocratis & Platonis placitis ostendimus. At in de Formatione fœtus,lõgè fermè secus,cùm in fine dixit,sentire uisus est: Sed de his peculiariter in quodam libro à nobis scriptũ est, ubi ea quæ à Chrysippo in libris de Anima dicũtur cõsideramus: atque in altero,in quo ea referimus,in quibus Plato, dum de anima agit,sibi uidetur contradicere. Cæterum ut iam dixi, cùm nullam inueniam opinionem,scientiam efficiente demõstratione confirmatam,fateor me de animæ substantia dubitare: nec habere probabile aliquid quod afferam: fateor & nihilominus de formatrice causa fœtuum ambigere. Iam ergo quoties demonstrauit quod demonstrare omnino iam se posse negat. Simile fermè est quod scribitur in libello de motibus manifestis,& si nõ pauci illum Galeni esse negent,cùm dixit: Inquirere autem de animæ substãtia an sit corporea,

neque

neque cesset quando corpori aliquid accidit, quin animalis uirtus afficiatur: aut sit potius cõiunctum aliquid corpori adueniens, aut uis aliqua seminis, cui cùm corpus gignitur, qualitates eius cõueniãt: illis relinquo, qui se demonstrare posse hoc persuadent. Num forsan imitatur Hippocratẽ? ille enim, seu qualiscũque fuit autor, in initio libri de Carnibus: prolapsam è cœlo refert. At in alio libro de Nutritione, qui uigesimus septimus habetur, igne & aqua immixtum corpus ingredi animam affirmat: consumpto autem humido, non secus, atque ignem fomentis exhaustis euanescere. O quàm rectè dixit Auerroës, locum consequentis Galenum decepisse: cùm enim omnis ratio homini propria sit, ac rursus intellectus: rationẽ ideo credidit eandem esse cũ intellectu. Quid igitur mirum est hallucinari Galenum? qui cùm sibiipsi nõ constet, etiã in primis principijs, in ipsorum nominum interpraetatione decipitur. Non'ne dum praeceps in huiusmodi rebus rapitur, egregium illum, ac admirandum Platonem, quem sequi profitetur, longè magis arguit, quàm aemulus ob gloriã illi Aristoteles? Quid, arguit? imò uituperat: illi imponẽs, quòd tres in homine animas locis distinctas esse senserit, atque triplex hoc erit animal, & abscisso etiam capite, quemadmodum anguillae, uiuet: non hoc ei Aristoteles, qui in minimis quibuscũque illum arguit, insectatur, multaq; imponit, ausus est adscribere, cùm palàm foret, Platonem nõ animã, sed illius uirtutes per mẽbra segregasse, ut Rationalem in cerebro, Irascibilem in corde, at Volupta

tis

tis uim,atque impetũ in iecore:illam uerò quaſi nucem tribus conſtare putat inuolucris, ut extimus cortex nutritionem & uoluptatem habeat,interior autem ſenſum atq; iræ uim, ipſa medulla rationẽ: qua in re non ſolùm ab eo Ariſtoteles non diſſentit,uel illum nõ oppugnat,uerùm ſi Themiſtio credimus,ή sq; quæ in primum de Anima Ariſtotelis ſcripſit, cum illo planè conſentit. Quinetiam Trapezuntius,qui Platonis quæque minima uſque ad inſaniam,qua tunc iam manifeſtè laborabat, cùm librum conderet,obſeruabat: hoc illi quod maximum fuiſſet,nõ auſus eſt imponere,uir acutus,eruditus,Græcus, cuius nullum aliud erat propoſitũ, quàm criminari Platonem, ſeu uerè, ſeu falsò, ſed tamen apparenti flagitio,uel errore: nam cùm (ut diximus)Plato non hominum tantùm,ſed & belluarum animam ſtatuiſſet immortalem, mutuoq; uel ex hominibus in illas, uel inter ipſas uiciſsim cõmigrare ſtatuiſſet:inter hæc animalia etiam orbata repoſuit Trapezuntius,uelut muſcas,uermes, crabrones, cùm tamen alij Platonem de perfectis tãtùm animalibus ſenſiſſe uelint:unde Proclus Platonis expoſitor,qui penè ſingula eius opera cõmentarijs illuſtrauit,ſuper his Timei uerbis, Μὴ πανόμενος τε ἐν τούτοις ἔτι κακίας τρόπων ὃν κακύνοιτο κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς τοῦ τρόπου γενέσεως, ἄς τινα τοιαύτης ἀεὶ μεταβάλλοι θηρέιον φύσιν: hæc habet,

Τὴν εἰς τὰ ἄλογα ζῶα κάθοδον τῶν ψυχῶν ὅπως λεγέται, ζητεῖν εἰώθασι, καὶ οἱ μὲν ἀνθρώπων ὁμοιώσεις πρὸς θηρία νομίζουσιν εἶναι, τοὺς λεγομένους

γυμνὸς θηριώδης βίος. οὐ γὰρ εἶναι δυνατὸν θηρίου γενέσθαι ψυχήν, οὐσίαν λογικήν. οἱ δὲ αὐτόθεν καὶ ταύτην εἰς τὰ ἄλογα συγχωροῦσιν εἰσκρίνεσθαι. καὶ γὰρ εἶναι πάσας ὁμοειδεῖς τὰς ψυχάς, ὥστε καὶ λύκους καὶ παρδάλεις καὶ ἰχνεύμονας γίγνεσθαι ταύτας. ὁ δὲ ἀληθὴς λόγος, εἰσκρίνεσθαι μὲν, εἰς θηρία φησὶ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχήν, ἔχοντα δὲ τὴν οἰκείαν ζωὴν καὶ ὑπὲρ ταύτην τὴν εἰσκριθεῖσαν ψυχήν, οἷον ἐποχουμένην, καὶ τῇ πρὸς αὐτὴν συμπαθείᾳ δεδεμένην. καὶ τοῦτο δέδεικται μὲν ἡμῖν ἐν ταῖς εἰς Φαῖδρον συνουσίαις διὰ πολλῶν λόγων, καὶ ὅτι μόνος ὁ τρόπος οὗτος ἐστὶ τῆς εἰσκρίσεως.

Hæc in quinto libro, quasi dicat: In rationis expertia animalia transmigratio animorū quomodo fieri dicatur, quæri consueuit: & quidam similitudines ad feras putant esse eas uitas, quæ ferinæ appellantur: non enim fieri potest, ut substantia rationalis anima feræ fiat, Alij uerò & illinc ipsam in rationis expertia ingredi uolunt, ut quòd omnes animas eiusdem speciei esse credant, atq; ita eædem animæ modò lupi, modò pardi, uel alterius spirantis animalis fiunt. Verißima autem sententia est, quòd dicat, animam quidem humanā feras ingredi, sed nihilominus quæ propriam uitam habeant, & post ingressum non secus, ac si ueheretur, ac ea de causa uincta foret, quod cū illa eisdem affectibus reddatur obnoxia. Et hoc quidem à nobis in Phædri expositione longo sermone declaratum est, nec id tantum, sed quòd hic solus modus ingreßius esse poßit.

Igitur non hic mihi præcisè de hac re agendum erit, aut breuiter, sed clarè, ac copiosè; quādoquidē Platonis

Platonis opinio celebris hac in cauſa ſemper fue-rit, nec poſsimus in tam obſcura dubitatione, uel ſine philoſophis pertractare quicquā dilucidè: aut ſi philoſophorum placita enumerare uelimus, di-uini Platonis poſthabere ſentētiam. Itaque Plato-nis mentem libet prius declarare, inde ex proprijs illam cōfirmare libris. Nunquam ille de animi im-mortalitate dubitare uiſus eſt, ſed quòd perennis exiſtens, uni agglutinaretur à morte, uel ex bellua in belluam, aut hominem tranſiret, donec annus il-le maximus finiretur, cenſuit: uerùm reſectam ex uno, ac denuo redituram in idem, quidam ex opi-nione eius fuiſſe putant. Vnde Auerroës in diſpu-tationibus Platoni adſcribit unitatem intellectus: & Plotinus ipſe dum Puteolis eſſet, laboraretq́ in extremis, Euſtochio interroganti, quid ageret: re-ſpondit,

Ἔγω δὲ νῦν σὲ περιμένω, καὶ δὴ τὸ ἐν ἔμοι θεῖον, πρὸς τὸ, ἐν τῷ καθόλου θεῖον ἀναγαγεῖν ἐπιχείρω.

Ego *autem nunc te expecto, & quod in me diuinum eſt, ad id quod in uniuerſo diuinum eſt, redigere adnitor.* H*æc ille.* Sed aliàs plura, cùm ſententiam illius tractabimus, nunc ad Platonis uerba uenio. Is deci mo de Republica immortalitatem animorum, & poſt obitum iuſti, ac iniuſti nō ſolùm memoriam, ſed & retributionem, facinorumq́ conſcientiam, tum tartari, ac cœli ſedes his uerbis fermè declara-uit: Equidem tibi non Alcyni apologum, ſed præ-ſtātiſsimi uiri Eri Armenij, genere Pamphylij, re-ſerabo: qui cùm occubuiſſet in prælio, ſublatis de-

cimo

cimo die cadaueribus iam corruptis,integer,ac incorrupto corpore repertus fuit,domumq́ ut sepeliretur relatus: duodecima iam ab obitu die, dum pyræ impositus esset,reuixit,& quæ interim uiderat retulit:inquit igitur:Postquam anima fuisset à corpore separata, unà cum pluribus quendam in locum dæmonum peruenisse, in quò terræ duos proximos uidit hiatus, duos etiam alios è directo in cœli regione suprà conspexit:inter hos autē hiatus iudices sedere,qui postquā animos iudicarunt, iustos quidem ad dextrā per cœlum ascendere iubent, in aduersa eorum parte signa quæ iudicauerint suspendentes: iniustos contrà ad sinistram infrà,omnium quæ in uita peregerant signa post tergum ferentes. Cùm uerò ad iudices ipse quoq; accessisset,illos aiebat respondisse,redire eum nuntiū ad homines eorum,quæ illic uiderat oportere:iussisseq́ illum intueri,ac audire omnia,quæ in illis locis gererentur.Viderat igitur illic per utrāque cœli,terræq́ portam animas lata sententia abeuntes: per alias item duas,ex terra quidē ascendentes,animas puluere,macie,squaloreq́ confectas,è cœlo autem alias nitidas descendentes:uideriq́,inquit, animas undique uenientes,tanquam longa peregrinatione fatigatas,libenter in prato, quod ibi est, tanquam celebri in conuentu recūbere, ac se inuicem, quæ mutuò se cognouerint,salutare: easq́ omnes, tam quæ è cœlo, quàm quæ è terra conuenissent, sese ultrò, citroq́ de his, quæ in his locis uiderint, percunctari, sibiq́ uicissim ad singula respondere: has quidem dolentes, ac flentes memoria malorū,

quæ in præterito ſub terris itinere, & perpeſſæ ſunt,& uiderunt: eſſe autem iter illud mille annorum. Illas uerò,quæ de cœlo deſcenderant,narrare delicias,pulchritudinisq́ ingentis ſpectacula: inde paulopòſt, quoſcunque alijs iniurias intuliſſe conſtaret, pœnas ſigillatim pro quolibet decies reddidiſſe:id eſt,ſpacio annorum centum: quaſi hæc uitæ humanæ meta foret, ut animæ decuplam iniuriæ darent pœnam. Itaque ſi qui cædis multorum cauſa fuerint, ciuitatesq́ & exercitus prodiderint, uel homines in ſeruitutem egerint,uel alicuius alterius flagitij,uel ſceleris conſcij fuerint, in his omnibus pro quolibet facinore pœnas decuplas pendere:atque iterum,ſi qui beneficia quædam contulerint,iuſtitiamq́ ac pietatem coluerint,eadem ratione præmia reportare. De ijs uerò,qui ſtatim ut nati ſunt deceſſere,aut breue tempus uixere,quędam parum memoria digna recenſebat. Erga deos autem & parentes pios uel impios,& homicidas, qui cæde manus proprias polluerunt, maioribus & præmijs, & pœnis affectos eſſe, narrabat. Inquit enim ſe interfuiſſe, cùm alium interrogaret quiſpiam,ubi nam Ardieus magnus eſſet: hic autem in quadam Pamphiliæ ciuitate tyrãnus fuerat, annis iam mille ab hoc tempore exactis, qui ſenem patrem,& maiorem natu fratrem occiderat: aliaq́ plura impia ſcelera perpetrauerat: interrogatumq́ illum reſpõdiſſe:non uenit Ardieus, neque ueniet. O` dirum ſpectaculum! dum enim egreſſuri hiatũ peteremus, cætera omnia perpeſsi illum protinus uidimus, aliosq́ cum eo, omnes fermè tyrannos,

inter

inter quos & priuatos nonnullos, qui magna sce-
lera perpetrauerant,quos ascendere iam propemo
dum ausos,hiatus ille minimè permittebat:sed hor
ridè mugiebat,quoties aliquis eorum,qui uel insa-
nabiles essent,uel nondum purgati,egredi niteren-
tur. Aderant igitur illic uiri quidam feroces aspe-
ctu,ignei,qui cùm mugitum subitò perpendissent,
hos seorsum rapiebant,Ardieum scilicet, atque sui
persimiles,manibusq́,ac pedibus, & ceruice deuin
ctis, prosternebant eos, excarnificabantq́, & secus
uiam ad exteriorem partem raptatos, tribulis lace
rabant,prætereuntibus indicantes,quã illi ob cau-
sam talia paterẽtur,quod'ue in tartarum proijcien-
di agitarẽtur:ubi cùm multa alia eos terrerent, hic
pauor uehementissimè uexabat, cùm in ascensu
mugitus excitabatur,quo silente, quisque libentis-
simè ascendere uidebatur.Hæc ille.Cæterùm quo-
nam pacto reuiuiscerẽt, atque in belluarum trans-
irent corpora,obliuiscerẽturq́ præteritorum,post
pauca his penè docuit uerbis. Enimuerò qui tunc
redijt illinc nuntius ostendebat, hoc pacto prophe-
tam in edicto adiecisse, si quis postremus etiam ac-
cedit,eligat modò prudenter, constanter uiuat, ui-
ta occurret expetenda non mala. Primus ne osci-
tanter eligat,ultimus ne desperet: cùm hæc dixis-
set,eum,cui primò sors obuenerat, tyrannidem il-
lico,inquit,properantem elegisse, ac propter insci-
tiam,auiditatemq́ haud satis singula prius exami-
nasse,& iccirco etiam illud ignorauisse, quòd in ea
uita fato decretum erat,ut filios suos uoraret,aliaq́
plurima mala sustineret:postea uerò, ubi per ociũ

electam uitam considerasset, eiulasse, noxiam electionem deplorantem, quòd nõ cauisset, quæ propheta prædixerat: neque seipsum, tanquam malorum causam damnantem, sed fortunam, dæmones, reliquaq́; omnia potius, quàm seipsum. Deinde paulò post subiungit: Hoc quoque consideratione dignum spectaculum esse dicebat, quomodo singulæ animæ singulas uitas eligebant. Miserabile quippe istud, ridiculum, uisuq́; mirum, electionem secundùm uitæ prioris consuetudinem siquidem ut plurimùm facientes. Animam, inquit, quæ olim Orphei fuerat, uidisse cygni uitam odio muliebris generis eligentẽ, nolentem uidelicet ex mulieribus, à quibus occisus fuerat, nasci: Thamiris uerò Philomenæ: cygnum etiam conspexisse ad humanæ uitæ electionem conuersum, aliaq́; musica animalia, ut consentaneum est, similiter: quandam etiam, cùm oblatæ sortes essent, Leonis elegisse uitam, & hanc fuisse olim Telamonij Aiacis detestantem homines, quoties iudicij illius in mentem uenisset, quo pro armis cum Vlysse cõtenderat. Post hunc Agamemnonis animam propter ærumnas odio humani generis uitam aquilæ elegisse: Atalantes autem animã, cui media quædam sors contigerat, intuitam dixit, quàm maximis honoribus athleta afficiatur, athleticam uitam quin eligeret minimè se cõtinere potuisse. Animam deinde Epei Panopensis ad artificiosæ protinus mulieris naturam migrasse. Longè uerò inter nouissimas animam ridiculosi Thersitis simiam induisse: casu uerò Vlysis animæ sortem ultimam cõtigisse, quocirca

circa & ad eligendum ultimam aduenisse dicebat. Præteritorum autem laborum memoria ab ambitione cessantem, diuq; priusquam eligeret circumeuntem, quæsisse priuati hominis, minimeq; curiosi uitam, eamq; uix tandem alicubi iacentem, & ab alijs neglectam reperisse, dixisseq;, non aliam se uitam electuram fuisse, etiam si sortem primam nacta esset, quare uitam illam libenter fuisse complexam. Ex feris item alijs in homines transire animas asserebat, & inuicem commutari: iniustas quidem in feras agrestes, iustas autem mansuetorum animalium uitam capessere: atque omnes hunc in modum confici mixtiones. Cùm uitas omnes animæ gradatim, ut sors dederat, elegissent, longo ordine ad Lachesim eas accessisse narrabat. Lachesim uerò cuique dæmonem quem cœperat quæque ipsius uitæ custodem præscripsisse: electorumq; operum executorem: hunc in primis ad Cloto animam ducere, & sub illius manu, reuolutioneq;, ac uertigine fusi approbare quam sortitus fortunam elegerat. Hanc ubi tetigit, mox ad Atropon nentem, quæ immutabilia stamina reddat. Illinc postea properè Necessitatis thronum adire, per quem cum transierint, omnes sub uehementi æstu in Letheum campum proficisci, arboribus, & omnibus, quæcunque terra nascuntur, destitutum. Recumbere igitur ipsas aduentante nocte iuxta Amelitam flumen dicebat, cuius aquam uas nullum contineat, atque ipsius aquæ bibere aliquantum cuique necessarium. Eos autem qui Prudentiam ducem non habent, ultra quàm deceat bibere, semper

uerò bibentem omnium obliuisci: ubi uerò ad mediam noctem dormiuerint, subito motu, & terræmotu excitos, repente alium aliò sursum ad generationem consurgere, stellarum instar prosilientes. Ergo tam longa fabula exemplum opinionis suæ nobis explicuit. Sed iam non alia seriò tractat: nam & in Timeo dixit, Tria adhuc mortalium genera nobis generanda restant, absque horum generatione cœlum imperfectum erit, omnia enim animantium genera ambitu suo non continebit: contineat autem oportet, si est mundus omnino perfectus futurus. Hæc uerò si à me solo fiant, uitaque donentur, Dijs adæquabuntur. Quapropter accedite uos ad animalium generationem secundùm naturam, ut uim imitemini meam, qua in ortu uestro sum usus, atque eius quidem animalis quod in ipsis tale futurum est, ut cum immortalibus appellatione conueniat, diuinumque uocetur, ac teneat principatum, & iustitiam, simul ac uos ultrò colat: ego uobis semen, & initium tradam, cætera uos exequimini, ut immortali naturæ mortalem attexentes faciatis, generetisque animalia, subministrantesque alimenta augeatis, & consumpta rursum recipiatis. Hæc fans in eodem rursus cratere, in quo mundi animam temperauerat, superioris mixtionis reliquias perfudit, eodem modo miscens: non tamen similiter, sed secundo modo, & tertio gradu à primis deficientes. Ergo hic nō tam clarè ea docuit, quinimo quemadmodum uidebitur animorum quidem immortalitatem nō solùm hominum, sed & belluarum hac lege, quæ fermè

fermè Aristotelis sententiæ fauet, docere uisus est: ut tamen cùm omnes ab anima mundi decidantur, quæ proculdubio æterna est, gradus tamen diuersos assequi posśint. Sed de hoc clarius, dum Aristotelis sententiam prosequemur. Forsan illud Plato uoluit, si sibi consentiens est, ut anima quidem dum in belluis est, immortalis sit, atque in homines transire post obitum posśit, sed alium temperamenti modum accipiat: quod in Phædone etiam his quasi uerbis explicare uidetur: Ponderosum, ô amice, id putandum est, & graue, terrenumq́, ac uisibile, quod anima secū trahit, ideoq́ ab eo grauatur, & ad uisibilem trahitur locum, metu inuisibilis, atque occulti, & quemadmodum fertur circa monumenta, sepulchraq́ uersatur, circaq́ nonnulla apparuerunt animarum iam umbrosa phantasmata, qualia præferunt simulachra tales animæ, quæ uidelicet non purè à corpore decesserunt, sed uisibile trahentes aliquando, sic ut uideri posśint. CEB. Consentaneum est, ô Socrates. SOC. Consentaneum est, ô Cebes tamen, ne hæ animæ sint bonorum, sed malorum, quæ circa hæc oberrare coguntur, pœnas improbæ actæ uitæ dantes: itaque tandiu circunuagantur, donec cupiditate naturæ corporeæ comitante, rursus induant corpus: induunt autem, ut decens est, tales mores, quales in uita exercuerunt. CEB. Quales dicis mores, ô Socrates? SOC. Eiusmodi: eos quidem, qui uentri dediti, per inertiam atque lasciuiam uitam egerunt, nec pensi quicquam aut pudoris habuere, decens est in asinos, ac similia, ingredi. An non putas?

CEB. Consentanea loqueris. SOC. Qui uerò iniurias, tyrannides, rapinas secuti sunt, in luporum, accipitrum, ac miluorum genera pertransire par est. Num aliò has migrare dicẽdum est? Ita potissimùm, Cebes inquit. Similiter & in cæteris: abeunt enim in genera illa, quibus in uita mores simi les contraxerunt. CEB. Manifestum id quidem. SOC. Non'ne horum felicissimi sunt & in optimum proficiscuntur locum, quicunque popularem, ciuilemq; uirtutem, quam Temperantiam uocant, ac Iustitiam exercuere, absque philosophia quidem, atque mente, sed ex consuetudine, exercitationeq; acquisitam? CEB. Quo'nam pacto hi felicissimi sunt? SOC. Quoniam decens est, hos in tale quoddam genus iterum ciuile, miteq; demigrare, quale apum, uesparum, ac formicarum, atq; deinde in idem rursus genus humanum, atque modestos ex his fieri homines. CEB. Ita decet. SOC. In Deorum uerò genus nulli fas est peruenire, præter eos, qui discendi cupiditate flagrantes, & philosophati sunt, & puri penitus decesserunt. Horum quidem gratia, ô amici Cebes, atque Simmia, qui rectè philosophantur, ab omnibus corporis cupiditatibus abstinent, atq; ita perseuerant, nec se unquam illis tradunt, neq; familiæ iacturã, paupertatemq; formidant, quemadmodum multi pecuniarum cupidi: neq; rursus contemptum, atq; ignominiam, quemadmodum qui magistratus, & honores ambiunt. Hæc ille diffusè satis, sed tamen clarè, ut non iam de Platonis opinione dubitare fas sit: ille enim immortales animos statuit, cõmunesq;

nesq́ cum belluis, atq; ab una mūdi totius anima segregatos: forsitan etiam aliquando, cùm mundus totus ad perfectam reuolutionem redierit, in eandem reuersuras, ut sic etiam cum Stoicis consentiret. Quicquid de hoc sit, à morte illas meminisse putat, numeroq́ seiunctas, unāquanq; malorum, ac bonorum retributionē sentire. Ille etiam idem in Alcibiade sic Socratem cum illo loquentem inducit. SOC. Nū reperire possumus aliquid in anima diuinius illo, circa quod intelligētia, sapientiaq́ uersatur? ALC. Nequaquam. SOC. Id igitur animæ diuini simile est, in quod sanè quis intuens, & omne diuinum, Deum scilicet, & sapientiam cernens, ita & seipsum agnoscet. Alibi autem de reditu hæc habet:

Εἰς τὸ ὅμοιον αὐτῇ τὸ θεῖον ἀπέρχεται τὸ θεῖόν τε καὶ ἀθάνατον καὶ φρόνιμον.

Idest: In sui simile, quod diuinum est, abit, immortale, ac sapiens existens: dum scilicet recedit animus.

Plutarchum igitur ne auscultemus in libro de Placitis Philosophorum, quem paucis immutatis, etiam Galeno tribuunt, adeò corruptis mortalium iudicijs, dicentem Platonem sensisse, animam qua parte rationis particeps est, haud interiturā: nanq; & si Deus non sit, æterni tamen Dei illam opus esse: rationis autem expertē morti obnoxiam, ipsam tamen semper mouentem esse. Apud illum credi debere putat, rationalem etiam immobilem, motu qui ex loco ad locum est: substantiam autem intellectilem sponte moueri, ac ad numerum harmonicum modulatam in toto cerebro sedem habere.

Quid eſt, quòd expertem rationis morti obnoxium putet? cùm omne genus animæ apud illum ſit immortale? quoniam omne id perpetuò mouetur, & principium quoddam eſt, uiciſsimq́ modò in unum animal, modò aliud, ſeu rationis capax, ſeu non, tranſmigret. Tria etiam genera immortalium animorum cùm conſtituerit, omnia tamen & ſi in alijs diſsideāt, in immortalitatis natura conuenientia. Sed quanquam diuerſa genera animorū ſint, belluas tamen animam putat habere rationalem, ſubſtantiaq́ cum hominibus eandem, uerùm uelo quodam obſitam, opere, ac moribus tantùm, non ui, aut dignitate ab humana differre. At ipſe Plutarchus potius in hoc ſuam, quàm Platonis ſententiam expreſsit, dicens:

φὸς τῆ οὐσίᾳ νομίζουσιν. & alibi. ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεός.

Mens quidem noſtra Deus, & ſubſtantia animæ lux. Ac talia quidem de illa prædicat. Diogenes autem Laërtius, qui Philoſophorum uitam ſcripſit, hæc de Platone habet, Immortalem eſſe animam, & de corporibus ad corpora perpetuis uicibus migrare, eiusq́ initium numeris conſtare, quemadmodum corporis principium geometrica ratione. Diffiniebat autem eam eſſe idem penitus differentis ſpiritus, ſe ipſam mouentem, & motum corpori præſtantem: & eſſe tripartitā, rationalem ipſius partem in capite conſtitutam, iraſcibilem in corde, concupiſcibilem in iecore, ac umbilico contineri: corpus uerò ipſum per gyrum circumambiens, uelut ex medio diſtinctis per harmoniæ in-

terualla duobus orbibus, atque inuicem coniunctis, mundi animam elementis ipsis constantem continere. Hæc etsi perperam de mundi, ac mortalium anima ab ipso Diogene scripta sint ex Platonis sententia, cùm nec mundi animam elementis constare affirmet, nec humanam sedibus diuidat, sed humanæ tantum facultates: in reliquis tamē ab his, quæ nuper diximus, non dissentit. Psellus uerò & ipse Platonicus Philosophus, hæc habet:

Ἐπειδὴ οὐκ ἀπὸ σπερμάτων ἡ ψυχὴ τὴν ὑπόστασιν ἔλαβεν, οὐδ' ἐν σωματικαῖς ὑφειστήκει κράσεσι, ἀλλὰ ἄνωθεν ἀπὸ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει πρὸς ἐκεῖνον καὶ ἐπιστρέφθω.

Posteaquàm, dicit, nō ex seminibus substantiam anima ipsa accepit, neq; corporeis subsistit temperamentis, sed à Deo supernè habuit esse, ad illum etiam conuertatur.

Hic igitur animum diuinum, ac diuinæ originis esse duxit: in qua sentētia hæc etiam à plethone Gemistone, Platonico uiro, scripta sunt:

Οἷς καὶ συγγενῆ πως τὰ ἔργα ἀποδίδωσι τῶν αὐτῶν, ὧν περ καὶ ἐκεῖναι ἐφαπτομένη καὶ αὐτὴ τῆς τῶν ὄντων δὴ γνώσεως, καὶ θεωρίας, ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτου θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, ἀνώλεθρον.

Idest: *Quibus similes operationes efficit attingens ad eadem atq; ipse, nempe rerum notiones, & contemplationes usq; ad ipsum supremum Deum, eoq; incorruptibilis.*

Omnes igitur Platonicos huius opinionis fuisse perspicuum est, ut animus diuinus sit, atque immortalis: quanquam non omnium uerba recitare

liceat

liceat, aut etiã in reliquis, quæ ad immortalitatem animi pertinent, quod etiam ab initio præfati sumus, concordare uideantur. Quamobrem Epicteti clarissimi Philosophi, ac Plotini opinionem declarasse nunc sufficiat: nam reliquos, ob inutilem longitudinem, præterire decet: neq; enim aliquid ad rem ipsam addunt, & lectorem iandiu longa Platonis narratione defessum, tædio afficient. Igitur Epictetus sic inquit:

Ἀλλ' αἱ ψυχαὶ μὲν οὕτως εἰσὶν ἐνδεδεμέναι, καὶ συναφεῖς τῷ θεῷ, ἅτε αὐτοῦ μόρια οὖσαι, καὶ ἀποσπάσματα, οὐ παντὸς δὲ αὐτοῦ κινήματος, ἅτε οἰκείου καὶ συμφυοῦς ὁ θεὸς αἰσθάνεσθαι.

At animorum dicit, qui eo usq; connexi sunt, ac copulati Deo, ceu sint particulæ eius, & abscißiones, non'ne motum ceu proprium, & coniunctum Deus ipse sentiet?

Vnum igitur amplius hac ex sententia superlucrati sumus, quàm quod per aliorum dicta patuisset: siquidem, animum nostrum à Deo proflue
XVI. re, ac quasi illius partem esse. Plotinus uerò etiam argumentatione utitur, uerba eius subiungere libet, cùm de animo loqueretur: Credetq; se immortalem, cùm seipsum uiderit in natura intellectuali, ac pura. Videbit enim mentem aspicere, nosseq; nihil sensibile, neq; rem mortalem ullam, sed cum re sempiterna sempiternã rẽ intelligentem, omniaq; in natura intellectuali, ipsumq; mundum intellectualem ac luminosum esse: uerùm hæc tamen à discessu. Aliam subiungit ante discessum, dicens,
XVII. dum de animo loquitur; Quomodo non naturæ illius

illius erit, qualem esse rei diuinæ, ac sempiternæ omnis, dicimus: nam sapientia, & uera uirtus, quæ diuina sunt, haudquaquàm rei uili, atque mortali insunt, sed necesse est diuinum esse eiusmodi, ut cui soli sit cum diuinis societas, propter affinitatem generis, atque substantiæ. In eandem fermè uim redit XVIII.
Ciceronis argumentum, dicentis in oratione pro C. Rabirio: Itaque cùm multis alijs de causis, uirorũ bonorum mentes mihi diuinæ, atque æternæ uidētur esse: tum maximè, quòd optimi cuiusque atque sapientissimi animus, ita præsentit in posterum, ut nihil, nisi sempiternum spectare uideatur. Sed hic tamen nihil, tamen etsi piè omnia, præter autoritatem cōcludit intentam ab illis propositionem, nanque quod ad pietatē attinet, adeò religiosè scripsisse Phocylidem, atque Epicharmum antiquissimos poëtas refert Clemēs Alexandrinus, ut etiam hæc illos quãquam præstitisset numerosa oratione, si modò illi hæc scripserant, usum fuisse, memoriæ monumentis mandauerit:

Εὐσεβὴς νῷ πεφυκὼς οὐ πάθοις οὐδὲν κακὸν κατθανών, ἄνω τὸ πνεῦμα διαμένει κατ' οὐρανόν, ψυχαὶ δὲ ἀσεβῶν ὑπουράνιοι ἐπὶ γαίᾳ πετῶνται ἄλεσι φονίοισι, ὑπὸ ζεύγλαις ἀφύκτοις κακῶς εὐσεβῶν δ' ἐπουράνιοι ναίουσι καλῶς μακάρων, μέγαν ἀείδουσιν ἐν ὕμνοις.

Quæ ille etiam sic uertit: *Si pietatem animo coluisti, defunctus mali nihil patieris. Sursum in cœlo permanet spiritus. At impiorum animæ sub cœlo uagæ, doloribus sæuis, cruciatibusque æternis exagitantur. Animi piorum*

cœlestes

cœlestes, sinui beatorum recepti, iubilant hymnis.

Ceterùm ut ad rationes redeam, nihil ad rombum: nam prima ab obitu initium sumit, atq; ideo ex ignotis proficiscitur: lux autem non omnis perpetua, sed Solis quidem, ac stellarum: lucent enim & ipsæ lumine quodam proprio, & si forsan ex Sole illustriores reddãtur, uelut in Lunæ deliquijs uidere licet: at ignis lux, quanquam splendidissima, extinguitur. Quare non ex luce, sed ex re, quæ lucem habet, argumentum immortalitatis sumendum erit. Quòd uerò in animo sit sapientia, eadem etiam in homine est: homo igitur immortalis. Sed quænam sapientia? quæ uirtus? an umbra potius horum, etiam si in anima illas esse constanter affirmes? uidetur enim nõ secus, ac de luce iam dictum est, puram quidem in æternis substantijs esse, seu lucem, seu uirtutem, & sapientiam spectes: impurã autem mortalibus communicatam. Quo fit, ut uerear, ne hoc argumentum potius obsit immortalitati probandæ, quàm conducat. Quid autem Cicero in hac causa habet autoritatis, qui inferos, & diuinationem deridet? Sed habet ratio sua autoritatem. Quam? Quòd animus præsentiat? Nimirum si hanc ob causam. Prætermitto nunc temporum mutationes, quas fermè nullum animal aliud non melius homine ipso præsentit: Palma immortalitatis animi equis debetur: nam hi, ut qui historias bellorum, aut equorum scripserũt, uictoriam, aut cladem præuidere creduntur: atq; inter auspicia etiam cædis C. Cæsaris numeratum est ab historicis, equos illius sacros fleuisse, cùm nihil horum homo

homo præuidere queat. Sed hic tamen præsentit animi immortalitatē. Quo'nam argumēto id licet coniectari, cùm adeò stupidus in manifestis rebus deprehēdatur, ut multis etiam belluis sit inferior?

Ergo'ne nulla ratione Platonis opinio nobis ostēdi potest? Certè sic, atq; adeò ualida, ut omnem conatum Philosophorum ad se trahat: ea autem est: Quoniam non obscurum est, omne, quod nullo corporis uitio, non morbo, aut senectute languescit, ac debilitatur, à ui corporea, atq; ideo ab omni corruptione fore immune: nanq; omnem generationem, corruptionemq; mutatio quædam præcedit, nec esse potest, ut quicquam statim corrumpatur: accedit, quòd tale cœleste esse oportet, quod nulla prorsus corporis iniuria afficiatur: tum uerò quod in omnibus experimur, facultates, uirtutes, partesq;, ac corporum accidentia illis uitiatis, quamquam per se ipsa non corrūpantur, per accidens tamen, ut dici iam solet, deficere. Quare quod nullo modo uitiatur corporis interitu, atq; langore, id nullo modo pars est corporis, aut facultas, aut ab ipso pendet. Anima autem nulla prorsus corporis contagione afficitur, non senio, non langore, quanquam extremis: quare prorsus anima ipsa immortalis erit. Vt autem intelligamus, animam neq; senescere, nec ullo morbo aut temporis ulla diuturnitate uitiari, illud primò non ignorare nos decet, quod non solùm ab Aristotele, cuius etiam hæc tota ratio est, sed à populo etiam dicitur, & quilibet in seipso quotidie experitur, siquidem, hominē esse qui audiat, qui uideat, XIX.

deat,qui ſentiat,nec magis tactu certi ſumus,quàm uiſu,uel auditu,imò minus, etſi tactus inſtrumentum per totum corpus diffuſum ſit, auditus uerò, ac uiſus in una tãtùm parte,atq; ea perexigua,conſtet. Huius ratio manifeſta eſt,quòd oculus, auris, & nerui non ſentiunt,ſed ſimul homo ipſe per aurem,oculum,atq; neruum, tanquàm organa, ſeu inſtrumenta: non uerius dicimus, tonſor tondet, quàm nouacula tondet: at uerisſimè, ut nihil iam pofsit euidentius explicari, uel ſignificantius dici, Tonſor nouacula tondet, & fullo aqua abluit, & homo oculo uidet,aure audit,neruo ſentit, ut iam non in recto,ſed obliquo caſu inſtrumentũ ipſum ponatur. Cæterùm ſiquis roget, quánam principalius parte,an animo, an corpore ſentiat? Quis dubitabit reſpondere, quòd animo: cùm non ſolùm mortua,& inanimata,& plãtæ etiam, uerùm & ipſa animalia dũ dormiunt ſenſu careant: quòd anima ſomno ſit obuoluta,ac planè impedita. Igitur homo anima ipſa,tanquam principe,per aures audit,uidetq; per oculum. Hæc igitur cùm ita ſint, ſenes primò animaduertamus,qui curam aliquam partis cuiuſpiam habuerunt, in ipſa extrema ætate optimè uti: uelut cùm pater meus Fatius Cardanus ab ineunte ætate ſummam curam oculis, ob illorum imbecillitatem adhibuiſſet, octogenarius minutisſimas literas non ſecus,ac puer legere ſolebat. Ergò cùm reliquæ omnes facultates ad ſummam,confecta iam ætate, imbecillitatem redactæ eſſent,ſola uidendi uirtus manſerat illæſa: uidebat igitur ut iuuenis,cætera agebat,ut hi ſolent, qui in

decrepita ætate sunt constituti, quoniam reliquarum functionum instrumenta uitiata erant, nec spiritus præsto illis erat, ob caloris innati paucitatem. Concessum uerò est, uisionem homini secundum animam competere: anima igitur tunc, cùm in ultimo senio esset, æquè perfecta erat, ut in iuuentute: sed solo uidendi munere exactè, atque incorruptè fungebatur, quoniam id solum organũ illæsum manserat, atque ob consuetudinem magna solùm ad id spirituum copia deferebatur. Quamobrem & membra, quibus magis utimur, modò moderatè illis, ac citra noxam utamur, tardius senescunt. Atque ideo in eruditis memoria tardissimè, ac mẽtis robur, uires uerò corporis celerrimè: at in stupidis contrà accidit. Quare si cui uitam diutius seruare in animo est, omnia corporis membra, omnesque partes æqualiter exerceat: si unum tantùm membrum, illud curet, assiduaque exercitatione foueat: sic salaces quidam etiam citra noxam in senectute uenere utuntur, quanquam ei ætati nihil possit esse infensius. Et nos, cùm iam quadragesimum tertium agentes annum, aliquo modo uires corporis debilitari sentiamus, memoriam tamen augeri percipimus: id fieri minime posset, si anima ipsa cum corpore ipso uires amitteret. Sed nec dicendum erit, in patre meo omnia membra exteriora consenuisse, præter oculos, animam autem cum corde adhuc fuisse in ætate constituta: nec illud negandum experimentum ob id, quòd non ad unguem æquè benè tunc uideret, ut puer iam facere solebat; nam ariditas totius corporis, quæ siccita-

tem cordis consequitur,iam aduenerat, etsi paruo interuallo à uidendi uiribus,quas in iuuēta habuerat deficeret,nihil nos impedit:quādoquidem constet,cor celerius cōsenuisse,atq; plus quàm oculos. Quamobrem si anima,quæ in illo sita erat, cordis est uel temperamentum,uel pars,uel uis,aut facultas: necesse prorsus fuit, ut fermè æqualiter in omnium membrorum operationibus læsus esset: quod cùm non ita foret,nec cōtingat, manifestum est,animam quid diuinum esse, ab omni corporea ui,quo ad substantiam immune, atq; ideo perpetuum, atq; incorruptibile. Similiter & in morbis, cùm plures iam ad mortem proximè accesserint, laboratq; iam cor extrema lassitudine, nec ulla ibi temperies est,audiunt tamen, & uident, ac intelligunt.Quare si anima cordis est temperamentum, uel ex eius temperamēto procedit, esse non potest, ut eo iam corrumpi incipiente, quicquam sanum existat?quinimo eos,qui ob uitium cordis laborabunt,sentiendi omnes functiones magis deserent, quàm qui cerebri? At cōtrà res se habet:quoniam cerebrum,cùm sit harum functionum instrumentum,sui uitio eas corrumpit. Quare necessarium fuit,uel animæ sensibilis sedē in cerebro,tanquam unius tantùm constituere, quod nemo adhuc ausus est:uel,ut Galenus facit,imponitq; Platoni, tripartita anima,illam quę sensu,& ratione pollet,in cerebro collocare.

Ergò ad hoc aliter,atq; aliter alij respondebunt. Galenus enim animam, cùm corpus cerebro toto sparsum credat, diuersis partibus diuerso modo affici

affici non negabit, igitur iam senescente anima, quæ in corde est, ob caloris, ac siccitatis magnitudinem ea quæ in cerebro manet, nondum senescit: atq; id ad finem optimum constitutum uidetur, scilicet, ne animal mancum, atq; mutilum maneat, sed prius uita priuetur, quàm reddatur inutile. Verùm cùm iam ostenderimus, tres esse animas in homine non magis posse, quàm ipsum tria animalia: nec animam corpus unquam credere sani fuisse hominis: erat hæc responsio, etiam si nihil aliud obstaret, relinquenda. Sed cùm nec his admissis satisfaciat, non obscurum est, nihil ad rem illam pertinere. Nanq; si anima ipsa cerebri non senescit, aut tota quidem uidet, aut per partem, sic ut singulis sensibus sua portio adscribatur: si secundum, alius audiet alius uidebit, alius tanget. Hæc siquis mihi sponte fateatur, iam & ego, ne cum homine tam absurdo contendam, animorum potius obitum libenter concesserim. Sin autem dicat, totam illam animam uidere, atq; ut in neruo absq; spiritu, illicò per totum diffundi dolorem, aut uoluptatem: quæro ego, postquam anima ipsa, ac cumilla cerebrum benè se habet, nec consenuit, cur reliquæ omnes uires interiores illæsæ non manent? quare eum, qui iam uel senio, uel morbo confectus delirat, uisu, & auditu carere necesse est: atq; eo modo non iam tres homines, ut Platoni imponit, sed uel plusquàm decem, si secundæ innitatur responsioni, imò penè innumeros in uno collocabit. Hac igitur prætermissa responsione, alia excutienda erit.

Sentire quidem,ut iam ex Alexandro dictum est, patiendo primum, inde in actione quadam constat,actio in anima,quæ sentit: pati autem organo conuenit,eo rectè disposito sentiendi facultas benè habet: sed non tamen quod actione perficitur,illæsum est:ergo & subtiliter, & procul uidere,uel audire,senibus est concessum: at benè uidere,aut audire nequaquam: uerùm sentiendi actus ipse obtusus est, ac inualidus. Subtilis planè hæc est responsio,uerùm difficultatē non euadit, nanque tam agere, quàm pati in anima fit: sed tamen ad hoc dicetur,pati quidē posse etiam oblæsa anima, actiones perficere minime. Verùm si quis rectè animaduertat,senum diffidentia potius in causa esse uidetur imperfectarum actionum, quàm animi læsio:nam cùm aliqui delirarent, audaciores facti sunt:indicio igitur est, conscientiam imbecillitatis potius in causa esse,ut actionum uideantur imper-
x x. fectarum,quàm debilitationē. Quin etiam in morientibus ob cordis intemperiem rectrices facultates meliores, nedum sanis æquales esse uidentur, quod etiam pro A.Cluentio Cicero orans confirmare uidetur his uerbis,Longius prospexisse morientem. Atque id clarius in libris de diuinatione, dum etiam Posidonij exemplum enarraret:quanquam id non eò nunc tendat, ut sensus sint uegetiores,sed ad animi potius explicandam diuinitatem,ut ex hoc aliud argumentum immortalitatis animorum sumere liceat, Sed tamē nihil ad rhombum diuinatio hæc,aut subtilitas ingenij,ac in posterum acuta præsensio, cùm diuinationem perficiat

ciat rationis interitus: nam belluas, & stultos, ac pueros melius diuinare, cùm etiam ex his aliqua non dubiè cernimus: prospicere autem in futurum melius morientibus concessum, quoniam intẽtius animum figunt ob maximam solicitudinem: & quoniam tunc ad pauca respiciunt, de ijs, quæ solùm maxima esse ducunt, cogitantes. Alij magis ad philosophi mentem, neminem cordis senio interire fatentur, sed iam calore euanescente, morbi ex cruditatibus consurgunt interimentes: ob hoc in senio, nemo ex senio, sed ex morbo mori uidetur: fiuntq; in his læthales hi morbi, qui in iuuenta leues extiterant. Ob id cùm senectutem quis ingreditur, cruditatibus coaceruatis, caloreq; inclinãte, facilè cuiuis morbo exponitur, prout natura in illum paratus est, facileq; ab eo extinguitur: tum maximè id euadunt diutius discrimen qui corporis exercitio plurimo, mentis minimo utuntur, paucisq; utuntur cibis. Ob hæc igitur studiosi ad longam nunquàm euadunt senectam, nisi uictu utantur exquisito: quicunq; autem morbos omnes effugerint, siccitate tamen pulmonis, ut Aristoteles censet in libro de Respiratione ac inspiratione, non ob senium cordis moriuntur. Quare non animam senescere dicendum est in his, in quibus nondum cor consenuit. Sed cur senes tamen iuuenibus minus ægrotãt, ut Hippocrates inquit: decebat enim illos facilius morbis corripi, ob caloris imbecillitatem. Galenus intelligit hoc in ijs, qui moderato uictu utũtur: nõ ergò senectutis hoc est beneficium, sed moderationis. Aliud autẽ sensit Hippocrates, Cap. 7.

etiam præter uictus & laborum moderationem in ſenibus: nanq; calor minor, & humidum minus eſt, ad febres itaq;, & putridos morbos, naturali temperamento reſiſtente, minus ſunt parati: nanque experimentum nos hoc docet, iuuenes epidemiæ tempore facilius corripi ſenioribus, & plerunq; propter ſolam aëris æſtiui qualitatem febres incurrere, quòd iuuenes & ſi fortiorem habeant calorem, rariorem tamen habeant cutim ſenioribus: nec fortior calor omnibus cauſis cùm ab intemperie ortum habuerint, debili fortius reſiſtit. Adde, quòd ſenis membra duriora ſunt, & ſolidiora. Ergò ſi his omnibus exquiſitiorem uictus rationem, & moderatiores addideris labores, ſermo Hippocratis clarus, ac completus euadet. Sed ut ad rem redeam, reſponſio hæc non ſatisfacit, cùm anima ſi ſeneſcat cordis ſenio, quamquam non ad ultimum cor ſeneſcat, inualidum tamen efficitur, ac longè debilius multis ſenſibus: quin etiam Alexander, qui animum etiam humanum interire putat, fatetur tamen in ſuo libro de Intellectu, ſenes iuuenibus melius intelligere, & ad eruditionem aptiores eſſe. Cùm igitur palam ſit, animam ſi cum corde afficitur, in ſenio decreſcere uiribus, at ſenſus, & intellectum augeri, non erit anima ſenſus, & intellectus fundamentum. Sed interim in mentem uenit, ut quod Angelo Cardano affini meo accidit, enarrem; is annos agebat ſexaginta, amiſitq; totam penè uidendi facultatem, atque ſic, abſq; tamen morbo, ut uidebatur, uſq; ad ſeptuageſimum annum

num uixit; postmodum cùm ad eam usque diem cum uxore sterili uixisset, atque ideo Andream in familiã adoptasset, mortua ea uxore, aliam superduxit, suscepitque tres filios, quorum ultimus, iam illo agente septuagesimum septimum annum natus est, quanquàm Aristoteles septuagesimum annum ultimum generandæ prolis terminum in masculis statuerit: à nouis autem nuptijs, uisus aciem sensim adeò benè recuperauit, ut ad nonagesimum quartum prouectus annum literulas absque conspicilijs legere consueuerit: sed nec responsio ista in morbis satisfaciet, cùm palam ibi necesse sit animam corrumpi spiritu, ut uocant, complantato iam corruptioni obnoxio: attamen nullo melius tempore, aut subtilius audiunt ægrotantes, quàm sub extremo uitæ tempore.

Aliter Galenus etiam responderet, siccitatem dicens sensibus non obesse, quinimo stellas sapientissimas affirmat, quòd sint siccissimæ. Si de siccitate loquitur, erubesco certè illius causa, cùm nec stellæ sint sapientes, nec siccæ, quin potius omnis extraneæ qualitatis expertes. Verùm utcunque sit, in senio non tantùm siccitas, sed etiam frigiditas dominatur, quam palam est, etiam ex illius decretis omni functioni animali obesse: nam & obliuiosos senes ob frigiditatem esse dicit. Forsan quispiã negabit, senes sensibus æquè perfectis uti posse: uerùm de intellectu alia ratio, quæ etiam de prudentia assignari in senibus solet, præferri poterit: non sentire autem illos, detrimentum temporis longitudini, & diminutioni, quæ adeò sensim

fit,tribui queat: uerùm hoc in ægris defendi non poteſt. Vidimus etiam quoſdam, qui leues cibos in iuuenta concoquere non poterant, extrema etiam ſenectute duriſsimos ſubegiſſe. Alexādrum Cardanum uidi annum ſeptuageſimum ſuperantem probè curatum ab oculario medico per acum à ſuffuſione, in poſterum tam benè uidiſſe, cùm paucis ſuperuixerit annis, ut longius agnoſceret uenientes,quàm ego,qui tum eram adoleſcens:ſed id tamen beneficio ille adiutus perſpiciliorum, nanq; ſine illis parum ritè uidebat.

Ergo'ne hoc argumentum tam parui momenti eſſe duxerim? cùm Ariſtoteles fermè uideatur affirmare, omnem animam eſſe immortalem: nam neq; dicendum eſt, ad extremum uſq; manentem uelut flammam omni non ſolum oleo, uerùm & licinio abſumpto protinus extingui: nam dum flamma ad extremum deducitur,minus etiam illuminat:cùm uerò liciniū depaſcitur,collucet: quod etiam exemplum ad morientes, qui paulò ante reuiuiſcunt,quidam transferre ſolent. Igitur uerba
Cap.3. Philoſophi ſecundo de Generatione animalium abſcribenda mihi erūt:ea autem ſunt, Græcè enim prius adijciam quæcunq; ex Ariſtotele ſumuntur,quoniam multi illius authoritatem, nec immeritò,pro ratione habent:

Ἔχει δ' ἀπορίαν πλείστην, καὶ δεῖ προθυμεῖσθαι κατὰ δύναμιν λαβεῖν, καὶ καθ' ὅσον ἐνδέχεται. τὴν μὲν οὖν θρεπτικὴν ψυχὴν, τὰ σπέρματα καὶ τὰ κυήματα τὰ χωρισὰ δηλονότι, δυνάμει μὲν ἔχοντα

θετέον

θετέον, ἐνέργεια δὲ οὐκ ἔχοντα, πρὶν ἢ καθάπερ τὰ χωριζόμενα τῶν κυημάτων ἕλκει τὴν τροφὴν, καὶ ποιεῖ τὸ τῆς τοιαύτης ψυχῆς ἔργον. πρῶτον μὲν γὰρ ἅπαντ᾽ ἔοικε ζῆν τὰ τοιαῦτα φυτοῦ βίον. ἑπομένως δὲ δηλονότι καὶ περὶ τῆς αἰσθητικῆς λεκτέον ψυχῆς, καὶ περὶ τῆς νοητικῆς. πάσας γὰρ ἀναγκαῖον δυνάμει πρότερον ἔχειν ἢ ἐνέργεια. ἀναγκαῖον δὲ ἤτοι μὴ οὔσας πρότερον ἐγγίνεσθαι πάσας, ἢ πάσας προϋπαρχούσας, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ μὴ καὶ ἐγγίνεσθαι ἢ ἐν τῇ ὕλῃ μὴ εἰσελθούσας ἐν τῷ τοῦ ἄρρενος σπέρματι, ἢ ἐνταῦθα μὲν, ἐκεῖθεν ἐλθούσας. ἐν δὲ τῷ ἄρρενι, ἢ θύραθεν ἐγγινομένας ἁπάσας, ἢ μηδεμίαν, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ μὴ ὅτι μὲν τοίνυν οὐχ οἷόν τε πάσας προϋπάρχειν, φανερὸν ἐστιν ἐκ τῶν τοιούτων. ὅσων γὰρ ἐστιν ἀρχῶν ἡ ἐνέργεια σωματικὴ, δῆλον ὅτι ταύτας ἄνευ σώματος ἀδύνατον ὑπάρχειν. οἷον βαδίζειν ἄνευ ποδῶν ὥστε καὶ θύραθεν εἰσιέναι ἀδύνατον. οὔτε γὰρ αὐτὰς καθ᾽ ἑαυτὰς εἰσιέναι οἷόν τε ἀχωρίστους οὔσας, οὔτ᾽ ἐν σώματι εἰσιέναι. τὸ γὰρ σπέρμα περίττωμα μεταβαλλούσης τῆς τροφῆς ἐστι. λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον. οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια πάσης μὲν ψυχῆς οὖν δύναμις ἑτέρου σώματος ἔοικε κεκοινωνηκέναι, καὶ θειοτέρου τῶν καλουμένων στοιχείων. ὡς δὲ διαφέρουσι τιμιότητι αἱ ψυχαὶ καὶ ἀτιμίᾳ ἀλλήλων, οὕτω καὶ ἡ τοιαύτη διαφέρει φύσις, πάντων μὲν γὰρ ἐν ὑπάρχει τῷ σπέρματι, ὅπερ

ποιεῖ γόνιμα εἶναι τὰ σπέρματα, τὸ καλούμενον θερμόν τοῦτο δ' οὐ πῦρ, οὐδὲ τοιαύτη δύναμίς ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι, καὶ ἐν τῷ ἀφρώδει πνεῦμα, καὶ ἐν τῷ πνεύματι φύσις, ἀνάλογος οὖσα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ. διὸ πῦρ μὲν οὐδὲν γεννᾷ ζῷον, οὐδὲ φαίνεται συνιστάμενον πυρουμένοις, οὔτ' ἐν ὑγροῖς οὔτ' ἐν ξηροῖς οὐδέν. ἡ δὲ τοῦ ἡλίου θερμότης καὶ ἡ τῶν ζῴων, οὐ μόνον διὰ τοῦ σπέρματος, ἀλλὰ κἄν τι περίττωμα τύχῃ τῆς φύσεως ὂν ἕτερον, ὅμως ἔχει καὶ τοῦτο ζωτικὴν ἀρχήν ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐν τοῖς ζῴοις θερμότης οὔτε πῦρ, οὔτ' ἀπὸ πυρὸς ἔχει τὴν ἀρχήν, ἐκ τῶν τοιούτων ἐστὶ φανερόν. τὸ δὲ τῆς γονῆς σῶμα ἐν ᾧ συναπέρχεται τὸ σπέρμα τὸ τῆς ψυχικῆς ἀρχῆς, τὸ μὲν χωριστὸν ὂν σώματος, ὅσοις ἐμπεριλαμβάνεται τὸ θεῖον. τοιοῦτος δὲ ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς. τὸ δ' ἀχώριστον, τοῦτο σπέρμα τῆς γονῆς διαλύεται καὶ πνευματοῦται φύσιν ἔχον ὑγρὰν καὶ ὑδατώδη. διόπερ οὐδὲ δεῖ ζητεῖν ἀεὶ θύραζε αὐτὸ ἐξιέναι. οὐδὲ μόριον οὐδὲν εἶναι τῆς συστάσης μορφῆς, ὥσπερ οὐδὲ τὸν ὀπὸν τὸν τὸ γάλα συνιστάντα. καὶ γὰρ οὗτος μεταβάλλει, καὶ μόριον οὐδέν ἐστι τῶν συνισταμένων ὄγκων, περὶ μὲν οὖν ψυχῆς πῶς ἔχει τὰ κυήματα καὶ ἡ γονή, καὶ πῶς οὐκ ἔχει, διώρισται. δυνάμει μὲν γὰρ ἔχει, ἐνεργείᾳ δὲ οὐκ ἔχει.

Tam longa uerborum ſerie hic utimur, quoniam diſputatio noſtra ex hac famoſiſsima authoritate quidnam Ariſtoteles cenſuerit, exordium ſumet

met:Latinè igitur prius cõuertemus quasi ad uerbũ,ne uel fidelius aut melius,sed ut facilius, quàm Gaza eruditissimus transtulerit, legẽtibus euadat. Ergo sic habet:

Est autem dubitatio magna, & quam pro uiribus tractare,animoq́; ad eam intẽto oportet, & omnibus rationibus perquirenda.

Dixerat autem eam esse hanc, διὸ καὶ περὶ νοῦ πότε, καὶ πῶς μεταλαμβάνει, καὶ πόθεν τὰ μετέχοντα ταύτης τῆς ἀρχῆς. Id est: Propter hoc, & de mente quando,& quomodo, & unde eam recipiant quæ hoc participant principio.Ergo respondens dubitationi, subiungit quæ Græcè sequuntur, scripsimusq́ superius in hunc modum:

Animam igitur nutrientem semina quidem,ac conceptus seorsum accepta manifestum est potentia quidem habere,actu autem non priusquam eo modo quo conceptus, qui iam separantur,cibum trahant,& officio eius animæ fungantur: principiò enim hæc omnia uitam stirpis uiuere uidentur:pari modo de sensitiua anima ac rationali dicendum est: manifestum enim est, necessarium omnes potentia prius haberi, quàm actu. Necessarium est autem omnes prius non existentes innasci, uel omnes prius existentes accedere,uel aliquas,sic aliquas nõ.Et si innascuntur,aut in materia ipsa, non ex maris semine uenientes: aut ex illo quidem uenientes. Si autem ex maris semine ueniant,uel extrinsecus omnes adueniunt, uel nulla, aut aliqua sic,aliqua non.Quòd autem omnes præcedant,his rationibus ostenditur esse non posse.Quorum enim principiorum actio cum corpore est, eorum etiam existere absque corpore esse non posse,manifestum est: uelut ambulare

bulare sine pedibus: itaque extrinsecus ea aduenire non possunt, nec enim ipsa per se accedere possunt, cùm inseparabilia sint: neque cum corpore, est enim semen excrementum alimenti mutati. Restat igitur, *ut mens sola extrinsecus accedat, eaq; sola diuina sit, nihil enim cum illius actione communicat actio corporalis.* Igitur *omnis quidem animæ uirtus alterius corporis particeps esse uidetur, atque eius diuinioris, quàm eorum, quæ uocantur elementa: uerùm ut nobilitate, ignobilitateq; animæ differunt inter se, sic & natura illius corporis differt: omnium enim seminibus inexistit, quod facit, ut fœcunda sint illa uocatus calor.* Hic *uerò nō ignis, non talis facultas aliqua, sed qui continetur in semine ac spuma spiritus, & eius spiritus natura proportionalis existens elemento stellarum.* Quamobrem *ignis nullum animal generat, neque calidis, aut humidis, siccis'ue ulla res constat.* At *uerò Solis calor, atque animalium, non solùm qui in semine cõtinetur, uerùm qui in excremento, quanquam natura diuerso, similiter habet uitale principium.* Quòd *igitur calor, qui in animalibus est, neq; sit ignis, nec ab igne ducat originem, apertum ex his est: corpus autem geniture, in quo semen animalis principij contentum unà prouenit, separabile quidem à corpore in ijs, in quibus diuinum comprehenditur, tale autem est, quod mens appellatur: hoc autem inseparabile, taleq; est geniture semen, dissoluiturq;, ac in spiritum uertitur, cùm naturam humidam, & aquosam habeat.* Quapropter *cùm id semper foras exeat, quærēdum non est, neque an pars ulla sit formæ constitutæ, quemadmodum nec de succo, à quo lac cogitur: nam & is mutat, & nulla pars constitutæ magnitudinis est.* De *anima igitur quemadmodum eam habeant conceptus, ac genitura,*

&

& quomodo non habeant definitum est, potentia enim habent, actu non habent.

Ergo Philosophus animam omnem diuinum aliquid esse putat, ac ut breuiter dicam, substãtiam elementarem cœlesti uirtute formatam, atque impressam: non solùm ob id, quòd neque senescat, nec morbis uitietur: sed quòd uim illam generandi, ac formandi in se contineat. Non igitur tantùm abest à Platonis opinione Aristotelis de belluarum anima sententia; sed tamen quòd immortalitatem illi deneget, ex multis, quæ adducemus inferius clarũ erit. Quamobrem nec elemento stellarũ, id est substantia illarum constare, sed proportionali, neque corpus aliud, sed alterius corporis uirtutem dixit, manifesteq́ corruptibilem pronuntiauit, cùm inseparabilem nullam præter mentem affirmat. Manifestum uerò est, cur non senescit, aut morbo uitietur: nam uirtus illa diuina est, quæ nec imminuitur, nec augetur, dum corpus manet: & tamen illo soluto ipsa per accidens interit, uelut & Solis lumen, quod in aëre est: perpetuum quidem natura sua est, uerùm tamen subiecti corruptione destruitur: ex se igitur inuiolabile, subiecti autem natura singulis momentis interit, alio succrescente. Anima igitur corpus non est: nam ubique, & omni inesse non posset, alioq́ indigeret mouente: nec accidens, posterior enim esset corpore ipso, nec dignũ esset, ut uiuentis principium foret, essetó uiuens ipsum unum per accidens, ut album, quia substantia est incorporea, nec elemẽtaris esse potuit, solum, nec alio corpore constare cœlesti, quoniam tota uis

in

in ſemine eſt, nec ullam habet propriam functionem, quia cœleſti tãtùm uirtute complectitur, qua duce opera ſenſuum, ac nutritionis exercet. Atque hoc modo quæſtionẽ, quam in initio capituli Ariſtoteles propoſuerat, quamq; nos prætermiſimus, abſoluit. Vnum uerò habet argumentum contra Platonis opinionem, non eſſe ſeparabiles, quia ſenſitiuæ animæ, ac nutritiuæ corpore indigẽt ad operationes. Docuit uerò nos, quod maximè deſiderandum erat, animam ſcilicet in ſpiritu ipſo contineri: ergo membra uaſa ſunt animæ non ſolùm, ſed eius, qui animã continet, nec membra niſi propter ſpiritũ creata, non ſolùm ut illum cuſtodiant, ſed etiam ut operationes illius perficiant. Ergo opinione Platonis copioſè, ac clarè demonſtrata, ad Ariſtotelis ſententiam deſcendamus.

Ariſtotelis de animi immortalitate ſententiá.

XXI. SEcluſa omnis animæ à philoſopho de immortalitate ſentẽtia, opportunũ uidetur, quid'nam ille de intellectu ſenſerit, declarare: ergo ne longius diſcedamus, in præcedẽtibus uerbis tres mouit de anima quæſtiones. Primã, An omnes animæ prius eſſent, quàm in corpus ipſum illaberentur, an ſimul ex ipſo prodirent corpore, an reliquæ ſic, aliquæ non: ut non obſcurum ſit, illum uelle, quod innaſcitur, etiam ſimul gigni: quod accedit, prius eſſe. Altera quæſtio eſt: Si innaſcantur omnes, uel plures, an ex ſemine maris, an in materia, ſcilicet ſanguine menſtruo. Tertia: An ſi prodeant ex maris ſemine

ſemine, in ipſo gignantur, uel extrinſecus accedant. In omnibus his tria illa intelligit, ſcilicet, An omnis, an nulla, an aliqua. Nec tertia quæſtio mēbrū eſt diuiſæ ſecundæ, ſed primam, atque ſecundam amplectitur, aliter ſibi contradiceret: ergo quæ extrinſecus accedunt præcedunt. Tertiam igitur ſoluens quæſtionem, dicit, nō omnes extrinſecus poſſe accedere: nam uel cum corpore, uel ſine, de quibus nunc nulla cura eſt. Mentem uerò ſolam extrinſecus affirmat nobis accedere: ex quo fit, ut etiā præcedat corpus. Et ne mētem exiſtimaremus uirtutem quandam cœleſtem, ſed ſubſtantiam, declarauit poſt, omnem animam uirtute cœleſti participare, nec tamen ullum genus extrinſecus aliud accedere dixit. quare mens ipſa ſubſtantia erit quædam corpore prior, diuina, extrinſecusq; accedens. Rationem etiam huius docet: quoniā eius operatio cum corpore non communicat. Vnde ſolutio argumenti, quod ultimo ex Ariſtotelis autoritate primo de Anima induxeramus, manifeſta eſt: aliquam enim intellectus operationem à corpore omnino ſeiunctam habet. Quæris, quam? Illam, quā duodecimo primæ philoſophiæ deſcripſit his uerbis: Degentia autem nobis qualis paruo tempore optima illi eſt, de Deo loquens. Subiungit autem poſt: Seipſum autem intelligit intellectus aſſumptione intelligibilis: intelligibilis fit nanque attingens, & intelligens, ita ut idem intellectus & intelligibile ſit: ſuſceptiuum autem intelligibilis & ſubſtantiæ intellectus eſt, operatur autē habens. Tunc uerò propria eſt operatio, quæ & delectabiliſsima eſt

Cap. 1.

Cap. 7.

est, & sine labore, corporisque auxilio. Quòd uerò substantiam appellauerit intellectum, nemini dubium esse puto, tum in primo de Anima, ubi argumentum hoc superius dissoluimus, dum dixit, ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι οὐσία τις οὖσα. Id est, Intellectus quidem aduenire uidetur, substantia quædam existens. Et in tertio de Anima etiam:

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ λογικὸν, καὶ ὁ καλούμενος νοῦς ἐστιν ὁ κινῶν· ὁ μὲν γὰρ θεωρητικὸς, οὐθὲν νοεῖ πρακτὸν, οὐδὲ λέγει περὶ φευκτοῦ καὶ διωκτοῦ οὐθὲν. ἀεὶ δὲ ἡ κίνησις ἢ φεύγοντός τι, ἢ διώκοντός ἐστιν. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὅταν θεωρῇ τι τοιοῦτον, ἤδη κελεύει φεύγειν, ἢ διώκειν, οἷον πολλάκις διανοεῖ τι φοβερὸν, ἢ ἡδὺ οὐ κελεύει δὲ φοβεῖσθαι. ἡ καρδία δὲ κινεῖται. ἂν δὲ, ἡδὺ, ἕτερόν τι μόριον. ἔτι καὶ ἐπιτάττοντος τοῦ νοῦ καὶ λεγούσης τῆς διανοίας, φεύγειν τι, ἢ διώκειν, οὐ κινεῖται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττει, οἷον οἱ ἀκρατεῖς.

Id est: At uerò neque ratiocinandi uis, nec quod intellectus uocatur, motuum est principium: contemplatiuus enim nihil eorum, quæ ad actiones contemplatur, neque de fuga aut persequutione quicquam dicit: motus autem semper est, uel persequentis, uel fugientis: sed neque quando speculatur aliquid, iubet fugere, aut persequi, ut cùm sæpenumero agnoscit terribile, uel iocundum, non tamen fugere iubet, cor autem mouetur, si autem iocundum alia pars. Præterea intellectus nonnunquam iubet, & ratio appellata, aliquid fugere, aut persequi: sed non mouetur homo, uerùm secundum cupiditatem agit, ut incontinentes facere solent.

Inde

Inde paulò pòst:

Νῦν δὲ ὁ μὲν νοῦς οὐ φαίνεται κινῶν ἄνευ ὀρέξεως ἡ γὰρ βούλησις ὄρεξις ὅταν δὲ κατὰ τὸν λογισμὸν κινῆται, καὶ κατὰ βούλησιν κινεῖται.

Quod est: *Hunc autem intellectus quidem non uidetur, sine impulsu mouere, uoluntas enim impulsus quidam: cumq; secundum rationem mouemur, & etiam secundum uoluntatem mouemur.*

Ergo intellectus ipse substantia est: nam mentis est, in qua uoluntas etiam. Aut dicendum est, uoluntatem in intellectu esse, quare intellectus, cùm uoluntas principium sit actiuum, & ipse substantia est. Quamobrem fabulosa est opinio Alexandri, atque Pomponatij, qui intellectum nihil aliud tandem statuunt, secũdum Aristotelis opinionem, quàm ipsum intelligendi actum, qui quidem cùm sit consimilis actui diuinorum, atq; æternorum, idcirco ab Aristotele æternus, ac diuinus meritò nuncupetur, talisq; etiam natura propria sit, quanquã in animi interitu intereat. Sed nõ animaduertunt, præter reliqua, intellectum ab Aristotele substantiam uocari. Sed infrà hæc responsio, atq; opinio declarabitur quantum ualeat: nam nunc cùm tractemus solum Philosophi mentem, atq; uerba, à quibus est remotissima, prætereunda uidetur. Nec uerò minus respõsiones, quas qui oppositam tuentur partem afferunt Alexander, & Pomponatius, ostendunt, hãc de animi immortalitate autoritatem Philosophi sententiam clarissimè ostendere. Alexander enim in libro de Intellectu, mentem

extrinsecus aduenientẽ Deum interpretatur, cùm perfectissimo iam facto intellectu intelligitur: ille enim mens est, atque immortalis: cùmque intellectus, & quod intelligit unum fiant, tunc mens ipsa pars nostri fit, atque intellectus noster immortalis. Sed hæc responsio adeò absurda est, ut claritatem immortalitatis ostendat, atque ideò rectè à Themistio reprobatur: nam præter reliqua non una mẽs, sed plures essent: quandoquidem x i i. primæ Philosophiæ, substantiæ illæ cœlestes, atque diuinę, numero orbium numerentur: ad omnem igitur illarum intellectum mens accedit, cùm semper ex Alexandri supposito quod intelligitur intellectus fiat. Præterea uel prima causa uerè fit intellectus noster, euadetque corruptioni obnoxia, quod nephas est uel cogitare: uel intellectus noster fit prima causa, atque sic erit uerè immortalis, non autem per accidens: eritque hæc operatio ligno uitæ Mosis admirabilior, cùm mortalis existens, esu illius immortalis efficeretur. Vel dicendũ, quòd ut Proteus quidam intellectus iste noster modò mortalis, modò immortalis euadat: quare nunquàm immortalis factus est, si mori potest: nec rursus mortalis, si non mori potest: uel unum fiũt utroque seruato, idemque simul mortale erit ac immortale, atque hoc admirabilius longè sacrificio Eucharistiæ, nos enim in cœlo, ac in terra CHRISTVM esse credimus, ac sub accidentibus panis contineri: hi uerò mortale atque immortale unum esse dicunt. Est etiam illud aduertendum, intellectum nostrum secundum Alexandri m..atem esse accidens quoddam: non enim

aliud

aliud eſt,quàm operatio animæ,fundaturq́ in anima ipſa,nec poteſt dici ſubſtantia corporea,nec incorporea:ſed Deus undequaq; eſt ſubſtantia, ut nullo modo admittat accidens: quomodo igitur intellectus Deus efficietur? Sed illud poſtmodum etiam admirabilius eſt,quòd Deum ponat nos intelligere, mortales omnino exiſtentes: nanq; ſi de intellectu confuſo, & per nomen interpretamur omnes,in hac ſumus unione: ſi autem de perfecto, quis Deum intelligit, niſi Deus ipſe: nam qui immortalem,ac diuinum noſtrum animum eſſe credunt,fabuloſam cognitionem illam de Deo exquiſitam exiſtimant. Vellem equidem, ſi uiueret ipſe Alexander,paululum ab illo percunctari, an ipſe unquam ad hanc tantam ſapientiam acceſsiſſet, ut Deum agnoſceret? Ego ſanè cùm multa difficilia ferè in omnibus diſciplinis inuenerim, nec quicquam fruſtra quæſierim quantumuis arduum, atq; abditum, de Deo tamen me tantum ſcire fateor,quantum ex fide, atq; religione accepi, preterquàm quòd ſit. Quid igitur impulit hos Philoſophos,ut talia dicerent, atq; mentirentur? Nil niſi gloriæ cuiuſdam inanis immenſa cupido,ut uiderentur omnibus mortalibus ingenioſiores,cùm ea dicerent,quæ alij intelligere nunquàm poſſent. At uerò quàm futilis ſit in multis,quæ clara ſunt, cauſamq́ habent manifeſtam, uelut cùm de herculeo lapide nugatur,meum nunc non eſt dicere: mores enim cum noſtro tempore communes proſequor odio,non homines: euexerat illum Antoninus Imperator,uir certè dignus: ſed (ut nunc fieri ſolet)

principum aut clementia, aut imperitia, praui homines abutuntur. Ergò cùm hanc responsionem Pomponatius rubore dignam uidisset, cùm aliàs in omnibus illum sequatur, aliter respondet, dicēs primò, intellectum, qua intellectus est, extrinsecus uenire. Secunda responsio est, ꝙ intellectus etiam, qua humanus est, extrinsecus adueniat, quando-
Cap.60.col.5 quidem ut secundo de Anima, & tertio eiusdem habetur, anima sensitiua ab Auerroë censeatur fieri ab intelligentia agente: & ad hoc etiam adducit uerba, quæ nos addidimus ex secundo de Generatione animalium, dum de illa loquitur. Non conuenit igitur, & multo minus, quàm sensitiuam, quæ palàm apud Peripateticos mortalis est, & tamen extrinsecus uenit, intellectiuam extrinsecus uenire, & tamen morti obnoxiam esse. Tertia responsio est, quòd mens extrinsecus uenit, quoniam cæteris animæ partibus diuinior est, indiget enim corpore ut obiecto in sui operatione, non ut subiecto: non enim organo ullo utitur. Quis non uidet, has omnes responsiones uoluntarias, inanes, & sensus Aristotelis corruptiuas, cuius etiam causa in earum nulla perstat: nanq; quòd intellectus, quo intellectus est, de foris uenit, non est uerum, cùm præcedere illum uelit seminis generationem: nam Alexander hũc diuinum solùm perfecto iam homine affirmat aduenire. Deinde iam & uirtutem illam cœlestē, quæ nusquam ex mistione prouenit, non extrinsecus accedere dicit, quanquàm & ipsa diuina sit: nam non mentem, sed solam mentem uerè diuin[illegible]m, & extrinsecus accedere uult. Item, ut diximus,

mus,hanc mentem ſubſtantiam uocat, primo de Anima: hic intellectus nequaquam eſt ſubſtantia: quare nec corpus,aut ſemen poteſt antecedere. Altera reſponſio prima deterior eſt:nam cùm Ariſtoteles omnem animam originem cœleſtem ducere affirmet, ſenſitiuam dico,ac uegetatiuam,nullã tamen de foris,ut ille uertit, aduenire, aut diuinam eſſe,ſed ſolam mẽtem dixit. Manifeſtum eſt igitur, mentem ſubſtantiam diuinam,& æternam,ſecundum Ariſtotelem eſſe,atq; extrinſecus accedẽtem. Vltima reſponſio uerũ ſupponit,ſed nihil ad rem: ſi enim anima intellectiua diuinior eſt, quia in ſui operatione non indigeat inſtrumẽto,non tamẽ neceſſe eſt,ut extrinſecus ueniat: quãdoquidem illud extrinſecus uenire dicitur, quod non educitur ex maris ſemine:tota autẽ anima,ſecundũ Pomponatium,ex ſemine educitur,nec quicquã illi aduenit, niſi accidens:hoc autem nõ poteſt dici extrinſecus aduenire:nec etiam dicendum eſt, q̃ cognitio æternorum diuinitatẽ,aut æternitatẽ arguat,uel oſtendat:nã & oculus Solis lucẽ uidet,ac Solẽ, & ſtellas nec ob id ſimpliciter,aut per ſimilitudinẽ diuinus, aut immortalis à Philoſopho appellatur: nec eſt, quòd intellectũ agentẽ,mentẽ exponas,nã Alexander adeptum,& nõ agentẽ interpretatur,Põponatius intellectũ ipſum:hoc autẽ,quia nimis abſurdũ erat,nullus illorũ auſus eſt dicere,Deũ ſiquidem in ſemẽ humanũ ingredi:quòd ſi per intellectũ agentem aliquid à Deo tanquàm radiũ fluẽs exponas, cùm id intelligat, & ſit ſempiternũ, manifeſtũ eſt, immortalẽ animũ noſtrũ apud Ariſtotelẽ cenſeri.

aliud est respōdere, aliud arguere dicta Philosophi: sed de argumētis suo loco dicetur. Multa etiā toties repetit, ut longissimus euadat, inde Suessano, quòd uerbosus sit, obijcit: sed nec sibi omnino cōstat, cùm quæstionē de animi immortalitate problema neutrū statuat. Inde uult, oblitus sui, quòd animā intellectiuā immortalem esse, de humana loquendo, repugnet principijs naturalibus: uerumtamē hoc dixit iratus, quoniā de hæresi accusabatur. Mirum tamen est, cur dicta manifesta Aristotelis, argumētis ex autoritatibus suis sumptis, conetur oppugnare: nam si fides habēda est dictis Philosophi, cur non credendū adeò claris autoritatibus illius, quas cùm multis modis eludat, peruertat, non tamen omnes effugere potest? Si uerò fide sunt indignæ, quanto minus est fidei tribuendū argumētis ex autoritatibus illius, longè etiā à sensu, in quo scriptæ sunt, abstractis, fundamentū uimq́ recipientibus? Sed hæc senex scripsit, & diuturno legēdi labore mēte nutans, cuius indiciū est, quòd miracula nō solùm admittit, sed aniles etiam fabulas, deinde naturalibus causis omnia tribuere conatur, ut in altero leuis, in altero impius habeatur. Nos autē dicimus, quanquàm etiā animi immortalitatē tueremur, miracula quidē ad Deū pertinere, sed nō esse Philosophi, qui secundū naturā loquitur, ea admittere: de reliquis autē licere historicis, tū maximè, quòd Philosophi nō sint, multa admiranda uoluptatis gratia scriptis suis inserere. Quāobrē Pōponatius, alioqui præclarus uir, ac nostri æui nō leue decus, in hanc opinionem uoluntate magis, quàm iudicio, & ob

tia illorum, sed calamitates adducere: cùm tamen constet, uitia longè plus ad gloriam prædecessorũ lædẽdam facere, quàm calamitates, ut de Tiberio, ac Augusto, Cõmodo, & Antonino Philosopho. Sed benè illud non uidet, quod ante dubitat, an hæ calamitates ad defunctos perueniant: inquit enim paulò ante,

Ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων εἰ καὶ διικνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁτιοῦν εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε τοὐναντίον.

Id est: *Videtur igitur etiam si quidpiam ad ipsos perueniat, seu bonum, seu contrarium.*

Non igitur de fama & gloria, uel opinione dubitat, nec si non erant omnino defuncti, dubitare decebat, sed ob id, quod recordabatur dixisse tertio de Anima, mortuos non reminisci: uidebatur igitur difficile, quo'nam pacto mortui possent uiuorum amicorum miseria affici. Quare Pomponatius cùm nihil habeat, nec opinionem Aristotelis intelligat, conuertitur ad argumentandum: nos autem ostendemus, quoniã ut primo Physicorum dicitur, sermo demonstratiuus omnem ambiguitatem ac difficultatem tollere aptus est, Aristotelem undequaque sibi esse concordem: de Eustrathio, & Burlæo, sibi similes adduxit autores: Thomam uerò miror, quòd inducat, quem nõ modò quatuor interpositis uerbis damnat, quoniam non in suam sententiam in aliis exponendis locis uenit, sed ambiguum etiam textum tertiĳ Ethicorũ ad immortalitatis sensum de Anima traducat. Aliĳ respondent, autoritates philosophi in libris Moraliũ, esse ad institutionem rectè uiuendi, atque ob id mi- Cap. 71.

nus habere ponderis, nam & Platonem hac causa multa ementitum esse, apologosque illos potius utiles, quàm ueros esse. Sed hæc respōsio nulla omnino est, nisi apud illos, apud quos aliquid dicere, est bene dicere: & qui honestam taciturnitatem, atque uerecundam, impudicis postponunt responsionibus: nāque ut reliqua prætercam, nullibi locus minus aptus uidebatur, quàm hîc, ubi de felicitate loquitur: sed ad locū potius de fortitudine, aut temperantia transferenda erat hæc tractatio: nec dici potest, hoc callidiore consilio factum, ut dolus lateret magis: nam ad imperitos si scribatur, nihil hac techna opus est: doctos autem nec hic latebit. Deinde hoc adeò ex contextu claret, ut etiam nihil ad rem talis immortalitas pertinere uideatur: nam Plato ultra immortalitatem præmia addit, & pœnas: hic uerò philosophus illud dubitat, nec admodum apertè fatetur, illos incommodis aut commodis nostris affici, superesse tamen pro cōperto supponit: at tertio eiusdem negat mortuos pœna, uel

Cap. 6. præmio tristari, aut lætari: unde sic inquit, Et nihil post mortem homini bonum, aut malum esse uidetur: quarè etiam hîc auget mortis timorem, cùm hæc præterire potuisset. Manifestum est igitur ex his, hoc dixisse de animi immortalitate, quoniam ita sentiret.

Cap. 2. Quarta autoritas habetur secundo de Anima, cuius contextus talis est,

περὶ δὲ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως, οὐδέπω φανερὸν ἀλλ' ἔοικε γένος ἕτερον ψυχῆς εἶναι. καὶ τοῦ

το μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ· τὰ δὲ λοιπὰ τῆς ψυχῆς μόρια, φανερὸν ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι χωριστὰ καθάπερ φασί τινες.

Hoc est: De intellectu autem & contẽplatiua potẽtia nihil adhuc manifestum, sed uidetur alterũ genus animæ esse, & hoc solum separari potest, tanquam perpetuum à corruptibili: reliquæ autem animæ partes, manifestum est ex his, quoniam nõ ut quidam dixerunt, sunt separabiles.

Hæc cùm dixisset Philosophus, Pomponatius ad intelligentiarum intellectum suis rationibus ea transtulit, non animaduertens sermonis proprietatem repugnare: nam dixit, ἐνδέχεται χωρίζεσθαι. quod est, licet, uel contingit, aut potest separari: at diuini intellectus nequaquam possunt separari, sed si uel ut intellectus cõsiderentur, separati iam sunt: si ut motores, omnino inseparabiles: quare hæc separatio, quam cõtingere dicit, de humano tantùm uera esse dici potest. At uerò ne quis duorum alterum existimaret, scilicet uel intelligentias ipsas ratione tamen separari posse ob diuersam considerationem, aut hanc separationem intellectus humani, solùm esse ratione, non re, subijcit statim, τῷ δὲ λόγῳ ὅτι ἕτερα, φανερόν. id est, ratione autem alias esse, manifestum: de partibus reliquis animæ loquens. Igitur si partes omnes animæ differre possunt ratione, atque ita, ut subiungit illicò, ut etiã quædam animalia alias habeant, alijs careant, nec tamen uocat separabiles illas, manifestum est, illum de humano intellectu, quod uerè separetur, intelligere: atque adeò manifestum est, hoc de uera separatione, ut

Pompo

Pomponatius pro effugienda autoritate, non de il lo suo intellectu chimerico, audet Aristotelem interpretari, sed ad intelligentias protinus confugit, quas nisi omnem sermonis Græci uim conuellamus, intelligere nemo potest, sed quod uerisimilius dici potuit, dicatur dubitãter dictum. Verùm quòd perpetuum sit, quod separatur, affirmare, ac tueri potest: quòd autẽ non separetur, nequaquam. Quare cùm ad separationem consequatur immortalitas, in eadem retia incidere uidetur. Illud etiam in rem facit, quod dixit, cæteras animæ partes non licet separari à corpore, ut quidam crediderunt, Platonem digito indicãs, qui sensitiuam etiam ponebat separabilem, atque immortalem, hoc autem dicit soli competere intellectiuæ: quare cùm nõ in modo separationis, sed in re tantum illum arguat, quæ separari potest, manifestum, quod ad immortalitatem & separationem intellectus pertinet, Aristotelem eadem, quæ Plato senserit, etiam sensisse.

Cap. 4. Quinta autoritas habetur in tertio eiusdem:

Τὸ μὲν γὰρ αἰσθητικὸν οὐκ ἄνευ σώματος, ὁ δὲ νοῦς χωριστός

Hoc est, Sensitiuum quidem sine corpore non est, intellectus autem separabilis.

Hoc dictum sua opinione eludit Pomponatius, differentiam dicens inter sensum, & intellectum haud obscuram esse in separationis potentia: nam intellectus sui natura separabilis est, quia omnes præter humanum uerè sunt separati, ut etiam cœlestium intelligentiarum. Humano autem accidit, & si

& si natura sua sit separabilis, ut tamen ob subiectum eius, quod ab anima pēdet, ac deinceps à corpore, ut separari nō possit: at sensus omnino est inseparabilis natura, cùm nullus absq; instrumento, & corpore esse possit: quare ad alias ibidē autoritates existētes ueniamus: etenim dicit philosophus,

καὶ αὐτὸς ᾗ νοητὸς ἐστὶν ὥσπερ τὰ νοητά. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄνευ ὕλης, τὸ αὐτὸ ἐστὶ τὸ νοῦν, καὶ τὸ νοούμενον.

Quod est: Et ipse autem intelligibilis est, uelut & intelligibilia: in his enim quæ sine materia sunt idem est intelligens, & quod intelligitur.

Quare iam ipse est substantia aliqua antequam intelligatur, aliter ratio nulla illius est, cur sibi ipsi sit idem, cùm per alia manifestissimum sit, intellectum intellectui idem esse: omne enim quod est, sibi ipsi idē est: uoluit igitur, ut intelligeremus ipsum esse, sed materia omni carere: uerùm nec hoc aduersus Pomponatium concludit, cùm esse possit, ut sine materia existat, sed tamen nihil aliud sit, quàm ipsum intelligere, quod etiam ex præcedentibus uerbis apertū est: propter hoc optime Simplicius, ac longè melius Aristotelem interpretatur de intellectu passiuo, quòd corruptioni sit obnoxius, quàm Themistius, & Auerroës, qui duos æternos in homine intellectus statuunt, agentem alterū, alterū autem patientē. Sed nec autoritas hæc aduersus nos est, postquam in hos sermones incidimus, qui agētem intellectum tantum, quam etiam mentem dicere solemus, uerè æternum secundum philosophum ponimus: quare de illo philosophus sic

scribit

Cap. 5. ſcribit paulò poſt,

χωρισθεὶς δ' ἐστὶ μόνον, τοῦθ' ὅπερ ἐστί, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον.

Quod eſt: Separatus autē eſt hic ſolus, hoc quod eſt, atque id ſolum immortale ac perpetuum.

Impudens ſit, hoc exponere de ficta illa immortalitate: neque enim intellectus ipſe, qui in homine eſt, ſi talis eſt, qualem Pōponatius prædicat, ſeparatus eſt, ſed ſeparabilis tantùm: nec oportuit ultra immortalitatem addere perpetuum, ſi natura tantum, ac imaginatione, non re immortalis erat. Sed ſi hæc uerba ad immortalitatem explicādam non ſufficiunt, quæſo quibus'nam uerbis aut melius, clarius'ue ipſi explicabunt, ut non modò uideantur hi contendere Ariſtotelem hoc non dixiſſe, ſed etiam adimant illi facultatem, ut nullis uerbis hoc dicere potuerit: quandoquidē ego non ſciam, quónam pacto uera immortalitas clarioribus, aut ſignificantioribus uerbis poſsit explicari. Sed ſi hæc non ſufficiūt, clariora etiam, ſi fieri poteſt, anterius adiecta uerba interpretemur,

ὁ δὲ τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς· τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ ὄντα δυνάμει χρώματα ἐνεργείᾳ χρώματα καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς καὶ ἀπαθὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια· ἀεὶ γὰρ τιμιώτερον τὸ ποιοῦν τοῦ πάσχοντος καὶ ἀρχὴ τῆς ὕλης. τὸ αὐτὸ δέ ἐστιν, ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη τῷ πράγματι. ἡ δὲ κατὰ δύναμιν χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἑνί. ὅλως δ' οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλ' οὐκ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δ' οὐ νοεῖ.

Hic autem omnia facit, ut habitus quidam, ut lumen: nam

nam quodammodo lumen existentes postea colores, actu colores facit, & is intellectus separabilis est, et immixtus patiq; non potest, substantia cum sit actus, semper enim honorabilius est quod agit, patiente, & principium, materia: hoc autem est ipsum scientia actu existens, quod res: quæ autem potentia tempore, prior in uno: absolute uerò neque tempore, sed nõ nunc quidem intelligit, nunc autem non intelligit.

Argumentum est clarum, intellectus paßiuus, seu patiens, separabilis est, & immixtus: igitur multò magis agens, quod est nobilius patiẽte. Non tamen sequitur, Separabilis est, & immixtus: igitur separatus & immortalis: nam per patientem intellectum intelligit ipsum lumen, quod quamuis natura sua sit immixtum & separabile, subiecti tamẽ interitu corrumpitur, sic patiens intellectus: ergo cùm idem de agente intelligi posset subiecit uerba illa, quæ anterius exposuimus, scilicet declarantia, ipsum esse separatum actu: non separabilem tantùm, & immortalem: quo fit, ut illum inesse nobis manifestè declaret, cùm separabilem dicat: nam si in nobis non esset, non iam separabilis dici posset, sed separatus: uelut Sol oculi comparatione. Cùm uerò ultra id, quod est separabile, & immixtum, addit quòd sit separatus, & immortalis, ac perpetuus, declarat ueram separationem, ueramq; substantiam, ac perpetuitatem: nam nullum accidens separatum dici potest, uix autem ratione ipsa separabile: ergo per patientem intellectum, qui corruptibilis est, intellectum, ac animã rationalem Pomponatij intelligit, in qua ille decipitur; nam agentem

tem uult esse rationalem animam. Melius tamen Pomponatius Auerroë, Themistio, & Simplicio, Aristotelem interpretatur: qui ambos immortales uerè, ac separabiles, quasi separatos posuere: cùm patiens apud philosophum uerè corruptioni obnoxius sit, & si secundum quid, ut dicunt, separabilis sit, atque immixtus. Verùm Simplicius propinquius accedit ad ueritatem, cùm et si corrumpi illum non fateatur desinere, tamen eum non neget. Hoc autem cùm sit nimis superstitiosum, inferius quomodo intelligi debeat clarissimè declarabitur. Verùm si hæc adhuc non sufficiunt, ultima tãdem illius uerba consideremus, ea autem sunt hæc:

Οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθὲς, ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτὸς, καὶ ἄνευ τούτου οὐθὲν νοεῖ.

Quod est: *Non recordamur autem quia hoc expers est affectus, patiens autem intellectus corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit.*

Quasi dicat, agens intellectus est affectus expers omnis, patiens autem corrumpitur in morte, ideo agens recordari non potest: nec merito sui, quia pati, aut recipere quicquam, non est aptus: nec patientis ratione, quia ille corruptus est. Ex his uerbis plura debent intelligi, quæ nũc partim dicam, partim suo loco reseruabo, inferius tamen dicenda. Primùm quidem, constare nostrum intellectum agentem uerè esse immortalem: absurdissimum enim, & cerdone, non principe philosophorum dignum, quærere, an recordemur post mortem, si à morte

morte nihil uerè superest. Deinde in responsione patientem intellectum mori affirmat, ac corrumpi: qui tamen, si de corruptione, ut intellectus est, loquamur, illi non est obnoxius, nec secundum Pomponatium, nec secundum Alexandrum. Agens igitur intellectus, non quatenus intellectus est, sed uerè superest. Deinde quid hoc est, quod nihil intelligit? cur aliena est quærenda causa, si ipse non est? Meminit Augustinus Eugubiensis uidisse codices, quibus annexa erant hæc uerba, POST MORTEM: ut legatur sic, Non recordatur autem post mortem: atq; id iure legi debet, cùm Simplicius etiam sic interpretetur, & ratio ipsa suadeat: nanq; quomodo patiēs intellectus corruptus esse potest, nisi in morte? quare nō multùm refert, addantur'ne illa uerba, cùm ex ipso sensu necessaria appareāt. Alterum quod sequitur, est: Intellectum agentem nostri esse partem: nam cùm dixisset, nos non recordari: respondit, quia intellectus agens nihil intelligit: quare nostri reliquum putat esse agentem intellectum, tanquàm partem principaliorem. Adducit etiam causam, ipsum per se nihil intelligere, nec adiuuari à patiente: quæ questio prorsus nulla, si intellectus agens nostri pars non esset: nanq; uitiosum est, causam asignare deficientem, ut in Analyticis habetur: quę tamen si adsit, nihilominus adhuc quæstionis ueritas non uarietur. Igitur etsi patiens maneret, & agens per se intelligeret, non tamen recordaremur ubi agens intellectus non esset nostri pars: aut si id fieret patientis merito, quorsum attinet dicere, agentem sine illo nihil intel-

ligere: sufficiebat enim dicere, patiẽs corruptus est, quare non reminiscimur. Neque uerò de belluis hoc quærit, quarum tamen anima solùm per accidens corrumpitur: nec de luce solis, corrupto oculo, & si per illã oculus uideat, an animal uideat, quia lux solis uideat, uel non uideat oculo eruto, quia lux solis ipsa nõ uidet. Tertium est, quòd passiuus, seu patiens intellectus non uerè est immortalis, sed ut intellectus est: unde mala interpretatio Auerroëm fefellit, si nanque solus agens immistus est, atque separabilis, ut secundo de Anima habetur, patiens etsi sit immistus, & separabilis, corruptioni tamen est obnoxius. Quartum est, cum dixit, agentem esse separabilem, ab homine intellige: cùm autem separatum, à materia, non ab homine. Hæ sunt autoritates firmissimæ, immortalitatem animi ex uerbis Aristotelis ostendentes: quæ subsequuntur, non adeò clarè id ostendunt, neque duæ illæ primi libri de Anima, quæ responsiones potius sunt, quàm determinationes, nihil enim ibi tanquàm determinatum sumi debet, nisi quantum ad antiquorum pertinet opiniones. Cęterùm cùm rationes eius ibi ambas superius tractauerimus, non adeò fauentes parti immortalitatis tantùm, quantùm Pomponatius mortalitati, qui ex una autoritate obiter ibi dicta, tanquàm diuino quodam oraculo innumera erigit fundamenta, quæ tamẽ, admisso etiam illius intellectu, secundum Põponatij interpretationem immortalitatem concludunt, ut inferius in declaratione opinionis Aristotelis ostendam. Verùm nũc satis sit dixisse, Põponatij fundamenta de patiente intel

intellectu esse: imò nos, quod nititur probare, libenter admittimus: agentem autem intellectum nullo modo per se corpore, uel ut subiecto, uel ut obiecto indigere, sed patiente tantùm, ad hoc ut intelligat: hîc uerò corpore ut obiecto tantùm opus habet.

Sexta autoritas habetur x i i. primæ Philosophiæ, ubi Philosophus declarans formas non præcedere composita, quærit etiam, an manere possint post illa: & ostendit ad hoc his uerbis, ἐπ' ἐνίων γὰρ οὐδὲν κωλύει. οἷον εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, μὴ πᾶσα, ἀλλ' ὁ νοῦς πᾶσαν γὰρ ἀδύνατον ἴσως. Idest: In quibusdam enim nihil prohibet, ueluti si anima tale sit, non omnis, sed mens, omnem namque fortasis impossibile. Huius textus difficultates callidè extulit Pomponatius, ut qui uideret pro sua opinione illos esse: nam si mens non antecedit hominem, nec uerè subsequi potest: quod enim ingenitum est corrumpi nequit, atque uersa uice incorruptibilia etiam omnia apud Aristotelem æterna. Si igitur mens cũ homine exoritur, solùm post mortem manet ea ratione, qua intellectus est, quare sic concluditur propositum. Sed nunc planè uerum est, quod Galenus dixit, eos, qui sectis addicti sunt, constantiores esse disipulis CHRISTI, ac Mosis: an'ne adeò cæcus est Pomponatius, ut non uideat, eam autoritatem, quanquam pro nobis non sit, nulli tamen opinioni magis, quàm suæ aduersari: nam si de intellectu loquitur, & sua ficta immortalitate Philosophus, quid attinebat aduerbium ἴσως, quod est fortasis, addere: an non declarauerat, omnem animam ea ratione superesse Cap. 3.

corpori, ac immortalem fore: tum uerò quid hoc uti dicendi modo, ἰδίῳ καλῶς. nam apertè dicere poterat illam manere, nisi & illud in dubio uertatur, an intellectus ipse, qua intellectus est, corruptionis expers sit, quod tamen nec Alexander, nec Pomponatius negat. Deinde quomodo talis intellectus, cùm sit accidens, forma substantiæ dici potest meritò ab Aristotele? nam qui talem ponunt intellectum, non eum debent hominis formam uocare: Imò si Alexandro credimus, talis intellectus, ut etiam patet experimento, si nihil aliud est, quàm operatio, non nisi iam perfecto homini accidit, quo nam pacto illius forma esse potest? nunquam enim ab Aristotele conceditur, formam posteriorem esse composito, sed natura præcedere, tempore autem simul esse. Illud uerò inexcusabile est, quod si de intellectu intelligit, ut huius hominis, non antecedit sanè ipsum hominem, sed nec subsequitur: si autem ut intellectus est, incorruptibilem illum esse fateor, sed etiam eadē ratione æternum, atque ideo corpus præcedere: quare dubiè loquutus est, illud tamen uolens, quòd mens, seu agens intellectus ut forma est, non præcedit, sed tamen præcedit. Fit autem hominis forma, & manet non amplius forma existens: Sed tamen hæc propositio uera est, Forma hæc (mentem demonstrando) manebit: non tamen est completa forma: nihil autem interest inter hoc, quod subsequatur, & quod præcedat, nisi quia nondum nomen, aut relatio acquisita sunt, antequàm homo generetur, post autem ambo acquirit. Quæstio igitur logica est, nec multi

multi ponderis: quæ etsi multis argumentis tentari possit, quia tamen & Philosophus eam leuiter, ac dubiè attingit, ideo nobis hæc sufficiant: tum maximè, cùm nulli magis opinioni, quàm Alexādri, & Pomponatij, hæc autoritas aduersetur.

Septimam autoritatem quidam ex secundo de generatione & corruptione afferre solent, ubi Aristoteles contra Empedoclem de anima disputans hæc habet, uolens illam docere nec elementum esse, nec ex elementis: Porrò absurdum est, animam ex elementis constare, aut elementorum aliquod unum esse: quomodo enim animæ alterationes, ut musicum esse, & rursus non musicum, aut memoria, uel obliuio erunt? Perspicuum enim est, quòd si anima ignis sit, eædem illi quæ igni, ut ignis est, affectiones competunt: si uerò ex elementorum mistura corporeæ, at harum nulla corporea existit. Liceat admirari hîc Suessani leuitatem, qui hanc autoritatē pro intellectus immortalitate adducat, adeò impertinentem, ut risum Pomponatio moueat: nam ratio hæc (ut reliqua prętermittam) non de intellectu tantùm, sed de omni concludit anima: at nec de illa immortalitatem ullam, sed solùm, quòd nec elementum, nec ex elemētis. At nos iam declarauimus, uirtutem esse mistam, nec tamen ob id sequitur eam esse immortalem, imò etiam cum illud ostenderimus hanc temperaturam seu actum cœlestem iam recepisse impressionem, ut in prima autoritate docuimus: quare inanes has nugas horum profitentium prætermittamus, qui ut uelint scire uideri, adeò impertinentes in medium autori Cap. 6.

tates adducunt,ut non solùm non probent,uerùm aliarum fidem infirment: quis enim iure putet, in tanta copia manifeste probantium autoritatum, his omnino ad rem ipsam nihil facientibus opus fuisse? Similis autoritas, sed tamen magis ad rem, habetur x x i x Particula problematum: quærit enim,Cur iustius habeatur apud homines, defunctis opem adferre, quàm uiuentibus? Respondet: quóniam uiuentes sibi ipsis præsidio esse possunt, defuncti nequaquam. Igitur & per præsidium afferre, & non posse mortuos, uidetur mortuos superesse Philosophus affirmare: uerùm hic quia seu mortui sint, seu non, pietatis tamen ratio constat, atq; ideo problematis solutio nihil cõcludere uidetur. Attamẽ si mortuos esse nõ existimabat,dicere potuisset in respõsione,quoniã uiuentes retribuere benefaciẽtibus possunt,mortui nequeunt. Verùm quia problemata potius à discipulis,quàm ipso collecta Aristotele uidẽtur,nil mirãdum,si minus diligenter scripta habeãtur: quò fit ut nec in illis enarrãdis Græco sermone uti uoluerimus, satis ducentes,emendatam esse interpretationem: quod uerò in rem facit ex x x x. particula hic subijciam.

Probl.9.

Probl.4. Octaua igitur autoritas ex problematibus,Alexãdri & Pomponatij figmentũ oppugnat. Quærens enim Philosophus,cur senes sint mẽte ualidiores,iuniores autẽ promptius,ac celerius discãt? Respondet hoc ideo esse,quia natura duo nobis dedit instrumẽta,manus,& mentẽ:& ne obliuisci nos sineret,iterũ repetit his quasi uerbis:Est enim mẽs rebus à natura nobis datis annumerãda, uicẽ sanè in

stru

ſtrumẽti gerens: cæteræ omnes ſcientiæ, atq; artes, noſtra opera ſunt, mentẽ ipſam naturę opus eſſe fatendũ eſt. Et paulò infrà adhuc: Eſt enim mẽtis inſtrumẽtum ſcientia, mẽti nanq; utilis ſcientia eſt, ut tibicini tibia. Vltimo quæ ſubiungat in rẽ addere his cōueniens eſſe puto, dicit enim, Mens igitur eadẽ cauſa nobis ſenioribus potius contingit: diſcimus autẽ ocyus iuniores, quia rem fermè nullam tenemus: cùm enim res pleraſq; ſcimus, non æquè præterea res alias capere poſſumus: quomodo etiã meminiſſe melius ea ualemus, quæ mane primum percepimus, deinde procedente die memoria hebetamur, quia multa iã perreptauimus. Vult autem nos melius ualere ſeniores mente, quoniã ſcientia, quæ mentis eſt inſtrumentum, ſenibus iam melius acceſsit. Igitur intellectus noſter, quẽ in Græco codice νοῦν, ut etiam alibi dicit, opus naturæ eſt, non ipſa operatio, & operatione prior, nec nobis ſeneſcentibus ſeneſcit. Et qui hunc Ariſtotelis textum conſiderat, planè mẽtem rem naturalem, & inſtrumentũ, atq; ſubſtantiam, non intelligendi actum, aut animam forma intelligendi iam abſolutam eſſe uidet: tum uerò maximè, cùm dicat, naturam dediſſe σῶμα μὲν χεῖρα, ψυχῇ δὲ νοῦν. Vel igitur animam, uel perfectionem intelligere neceſſe eſt: animam quidem non: nam illi dari mentem dicit, igitur perfectionem: hæc autem ſcientia eſſe non poteſt, tum quia ſcientia non eſt opus naturæ, ſed hominis, tum quia dicit mentis inſtrumentum eſſe animam.

Nona autoritas habetur ſeptimo Ethicorum Iuxta finem.

ad Eudemum: quærens enim, quo'nam pacto fortuna aliquibus suffragetur, principiúmque docens esse ex anima, sic inquit:

Τὸ δὲ ζητούμενον, τοῦτ' ἔστι τίς ἡ τῆς κινήσεως ἀρχὴ ἐν δὲ ψυχῇ. δῆλον δὴ ὥσπερ ἐν τῷ ὅλῳ θεὸς, καὶ πᾶν ἐκείνῳ, κινεῖ γάρ πως πάντα τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον, λόγου δ' ἀρχὴ οὐ λόγος, ἀλλά τι κρεῖττον. τί οὖν ἂν κρεῖττον καὶ ἐπιστήμης εἴποι, πλὴν θεός.

Est autem sic Latinè: Hoc autem quæsitum tale est, quale de motus animæ principio. Manifestum est autem, quemadmodum in uniuerso Deus, & omnia in illo, mouet etenim omnia, quod in nobis diuinum est: rationis autem principium non ratio, sed præstantius aliquid. Quid igitur scientia præstantius dicitur, præter Deum?

Non obscurum est ex his, aliud rationem, & scientiam, aliud principium quod in nobis est omnium existimare. Hoc autem principium diuinum esse uult: nanque qui dicunt, intellectum sic uocatum diuinum esse, ad id agunt Aristotelem, ut nihil doceat: aliud enim intellectum, & mentem, aliud scientiam & intellectum, quo intelligimus, facit. Stultum enim est diuinum toties appellare, quod corruptioni obnoxiũ sit, cùm nemo tã absurdus sit rusticus, qui non intelligat intellectum ipsum in homine diuinitati cuidam esse simile, uel hoc saltem, quòd omnes mortalium, animantiúmque facultates, atque cognitiones superet: quo'nã igitur euadet tãti Philosophi ratio? Simile penè

penè habetur Ethicorum decimo,cùm dixit: Perfecta felicitas hominis sumpta si fuerit, profectò etiam à longitudine uitæ perfecta, nihil enim felicitatis imperfectum est: talis autem uita naturam hominis superat. Non enim hoc ipso, quo homo est, ita uiuet: sed quo in ipso quid diuinum est. Quantum igitur hoc ab ipso cõposito differt, tantum & huius operatio ab ea distat, quæ à uirtute alia proficiscitur. Quòd si mens diuinum ad ipsum hominẽ est, & uita quæ ab ipsa manat, diuina est, ipsius humanæ uitæ comparatione. Ego cùm hæc cogito, tum aduersantium huic opinioni pertinaciã, nihil aliud intueri uideor, quàm illos, qui paupertatem plusquam diuitias laudant, stultitiam supra prudentiam, & morbos super bonam ualitudinem extollunt: quãquam enim ingeniosi uideantur, nemo tamen est, qui non apertè intelligat, illos mentiri: & si facilius sit, eas causas defendere, quàm Aristotelem in sententiam mortalitatis animi trahere posse. Nemo igitur Parisiensem synodum, aut Scotum, uel Britonem, Gregorium Nicenum, uel Augustinum, aut Gregorium Nazianzenum, Alexãdrum'ue Aphrodiseum obijciat: quinetiam Conciliatorem huius opinionis fuisse puto: nam quòd dixerit animum humanum esse mortalem, accusatum ipse se refert: sed & Galenus, sed & Plinius hoc existimant, quamuis de Aristotele quòd hoc senserit, nihil prorsus dicant. Sed audi quæso, unde hi uiri in lapidem impegerint, quantaq; fides his circa Aristotelis interpretationem sit adhibenda. Nanque Augustinus putat, Aristotelem crede- Cap. 7.

re animam humanam esse corpus, facilè est ex hoc intelligere, illum ne Aristotelis membranas uidisse. Nec magis oculati duo Gregorij, quamuis sancti alioqui: quid enim cum uitæ sanctitate doctrinæ peripateticæ? Porrò quis hos homines tueatur, aut ferat? qui tot existentibus difficultatibus in tanta causa, qualis de immortalitate animi habetur, tam inconsultè iudicium ferant? ut homines illos Aristotelem totum euoluisse existimarent. Parcendum est Alexãdro, parcendum est Scoto, ac Pomponatio, qui etsi aberrauerint, plurimum tamen laboris insumpsisse in exquirenda ueritate uisi sunt: sed Alexãdrum gloriæ cupiditas impulit, ut cùm Plato immortalem dixisset animum, Theophrastus quoque idem ex Aristotelis sentẽtia affirmasset, melius Aristotelem discipulo suo Theophrasto intelligere uideri uoluit, ac simul Platonicos in certamen cum Peripateticis committere, ut fora singulis diebus in re tam magni momenti resonarent, Alexander dixit, Argumentatur Aphrodiseus. Verùm Ioannem Scotum nihil magis adegit ad immortalitatem negandam, studio contradicendi beato Thomæ, ac et si nunquam illum legissem, ut primùm scirem Thomam immortalem illam pronunciasse, illico quid Scotus dicturus esset, diuinarem: maluit etiam hac in re Auerroi contradicere, tum fermè nouæ opinionis inuẽtor esse, cùm Albertus & ipse immortalẽ asserat, & Aphrodiseus, qui uix nũc in lucem exesus, ac paucis cum membris euasit, tunc nullius pretij haberetur. Verùm decebat tamen, ut Alexandrum, & Pomponatium

natium rem hanc dilucidius explicare: sed confisus ingenij sui perspicuitati, cùm longè melius propria moliretur, quàm interpretaretur aliena, sententiam uerisimilem prætermisit, absurdam amplexatus est: erat autem uerisimilis sententia Scoti, hoc modò si probata fuisset: Si principia Aristotelis sequamur, animam potius cogimur humanam mortalem dicere, quàm immortalem. Veruntamen si ex uerbis illius sententiam uenamur, proculdubio credendum est philosophum animam intellectiuam immortalem existimasse: sed nō sic protulit sententiam, uerùm his uerbis penè. Non omnia uerba, etiam assertiuè prolata à philosophis, sunt probata per rationem naturalem, sed frequenter non habebant, nisi probabiles persuasiones, uel uulgarem opinionem præcedētium philosophorū. Iam enim dixerat antè, rationes illas apud philosophum pro mortalitate cōcludere, unde mortalitatem demonstrationibus tribuit, immortalitatem illi, tanquam ex præcedentium philosophorum sententia, non propria loquenti: cùm tamen, ut ostendimus, manifestè pateat, & clarè, Aristotelem hoc dixisse, & sæpius, nec ex ullius philosophi præcedentis opinione, cùm illis aduersaretur. Causa tanti erroris fuit, quòd hæc duo quæsita confuderunt, quid senserit Philosophus: quid ex ratione naturali sit manifestum: Peccauerunt autem in utroque, timentes dicere, Philosophū aliquid aduersum rationes naturales sensisse: nam & de philosopho aliena existimauerunt, cùm alij in opinionē mortalitatis illum traxerint, alij ambiguū eum fecerint, dubiæq; sen-

tentiæ: cùm tamen, ut sæpius etiam diximus, ne uel unum locum possint ostendere, in quo uel intellectus mortalitatem agentis, uel obscurè innuerit, uel illum esse animæ nostræ opus, aut ab animæ nostræ substantia alienum. Herueum autem Britonem, & Cōciliatorem ne mihi commemores, nam si de autoritate certandum est, Ioannem Chrysostomum longè plus his omnibus magnifacio. De synodo Parisiensi nihil mirum: pontifices hoc uideant, qui dum per impulsum homines ad summos euehunt honores, non ex uirtutibus, synodos etiam constituunt ex his, qui ut diuitijs, & gratia, ac magistratu pollent, sic etiam in eruditione primas sibi uendicant partes, inde grauissimi errores exoriuntur. Sed iam penè suo malo plectuntur. Hæc enim quanquam (ut Philosophus rectè dicebat) parua in principio sint, maxima tamen euadunt in fine: sic minimo errore legati tota Germania à religione abalienata est: sic supra synodos synodus, & super concilia concilia. quare ne illud etiam nobis periculum adijcitur, ut pro fidei articulo credendum cōstanter sit, Aristotelem uoluisse animum humanum, uel unum in omnibus hominibus tantùm esse, uel esse mortalem. Plinium relinquo, qui Solem & astra putat ignes à terra eleuatos. Dij boni, ne huic homuncioni naturalium rerum iudicium crediderim: cùm etiam Aristotelem legisset, adeò obesæ Mineruæ fuit. Pomponatius de gloria decertat. Sed ne his meritò contuleris Theophrastum, Themistium, Simplicium, Ioannem Grāmaticum, Auerroēm, Auicennam, Alga-

zelem, Thomam D. D. Albertũ, Michaelem Ephesium, omnes denique Peripateticos alios: ac ut Platonicos, de quibus iam satis dictum est, nunc prætercam, philosophiæ principes, qui omnes una senserunt, animam intellectiuã non solùm apud Aristotelem, quod manifestisimum est, immortalem censeri, sed etiam secundùm Peripateticorum principia dici debere.

Ergo Theophrastus ex Themistij relatione ἔοικε δ᾽ οὖν ὡς ἀγένητος, εἴπερ ἄφθαρτος. ἐν ὑπάρχων δ᾽ οὖν, διὰ τί οὐκ ἀεὶ ἢ διὰ τί λήτη καὶ ἀπάτη ἢ διὰ τὴν μίξιν, Nimis superstitiosum existimo Græca ex his referre, quos non obscurum est, quid dicant, sed potius repetentes claram de hac re sententiam proferunt tum maximè, cùm præter id etiam diligentisimè Latinis reddita sint. Sufficiat igitur nunc hæc interpretari, reliqua Latinè addantur. Dicit igitur Theophrastus, Videtur igitur tãquam ingenitus, si incorruptus, asistens uerò cur non semper mouet, aut unde obliuio, & deceptio, an ob permixtionem? Et rursus ex eodem: Cùm intellectus homini extrinsecus accedat, cumq; tanquam appositus, inuectusq; sit, quæritur, quemadmodum cõgenitus nobis dicatur? demum, quæ nam confirmatio, natura' ue illius sit? Certè id quod dicitur, nihil esse actu intellectum, ad potestatem si referatur, omnia rectè hactenus dicũtur, quatenus & in sensu. Non tamen eò usque ad uiuum res est resecanda, neque tam nihil actu probandus, ut neque ipsus sit: calumnia hæc esset, & oratio cauillo proxima. Sed intelligendum, ut in animo talis sui generis potentia

sit pro

sit pro formarum gremio,qualis in rebus materia constantibus facultas illa est,quæ constitutioni earum insternitur,Porrò quod dicitur, mentem extrinsecus accedere: non ita statuendum est, ut uerè appositus,inuectusq; habeatur: sed qui statim ab ortu comprehendere nos soleat. Item, quónam pacto res efficiũtur intellectæ? & qualis passio ea uidetur? necesse est enim,ut afficiatur animus,ac quasi patiatur,si prodire debet ad gestionem, quemadmodum sensus:sed cùm incorporeus sit,quî fieri potest, ut patiatur, uel immutetur à corpore? utrum etiam ab illo,an ab ipso principium esse putandum est? Planè cùm nihil à se ipso patiatur, ipsum pati à corpore uideri potest ortum habere. At uerò causam præstare omniũ actionum, id est ut res intelligatur,uel nõ intelligatur,quemadmodum & in sensu perspicitur, ab ipso intellectu utique proficisci uidetur. Illud Hercules perabsurdũ forte sit,intellectum, qui naturam materiæ refert, nihil ipsum esse,sed tantùm potentia omnia continere.Hæc cùm Theophrastus dicat, qui tãdiu Aristotelem audiuit, quem ferunt etiam à pedibus illius cubare solitum,cui scholam ille reliquit: nunquid etiam ad hæc habet Pomponatius quid respondeat,intellectus ille agens de foris uenit,& nobiscum connascitur:non igitur anima est intellectiua actibus formata intelligendi, cùm ea non nisi tempore perficiatur,nec tamẽ sit agens intellectus, hunc tamen solùm mentem Aristoteles uocat,hũc de foris,ut ille uertebat,uenire affirmat: non passiuum intellectum de foris uenire dicit Theophrastus

ſtus. Sed in re adeò clara longiuſculi facti ſumus ob hominum ſtultitiam, qui magnis nominibus, non rebus ipſis fidem habent.

Sequuntur autem Themiſtij & Simplicij auto ritates,quæ de agente non diſcrepant,patientẽ uerò etiam faciunt immortalem. Sed cùm nemo neget,illos cũ nouis de agente concordare in immortalitate,extentq́ eorum libri apud omnes,tam clarè hoc affirmantes, ſuperfluum duxi ex his quicquam adijcere. Michaëlis Epheſij uerba tantùm ſubiungere libet:ea autem x. Ethicorum ſuper illud Philoſophi, βέλτιον μόριον ὁ νοῦς ἢ μόνον. Sic Latinè translata ſe habent: Particulam inquit meliorem, & hominem dicit mentem noſtram. Siquidem uerum,& maximè hominem in rationali uita conſtituit,eumq́ duplicem:alterum ex rationali anima, & corpore, cuius beatitudinem definiuit in magnis Moralibus,& in primo huius operis libro,ut uere ſecundùm uirtutes. Alterum autem qui primò, & uerè homo ſit, mens noſtra, de qua proſequens diſſeret: quicquid autem hoc eſt, à corpore ſegregatum eſt.Et ex his item fit perſpicuum,Eos, qui dicunt, Ariſtotelem opinari animam mortalem,nihil uerè loqui.Sed tamen hic forſitan & Philoponus,ac Thomas,tum Albertus parum nobis fauent,quoniam nimis apertè tum etiam,quòd ne religionis amore moueantur, ſuſpicari quiſquam poſſet:nam Thomam, & Albertum, ut qui in diuos referãtur,nemo eſt qui ambigat, illos fuiſſe religioſiſsimos: Ioannes Philoponus Alexandrinus contra Proclum, & Seuerum multa pro chriſtia-

na fide scripsit, ausus etiam mundi ortum asserere, quod quàm piè, nemo dubitat: quàm peripateticè, omnes intelligũt: mihi unus Theophrastus sufficiet pro omnibus in Aristotelis sententia declaranda, alios autores ad pertinacium uirorum retundendam petulantiam adiecimus, quanquam adeò clara sint in hac disputatione uerba philosophi, ut nullo (ut diximus) iam interprete indigeãt: quin & ipse Aphrodiseus quasi ueritate ipsa rei cõuictus, in hunc modum problema conscripsit, uolens rationem reddere, cur temperatura corporis ad animæ operationes sit necessaria. Animam rationalem per se quidem immutabilem, facultate manentem, assequutam actum propter immortalitatem, nactamq; rursum organum aptè dispositum, facultatem ad actum probè deducere. Hoc autem, ut uisum est, de omni concludit anima, dissolutumq; prius: sed tamen non id uerum est, Alexandri pace: nisi hoc intelligatur, quòd anima ipsa rationalis habeat impresionem illam cœlestem, per quam semper manet, nec uitietur organi intẽperatura. Hoc autem ex animæ substantia pendet, & (ut declaratum est) cõmune omni animæ: quare non ad uim rationis, aut immortalitatem referri debet, quæ ex opinione Alexãdri soli intellectui competit, atque ei, ut actioni, uel affectui cuidam, non substantiæ, nec uerè, sed secundùm similitudinem: quamobrem plus ad Alexandri inconstantiam ostendendam, quàm ad declarandam Philosophi mentem, hæc autoritas facit. Sed iam tempus uidetur, ut rationes, quibus ad tantam rem

asserendam

afferendam Philofophus deductus, imò compulsus eft, in medium proferam.

Rationes Ariſtotelis pro animi immortalitate.

ETenim quid eum coëgerit, cùm tot, tantasq; uidiffet difficultates, neque enim quicquam eorum, quæ diximus, aduerfus animi immortalitatem Ariftotelem præterijt, confiteri tam apertè animi immortalitatem, non enim leue aliquid exiftimandum eft, dicendum nunc puto. Nanque plurimos, imò omnes expofitores hac in re, non folùm inter fe difcordes, fed etiam indigna tanto Philofopho fentire uideo: illorũ autem neminem, proh fuperi, illius mentem intellexiffe. Alius mortalem eum credidiffe affirmat, alius inconftantem, cùm nemo firmior, nullus cautior extiterit in fcribendo. Mortalitatem uerò adeò femper in hac caufa exhorruit, ut ne unquam in fcriptis fuis ueftigium reliquerit. Quid igitur mirum, etiam nunc philofophos noftri æui fupercilio intolerabili nihil fcire, fed perftrepere, nullisq; conuinci rationibus, etiam fi demonftratiuæ fint. Sufficit enim ne quis in hóminum turba, aut coram adolefcentulis pofterior dicat, aut ut nugetur copiofius: quinetiam, ut admirabiliores uideantur, ea dicunt, quæ nec intelligunt ipfi: nanque alios quis credat intelligere, quæ illi, qui dicunt, haud percipiunt, confulteq; nullo confenfu proferunt, ut docti uideantur, imitantes obfcuritate uerborum meliores, fed non inanitate fententiarum. Alij ex his, prauos XXII.

ſemper, ambitioſosq́ ac nugaces appello, non putant ſe philoſophos, ni primùm hæreticos, ac flagitioſos ſe oſtentent, adinuenêre etiam uerba inuſitata, ut poſtquam nihil ſani, nihil ueri proferunt, barbarie incondita ab eruditis ſe tueantur. Qua de cauſa non purum dicendi genus nos ſeruare uoluimus, ne illorum ſocordiam atq́ ignauiam imitati, non tam eorum imperitiam arguere, quàm reprehendi ab illis poſſe uelle uideremur. Ergo ut ad tractationem ueniam, cùm non tantùm flagitioſa horum ignauia, atque ſuperbia à propoſito, quantum me fatum quoddam, quo adigi me ſentio, reuocauerit, non ſecus Ariſtotelem in animæ rationalis enucleanda immortalitate, quàm Archimedem in Spheræ, atque Cilyndri hemiolia ratione demonſtranda proceſsiſſe uideo. Hic enim admirandum Theorema, ac baſim multarum contemplationum omnibus neruis, multisq́ problematibus ac rationibus conſtruxit: ille omnium naturalium cõſiderationum finem, ac perfectionem, cùm uideret eſſe rationis participem animam, ad illam declarandam omni ſtudio, & multis demonſtrationibus conuerſus eſt: neque enim diuina, niſi tenuiter nobis patent, neque in humani noſtri intellectus ſubſtantia quicquam nobilius eſt, aut ſcitu iucundius. Quamobrem nil mirum, non ſolùm diligenter, atque ſtudioſè de illo, ſed etiam longa præter ſuũ morem oratione tractaſſe. Quid enim, ut quidam fabulantur, illum adegit, ut tam admirabilis rei inuentor diceretur? an timor legum? an populi uerecundia? an ambitio nouitatis? Cùm

Plato

Plato ante ipſum iam animum dixiſſet eſſe immortalem: ipſe uerò nec Deorũ, nec originis mundi, quæ ad pietatem tunc pertinere uidebantur, ullam rationem habuerit. Secundo etiam primæ philoſophiæ leges irridet, puerilia, & fabuloſa illas continere dicens: quodq́ maius eſt, referunt, ſacra Cereris illum pellici mortuæ factitaſſe, ob quod etiam crimen in exilium actum in Eubœam ex Athenis: ſed certum uidetur, ob religionem ſpretam Academia pulſum. Itaque quod ſenſit, ſcripſit, neque in gratiam cuiuſquam, aut ob ſpem, uel metum: quandoquidem nec felicitatis, niſi tenuiter, aut miſeriæ poſt mortem meminerit: & palàm ſecundo primæ philoſophiæ atque audacter in omnes leges inuectus ſit, fabulas eas appellando. T.cap.14.

Quæ autem in rem faciunt hæc ſunt: Inſpexit quòd haud dubium eſt in homine plurimas eſſe facultates, uiuendi, ſentiendi, imaginandi, memoriæ, rationis, impulſus, uoluntatis, intellectus: atque hæc omnia quidem homini ineſſe propter animam, cùm inanima omnia prorſus his careant: cernebat etiam, quæ uiuebant, principium habere quoddam in ſe, quo alerentur: at contrà, quæ anima ipſa carerent: ob id igitur, libro de Animalium motu, Inanimata exteriore principio moueri dixit, animata interiore: mouentur etiam quæ animam habent ad omnes differentias, atque in ambitum quaſi circulari motu, ſeu cùm augẽtur, ſeu cùm nutriuntur: quò fit, ut uel ex omnium elementorum uiribus conſtent, uel etiam cœleſtem Cap.8.

aliquam habeãt facultatem. Sed poſtmodum cùm in unoquoque uirtus ſibi ſimile generandi indita ſit, ubi tot inſtrumenta, tot functiones neceſſariæ erant, diuinam quandam, ac cœleſtem in omnibus uirtutem affirmauit, ut in ſecundo de generatiõne Animalium oſtendimus, quam etiam in ſecundo Naturalis auſcultationis aſſerere uidetur. Itaque haud dubium eſt, cùm cœleſtia omnia natura ſua ſint immortalia, hanc uirtutem alicuius immortalitatis eſſe participem. Sed quia non ſecus, ac in aëre Solis lumen cœleſtis illa uis eſt in corpore noſtro, cùm quoddam ſit accidens, nec per ſe ſubſiſtat, ſubiecta re corrupta corrumpitur: ſic lumen aëre permutato, uel corrupto, uel obice interiecto: ſic uis illa diuina corpori quadam solùm ſimilitudine inhærens, eo corrupto diſsipatur, atque diſpergitur. Hoc igitur primum eſt eorum, quæ Ariſtoteles non dubiè animaduertit.

Poſt ſenſus ipſos exteriores cõtẽplatus aliquid etiam dignius, quàm quòd uiuerent, habere cognouit: nam ſenſum à materia ſeiunctas formas
Cap. 12. comprehendere pronuntiauit, ſecundo de Anima, atque ob id non ſentire plantas, nihil enim habent illæ, quod à materia uel ſeparari queat, aut ſit ſeparatum, nec tamen ab omni materia illi ſeparant, ſenſus dico, ſed ab ea tantùm, quæ corruptioni ſubiacet: nam longitudinem, latitudinem, ac cætera accidentia, quæ etiam cum materia coniunguntur, ſenſus apprehendunt: diuinius igitur aliquod habent ſenſus, quàm animæ uiuentium: quam ob cauſam non ſolùm Plato belluis animorum

tum concessit immortalitatem, sed Philosophus ipse illis meliorem immortalitatis rationem tribuit, quàm eam, quæ uegetatrici est ab illo concessa. Dicit igitur, (nec enim repetere piget) primo de Anima: Si oculum iuuenis senex accipiat, non secus ac iuuenis uidebit. Quasi dicat, anima nihilo ob senectutem deterior eo, quod prius erat, facta est: eandem enim rationem cum intellectu subit sensus, neque in ullo differre uidetur, si ad animam tantùm referantur: uterque enim uiolari per se nequit, uel imminui, sed illi uel ob instrumentum deficiunt ab operatione, uel anima sublata corrumpuntur. Ob hoc igitur non solùm sensus corruptionis expers est, quòd nec in morbis, nec in senectute anima languescat, id enim posterius est eo, quod demonstrari debet, quamuis apertius: sed quoniam & ipse sensus à materia abiunctas res apprehendit, quod & Alexander ipse non semel declarat. Atque huius forsitan locus esset demonstrationis, sed cùm omnes id fateantur, ille uerò inter cæteros pulchrè hoc docuerit, multaq; alia sint iam declaranda, cùm quilibet in se hoc experiri possit, prætermittam: atque docebo iam, quid sit inter sensum, atque intellectum similitudinis, nempe maxima, atque multiplex: primùm quòd uterque (ut dictum est) res à materia separatas agnoscat, uterque etiam ab alio mouetur, ab obiecto siquidem: sensibilia enim sensus, & quæ intellectus intelligit ideo uterque apprehendit, quoniam ab illis mouetur: quòd etsi agentem constitueres in hoc sensum atq; intellectum, facilius esset animi immortalitatẽ ostẽ-

dere:sed tertium est,in quo cõsentiunt, non solùm sensus,& intellectus, sed imaginatio: omnes enim, (ut in libro de animaliũ motu dictum est) eandem habent sedem,siquidem animam:atque hoc ea ratione(ut ibi docet)demonstratur, quòd omnes hi, de iis quæ agnoscunt diiudicant: nam quod magnum sit uel paruum,idem an aliud, agnoscit imaginatio & sensus,ac multò melius inter hæc rerum differentias intellectus agnoscit:non sic autem memoria,neq; enim illa diiudicat.Porrò quòd ibi rationem per mentem,quam etiam νοῦν solet sæpe appellare,intelligat, nemo est qui dubitet. Rationem autem dico cogitationem ab Auerroë dictam: sed siue hanc, siue intellectum patientem, uel materialem intellexerit,nihil hoc nos torquet,quandoquidem hoc solùm ad demonstrationem Aristotelis pertineat,quòd inter intellectum,ac sensum plurima intercedat similitudo, quæ tamen ad immortalitatem nos nihil iuuat docendam, sed ad sensum tamen Aristotelis interpretandum est necessaria.

Vnum uerò adiecisse operæpretium est,animæ sedem omnis in ea parte cordis esse,ut ibi ille subtili demõstratione ostendit,quæ quiescit:quod enim mouet immobile esse decet,& eo in loco,in quo omnis motus origo esse cernitur: tale inquã est cor, atque eius pars,maximè quæ in se quiescit: anima igitur illic est in magnitudine, non tamen magnitudinem habens. Sic inquam philosophus eleganti, atque admirãda disputationis serie nos edocens etiam quomodo per conatum moueat spiritum, & quomodo membra assuetudine etiam sine spiritu

ritu pareant uoluntati,non ſecus ac in bene ordinata ciuitate. Sed & illud animaduertẽdum, reliquas corporis partes animatas dici debere, nõ quoniam in his ſit anima,nãque in ſolo corde ſita eſt,uel etiã maximè in eo,quod ibi cõtinetur: uidentur enim propter contenta eſſe uaſa, non propter uaſa quæ in eis cõtinentur:nobilius enim eſt,cuius cauſa alia ſunt,quàm quod alterius cauſa eſt:igitur in cordis meditullio ad complantatum ſpiritum,non ſolùm in hominibus, uerùm etiam in belluis, quæ corde non carent,anima ipſa ſita eſt. Manifeſtũ eſt autem, quod iuxta Hippocratis ſententiã,in ſiniſtro illius uentre mens ipſa habitat,inquit enim in libro περὶ καρδίης, ſeu de corde:

Γνώμη γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου πέφυκεν ἐνδὲ λαιῇ κοιλίῃ. καὶ ἄρχει τῆς ἄλλης ψυχῆς,

Id eſt: *Cognitio enim hominis genita eſt in ſiniſtro uentre,& principium reliquæ animæ.*

Sed ad ſenſus rationem denuò reuertor. is ſua natura medio modo ſe habet: mortalis enim eſt, quoniam nõ ſine corpore,nec quòd ſentiat ullum, mortis expers inuenitur:qua autem ratione à materia res ſeiũctas ſentit,& qua in anima eſt, immortalis quaſi eſt,atque nobilior,cùm ſit proculdubio ſenſitiua anima ipſa,qua uiuimus: liceat tamen, ut inferius docebimus,eam ſub eodem gradu nobilitatis,ſeu actus collocare,atque cum his etiam imaginationem,memoriam,& rationem:ſed de illis ut humana ſunt,inferius dicemus.

Meritò igitur patiens intellectus huic ſenſitiuæ

facultati succedebat: atque cùm similes illi esse uiderẽtur, Philosophus in secũdo de Anima inuicem eos distinxit, ne tandiu in hoc errore moraremur: nam plerique ex antiquis, tum Epicurei omnes, & Pyrrho, intellectum sensum esse credebant: itaque illud subiunxit, De intellectu autem, & contemplatiua potentia nihil adhuc dictum est. Rationem autem differentiæ subiungit dicens, aliud nos opinari, ac sentire non obscurè esse, quòd utriusque ratio principij sit diuersa intelligere, uerùm posterius hoc (nã locus admonendi non demonstrandi erat) edocturum. Igitur cùm ad initium tertij libri peruenisset, nil amplius docere se cupere ostendit, quàm sensus atque intellectus differentiã: capite enim tertio inquit, Cùm autem duabus Prisci differẽtijs animã, motione scilicet accommodata, intelligendoque ac discernendo, & sentiendo diffinierint, considerandum est, quid inter intelligere, sentireque intersit. Vnde etiam alij iuxta id initium tertij libri statuunt: sed hoc nihil ad rem: Illud potißimùm ostendere nititur, patientem intellectum sua ac propria natura esse talem, ut pati nõ poßit, & ideò immortalis etiam, atque similis cæteris diuinis substantijs. Hoc autem maximè nititur fundamento, quòd cùm sensus à forti sensibili lædatur, dico autem excellens sensibile, etiam si organum sensus nulla ex parte lædat, intellectus à nobili intelligibili perficitur: nam cùm intellectus nequaquàm in materia ipsa fundamentum tanquàm in subiecto habeat, imò nihil sit eorum, quæ ante ipsum intelligere: haud dubiè patet, illum à materia esse sua, ac propria

propria natura ſeiunctum, atque ideo diuinis perſimilem. Et hæc ratio minimè cùm poſsit infringi, nihilominus Alexandrum, atque Pomponatium auxiliatores habet: nam & ipſi fatētur, intellectum hunc patientem materia ſubiecta carere, ac ſua natura immarceſsibilem, tum denique diuinis perſimilem: atque nos hoc uoluiſſe Ariſtotelem concedimus, tum & omnia, quæ inſuper addunt, ſcilicet, quòd uerè tamen corrumpatur in morte, & quòd forma ſit hominis, & quòd à corpore, ut obiecto pendeat, & quòd nihil ſit eorum quæ ſunt ante intelligere, Ariſtotelē proculdubio ſenſiſſe fatemur: quare nec in his, nec in differentia, quam cum ſenſu habet, eam autem nunc dicemus, nullo modò aut de rationibus, aut de ſententia Ariſtotelis aut dubitamus, aut inter nos ulla eſt diſſenſio. Eſt autem multiplex differentia inter ſenſum & intellectū: Prima igitur, quòd ſenſus ſemper eſt in materia, tanquàm in ſubiecto: intellectus ſemper ab illa remouetur. Altera, quòd ſenſus ab excellenti ſenſibili corrumpitur, etiam ſi organum non lædatur, intellectus ab excellenti intelligibili perficitur. Tertia, quòd ſenſus inſtrumento indiget, intellectus autem nullum habet propriū inſtrumentum. Quarta, quòd ſenſus eſt aliquid antequàm ſentiat, intellectus autē nihil eſt eorū quæ ſunt antequàm intelligat, ſi illius auferas præparationem. Quinta, quòd intellectus ab omni materia res ſeiungit, non in illis magnitudinem, aut motum, aut ſitum conſiderans: ſenſus quanquam abſque materia comprehendat, non tamen abſque his materiæ conditioni-

 bus

bus. Sexta, quòd intellectus uniuersale ipsum intuetur, at contrà sensus singulare, quibus aliæ non paucæ conditiones, ac differentiæ succedunt. nam intellectus infinitus quodammodo est, sensus terminũ habet, tum maximè qui in belluis, aut etiam in homine, si sit exterior. Est etiam intellectus successione quadã perpetuus: nanq; scientia, qua Conchoydes ego noui lineas semper approximari rectis, ac nunquàm cũ illis tamen concurrere, eadem illa est, qua etiam Nicomedes earum inuentor illas nouit: nanq; medium est idem, angulos oppositos inuicem æquales esse, & duas rectas nullam posse concludere superficiem: at sensus, quo uidit has in tabella depictas alius fuit, quàm is, quo ego illas descripsi: nam nec necesse est, easdã lineas, aut eiusdem speciei, uel magnitudinis conchoydes ab illo, & à me in tabella esse depictas. Quare cognitio quidem per intellectum una est in omnibus hominibus, manente obiecto eodem, ac modo intelligendi, At sensus operationes quo'nã pacto omnibus possunt esse eadem, cùm alter altero melius uideat, audiat'ue, nec sint eædem, quæ uidentur, aut audiuntur, numero, imò neq; similia: quò fit, ut sensum suum in alium transferre nemo posit, intellectum certè posit. Atq; id si intellectus patientis immortalitatem, ac unitatem appellassent Auerroës, & Themistius, certè parum à uero aberrare poterant: Sed cùm substãtiam quandam, nec formam, (ut multi putant) nec patientem, sed materialem intellexissent, ne uel Cicero orationibus, uel Chrysippus illos defenderit syllogismis, atq; fallacijs, Accedit

dit ultimò, quod intellectus hæc ex illis struit, atque continuò à materia magis recedit: uelut si quis in altū extruat molem, sensus nihil horum efficere potest: sed ut primùm à materia recessit, eadem semper in distantia manet, nec ab illa plus solito recedere potest: quò fit, ut nec augeri alia alijs superstruendo ualeat ipsum ad modum intellectus, qui ex prioribus alia semper inuenit, nullum sibi statuens talis functionis limitem, nisi uel morbum, aut debilitatem, aut mortem, aut obliuionem, uel impedimentum: quare etiam super se ipsum retorquetur, ac semet comprehendit, cùm nullus sensus hoc efficere ualeat: ad diuina etiam penetrat, omni sensuum generi abdita. Quæ omnia, cùm ab omnibus, etiam qui animum uolunt apud Philosophum esse mortalem, ex quo concessa sint, atque demonstrata, nullum mihi nec in ostendendo negocium exhibent, aut controuersiam excitant aduersus quenquam. omnia igitur hæc tanquam non solùm ab Aristotele demonstrata, sed ab illis etiam confirmata admittimus: cùm certum sit, intellectum, quatenus intellectus est, patientem natura immortalem, uerè mortalem esse, ad amussim medium diuinorum, & corruptibilium. Nec his cōtentus, nam illis morem gerere cupio, quantum possum, qui mortalitatem animi testantur: homines enim clari sunt, atque eruditi. Fateor igitur, hominem etiam mortalium rerum esse medium, ac diuinarum: nam intellectus, qui suprema illius pars esse uidetur patiens, ut uisum est, eiusmodi est: neque uerò, si materialem uelis, hunc esse non patiētem digladiabor

tecum

tecum: quemuis ex his statue, nam naturalis est antequàm recipiat, cùm receperit patiens: qualēcunque igitur ex his talem statueris, qualem nuper diximus, nostra nihil refert: nam de ipso contentio non est: quæ si esset, diligentius hoc discuteremus: nunc satis sit, quendam esse intellectum prẹter agentem, quem quilibet esse intelligit, ac uidet, qui natura quidem materia caret: quoniam tamen ab obiecto pendet, non uerè potest separari, sic ut mortuo homine per se maneat: at uerò de intellectu agente, quanquàm quòd sit, concordes simus: quia tamen imperitorum more disputantium, cùm ex hoc sequi aliud præter opinionem cernerēt, negare possent: tum quia non ex uerbis nunc deducendæ rationes sunt, sed illud demonstrandum, quid Philosophum ad immortalitatem credendam impulerit: ideo quomodo hoc Philosophus ipse ostendat, paulò altius est repetendum. Igitur cùm in omni natura agens & passum inueniatur, tum uerò actus, atque potentia: nam actus, quo Deus est purus, eiusdem generis, tum potentia materiæ, quæ actu caret, cùm aliorum actibus atque potentijs non est: ergo in sensu non solùm est quod patitur, uerùm & quod agit, primaque impresio patiendo fit, nam formas rerum recipit sensus, atque eas, ut dictū est, absque materia: neque enim oculus, dum albū cernit, candidus: aut auris, dum concentum audit, sonora, & harmonica: Communis autem sensus, qui dijudicat, quicque uerè sentit (ut Philosophus censet in libro de Somno & uigilia) actiuè concurrit, & cum illo anima: organum igitur uerius, quàm sen

sus

sus patiendo concurrit:tum uerò quæ potētia sensibilia sunt ad actum per aliquid aliud reducūtur: nam colores per lumen ex potentia in actum prodeunt: similiter & in generationibus omnia quæ in potentia materiæ sunt,ad actum saltem per calorem cœlestem deducūtur: & generaliter, quæcūq; imperfectionem sortita sunt, ut passa potentiæq;, ad hoc ut perficiantur,mouente, agenteq; indigēt: nec æqualis est necessitas imperfectorum ad perfecta,ut perfectorū ad imperfecta:similiter & in intellectu accidit. Quapropter tertio de Anima cap. v. rectè inquit, Cùm autem in omni natura sint quædam, quorum alterum quidem unicuiq; generi materies est,ac id etiam patere potest,cum potentia cuncta sit:alterum uerò causa est & efficiens, omnia nimirum agendo,atq; efficiendo,talem subiens rationem,qualem ad materiam cōditionem ars subit:necesse est in anima has differētias easdem inesse, Atque quidam est intellectus talis, ut omnia fiat,quidam talis ut omnia agat,efficiatq;:qui quidem ut habitus est quidam, ac perinde, ut lumen: nam & lumen colores qui sunt potentia,actu colores quodammodo facit. Nisi anima haberet actiuum aliquid, imperfecta omnino esset, & multis aliȷs deterior rebus,quæ tamen illa genere sunt inferiores. Hæc ratio est prima atq; clarissima. Altera,Sensibilia quæ solum potentia sunt intelligibilia quomodo intelligentur,nisi ab aliquo efficiente, seu agente intelligibilia actu efficiantur? uelut colores,cùm non sint actu colores, nisi à lumine illustrentur,si uideri debeant, lumine proculdubio

indigent:igitur intellectum aliquem agentem esse necesse est:huiusque cùm nulla sit cum aliis discordia,qui animum censent esse mortalem, negligentius paulò egimus,tum maximè cùm argumentũ id ostendat,quod quilibet in se manifestè agnoscit, esse scilicet in nobis actiuam quandam uim seu in sentiendo,seu in intelligendo.Omitto quòd Auer-
Ca.37.&149. roës,maximus Aristotelis interpres, hoc in expositione secundi libri de anima concesserit, tum Alexander in paraphrasi,& cæteri expositores, è quibus unus Magnus Albertus,quis hoc iure negare posit in sensu:cùm aliud sit iudicium sensus,aliud sentire:sentimus:nec nisi sensu nos sentire,atque cùm hoc adeò in sensu sit manifestũ, in intellectu etiam clarius est, ut Auerroës affirmat: quare ut sensum agentem, sic intellectum ponere nobis necesse est. Sed cùm(ut diximus) hoc nemo nobis neget, ad alia transeamus,ostendentes quod superest, Intellectum agẽtem hunc in nobis esse: sed prius obicem quendam discutiamus,ne more Philosophantium
XXIII. nostro tempore in facilibus nugantes, in difficillimis conniueamus. Itaque iam dictum à nobis est, animam esse in spiritu, atque id ratione confirmatum,quod illi membris sint nobiliores. At uerò & id rationi consentaneum:sunt enim spiritus,ut actus, & artifices ab anima ad membra ipsa delegati: at contrà membra instrumenta, atque ad animæ facultates in potentia se habentia:quare animam in spiritibus cordis,firmioreque parte habitare consentaneum esset, nisi illud obstaret, quòd cùm spiritus perpetuò generentur,corrumpanturque, anima autem

tem non solùm in illis resideat,sed etiam eorum sit forma,atq; actus,necesse erit animam singulis momentis permutari, nec ullum hominem eundem esse,qui pridie fuerit.Hanc uerò difficultatem Galenus mouisse uidetur in libro, cui titulus est, de utilitate respirationis: respondetq; in hanc ferme sententiam Asclepiadi,qui hoc(ut puto) argumento ductus,singulis momentis alium hominem fieri affirmabat,anima(ut dixi) permutata. Ostendimus autem animam, & si non una per totam uitã permaneat,longo tamen tempore eandẽ esse. Itaq; hoc argumẽto(ni fallor,nam aliud fortius ad hoc demonstrandum inuenire non queo)adductus est Galenus, ut fateretur, uel hominem eundem permanere non posse, aut animam corpore ipso non secus ac nautam naui uti.unde in v.digestorum Iurisconsultus Alphenus,sub titulo de Iudicijs, lege proponebatur;sanxit,Hominem quamuis tempore secundum omnem partem transmutetur, uelut & senatum,qui perpetuo successu reparatur,etiam post aliquot secula eundem dici debere. Quare & ex exẽplo,quòd totus homo immutetur, clarum est,& quòd sentẽtia ea sit iurisconsulti uerba declarant,& quòd hæc opinio olim celebris fuerit autoritas,ostendit cùm inter leges ab Imperatore relata sit:que tamen omnia quis non uidet ex hoc uno pendere fundamẽto,quòd animus ipse mortis legi obnoxius sit. Quare ne adeò neglecta ratio pro Platonis opinione,atq; pro cõmuni omnium animorum immortalitate fuerit hæc, quòd necesse sit, si anima mortalis sit,etiam idẽ animal per totam ui Cap.20.

tam non idem numero esse: nec turpe mihi duco, si ambitiosus Galenus argumentum hoc, quod, aduersus opinionem suam apertè militat, diluere non est ausus, quod ego & ipse nunc ad ingeniorum experientiam pretermittam illud: tum presertim, quòd in libro Floridorum dissoluere aggressus sim. Id tamen nũc non silebo, esse aliquid medium in corde inter spiritus ac membri substãtiam, quo corrupto, uel minimũ uitiato exhalat anima, substantia quidem spiritu durior, ac perennior, facultate non illi absimilis: nanque quod quisquàm animam membris, aut cordis substantiæ infigat, non est, cùm & ipsa ut reliqua motum recipiat, nõ det, uirtus uerò per eam partem uniuerso corpori distribuitur, per quam totum dicitur corpus animatum, arteriæque sponte uelut & cor mouentur?

Ergò ut ad intellectus agentis rationẽ accedam, duas de nobis mouet quæstiones Philosophus admirabiles, ac quasi inuicem pugnantes; Alteram, Cur cùm uolumus intelligimus: alterã, Cur non semper intelligimus? Videntur autem inuicem pugnare: nam si agẽs intellectus intra nos est, cur non semper, ut reliquæ intelligentiæ intelligimus? nam proprium munus est intellectus intelligere, uelut animæ, ut uiuat: nec uerò anima sine uita esse potest. At si extra nos est, cur uolũtatis arbitrio subijcitur? experimento enim deprehenditur, nos longè melius cum uolumus intelligere, quàm sentire. Itaque hanc tanquàm clarissimam silentio prætermisit, contentus docere, agentem intellectum eandem rationem subire cum sensu, quòd in nobis sit, & quòd

& quòd non alius sit à patiente: nam patiẽs imago est quædam agentis. Soluit autem primam, docẽs, agentem intellectum non esse eum, qui intelligat, cùm iam patientem præsupponat: sed facere, ut patiens ipse intelligat, Propterea lumini illum comparat. Itaq; postmodum quærit, Cur non reminiscitur hic intellectus post mortem? hunc igitur, ut declaratum est, manere uult, & nostri esse partem: nam si alteram istarum conditionum sustuleris, quæstio nulla est: Nam si nõ uerè manet, quomodo recordatur: si non est nostri pars, quî potuit scire? Sed hęc per transennam, neq; enim nunc necessaria ad probandum intentum rationis Aristotelis sunt. Nec duo solùm animaduertere decet, illum docere, agentem intellectum non semper intelligere, quia nec patiens semper intelligit: at patiens non semper intelligit, quia nõ semper est, pendet enim à corpore, nec ullam habet substantiam, nisi semetipsum: ut igitur in morte cessat, sic & cùm non operatur. Reliquum quòd intellectus noster agens in nobis est, quia cùm uolumus intelligimus. Propterea etiam quærit, qui prior sit: & manifestum est, quòd quomodo patiens prior est, natura autem agens: nam intellectus agens non intelligit, nisi iam patiente existente: patiens autem mouetur à sensibus, sensus ab obiecto, inter quos etiã memoria adnumeratur. nam ut habetur in libro de Animalium motu, memoria mouet mentẽ spe media, iocũdo, ac tristi simulachro proposito: nam bona, & sperata (dicit) appetimus, & ad ea accingimur, fugimus mala, si adesse crediderimus: sed hęc,

ut dicunt, potius in practico intellectu. Verùm memoriæ (ut in libro de Memoria docetur) sensus suggerunt similitudines, atque inter sensus imaginatio annumeratur, est enim sensus interior: quare agens intellectus non semper intelligit, quia patiēs non semper. Ridiculi igitur sunt, qui agentem intellectum Deum esse statuunt: nam nec ille in nobis est, nec nunquàm non intelligit, nec patiente indiget, & si ille sit, iam nos non actiue intelligimus, sed pasiuè tantùm. Quamobrē benè dixit Auerroës, de agente sensu siluisse Aristotelem, non de intellectu, quòd hic obscurus non esset. Nunc igitur quid intersit inter nos, & Alexandrum, facile est intelligere: nam agentem hunc nos declarabimus immortalem, aliumque à patiēte intellectu, non quidem, ut duo omnino sint, sed quoniam patiens separabilis inquam est, sed agens separatus, hunc etiam esse substantiam aliquam, neque ipsummet
XXIIII. tantùm. Est uerò illud apud Alexandrum difficillimum, quòd si agens intellectus nulla natura est, sed actus tātum eius qui intelligit, quónam pacto primam formabit intelligendi actionem, nullus iam actu existens. Verùm fortasse Deum agētem constituit, qui illuminet: alium uerò facit agentem, qui in nobis sit, & qui diiudicet: quare melius sic defendi poterit, quanquam hoc non ipse dixerit. Sed si Deum facimus agentem intellectū, aut semper faciet uniuersalia hæc, aut non: si sic, iā ad ideas Platonis necessario confugimus, nec ex singularibus uniuersalia colligētur: si non semper, quónam pacto intellectus cùm uolet, intelliget? hanc ob causam

ſam agentem intellectum Deum noluit (ut exiſtimo) ponere Alexander His tandem declaratis, uidetur argumentum ipſius Philoſophi demõſtrandum, ſi prius tamen quædam, quæ in nobis ſunt, edocuerimus: ea autem ſunt hæc: Cùm nobis, ac belluis cõmunes ſint ſenſus exteriores, interioresq́ꝫ, maxima tamen in interioribus hominum, & belluarum differentia intercedit: nam imaginatio, & ratio ipſa ad infinitum ſe extendunt, cùm nullis limitibus in homine circunſcribantur: at belluæ ſolùm ea imaginantur, quæ uiderint, aut ſenſerint, nec infinitam uim habent illorum uirtutes: exiſtimant & belluæ, ſed in paucis illarum hæc uis apparet, & obſcuriſsima eſt: maximam enim creduntur habere elephantes, & ſimiæ, poſt quas canes: nam & dum hæc emendaremus, quidam ſimiam circunferebat equos regentem, multaq́ꝫ alia uiſu atqꝫ auditu mira faciebat: hæc tamen animalia uelut implum s aues à nido, ſic ipſa à præſenti ſenſu diſcedere non queunt: uerùm memoria adiuuantur, quæ in illis adeò eminet, ut non ſecus, ac ſenſus exteriores communis, ac ſine diſcrimine ullo hominibus, & belluis impartita uideatur, atqꝫ id ratione: nam reminiſcentiam ſolis hominibus natura dedit, quæ memoriæ uice in nobis fungitur, & huic quemadmodum imaginationi, & rationi ſine termino uim, ac potentiã largita eſt: nimirum igitur homines nulla in parte facilius lædi facultatum animæ interiorum, quàm in memoria, quòd ea maximè corpori annexa ſit: eſt enim memoria quaſi etiam in membris ob conſuetudinem ſita;

nam nulla cogitatione citharam pulsamus, & recte, ut digiti absque memoria moueantur: nam memorantes etiam aliquando nihil comprehẽdimus, uelut pueris accidit, cùm longas orationes recitant uelociter, ubi nec intelligunt quicquam, & si illos morêris obliuiscuntur. Igitur nihil mirum, memoria pollere belluas, & pueros, quòd ea uis rationi nullo pacto misceatur: quinimò si mentem exhibeamus, obliuiscimur multorum: at contrà reminiscentia uiris melior est optimaque mente magna præditis, cùm etiam ab illa iuuetur. quare quòd homo alijs in partibus internis uim quandam diuinitatis præferat, si memoriam excipias, abunde ostensum est, cùm uideatur memoria non solùm cerebro, sed omnibus corporis partibus manifestè inesse. At exteriores sensus nihilo secius alij longè sunt in homine, ac belluis. Nam ut ab auditu incipiam, Homo solus harmoniam, & concentũ percipit, nulla bellua huius est capax, quanquàm uocibus sui generis aut consuetis, uel etiam clarioribus delectetur, uelut equus tuba, & ceruus fistula: similiter & in pictura, nec enim uarietatem colorum, ac pulchritudinẽ, nec cœli sereni uenustatem, nec pratorum florentium amœnitatẽ sentiũt aues, uel belluæ ullę: sic & in odoribus, nam preter odores ciborum, nullos, quamquàm suauissimos, sic percipiunt, ut ullam ex eis capiant uoluptatem, & si incertum sit, an eos, qui ad cibum non pertinẽt, sentire possint: nihil tamen in rem facit, cùm manifestè constet, atque hoc certè magnum est, nullum genus auium, uel piscium, aut quadrupedum harmoniam

moniam, uel colorum uarietatem, uel odoris suauitatem, quæ præter ciborum usum est, sic percipere, ut illa delectentur. Possem & hoc ad gustum, tactumque extendere, sed cùm difficillimum sit, ac magis curiosum, quàm utile, nunc id prætermittam, ad argumentum Aristotelis properans, contentus solùm id ostendisse, homini cum belluis & si multum similitudinis, parùm, aut nihil ueræ affinitatis naturæ intercedere. Quamobrem rectè dixit Auerroës in fine libri de Sẽsu ac sensibili, homines medullam sensibilium comprehendere, belluas autem quasi illorum tantùm cortices, atque omnia hæc & ipse iuxta ea, quæ diximus, edocet. Igitur his suppositis, declaratisque, ad Philosophi argumentum deuenio. Intellectus agens perfectio est patientis, atque omnium eorum, quæ sunt in homine, imò perfectior ipso patiente: cùm igitur patiens iam sit separabilis, agens inquam ipse erit separatus. In uno quoque enim entium genere, in quo multa secundum ordinem constituuntur, quæ propter aliud, & ad consequentiam talia sunt, necessarium est ad unum, quod sit per se tale, deuenire. Ostensum est autem, omnia in homine, quæ cognoscũt, quodam immortalitatis, ac diuinitatis genere participare: igitur oportet illud esse, quod per se tale sit. Neque uerò est ulla perfectio maior patientis intellectus dignitate, quæ non sit absolutè immortalis: ille enim iam separabilis esse conceditur, nec quicquàm obstare, quin separetur: utitur toto corpore, ut organo, quia nullã partẽ habet illius præcipuam, est enim absolutus: quia tamẽ nec substan

tia quædam est,nec sine corpore,tanquàm obiecto intelligit,& si natura propria sit immortalis, non potest à corpore separari:quam'nam igitur maiorem agendi perfectionem dabimus, ut intellectus hic non sit uerè immortalis:manifestum est etiam, omnia illa ex hoc pendere,igitur hic ipse per se talis erit,uel ex alio rursus pendet:at si pendet & substantia est,nihilominus æternus est, quod enim ab æterno profluit,si substantia sit, æternum est:nam si lumen solis esset substantia,sicut est accidens, indubiè æternum esset,perit tantùm quia substantia non est. At uerò intellectum esse substantiam declarat hoc quòd mouet, & agit non tanquàm instrumentum:si enim calor per se ageret, utique esset substantia:sed non calor agit, uerum calidum. Est etiam homo absolutum animal, nec ullius exterioris indigens, quare intellectus suus per se talis est, & non alterius causa:hic autem agens quo'nam pacto,etiam si ab alio pendet intellectus agens, in nostra hic erit potestate:quare relinquitur,ut hæc substantia in nobis sit,& immortalis.

Hanc ob rationem,quæ certè si non est demonstratiua, attamen omnibus argumentis, quæ in contrarium sunt adducta, ualidior, etiam simul sumptis,longè est, ac plusquàm probabilis. Philosophus quasi gloriabundus toties repetit, ubique tanti inuenti memor, mētem solā uerè immortalē esse,solam immarcessibilem,extrinsecus uenire,nec unquàm mori. Inde Auerroës,Theophrastus,Themistius,Simplicius, omnisque Peripateticorum turba cū hoc unū scirent,illū animū censuisse immortalem

talem, nec satis qua ratione inductus hoc ille dixerit perciperent, sed pro uno tantum argumento multa subijcientes, quodq; sic erat ualidissimum, in plura dissecantes, infirma singula reddidere: sed iam de modo, quo illum tueri possent, maximè solliciti, in diuersas abiere sententias: attamen omnes fermè, quæ in illius unitatem descenderent. Quam obrem nunc de illa propositum esset tractare, ni prius reliquas rationes, quæ ab alijs adduci solent, annectere propositum esset: non quòd cum hac una Philosophi illæ sint conferendæ, sed quòd, ut in cæteris plerunq; homines inerudití, uel ingenij hebetioris his magis rationibus persuasiuis, quàm demonstrationibus moueantur, quod & cõfirmat Auerroës. Verùm non tam propositum est, illos persuadere debilioribus rationibus, quàm docere, ne multitudini rationum confidant, sed ponderi: ergo una ex his argumentatio est.

Rationes reliquæ pro animi immortalitate.

SI homo medius esse debet inter mortalia, ac immortalia, necesse est cùm corpus uerè corruptioni obnoxiũ sit, ut animus uerè sit immortalis: nanq; cùm Deus purus sit actus, Materia prima pura potentia ille diuinus, & immutabilis: materia prima corruptionis subiectum, ac mortis, proximæ Deo intelligen- XXV.

DEVS.
Intelligentiæ cum suis ordinibus.
HOMO { Intellectus agens
Intellectus patiens
Sensitiua & uegetatrix.
Elemẽtum uel mistũ
Materia prima

tiæ. Materiæ uerò elementa, & mista inanimata, ut æterna corruptibilibus, materialia immaterialibus copularētur, homo factus est ab utroq; æqualiter distans: nā perfectissimā mortalium, imperfectissimā immortalium adeptus est: ut uerò etiam hæc iungerentur, intellectum patientem quasi illorum medium sortitus est, natura immortalē, & immaterialem, at uerò dispositione morti obnoxium, & qui alicui tanquā fundamento inniteretur: animæ quidem dico, ac formis, & simulachris sensibilium rerum. Ergo hunc hominem, qui sic constat, quis non uidet medium esse, atq; participem diuinorū, atq; humanorū, qui si agente intellectu careret, uel nō omninò medius esset, uel nō particeps, essetq; quęrendus alius quispiā medius ab hoc, qui utriusq; particeps naturæ esset, quē cùm inuenire non queamus, lōgè melius ipsum hominem talem esse fatebimur, qui ab utroq; extremo æqualiter distat, quiq; eorundem æqualiter etiā sit particeps.

XXVI. Est etiam illud magnifaciendum, quòd si animus noster non esset immortalis, nulla est à morte pœna, uel gratia, quare nec hîc uerè bonum, aut malum: nam omnia inania erunt, & ad nihilum redigentur. Quid enim proderit fuisse, uel non fuisse: aut in quo homo mortuus à figmento distat? uiuens etiam quid habet, cùm uerè sit nihil?

XXVII. Tum uerò illud ad rem facit, quòd nunc sum, & esse me intelligo, cur nunquàm aliàs fui, aut futurus sum? & modò nunc sum hoc intelligens? nam intellectus cum sit res necessaria, non potest contingenter esse, quis distulit? quis seruauit?

At

At uerò idem, dicent, de lapide & boue obijci potest. Nequaquam: nihil enim horum se intelligit, nihil uerè actu est, sed omnia sunt partes suarum specierum. Propterea & qui intellectum unum esse dicunt, nihilominus huic argumento satisfaciunt: ob id igitur nunc sum, quoniam materiæ huic contingit, ut huic perenni substantiæ copuletur.

Considerandum est etiam, hanc nostram animam undequaq; infiniti argumenta prodere, tempus æternum non solùm intelligimus, sed imaginamur, magnitudinem quoque infinitam, ac numerum: ipse intellectus perpetuò progreditur, & si uitæ breuitas non impediret, nihil non aggrederetur, omnia illi peruia, ac patentia, sine limite, sine meta, omnis expers concussionis: sensu utimur, qualis datus est nobis, intellectu uerò etiam aliorũ adiuuamur, quod in sensibus efficere non possumus. XXVIII.

Illud quoque nos admonet, quòd diuina intelligit, nec mortalia nisi sub diuinitatis forma quadam: quod esse non posset, si ipse diuinus nõ foret: nam quòd promiscuus: & sine differẽtia, uitiorũq; capax esset, defendi potest: quòd uerò mortalia concipere nõ queat, nisi sub immortalitatis effigie, ipse mortalis existens, omni rationi, omniq; experimẽto repugnat. XXIX.

Cessaret etiam ratio omnium horum inferiorum: nam elementa quorsum facta sunt? ob mixta nempe, hæc ob animata, hæc autẽ propter illa, quæ sensu prædita sunt, animantia propter hominem. XXX.

At uerò hic, si mortalis est animus, cuius causa esse potest, nisi sui ipsius? En præclaram responsionem: nam qui animum fatentur esse mortalem, diuiniorem hominē faciunt, quàm qui immortalem: nempè illum suipsius causa tantùm esse fateri coguntur, quamuis propter se esse soli Deo competat. Euertunt igitur, qui sic dicunt, uniuersi ordinem.

XXXI. Adde quod à Cicerone inducitur, Frustra'ne tot sacra, ceremoniæ, obseruationesq; Deorum, religio, pietas: omnia'ne hæc, in quibus tandiu uniuersum genus consentit, quanquā ob ignotas causas diuerso ritu, pessum eunt?

XXXII. Est'ne etiam quicquam aut menti nostræ cum Deo dissimile? aut cum mortalibus simile? Cur tāta celeritate mens mouetur? cur cœlestia penetrat? cur fundamētum tot uirtutibus exhibet? cur adeò sapientiæ auida? cur tot disciplinas nouit? cur sine medio ullo ab animalibus cæteris recedit, si potest esse mortalis? Denique cur solus super seipsum flectitur? non ut oculus, qui cùm reliqua uideat, seipsum non cernit.

XXXIII. Dubitabat etiā, & meritò, Petrus Manna Cremonensis, nam si animus noster mortalis est, uelut & belluæ, cœlo subijcimur, nec liberum est uelle, quæ nolumus. Respondet ad hoc Pomponatius, Ideo non subijci, quia natura sit æternus, quamuis per consequentiam alterius corrumpatur. Hæc responsio est uoluntaria: nam illud ego quæro, Unde hoc nanciscatur, unde illam naturam immortalem, cùm undequaque mortalibus circunsepiatur, adeptus est? At dicit, ab intellectu agente, qui exterius

rius est, abstrahitque, hic intellectus ducit originem. Quomodo iam abstracta ista recipit, ac intelligit, & quando uult: Respondet, Illis se applicat Iam uero illud declarauimus, quod si diuinus aliquis intellectus uniuersale colligit ex singularibus, nec nobis sensibiles formae, ac idola erũt necessaria, erũtque uel ideae cum Platone sanciendae, aut cõcedendum intellectum diuinũ singularia intelligere. Sed quid opus est uerbis, cùm unusquisque hoc in se percipiat, quòd propria mentis ui uniuersale colligit ex singularibus.

Simile fermè est, quod dicitur à Suessano: Si animus noster mortalis est, ex potentia materiae educitur, quare esse à corpore habet: habet igitur & ut operetur, ac generaliter, non secus, ac belluae, à sensibus dominabitur, nec suis actionibus praeerit. Est etiam aliud, sed quasi iam dictum, illius argumentũ: Vniuersalia quae ex indiuiduis sumuntur aeterna sunt, nõ autem per essentiam: nam ideae essent Platonis, participatione igitur tales sunt intellectus humani, qui per essentiam aeternus est. XXXIIII.

Verùm sunt & qui existiment has rationes aliquid momenti habere, Anima inquam est impartibilis, forma igitur etiam immarcescibilis erit: nam quod impartibile, nõ pẽdet à materia, omne enim materiale est quantum. Si dicas quòd corrumpitur ad corruptionẽ corporis, non quia ipsius pars, sed quia terminus, ut etiam punctus. contra quia punctus est solùm in potentia, & posterior natura corpore anima prior illo, & actu. XXXV.

Similiter, quod separata iungere potest, separatum XXXVI.

tum eſt: anima iungit ſeparata, nam & in materialibus ex pluribus hominibus unum facit hominē ſpecie, ex pluribus animalibus unum genere animal: ſic etiam ſeparata quæcunque coniuncta ſunt, ut in lacte dulcedinē ab albedine diſtinguit: agnoſcitq; perinde differentia, ac ſi in duobus eſſent corporibus. Anima etiam ſe ſeparatis ſubſtantijs intelligendo aſsimilat primò, deinde iungit, quod (ut dictum eſt) Ariſtoteles XII. primæ philoſophiæ fatetur, ut ſuperius docuimus, & Aphrodiſeus concedit, quia anima ſeparata eſt. Nemo autem eſt, qui non intelligat harum duarum Plotini rationū primam etiam belluarum animis conuenire.

XXXVII. Auicenna etiam ſexto Naturalium ſic pro animi immortalitate argumentatur: Anima non corrumpitur per ſe, cùm per ſe cōtrario careat: nec ad conſequentiam alterius, cùm opus habeat extra illud, cuius corruptione corrumpi deberet, ipſa nunquam corrumpi non poteſt, niſi ad corporis conſequentiam extra quod operatur: nam intelligere, ut ſæpius dictum eſt, nullo modo fundatur in corpore, tāquam in ſubiecto, ſed in anima tantùm, ut ab illo ſeparata intelligitur.

XXXVIII. Sunt etiam morales rationes Girardi de Odonis, quarum prima eſt: Si animus humanus mortalis eſt, nulla eſt felicitas: quia non poſt mortē, toto homine diſſoluto: nec in uita, nam ſic in uirtute maximè eſſet. At uirtutes uel propter ſe, uel propter ſpem ſunt deſiderandæ, ac exercendæ: ſpe igitur ſublata, relinquitur, ut ſint propter ſe expetendæ; hoc autem eſſe non poteſt, cùm uirtutes ſenſi-

bus

bus repugnent,ut tẽperantia,liberalitas,sed omnibus magis fortitudo. Quis mente sanus, si omnia simul intereunt,spõte morti se obijciet? Ergo quis iure præsentia fugiat bona, si nulla est spes futuri præmij melioris,atque maioris? Reliquas autem illius rationes, quòd ex Aristotelis dictis originem sumunt,non absque causa prætermisimus: superuacuum enim esset ambiguis, ac detortis sententijs eadem ostendere, quæ iam clarissimis uerbis expressimus.

Solet etiam argumentum fieri de circulari animæ operatione,reddit enim intellectus supra se,ac perfecto quasi in circulo reuoluitur in operando: hoc autem non est facultatis, quæ prodierit ex elementis,sed ut uidemus, diuinorum proprium, & ab omni animalium potestate ualde remotum. Et quanquam fateatur Pomponatius, hoc etiam uegetatrici accidere, nam nutriendo corpus seipsam alit:peccat tamen apertè,nam anima ipsa nusquam alitur,nec incõueniens adducere est soluere:sed hoc illi adeò familiare est, ut non obscurum sit, illum minimè potuisse satis commodè tueri positionem suam de animorũ interitu:uerùm in illam uel gloriæ studio,uel ui rationum aduersus immortalitatem recitatarum declinasse. Sed ad rem redeamus: Intellectus si reuoluitur supra se,nõ potest esse corporea uirtus: nam ut habetur ab Auicenna sexto Naturalium,instrumentum medium est inter uirtutem,& obiectum: at si obiectum idem est quod uirtus, quomodo poterit esse medium aliquod: si etiam est reflexiuus supra se, est indiuisibilis, quoniam XXXIX.

niam quod habet quãtitatem, si reflectatur, non poterit sibijpsi uniri: constat etiam organo illum non uti, cùm sit determinati generis ea uirtus, quæ organo utitur, ut uisiua ad colores, & audiendi uis ad sonos.

XL. Alij sic arguunt: Intellectus omnia comprehendit materialia, igitur ipse est immaterialis: nam recipiens debet esse denudatũ à natura recepti. Quòd si quis dicat, per hoc idem probari, quòd cùm omnia immaterialia cognoscat, non erit etiam immaterialis: quare nec materialis, nec immaterialis erit. Respondemus, quòd propositio illa assumpta generali, scilicet quòd oportet recipiens esse denudatum à natura recepti, in materialibus tantùm uera est: quia ratio ab Aristotele adducta, & sensus docet hoc: ratio inquàm, quia intus existẽs aliquid materiale ex eo genere impediet, & obstruet, ut color in oculo, & sonus in aure: unde experimẽto patet, quòd si splendidum colorem fixè intueamur, inde conuersi nihil rectè uidemus: idem de ingenti sono, at immaterialia non obstruunt.

XLI. Cùm etiam intelligat uniuersale, intelligit quod separatum à loco ac tempore: quare nõ solùm hîc, sed in omni cognitione intellectus liber est, & in ijs, quæ recipit, & in sua natura, non tantùm omni materia, sed omni eo quod ad illam consequitur: nam simulachra colorum nõ sunt materiæ partes, neque tempus, aut locus, & tamen impediunt alter sensum etiam, alter intellectum: manifestum est igitur ex his, intellectum penitus esse absq; omni materia, ac conditione, quæ ad illam pertineat.

Duas

Duas etiam ex uoluntate rationes non uulgares XLII.
Albertus princeps Carpi, nam titulum libro non ascripsit, addidit. Docet autem quemadmodum in intellectu duplex est cognitio, altera principiorũ, circa quæ nec decipitur, nec laborat, aut hæsitat: altera circa orationes, ac rationes, in quibus nõ adeò firmiter hæret, nisi uideat illarũ cum primis principijs necessariam connexionem: sic & de uoluntate, nam primus eius actus erga finem est, secundus erga illa, quæ ad finem sunt: in horum utroq; immortalitatis ratio apparet: nam in finis desiderio, cùm summum bonum appetat, atque desideret, hic uerò nullum tale sit: nam scientia nos nõ satiat, sed quantò plura scimus, multò plura adhuc scire cupimus: ueram igitur beatitatem, ac summum bonum consequi naturaliter appetit: appetitus naturalis frustra esse non debet, ideo cùm illum hic consequi nequeat, oportet alium post mortem esse statum, in quo, quod desiderat, assequatur.

Eadem ratione in ijs, quæ ad finem sunt, uestigium immortalitatis apparet: nam cùm triplex sit XLIII.
appetitus, Naturalis, qui sine cognitione, & directione est: Sensitiuus, qui sine directione, sed tamen cum cognitione est: & Rationalis, qui cognitionẽ, & directionem habet: Naturalis cùm simpliciter corporeus sit, Sensitiuus uerò medius, ac mixtus, Rationalis omnino incorporeus, ac immaterialis erit: nam Sensitiuus ut cognitione utitur immaterialis est, ut sine directione similis Naturali atque materialis: purissimus igitur appetitus est, seu uoluntatis opus, quo ad ea quæ sunt ad finem dirigi-

tur

tur. Hæ rationes satis probabiles sunt, ac aliquid ut Græci dicunt ἐνεργείας in se continent.

Quòd si quis ad primam dicat, Cætera animalia quiescere absque illo fine. Respondemus, quòd uerum est, quia nec alium habent, nec homini datum agnoscunt, atque ideo non frustrantur, nec inquieta fiunt ob id, aut manca: homo uerò cùm cognoscat, & naturaliter appetat, nec quiescere sine illo potest, nec frustrari naturali fine debet. Et hæc ratio est, quòd belluarum plures quietè uiuunt: & sua sorte contentæ: solus homo sua cõditione non contentus existit, nec ab orbe cõdito historijs mandatum ullis est, quẽquam fuisse, nisi stupidum, aut læsa mente, qui nil amplius cuperet: quod ex hac causa apertè ducit originem. Est autem roboris huius argumenti indicium, quòd Pomponatius cùm innumera uerba effundat, tandem per interemptionem (ut dicunt) arguendo, respõdet suo more: tandem cùm nihil sani habeat, quod dicat, concludit, Quòd uoluntatis finis nõ est, qui omnia bona contineat, sed qui conuenientia tantum. Inde redit ad conuitia, quod tunc solet facere, maximè, cùm pro rationibus uerba danda sunt: utitur igitur nõ parua arte in re difficili illam uerbis obruẽs: quare (ut dixi) magis studio, quàm iudicio uidetur in eam adductus sententiam. Verùm quòd responsio non satisfaciat, apparet: nam dictum est, uoluntatẽ summum bonũ naturaliter quærere, in quo nihil mali sit: hoc autem non potest esse, nisi Deus: quòd uerò à sensibus illecta, ac quasi illaqueata, modò in id, modò in illud inclinet, nunquã ea deserente primum

mum institutum: id non facit: ut propterea uoluntatis alius finis à summo bono censeri possit.

Est etiam illud mirum in hoc uiro, quod de intellectu asserit: nam uel per illum animam intellectiuam informatam intellectu intelligit, uel antè quàm intellectu utatur, uel intellectum ipsum uult formã esse corporis humani. Si intellectum tãtùm, erit modò corpus humanũ sine forma, modò cum illa: si compositum ex utroque, id est animam intellectiuam informatam, erit, dum puer est, corpus illud absque forma: si uerò animã intellectiuam formam facit, intellectum autem perficientẽ rem, uel ille erit animæ intellectiuæ pars, uel non: si non, sed separatum aliquid, nos ipsi nõ intelligimus, sed est aliud quoddam separatũ, si est perfectio quædam ipsius animæ intellectiuæ, & eius opus: igitur in prima operatione res materialis intelligit: nam in prima operatione nondum est formata illa perfectio: igitur in re omninò materiali recipitur immateriale: præterea tale nullo modo poterit dici immateriale, cùm sit ipsamet anima quæ operatur, & quæ intelligit: & si quis rectè consideret, hæc opinio difficillimè potest sustineri, & multò minus intelligi. Sequitur etiam, quòd ante operationem talis sit potentia: quare etiam tunc immortalis, in eodem enim genere sunt actus, & potentia. nõ igitur intellectus tantùm. XLIIII.

Experimentum etiam Auicennæ sexto Naturalium ad hoc facit: dicit enim ille, Si quis seipsum consideret facilè intelliget, se non esse oculos, aut cerebrum, uel cor, aut manus, neque hoc totum, sed XLV.

aliud quoddam, quod omnia hæc agitat, mouet, regit, atque gubernat.

XLVI. Est etiam argumentum Scoti secũdum ab alio sumptũ, quod ab eo recitatur tale: Simplex forma in diuersa distrahi non potest, nec à sua natura separari, per quam cõsistit: anima est forma simplex, quoniam non ex elementorũ consurgit mixtione, non enim sic supra seipsam, ac supra mixtũ ipsum corpus dominaretur: igitur anima à sua natura, per quam consistit, non potest separari, atque ideo nec interire: formæ enim mixtorũ cõpositæ sunt, ideoq; soluũtur: ipsum etiam mixtum à forma sua derelictum corrumpitur. Non obscurũ est autem, hoc argumentũ pro Platonis opinione facere, cùm de omni concludat anima secus quàm primum, quod ab illo inducitur, quod nos iam cùm esset Auicẽnæ sub illius nomine recitauimus, nam id de hominis anima tantùm concludit. Hoc uerò nõ ut Scotus recitat, sed locupletius declarauimus, atque ad mentem (ut existimo) autoris, quicunq; ille fuit: nam mirum, quàm oscitãter has duas rationes tradiderit uir ille alioqui tam egregius, & quàm frigidè totam quæstionis partem, quæ pro immortalitate facit, cùm uix præter eas duas rationes, unã, atq; eam uulgatissimã, ex tanta copia superaddiderit: quid causæ fuerit in hoc, præter sancti doctoris inuidiam, inuenire (ut dixi) nequeo.

XLVII. Est etiã famosissima ratio illa à miraculis, præcantationibus, ostentis, futurorũ prouidẽtia, somniorum prædictione, necromantia, umbris, prodigijs sumpta: quæ omnia ad hoc tendere uidentur,

ut Dei

ut Dei de inferioribus curam ac animi comprobēt nostri immortalitatē: quæ omnia cùm in libris de Arcanis luculēter tractauerimus, hic tantùm quæ necessaria sunt, atq; ibi prætermissa loco suo subijciemus.

Extremum est, ut duas etiam Leonici rationes ex dialogo suo sumptas adijciam, quas ille suo mo-
do Platoni adscribit: est autem prima, Animus uel XLVIII.
à meliore se, uel à deteriore, uel ab æquali, si corrũpi potest, corrumpetur: à deteriore quo'nam pacto uincetur? ab æquali etiam uinci nequit: imò quis ei æqualis, nisi ipse sibi, aut sui similis? an ergo ab alio animo, uel sibimet infensus exitiũ sortietur? omnia autem ex illius genere, cõtrarietate, & noxa carent uitæ, cùm sint causæ: à meliori etiam corrumpi nequit: nam etiam eorũ, qui illum interire affirmant, opinione, quæ animo meliora sunt, æterna, ac innoxia sunt, illiq; fauent.

Altera: Quod à seipso mouetur, immortale est: XLIX.
animus eiusmodi est, quare animus αὐτοκίνητος existens, perennis est. Declarauimus enim in Platonicis rationibus, animum seipsum mouere, atq; ideo sic à Græcis uocatum: quare & ipse à seipso mouebitur: sed nõ ea ratione immortalis est, qua seipsum mouet, & qua à seipso mouetur, quãuis hæc uicissim haud dubiè se inferant: nãq; quòd seipsum moueat, ostensum est, illum esse principiũ, atque ideo desinere non posse: quòd uerò à seipso moueatur, facit ut perpetuò moueatur, abesse enim causa sui motus nõ potest, tale igitur æternũ est, atq; immortale: quod autem à se moueatur, id magis ex nutri-

cis animæ ui patet clarißimè, quæ spōte trahit, non impulsu aliquo alieno, cùm sensu careat: unica eñ fuga à Peripateticis inuenta est, dicētibus, animum à sensibilibus moueri. Porrò hic non existente ullo sensu, non'ne ipsa à seipsa mouebitur, impelleturq́ʒ? hoc autem æternum esse decet, non secus ac cœlestia, quæ & ipsa sponte, & à seipsis mouentur.

Nec me præterit duas alias rationes pro animorum immortalitate adiecisse, alteram quidem in libro de Consolatione, à principiŋ interni, & externi comparatione sumptam, quòd in homine quidem intrinsecus, in belluis extrinsecus uideatur: alterã à diuina iustitia, in libris de Arcanis, cui plures alias, etiam probabiles adieci argumētationes, quas huc transferre nolui, non tantùm ne quis repetitũ quicquam in nostris libris arguere queat, sed quòd ratio à iustitia Dei sumpta prouidentiã illius de singularibus præsupponat, quã Auerroës negat. Aristoteles non adeò apertè docet, ut illius autoritate, tanquam clara, hic uti posimus: ibi uerò cùm longa oratione pertractetur, inconsulti hic esset illam præterire, & addere quid sequatur ex ea: multo uerò magis nugacis integram libri, ac magnam partem huc transferre, tum præsertim, quòd hæc non pauca sint ad ostendendũ propositum, neque debilia si cum ŋs, quæ subŋciemus, adiungãtur, unum tamen subiecisse uelim, Pomponatiũ in suo libro de Fato, non alia magis causa, quàm prouidentiæ diuinæ laborare. Porrò cùm hæ rationes maximá ex parte nihil concludant, solutionē his adŋciam, nec tamen quisquã operam in illis, tum in responsionibus

ſionibus perlegendis luſiſſe ſe putet:nam ex utriſq; tandem uera omniũ natura deprehendetur animorum, & humani intellectus immortalitas quãtum ad agentẽ ſolùm extenditur, clarè eluceſcet: ex quibus cõiectari, quid Philoſophus de animo noſtro, ac cæteris, tum de intellectu ſtatuerit, quid'ue ſecũdùm naturalia principia credendũ eſſet, facilè licebit. Nec uerò in his quicquã ſtatuimus, cùm ueritatem ipſam ſolus Deus ad unguem teneat, impartiens quibus uult per legem, ac prophetas. Nos uerò naturales ſumus, non Theologi: æque'q; perabſurdum eſt, in naturalibus Theologũ agere, ut in Theologia philoſophum. Quòd ſi per hæc non ad exquiſitam rei huius ſcientiam peruenerimus, cum Galeno dicemus illud, περὶ χρείας ἀναπνοῆς, ſatis eſſe in difficillimis quæſtionibus propius acceſsiſſe.

Reſponſiones ad argumenta præcedentia.

ITaque animum humanũ qua parte agens non eſt intellectus, corrumpi iam, ac deſinere, philoſophorum Peripateticorum ſententia docuimus, atque id uerè: nam quod ſupereſt, reliquarũ intelligentiarũ munere fungi debet, quare pati nõ poteſt: deſunt etiam ſimulachra rerum, quæ ab imaginatione, ratione, ac memoria ſuppeditantur: quare ne propria careat functione, interire illum neceſſe eſt: hoc autem pati mortalibus cõmune eſt, agere immortalibus: quare prætermiſſo argumento de ordine, in quo nihil diſſentiens à philoſophi ſententia concluditur, ad ſequens reſpondeo, bonũ eſſe in ordine uniuerſi, quãdo omnia in finem ordinis mũdi

sunt cõstituta:illa tamen portio infinitæ paruitatis est,si ad totum cõparetur: idem autem de partibus terræ dicendum erit,quæ in toto non per se ad curam diuinam pertinent,idem de belluis,atque alijs mixtis succedens argumentum pro immortalitate agentis intellectus rectè concludit. Cùm uerò dicimus in sequente nostra, habere infiniti uestigium, quanquam nihil aduersus nos cõcludat argumentum,sitq́; pars argumenti philosophi, animaduertendũ tamen,hæc omnia esse potentia infinita,atq; ob id solùm de agente probare, à quo ortus est. Quod succedit etiam in rem nostram facit, nec tamen sequitur,ut patiens sit immortalis, quia ratio illa, qua nõ potest intelligere singulare, ut singulare est,pendet ex agente intellectu,sine quo nihil intelligit.Sequens etiã,& si nihil probet à nostra opinione alienũ,attamen non uidetur cõcludere, cùm multa animalia sint,quibus homo nõ indiget: non igitur homo est finis omniũ,sed perfectio uniuersi: homo autem apud illos est propter intellectum,ut Deũ intelligat,qui hæc fecit:& hæc est necessitas in specie,& nõ in indiuiduo,uelut quòd generet:propter hoc autem uelut ad generationẽ calcar uoluptatis additũ est: sic ad hanc cõtemplationẽ sciendi inextinguibilis cupiditas,quæ per totũ genus sparsa humanũ facit,ut nũquam frustretur hoc fine,ad quem productus est. Ad id Ciceronis respõdemus, in uia Philosophorũ esse eam rationẽ imperfectam præcedentis contẽplationis propter rudes inductã, qui uia Philosophorũ Deum nõ possunt, nec eius opera admirari,quibus per hæc auxilia etiã ultimi

finis

finis perfectio impartitur: nec quantū ad hoc est necessariū ponere animi immortalitatē, cum nec nos, etsi illā admittamus, posimus confiteri mulctā, & pœnas separatis animis incūbere, quāquam de hoc dubium sit hîc, nec locus dicēdi uideatur. Sequens etiā innititur probabilibus vsq; eò, quòd supra se reflectatur: hoc autē ei per se non cōtingit, sed uelut oculus se uidet in speculo, sic intellectus simulachrorum aliorū auxilio: ideo potius cōcludit oppositū, cùm intelligētiæ semet per seipsas intelligāt. Quod uerò à Petro Manna adducitur, difficile est, non ratione cœli, sed obiecti potius: nā sensitiua necessariò ab obiecto mouetur: quia tamen est pro opinione nostra, nam actiuus solus est qui delibérat, ideo nō laborabo, sic & ad sequēs, ut dictū est, illud tamen de uniuersalibus falsum est: nā si intelligit per uniuersalia species immateriales, prout ueræ sunt, corrūpuntur, & decidūt intellectu nō considerāte: sed dicūtur æterna propter propriā naturā, sicut & patiens intellectus: eadē enim est ratio utriusq; in ambobus. Ad aliud cùm de omni anima cōcludat antecedēs primò est dubiū, ut patet de anguillis, quæ diuisæ habēt partes uiuētes. & sentientes etiā, & de omnibus arboribus: nec tamen ualet argumentū, quia impartibile, quod à materia nō pendet tale est per se, & etiā ad cōsequentiā omniū aliorū, nec causa, quòd materia careat, est quod diuidi nō posit, sed quòd prior sit corpore: quid enim uetat, ut sit tāquam punctus, & tamē in actu: hoc autē inferius melius declarabitur. Quòd si quis dicat, uirtus in non quanto est infinita, ut facilè demōstrari potest:

ſed anima gubernat corpus exiſtens nõ quanta,igitur infinita. Breuiter dico, quòd oportet fateri illã ad conſequentiã corporis eſſe diuiſibilẽ, licet per ſe nõ talis ſit:ad id de ſeparatione dico,quòd in materialibus ſenſus,& maximè ratio hoc facit, nec ideo eſt ſeparata:de cõiunctione cũ ſeparatis ſubſtantijs dico, ut docui in argumentis ad oppoſitum,quòd quantũ ad huius uitæ actus pertinet,quòd eſt coniũctio ualde abuſiua:ſicut nõ ualet,oculus uidet Solem & ſtellas,illæ ſunt æternæ,igitur & oculus:ſed oporteret ut uideret tãquam æterna, & intellectus intelligeret Deũ,ut Deus eſt:at hoc eſſe non poteſt, aliter fieret Deus,& hoc ſuperius etiam declarauimus. Ad id Auicẽnæ dicimus,quòd nõ habet illã operationẽ,quæ à corpore,ut obiecto nõ pendeat, nã de hoc eſt tota lis. Cùm uerò ſubijcitur in argumẽto Girardi,quòd non aſſequemur uirtutẽ: dicimus ad id de fortitudine,tanquam ad difficilius, quòd poſtquã homini mors neceſſariò aduenit,maxima felicitas eſt in maxima uoluptate, etſi ſit breuiſsimi tẽporis,hæc aũt eſt in opere perfectiſsimo ſecũdùm uirtutẽ:nemo eſt enim qui nõ dicat,Hectorẽ & Achillem fuiſſe Iro feliciores, etſi illi iuuenes mortui ſunt:nec uidetur felicitas uitæ lõgitudine cõſtare:nã Alexander Magnus trigeſimũquartũ agens annũ mortuus eſt,quẽ tamẽ feliciſsimũ fuiſſe cõſtat apud oẽs. Idẽ uidetur in amãtibus, qui ut potiãtur ea incredibili uoluptate, manifeſtiſsimis ſe exponũt uitæ periculis, & fortis uir nõ certè morti ſe obijcit, ſed ingẽti periculo. Et quanquam Martius ille,qui ſe in hiatũ præcipitẽ dedit,manifeſtæ morti ſe obtulerit,

nihilomi

nihilominus forſan erat aliqua à Dijs ſpes, quēadmodū de Iphigenia fabulatur Euripides, nā pro ſacrificio à Dijs poſtulata à Diana uiua in Tauris trāslata eſt, ſacerdote qui illā mactabat eluſo. Ariſtoteles autē diceret, quòd ille nō fuit actus fortitudinis, ſed amētiæ potius, quādoquidē fundabatur in reſponſo Deorum, quos ille eſſe negabat, nec poteſt caſus ullus fingi Dijs ſublatis, in quo certa mors patriæ ſalutem ſit allatura, ſic ut aliter ſeruari nequeat, quanquam innumeri de manifeſto diſcrimine nec etiam Dijs poſitis, ut patet de Iſaac cū ſacrificaretur à patre: poſtquam enim leges ſequimur, incertum eſt, an talia reſponſa ſint tentandi gratia, quia multò minus certū erit de illis, quàm de ijs, qui ob naturalem rationē periculo ſe exponunt, cùm etiam Lacedęmonij tam pauci innumeram Perſarum multitudinem expectarent, ſolus Leonidas Dux periculum maximū intelligebat, & cùm nec illi omnino ſpes ſublata foret ſalutis, nam & poterat Xerſem pœnitere itineris ad Thermopylas, tum etiam poterat ille prohiberi, quod & ſignificauit, cùm dixit, Virtutem, non multitudinem in bello ſpectandam: quare omnes fuere fortes, & in omnibus ſpes aliqua, in multis etiam multa, ſalutis erat, nec tamen ulla in hiſtoria euidentioris periculi exemplum liceat inuenire: at ex his liquet fortes uiros uel eſſe ſtupidos, uel ſapientiſsimos, medij nanq; timidi ſunt. Sequenti autem argumēto iam reſpondimus, ad aliud reſpondetur, quod illud arguit, uerùm non tamen ſequitur immortalitas: nam ultra hoc, quòd ſit immaterialis,

requiritur etiam ꝙ sit substantia quædã, uel quòd nullo modo dependeat ab obiecto, quorum neutrum uerum est, de patiente loquẽdo: unde miror, quod tales concedant, intellectum esse substãtiam, nam sic esset magna difficultas, nisi per intellectum intelligant animam intellectiuam. est enim sic uocatus intellectus accidens quoddam immateriale, & talia etiam sunt uniuersalia, quæ uocantur secundæ substantiæ, intelligendo substantiam uerè, sola prima substantia talis est per idem: ad sequens argumentum ad id de uoluntate, quia uoluntas secundum Philosophum non est intellectus agentis, sed practici, ut dicunt, uel patientis, sed uerius ex sententia Philosophi, rationis. Ideo respondemus, quòd uoluntas, uel capitur pro naturali desiderio absq; electione, etenim nihil est absq; illo: nam & belluæ, & elementa uidentur quadam uoluntate prædita, quanquam elementa uideantur ab anima mundi contineri in suo loco, & ferri ad illum, si sint extra ipsum: & hoc modo uoluntas naturalis est ad bonum, non ad summum bonum. Si uerò loquamur de ea uoluntate, quæ fit præuio discursu, illa non est naturalis, prout naturale à rationali distinguitur: non est autem inconueniens rationale desiderium frustrari: quòd si contendas illum impulsum naturalem esse ad summũ bonum, quanquam uix hoc uerum esse possit, dico intellectus agentis tanquam principalis hunc esse: nanq; ut diximus, & intellectus agens, ut substantia quædam aliquo impulsu mouetur, adeo autem hoc est generale, ut materiam primam, quæ solum potentia est, di

est, dicant appetere aliquid, scilicet formam: quid igitur mirum est de agente intellectu? Argumentum sequens est ualde probabile, stat enim sensitiuam facultatem, imò (ut dixi) Aristoteles concedit habere duos impulsus: & quamuis non concedat solam esse sensitiuam in homine, rationi tamen uoluntatem, non contemplatiuo intellectui, qui solus uerè est intellectus, tribuit. Ad sequens non respondemus: concludit enim supposito, quòd intellectus agens sit corruptioni obnoxius, aliter dicimus animam totam esse formam, sed pars immortalis perfectio est mortalis: nec est uerè forma intellectus agens, nam non maneret: post compositum aduenit extrinsecus, unitur tamen homini sic, ut fiat unum per se: & quia hoc requirit longam declarationem, ideo suo loco reseruabitur. Experimentũ Auicennæ concludere uidetur, quòd non sit uirtus in corpore, tanquàm in subiecto. Attamen Galenus diceret, quòd uidetur esse in cerebro: illud etiam omnino non excludit, quia uirtus, qua hoc experimur, est ratio, non intellectus, cùm sit de singulari: bellua etiam si hoc posset considerare, non secus diiudicaret, cuius anima mortalis est. Argumentum ex Scoto factum æquiuocatione peccat, nam forma est simplex, non tamen ita simplex, ut non sit aliud quàm esse, suum autem esse corrumpitur cum ipsa: illud clarum est etiam in elementorum formis, quæ corrumpuntur, ut partes compositi, idest materiæ, & formæ, non autem in partes, unde duplex corruptio. Ad sequentem suo loco dicemus, tum de causis horum: ad aliam, anima

corrum

corrumpitur per alterius consequētiam quod corrumpitur à fortiore, aliter non corrumperetur, si quod corrumpit esset debilius: unde ensis, & uenenum, & tegula fortiora sunt corpore in eo, quòd illud corrumpunt, nō autem anima. Ad illud quod sequitur responderi potest dupliciter, uel ut Albertus tenet, quòd anima uegetatrix habet sensum conuenientis, & contrarij, unde trahit humorem radice, & expellit lachrymam, non tamen habet sensum delectantem, uel contristantem, sicut canes sentiunt odores florum, non tamē ut delectabiles, aut ingratos, & sic trahet anima mota ab obiecto, & est responsio magis ad rem: uel dic, quòd moue-
1. tur ab anima mundi, ut elementa. Quòd si quis argumentaretur, Intellectus est in corpore secundum esse, non quātum, & indiuisibile, nec ullo modo mouetur, ut alteretur: igitur esse illius est ex toto abstractus, & immaterialis: dico, quòd ut intellectus est, talis est, uerùm ut est in anima, & dependet ab obiecto materiali, corruptibilis est: & hoc est clarum, quia concludit de patiente: neganda igitur est sequela, cùm sit à non absoluto, nec per se tali ad per se tale, est enim non absolutè immobilis, nec absolutè in non quanto, sed ut intellectus est: cùm igitur concluditur, ergo absolutè est immortalis: plus assumitur in conclusione, quàm sit præmissum in antecedentibus propositionibus.

Opinio unitatis intellectus cum suis fundamentis.

His tot difficultatibus Philosophi coacti, cùm neq; intellectū mortalem fateri possent, nec

si im

ſi immortalem ad corporum multitudinem numerarent, facile erat tot obiectis reſpondere, ad illius unitatem confugerunt: Fundamenta autem erant hæc:

Primùm, quòd cùm mundus eſſet æternus, hominum multitudo erat infinita, atque ideo etiam animorum numerus: oſtenſum eſt autẽ in tertio Phyſicorum, quòd ad infinitum in multitudine ſequitur, multa etiam eſſe infinita, & unum altero maius: ſequebatur etiam alterum duorum, uel ſine facultate ſubſtantia, uel ſine opere facultas, ſi numerus ille infinitus admittatur: tum uerò, ut omnino non cognoſcentes animæ, & ocioſæ eſſent, uel ut infinitæ cognitiones, infinitæque alterius ad alteram orationes, ac ſignificationes, auditiones'ue, manebat & difficultas de illarum ad corpora inclinatione: relinquebatur etiam ambiguum, cur Philoſophus nec in libro de Anima ſcripſerit de intelligentijs, nec dum de prima Philoſophia tractat loquatur de intellectu: ſupererat & cauſa diſtinctionis illorum toties quæſita, an à corporibus ipſis ſumẽda eſſet: erat & illud difficile, quo'nã pacto ad corpus eſſet in potentia, edocere: nam in omnibus, quæ fiunt, actum potentia præcedit: & quomodo ad illud ueniat, an per motũ, ſubitam'ue mutationem: & ſi prius eſt, quàm corpori iungatur, quo'nam pacto homo fit unus: inæqualitas etiam, comparato tempore, quo ſolus manet ad id, quo corpori iungitur, obſtabat: nanque ratio ea eſt, quæ infiniti ad finitum, ac magnitudinis ad punctum. Erant & argumẽta ueriſimilitudinis, ut quoniam eadem

uidea

uideatur ſcientia diſcipuli & præceptoris, ex uno in alium migrante,quod unum eſt:quod non contingit in ſenſibus, nanq; in illis alio modo uidet unus,ac alter,nec ex uno in alium tranſit imago illa: omnes etiam homines,ut in adagio eſt, omnia ſciunt: quò fit, ut omnes ſimul intellectum unum habere uideantur: uniuerſum etiam genus humanum procedit,perpetuò artibus ac diſciplinis proficiens, homo ſingularis nequaquam,ſed ut effloruerit,intercidit. Eſt autem perfectio formæ ultimum,tum maximè eius quę materia caret: Sic etiã tuemur, hominum ſpeciem non eſſe intelligentijs locupletiorem,uel digniorem, quandoquidem & homines omnes ſimul tantùm unum habeant intellectum,atq; illum ultima intelligentia imperfectiorem,qui uniuerſis præteritis,pręſentibus,& futuris ſatisfaciat. Itaq; multorum opinione Theophraſtus primus,inde Themiſtius, ac Simplicius, tum Auerroës in hanc ſententiam deſcenderunt: ſed non unanimes. Platonem etiam in eorum ſententiam trahere conati ſunt, uel inuitum: indicio quoq; magno fuiſſe putant,quod Ariſtoteles,tam acer antiquorum inſectator, Anaxagoræ mentem omnia miſcentem non proſequitur oppugnando, ſed quòd non admodum explicitè locutus ſit, illum arguit. Accedit, quòd Mentem ipſe Philoſophus ſingulari numero ſemper,plurali autem nunquàm appellat,νοῦν eam uocans,ut eam non plures, quemadmodum intelligentias, ſed unam tantùm eſſe intelligamus. Maximum autem argumentum pro intellectus unitate eſt,quod Auerroës adducit

Cap.5. in fine

tertio

tertio de Anima, Si intellectus essent numero plures, & specie unus essent, & formæ intellectæ numero plures, specie autem una, igitur ab his denuo per intellectum alia forma uniuersalis excipi posset: at uerò formæ exceptæ pariter numero differrent, conuenirent autem in specie, quare sic in formis intelligibilibus eiusdem rei processus in infinitum esset. Verùm inter hos unitatis intellectus defensores non satis benè conuenit: nam quidam unum, quidam duos esse uolunt æternos, atq; uniuersis mortalibus communes. Nam & Theophrastus ex Themistij recitatione, ut suprà retulimus, & ipse Themistius, & Simplicius, ac Auerroës agentem & patientem immortales, ac communes omnibus hominibus statuunt. Sed nec inter ipsos satis conuenit: quidam patientem tantum nostri partem faciunt, ut uidetur innuere Theophrastus: quidam neutrum, ut Auerroës sentire uidetur: quidam ambos, ut satis apertè Themistius. Auerroës nanq; primo de Anima, & ex uerbis etiam Philosophi tertio Cœli, quòd omnis forma naturalis cū composito initium & finē habeat, inquit, animam in quibusdam partibus nullo modo moueri nec per se, nec per alterius consequentiam, quamuis cùm nulla in parte per se moueatur, alterius tamen causa moueri possit: formas autē omnes aliorum causa, idest subiectorum moueri, haud obscurum est. Quamobrem animam, quæ est intellectus, assistere potius, quàm hominis esse formam iuxta illum existimandum est. Quòd uerò Themistius patientem, aut potius (ut dicunt) possibilem etiam Cap.66. T.Cap.1.

pro

pronuntiauerit immortalem, atq; ideò unum, patet ex illis uerbis, dum declarasset ea Philosophi uerba,

Ὅτι δὲ οὐκ ὁμοία ἡ ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ νοητικοῦ inquit ἀλλὰ μὲν περί γε τοῦ δυνάμει νοῦ, διαῤῥήδην φησὶν ἀπαθῆ δεῖν αὐτὸν εἶναι καὶ χωριστὸν καὶ δεκτικὸν τοῦ εἴδους. καὶ δυνάμει τοιοῦτον ἀλλὰ μὴ τοῦτο, καὶ μὴ μεμῖχθαι αὐτὸν τῷ σώματι. μὴ δὲ ὄργανον ἔχειν σωματικόν. μὴ δὲ ὁμοίαν τὴν ἀπάθειαν εἶναι τούτῳ τε καὶ τῆς αἰσθήσεως.

Cap. 4. Dixerat Philosophus tertio de Anima,

Quoniam autem non similis est patiendi immunitas sensitiui, atq; intellectiui.

Themistius ex his colligit patientis, aut potius potentia existentis intellectus perpetuitatem illis uerbis hoc fermè significantibus.

Sed de potentiæ intellectu quidem disputans, pati illum dixit non oportere, esseq; separabilem, & formarum capacem, & talem esse potentiæ intellectum, sed non hunc, & non mistam corpori neq; corporeo instrumento utentem, neq; huius ac sensitiui similem patiendi immunitatem.

Nullibi uerò clarius quid sentiret Auerroës, quàm in disputationibus quas senex, ac quasi maturus composuerat nulli interpretationi alligatus, de ipso intellectu intellectiuaq; anima declarauit: di-

Dub. 8. sputatione enim prima, inquit, aduersus Algazelem differēs, Ideò anima Petri, & anima Gulielmi, quodā modo una, atq; eadem anima dici possunt, si con

ſi conſiderentur ex parte formæ: & ſunt multæ alio modo, ſcilicet ratione ſubiectorũ. Inde paulò poſt ſubiungit, Ideo dicimus, quòd anima uerè eſt ſimilis luci, quia ſicut lux diuiditur diuiſione corporum lucentium, poſtea unitur lux remotis corporibus lucentibus: ſic ad unguem eſt de anima cum corporibus. Simplicius autem agentem mentem uocat, ſeu illum ex quo, uel à quo procedit, potentiæ autem procedentem, ut duo ſint tantum quaſi ratione, unde ille ἅπερ καὶ αὐτὸ πρόεισι τοῦ προϊόντος. Themiſtius uerò unum fermè alteri immiſceri putat: nanq; (ut dixi) ambos homini ineſſe credidit, & illos ſimul mentem conſtituere: unde ait,

Μικτὸν γὰρ πῶς ὁ νοῦς, ἔκ τε τοῦ ποιητικοῦ, καὶ τοῦ δυνάμει.

Ideſt, Miſtum quidem quomodo intellectum: ex agente & illo, qui potentiæ eſt.

Satis dictum eſſe de his iam puto, quandoquidem non ſatis dicere quid ſentirent auſi ſint: ſed per ambages, ut admirabiles uiderentur, multa & inuicem ſibi contradicentia iunxerint. Quid mirum igitur, nullum in his finem ad hanc uſq; diem inuentum: ſed ex ambage in ambagem, ex uortice in uorticem profundiorem deſcendimus. Vnitatem certè intellectus, ſi de natura, origine, & eſſentia loquimur, illis concedimus: nam non plus homines inter ſe differunt, quàm equi, uel canes: uidetur etiam una omnium origo, quoniam omnes indita ab ineunte ætate eadem habent principia, uelut & hirundinibus nidum conſtruendi ratio

omnibus eadem. At uerò si per intellectum scientiam intelligamus, quæ intellectus potentia dicitur apud aliquos, quamquam nos patientem à natura, & rei proprietate potius appellemus, hunc, ut iam diximus, eundẽ in omnibus esse fatemur hominibus: nanq; scientia Pergei Apollonij, quod hyperbole quamuis perpetuò continentibus trigoni lateribus approximetur, nunquam tamen coniungatur, eadem est cum nostra: nam res scita, atq; cognita una est, atq; ijsdem medijs intellecta, ueluti quod quadratum aggregati ex dimidio lineæ, & addita superat rectangulum ex addita in aggregatum eiusdem & lineæ diuisæ: sed hæc scientia est accidens quoddam sui natura perpetuum, atq; sic unum, ut autem in singulis hominibus diuersa, nec perpetua, cùm in dies accipiat incrementum: nam quod ex illa post hæc nos inuenimus nemo intellexit: nec est dubium, quin ante Archimedem latuerit quod ad secandam sphæram in partes, quæ sub ratione data essent, necessarium esset scire cubi, & numeri dati ad latus ipsius proportionem. Ergò manifestum est, scientias rerũ non esse uerè perpetuas, nisi extra nostram ponantur mentem, sed augeri, minui, ac deleri, subireq; uicissitudines, uelut & mortalia omnia reliqua: nam & subiecto numero differunt, quod & ipse Auerroës, dum de dissectione loquitur, confessus est. Ergo unitatem hanc in intellectu potentiæ ponere superuacaneum est; cùm non ob aliud unus intellectus censeatur, quàm ob uitandam multitudinem formarum, quæ post mortem manent

manent: illo igitur corruptibili existente, quorsum attinet unum facere? nam formas materia exortas pro subiectis compositis numerare nullum est inconueniens. Relinquitur igitur, ut de agente denuo altercatio supersit: itaque cùm multa à beato Thoma rectè, & à Pomponatio aduersus hanc opinionem, tum à recentioribus omnibus dicta sint, & nos illam in secundo de Cõsolatione oppugnauerimus, hoc unum tantum dixisse ante illius declarationem sufficiat, quod neque Scotus uir tanti ingenij, neque nos, quibus nihil ex arduis quæstionibus Philosophiæ, aut medicinæ uel Archimedis, aut Ptolomæi, uel etiam difficillimis alijs inuentionibus negatum fuit, nec ullus alius ingenuus uir ex ipsius Auerrois expositoribus intelligere, uel multò minus explicare potuit: sed inuoluentes uerba sententijs, ac sententias uerbis, in idem semper, ut mulierculæ, cùm de religione ac fide interrogantur, redeunt: nunquàm uerò uel explicare, uel docere hanc suam unitatem ausi sunt. Nam si per intellectum lucem quandam intelligunt, diuersum hoc est à lucis similitudine: nam cùm similitudinem intelligi uolunt, ut lucis imago Solis, quæ in pluribus est oculis, duo sequuntur inconuenientia, imò tria: Primum, quòd intellectus hic substantia non erit, nam similitudo substãtiæ, substantia non est: intellectus uerò substãtia quædam, ut docuimus, existit: & imagines illæ, etiam quòd lux una sit, diuersæ tamen sunt: non enim imago, quæ est in meo oculo, est imago quæ est in tuo, quamuis lux, quam uidemus, eadem sit: illa etiam

lux non erit in nobis, neque scientia in nobis erit, sed in re exteriore, uelut si lucis imago, quæ à nobis uidetur, seu uidendi medium est, si ipsa uideret aliud, non tamen nos per illam uideremus. Quòd si lucis imago & ipsa substantia est, nihil amplius quærimus: nam quòd omnes animæ intellectiuæ ex una principali substantia exoriantur, pendeant, nec reprobamus, nec uolumus reprobare: at si una est, eademque lux in omnibus, si ponatur forma hominum & indiuisibilis, profectò erunt omnes homines unus homo, nec esse potest, ut quod unus sciat, alter ignoret: sin autem non est forma, quomodo nos per illam intelligimus, non autem magis sentire, quàm intelligere, nosmet percipimus. Porrò hoc ipsum quòd esse non possit, infra ostendemus: quia unus est uerè homo, ac ita unus, ut indiuisibilis sit, nec nisi per instrumēta successionem admittat. Hæc autem παράδοξα sunt, & incredibilia, dignaque his Philosophis, qui solo fastu, ac nomine Philosophiam exercent: nec enim esse potest, ut eiusdem speciei accidentia in uno sint subiecto, quomodo ergo plures erunt Geometræ, aut Architecti? Sed quorsum hæc iis, qui nihil sibi impudens fateri arbitrantur. Porrò quomodo intelligentiæ cœlum moueant, & quomodo in illo sint, non est præsentis negocij explicare, quanquam frustra quæ tam longè absunt quæramus, cùm nos ipsi ignoremus, neque enim gloriosum, & laude dignum est, maximas aggredi quæstiones: sed longè laudabilius est, quas præ manibus habemus soluere, etiam si tenuiores non parum illis

fuerint. Vnum tamen constat, ibi unicam esse intelligendi operationem, atque eam omnino indiuisibilem, & inuariabilem: uis autem, an natura quaedam toto coelo sparsa sit, quae illud ad intelligentiae contemplationem moueat, uelut ad boream magnetem, nondum liquidò constat, & si constat, non est presentis negocij, tum maximè sine ratione demonstrare.

Declaratio quorundam praemissorum ad demonstrationem intellectus humani.

IGitur tanquàm ab initio rem tractaturi, illam non leuibus argumentis tentemus, Galeni methodo, ac dialectica utentes: nemo enim ubi animum intendit acrior, aut subtilior, uel intentior fuit: ubi contemptim, eò periculosior, quò audacior: quare hinc à manifestissimis exordiamur. Principiò illud supponimus, Hominē esse unum, nāque specie homo unus est, singularia igitur unum sunt numero: est etiam homo unus, quia omnia uoluntati subijciuntur, ac parent: & est illius una forma, unaque diffinitio: & si homo non esset unus, esset hoc ob animam rationis participem, nam illa in belluis non adest: igitur nec belluae unum erūt, cùm ad plantas comparabuntur: omnes etiam operationes in eum referuntur, idem est qui uidet, intelligit, memoratur, audit, tristatur, desiderat, dolet, ratione utitur. Est autem adeo unum illud, ad quod omnia referuntur, ut si sentiat, nō duo simul percipere possit; atque primò de his, quae uno sensu

Cap.7. ſentiuntur, docet Philoſophus libro de Senſu, ac ſenſibili, tum de pluribus dicens,

Οὐκ ἄρα ἐνδέχεται δυοῖν ἅμα αἰσθάνεσθαι τῇ μιᾷ αἰσθήσει ἀλλὰ μὴν εἰ τὰ ὑπὸ τὴν αὐτὴν αἴσθησιν ἅμα ἀδύνατον ἐὰν ᾖ δύο δηλονότι ἧττον τὰ κατὰ δύο αἰσθήσεις ἐνδέχεται ἅμα αἰσθάνεσθαι, οἷον λευκὸν καὶ γλυκύ.

Ideſt: Non igitur contingit duo ſimul ſentire uno ſenſu. At uerò ſi quæ ſub uno ſenſu cadunt ſimul duo ſentire non queat? manifeſtum minus quæ ſub duobus ſenſibus ſunt ſimul ſentire eam poſſe, uelut album, & dulce.

Forſan quis obijciat, illum inferius ſentire contrarium, fuiſſeq́ hanc argumentationem, non ſententiam. Verùm inferius de coniunctis agit ſenſibilibus: ſimul autem illa ſentire, quæ iam in unum conuenerunt, nullum eſt inconueniens: itaq; illud ipſimet experimur, aut ſuccedente altero alteri non per inſenſibilia tempora, uel ſimul in unum pluribus coëuntibus plura nos ſentire, atq; ea de cauſa longè difficilius per plures ſenſus id agere, quàm per unum: nam album nigro coniungitur facilius, quàm dulci, aut quàm conſonantiæ. Quòd ſi duo ſimul aliquando ſentire uideris diuerſa, nec miſta celeritas temporis teipſum fallit non animaduertentem, uelut cùm triſulcam linguam uiperæ uidere arbitramur, aut rotundam ignis imaginem, cùm lignum ardens circunuoluitur: nec hoc negat Auerroës, nam & in aqua celeriter currente duas

ſolis

ſolis imagines ſpectare nos poſſe affirmat, cùm antequam prioris ſenſus exciderit, alia aqua ſubterfluente, ſecunda excitetur: atq; ideo, quod unum eſt, duo ſenſus eſſe dijudicat. Idem etiam in imaginatione, & ſenſu, & ratione contingit, nam nemo ſimul uidet, & imaginatur, aut audit, ac intelligit: imò cùm lego, ſcriboq;, ac intelligo, magna hoc, ac celerrima cum ſpirituum fit permutatione, ac uiciſsitudine: unde hæc ſi ab inſuetis fiant, corpus, & robur non parum exhauriunt. Quòd ſiquis intentus uideat, aut cogitet etiam, uehementibus ſonis aut doloribus non commouebitur: felicemq; arbitror tum alias ob cauſas, ſed ob has præcipuè Archimedem, quòd patriæ miſeriam morte præuentus non uiderit, & quòd mortis ſenſum contemplatione fermè totum effugerit: nanq; magna ex parte iam uita conſiderat, cùm ad ſenſum doloris ex contemplatione animus eſt reuocatus: ob id etiam, qui noxios in equuleo examinant, non permittunt, ut ſileant, ſed uerbis illos perpetuis ſtimulant: qui uerò conſuetudinē ſecuti ſunt, exiſtimant, ob id tantum illos uerbis detineri, ne tempus ſumere poſsint ad compoſitam reſpōſionem moliendam. Plurimum igitur facit ad dolorum remiſsionem intenta cogitatio: ſed plures nō ſciunt, pauci nouerunt. Verùm in tormētis publicis plus obeſt miſeria, & circumambiēs calamitas, tum uerò uel grauiſsima iniuria, uel conſcientia ſceleris, quàm dolor: at in morbis non difficile eſt, quod nunc dicimus cuicunq; experiri. Cauſam habet hoc, quòd anima (nam & id Ariſtotelem confiteri palàm eſt,

etiam si in aliis dissentire illum contendas) una est, atque omnino indiuisibilis. Est etiā huius rei, quam diximus, argumentum, quòd quæ uidemus imaginari nequimus dum ea uidemus, sed cùm absentia fuerint, imò si protinus mentem adhibere uelimus, cùm oculos subtraxerimus non succedit imago. Quod uerò nos fallit, est iam constituta impresſio quædam, quæ omnibus membris, omnibusque uirtutibus concessa uidetur: oculo enim inspectante, imago non illico, etiam si oculum claudas, excidit: hoc in medio tempore si audiendo animum admoueris, simul uideberis uidere, ac audire, cùm tamen solùm audias. Hanc ob causam qui initio cytharam pulsare discentes tentant, multum fatigantur, coguntur enim in multa, ac diuersa animum partiri: cùm uerò iam didicerint, impresſio illa in digitis ad motum aptum retenta relinquit aures liberas. Facillimæ igitur operationis argumentum est, dum scribis, aut cytharam pulsas, posse loqui: unde etiam multi cytharistæ, & choraules, pauci cytharœdi. Horum omnium causa est, animæ indiuisibilis unitas, quæ quidem celerrimè spiritus distribuit ad omnia munia: illa, cùm una sit, pluribus simul sufficere non potest: sed tamen dum imaginatur, intelligit: dum per sensus operatur, communi sensu inter sensibilia diiudicat. Porrò uidetur intellectus ad imaginationem quasi se habere, ut communis sensus ad singulares: nihil autem prohibet, quæ sunt ut imperfectum, & perfectum simul in anima esse, uel quæ sunt ut actus ac potentia.

Ordo

Ordo autem in rebus octo gradibus finitur. Primus quidem est, quo res ipsæ sunt materiæ, ac magnitudini coniunctæ, existentes pro naturæ cuiuslibet qualitate. Secundus, quo in medio sunt, neque prorsus materiæ iunctæ, nec prorsus seiunctæ, sed medio quodam modo se habentes. Tertius, quo sunt in sensu iam à propria materia, & magnitudine separatæ: neque enim, ut inquit Auerroës, si colores cum materia ac magnitudine essent, simul candidum, ac nigrum, oculus per idem medium uideret: nam unus alterum impediret, uel alter alteri tum in medio, tum in oculo misceretur, nec oculus tam paruus turrim posset intueri, si turris imago cum illius magnitudine oculum ingredi deberet. Quartus est, quo sunt in sensu communi, & sic etiam magis à materia separantur: nam inter unum sensibile, & reliquum diiudicat, necesse est etiam ut res sensibilis sit ibi sub puriore modo, quàm ulla quæ in sensu ullo exteriore, idest puriore, quàm in oculo. Quintus est in imaginatiua: nam hæc concipit sensibile, postquam recesserit, quod facere nequit cõmunis sensus: & propterea hæc virtus est uerè media inter intellectum, & sensum exteriorem, ideoque quodammodo comprehendit infinitum, & quodã modo nõ: & quodam modo uniuersale, & quodam modo non: & quodam modo infinita, & quodam modo non: & idem dico de immaterialibus. Et hæc fuit causa, quòd Galenus secundo De arte medendi, credidit, Cap. 7. belluas cognoscere uniuersale: nam belluæ habent imaginationem. Sed errauit: quia, ut iam diximus,

sola hominis imaginatio, intellectus beneficio adiuta, hoc facere potest: experimentum autem suum docuimus qua de causa illum fefellerit. Verùm tanta est imaginationis ad intellectum similitudo, ut qui in mathematicis solùm exercētur, ambo ea in unū confundant, idem esse existimantes. Sextus est, quo res sunt in ratione: hæc uerò resilit, ac componit, quod imaginatio facere nequit. Est autem tanta inter intellectum, & rationem affinitas, ut nō rarò Philosophus nomina illarum in unum miscuerit, tum maximè, cùm nō ex proposito de eis agit: atque ob id etiam multi antiqui rationem crediderint esse intellectum: debemusq; hoc primo beneficium Aristoteli, qui unus ante alios illa distinxit, sed & nunc nisi maximè exercitati differētiam inter eas facultates agnoscunt: nam ratio de singularibus agit, cùm intellectus de uniuersalibus. Est tamen multiplex inter hos similitudo: nam uterque cōponit, ac diuidit, resilitq; ex uno in alterum necessaria connexione: nam sine ea etiam imaginationi, & sensibus ipsis exterioribus hoc facere concessum est: utraque etiam uirtus imagines, quas Græci φαντάσματα, præsupponit. Septimus est in patiente intellectu, seu materiali, seu qui potentiæ est: quomodo hic purior sit præcedente, iam satis dictum puto: ad perfectionem tamen deest, quòd ipse ille non est qui hanc efficiat puritatem, quòd recipiat, quòd ab altero moueatur. Igitur Octauus modus solus perfectus erit, quo in agente est, sed nō ibi est quicquā præter seipsum: esset enim patiens, dum reciperet, & materialis postquam recepisset.

igitur tunc ille ipse suo modo in rem conuertitur, & intelligit. An par est his tot functionibus, cùm per unam administrentur animam, totidem substantias, an potius unam tantùm substernere, cuiq; diiudicandum relinquo: uerùm si illa una tantum, est negocium peractum: sin plures, aut coniunctæ sunt, uel una alteram assumpsit: nam unum hominem, unamq; illius animã, atque indiuisibilem esse docuimus. Porrò quid ex his sequatur, inferius demonstrabimus.

Post hæc uidendũ, quæ'nam sint animæ, quotq; illius genera, hoc unum supponentes, quòd omne quod mouetur, ab aliquo mouetur: at nunc de motu, qui è loco ad locum est, loquor, ueluti manifestissimo, quippè quem solum ex omnibus belluæ cognoscant: in reliquis autem potius quod per motum fit, quàm ipsum motum agnoscunt. Ergo elementa ipsa mouẽtur, atque ea à forma sua cùm extra locum suum fuerint: & quamuis motorem in illis extrinsecus asignent, illum tamen medium esse uolunt: & est dupliciter medium, & in quo mouetur, & quod motum à forma mouet ipsum elementum, uelut lapis in aëre sua forma aërem diuidit, hic ne uacuum detur lapidem inferius trahit: quare si in uacuo esset lapis, nec moueret, nec moueretur: hanc tamen uim formæ elemẽti tribuit cœlum, ut primo Metheororũ apparet. Clarum etiã est illud in aqua maris, quæ astrorum cursum sequi uidetur, & ignis in sua sphæra circunagitur: omnia etiam hac uirtute contineri est existimandum, ut etiã Auerroës fatetur in disputationibus: atque

3. cœli. ca. 28.

dist. 3. dub. 18.

atque hæc uirtus non materialis est, sed à Deo benedicto in intelligentias, & cœlum, deinde in hæc mortalia diffusa est: itaque uerè dicimus, elementa ipsa à mundi anima agi, tendunt enim omnia ad ordinis uniuersi conseruationem per se, quãquam per consequentiã uel impediantur, uel secus agant. Verùm post hæc in quibus primò appareat hæc uirtus clarior, uiuentia sunt, quæ solùm nutriũtur, in eis uerò, cùm artificiosè ac eodem modo semper natura procedere uideatur, non casu, sed ratione quadam ipsa gubernari necesse est: nam non uidemus quòd ex lapidum proiectione domus erigatur: sed & si semel hoc accidat, nemo tam duræ ceruicis est, qui hoc semper accidere fateri uelit. Triũ igitur unum concedere necesse est, uel quòd uirtus hæc in ipso uiuente latitet, alioqui excellentior, sed non nisi ad hanc perfectionem posʃit educi ui materiæ obumbrantis: uel quòd extrínsecus hoc principium sit, uel quòd sola consuetudo, seu iam facta ab initio impresʃio hoc agat: nam & quidam scripserunt, columbos in insulis nouis repertos, desertis tamen, homines nõ timere: quòd si uerũ est, apparet nõ ob aliud nostros fugere, nisi quod à parentibus uestigium traxerint, quo illi homines formidare soliti erant, neque id rationi admodum repugnat. Sed quocunque modo statuatur, indignum est, eam uirtutem, quæ longè excellentior sapientia humana uidetur, in uermis, aut plantæ corpore collocare: neque enim ullus homo tam sapiens est, qui uermem absolutum undequaque effingere sciret.
T.cap.18. Quamobrem Aristoteles duodecimo primæ philosophiæ

losophiæ,& secundo Physicæ auscultationis, & secundo de Generatione animalium, cœlesti impressioni meritò illas tribuit: neque enim quicquā est in istis inferioribus,quod si ab omni intellectu,ac illius operatione, auxilio'ue secludatur, quod talia efficere poßit. Hanc uirtutem paßim dißeminatā esse ait,quæ cum corporibus natura mixtis temperatè iuncta anima uocatur,unde ille omnia animarum plena dixit, περὶ ζώων γενέσεως γ. his uerbis: T.cap.26. Cap.3.

Ἐν δὲ τούτῳ παντὶ θερμότητα ψυχικὴν ὥς τε τρόπον τινὰ πάντα ψυχῆς εἶναι πλήρη.

Quod est: In hoc autem omni calor animalis,ut quodammodo omnia animæ plena sint.

Ergo & in generatione, & in sensu principium cognitionis extra esse uidetur,sed non eodem modo, nam semen generat nihil prorsus cognoscens, animalia sentiunt,atque cognoscũt. Non igitur ex consuetudine tantùm ad hoc mouentur, quæ tamen agunt,cùm non cognoscant se agere,sed impetu ferantur,à ratione quadam dirigi necesse est,nec tamen illam eis inesse:ut enim puer, qui ichnographiam pingit, ex architecti ichnographia similitudinem ducens,rectè quidem, ac quasi melius exemplum exemplo refert,cognitione carens, quàm ille exemplo rem: sic in artifice artem, ac scientiam,in puero uestigium rectè operandi sine ratione esse dicemus, Animalia igitur hæc cũ nidum in orbem, aut speciem multiplicem faciant,cùm paleas & puluerem aqua madefaciant,nõ lutum, quoniam per se hæreat,proculdubio à sapientißimo agente gubernantur

teriæ. Porrò tamen materia æterna est, sed ob id æterna est: quia potentiam æternam esse necessariũ erat, ut actus etiam æternus foret. At ab ipsa potentia, materia in nullo differt. quid est hoc igitur, materiam esse æternam? Potentiam rerum generabilium semper esse: hæc si tolleretur, etiam generatio ipsa periret. Porrò ut ad rem ipsam reuertar, subiunxit Aristoteles, diuiniorem etiam anima esse intellectum: sed iam illud ostẽderat superius, longè melius esse intellectui ut à materia ipsa separaretur: at animã necesse est corpori iunctam: quo'nam pacto igitur hæc esse simul possunt, considerãdum erit: nam sic unũ esse intellectus, & anima nequeũt: nec uerò posterius accedere quisquam illum nobis iam adultis dicat. quemadmodum enim & in alijs sensim ad intelligendum procedimus, nec ulla est dies, in qua primò dixisse liceat, hodie cœpi intellectu uti: quare cum sensim prorẽpat, ab initio illum nobis inditum esse necesse est. At mortalis anima, immortalis intellectus: necessariũ igitur est, ut quẽadmodum Auerroës inquit secundo Collectaneorum, anima nutritiua loco materiæ sit sensitiuæ, illa quoque menti denuò: at uerò istæ permutato ordine eis formæ erunt, modum tamen coniunctionis singularem habere necesse est, cùm & ipse homo in sua compositione talis sit, hoc est, quod dixit Aristoteles, animas imperfectiores inesse perfectioribus, tanquam trigonum in tetragono, nõ tamen eodem modo sensitiua in potentia est ad intellectiuam, uelut nutritiua ad sensitiuam, si per animam intellectiuam intellectus intelligatur: nam non ille, sed Cap. 1.

sed

ſed intellectiua anima,id eſt ſenſibilis iam intellectu illuſtrata,in potentia eſt in ipſa ſenſitiua,antequam intellectus adueniat:nam niſi talis potentia eſſet,nō poſſet unquam euadere intellectiua:nam ſi intellectus humanus animæ equi aduenire poſſet, non tamen efficeretur equi anima intellectiua, quia non talis potentia natura prius erat: nam de tempore, an una alteram præcedat, incertum eſt. Igitur ut translucida corpora,uelut criſtallus,& uitrum,radios Solis intra ſe poſſunt recipere,ac ſola ipſa etiã iridis formam in adiacentia emittere,ſic fiet de humana anima cum intellectu:quare animæ huius ad intellectum unio,aſſumptio quædam eſt, & ipſius ad illam quædam illuſtratio: nimis uerò abſurdũ fuerit,tantam uim elementorum mixtioni ſoli tribuere, cùm uix immortali parte addita, quantam homo habet tueri ualeamus, præſertim cùm nullius horum, quæ homini inſunt tam multiplicia, ueſtigium in ulla bellua,uel uolucre, aut alia mortali re deprehendamus. Ergo intellectus noſter, quòd anima mundi non ſit, quodq́ꝫ nec accidens diuinæ ſubſtantiæ,quòd non ex ui elementorum, quòd non in potentia animæ intellectiuæ iam præfuerit,quodq́ꝫ anima non eadem ſit qua parte intelligit,ac ſentit,iam abũdè declaratum eſt:tum quomodo animæ noſtræ uniatur, atque quòd multas facultates habeat ſibi quidem proprias,animæ autem partibus communicatas, etiam apertè oſtendimus,ut non mirum ſit,philoſophum nec ſimpliciter plures appellaſſe animas, nec facultates uires eas, quæ in anima hominis eſſent, ſed ſemper ani-
mæ

mæ partes. Huius autem cōmunis uirtutis, quam Deus in mūdum influit, nullum familiarius exemplum ſumere me poſſe credo, quàm ex Herculeo lapide, ex hoc enim in ferrum, quod illo oblitum ſit, ac etiam ei ſuperpoſitū, uirtus profluit, qua ferrum ipſum ad ſeptētriones dirigat: igitur quid mirum eſt, eam ex Deo in uniuerſum eadem ratione poſſe emanare: nulla tamen ſubiecta alia ſubſtātia, quæ uirtutem eam deferat. Sed tamen ex hoc oritur dubitatio, cur nam lapis dirigat ferrum: nam ſi ea uirtus in ferro eſt, & tamē agit, eſſe poteſt etiā, ut animus noſter ſit uirtus ſola ſine ſubſtantia, & tamen intelligat. Reſpondemus cauſam eſſe cur nihil ſeipſum moueat, quod idē actu erit, ut mouet, & potentia ut mouetur. Quamobrem aliud mouere nihil prohibet formas ſubſtātijs proprias, uerùm ſeipſas per ſe eſt impoſsibile, igitur intellectus æterni mouēt, ſed immoti ſunt: at corpora mouentur, & nō mouent: intellectus igitur noſter ſeipſum mouet conſequentia obiecti: nam obiectum illuminat, ab ipſo intellectus mouetur, atque ſic intelligit: Herculeus autem lapis impreſsionem in ferrum facit, à qua ferrum mouetur, non à lapide, ſed à cœlo, uel parte cœli terminata, ita quòd hic lapis ferrū præparat ad motum, ſed non mouet: nunc non loquor de motu, quo illud attrahit, & hæc eſt una ex rebus, quam ſi quis quæſiuiſſet ab Alexandro Aphrodiſeo, uel Galeno, reſpondiſſent, eſſe planè impoſsibilem, & ſuper hoc ſuas, quas uocant, demonſtrationes attuliſſent, & non paucas. Experimētum autem docet ita eſſe, cùm multa alia in eo lapide mi

rabiliora etiam lateant, quæ omnia simul cum motu, quo ferrum impellit ad septemtriones, illos philosophos latuerunt, & nunc etiam pauci, uixq; nulli omnes illius uires agnoscũt. Sed ad reliqua trãseamus: Forsan aliquis posset (ut Platonici existimant) credere, intellectus nostros particulas esse animæ mundi; sic tamen ut illa non ubique diffusa sit, nec substantia sua mortalibus communis, hoc enim demonstrauimus esse non posse: sed nec sic, nam deciduæ illæ partes aut comminuẽt animam illam, fietq; quanta, ac etiam cõminuta simul: utrũque autẽ inconueniens: si enim intellectus esset cum quantitate, unius eiusdemq; rei essent infinitæ intellectiones, ut rectè inquit Aristoteles: multò autem turpius, atque absurdius est, illum comminutum facere, cùm præter quantitatem superaddamus, quod etiam in belluis, & lapidibus damnamus: at si nõ comminuitur, quod defluit si tantum uirtus est, non substantia, in eosdem incidimus laqueos, omni enim rationi repugnat, accidens esse quod intelligat, & nos ipsos esse id accidens: quilibet enim, uel quantumcunque stupidus, agnoscit semet quandam esse substantiam, non accidens, sed qualis sit ignorat: causam huius inferius assignabimus. Sed neque anima hoc lumine illustrata sic potest intelligere: nam quæ actu intelligit, cùm semet agnoscat, lumen illud erit, uel non erit: si quidem lumen, in idem reuertimur: si non est ex re materiali, & diuisibili, res immaterialis, & indiuisibilis efficietur. Ostensum est autem, quando non necessarium sit, tunc animam eandem esse cum lumine idem

primo de Anima. Cap. 3.

idem belluis accidere, nec tamen intelligere: reuertimur etiam ad eam difficultatem, quo'nam pacto abstrahimus, quãdo uolumus, si anima tantum illuminatur, & non est ipsum lumen: at si substantia quaedam deciditur, nec comminuitur, quasi iuxta Auicennae sententiam manifestum est, quod creationem, & nouitatem, & infinitatem admittere cogimur, quae omnia non solum philosophis, sed magna ex parte etiam legibus repugnant, cum substantiarum creatorem Deum solum, & meritò statuant: neque tamẽ ob hoc, quin omnes ex una pendeãt, credere prohibemur, at magis cogimur: nam & quaecunque plura numero sunt, atque ea mortalia, aut ab uno omnia originem ducunt, uel inuicem ordine quodam disposita referuntur. Igitur haec de animorum substantia dicta sint, nunc de affectibus illorum dicere iam tempus est: sunt animi etenim affectus plurimi, Iracundia, Dolor, Amor: sed qui pertinaciter haereant illi, eumq́ transmutent tres, Cupiditas, Spes, ac Fides: quae enim desideramus, partim sub manibus nostris sunt, eaq́ cupiditate prosequimur: nam amor insperatae rei, amentiae potius pars est, quàm ullius animi affectus; quae aut sub manibus nostris nõ sunt: si praesentia, uel praeterita fuerint, fidei subiacent: quae futura sunt, spei: in omnibus autem incertum est, ac minimè firmum quod subijcitur, praeterquam in cupiditate. Cupiditatis igitur fortissima esset uis, si paria essent quae affectibus subijciuntur: uerùm fidei, ac spei plerunq; nobilissima ac παράδοξα praemia sunt, ob id homines maximè his tribus

ducuntur affectibus: horum fortior ſpes, fides autem firmior: cùm uerò in unum (ut plerunque accidit) iunguntur, animum ipſum ſic in ſe transferunt, ut totus in illis eſſe uideatur: uacuas autem mentes ſpes, & fides, totas occupant: & ob id maior in ſtupidis idiotis, ac plebe, quàm in eruditis, nobilibus, ac ingenioſis: cùm uerò uelut habitus quidam confirmatæ paululum hæ opiniones fuerint, adeò in immenſum euadunt, ut primò hominem ipſum totum arripiãt, inde etiam alios ſecum trahant, tum demum in hominum corpora, atque in res ipſas etiam inanimatas, tum in corpora animalium prodigioſos effectus pariunt. In hominum quidem corpora quomodo agant, non difficile eſt intelligere, immutatis prius illorum animis: conceſſum eſt enim, animam forti fide, ac ſpe, tanquam proprijs quibuſdam inſtrumentis corpus immutare: nam in uehementi terribilium imaginatione multi mortui ſunt, alij ex toto permutati, uelut Laurentius Sannutus patritius Venetus, qui captus à Gallis cum claſſe, inuolutusq́; uelis cum alijs pluribus ut mergeretur, dum diuturna mortis expectatione torquetur, horarum quatuor ſpatio canus euaſit, inde periculo ſolutus, ab adoleſcentia talis ſemper permanſit. Alij ob uehemens gaudium à morbis liberati, alij autem ob triſtitiam inſani facti ſunt. Porrò ad fortem imaginationem dilecti ſcorti in uenerem incitamur, plurimis etiam, ſi firma manſerit, ſemen ſponte effluit. Mouent ſpiritus fortes affectus animi iam illi parere diu aſſuetos, unde ex parte in partē
trahuntur

trahuntur ſpiritus,humor, ac ſanguis concomitatur. Verùm de Fide,quòd neceſſaria ſit huic negocio, in aliȷs quid mirum eſt, cùm apud Lucam in Euãgelio legatur, Chriſtum pauca ſigna in patria ſua edidiſſe ob illorum incredulitatem: ob id igitur,ſi mente mens immutatur, imaginatione imaginatio: nam hæc uirtus(ut docuimus) intellectui maximè inſeruit, nil mirum eſt, ex eodem principio corpus illud immutari. At in belluis cùm animus noſter diuina natura ſit præditus, inferiores animas mouet, atque ideo in equos maximè operatur, quoniam ſenſibilis illorum anima plurimùm excellit, & corpori etiam dominatur: non ſic in capras, aut oues: inde præcantationum ratio, quanquam plurimis illarum doli, uel medicamenta immiſceantur. Ergo ut ad initium reuertar, hinc ſumma patientia ad tormenta, ſumma conſtantia ad pericula exoritur, quòd animus his affectibus immutatus, à corpore totus ſeparetur, & abſcedat, aliusq; fiat. Sunt porrò & in belluis hæ affectuum differentiæ,ſed minimè adeò euidentes,cùm in caduco, & ſubiecto mortali ſitæ ſint: nam canibus erga dominos fides,ac ſpes, uerùm non affectus ipſi, ſed potius illius effectus, amant enim eximiè, & nil amplius cogitant, quoniam hoc ei natura negatum eſt: at inanimata, & arbores difficilius fide moueri poſſunt. Attamen ſi in nobili anima fides,ac ſpes fortis extiterit, etiã illa immutare poteſt: unde apud Romanos lex erat,Fruges ne excantato: ſed de his tertio de Varietate rerum libro diximus: nunc ſolùm id atti- Cap. 4. 6. 7. &. 9.

gimus,ut intelligant omnes, hominem fide, ac spe ingenti munitum,corpus quasi seponere, & diuinum,aut demoniacum effici: ac de his seorsum etiã dicemus: inde ueneficarum malefica origo ortum habuit. Neque uerò mortuos resurrecturos, aut montes transferendos hac fide, & spe credas, hoc enim leges naturæ transgreditur: sed ea efficit hæc animi uis, quæ magna arte etiam, ac plurimis auxilijs indigent,effici tamen possunt. Verùm Cupiditas mentes,ut creditur,prudentiorum agit: nam diuitias primùm,pòst honores, ac magistratus, & uoluptates adeò ingenti desiderio tractant, & amplectuntur, ut miseriam humanã hoc errore subterfugiant, nanque ad mortis usque ianuas tutò accedunt,uelut qui per montium periculosos calles iter habent,securius progrediuntur,si faciem ad montis summũ cacumen uertant, quàm si ad profundam,& confragrosam conuallem. Ergo de affectibus animæ principalibus hæc dixisse sufficiat: nunc uerò de totius hominis communi opere, seu affectu (nam quod'nam illorum Somnus dici debeat,Galenus in libro de Odoratus instrumento satis dubitat)iam dicendum arbitror.

Est igitur Somnus, ut Aristoteles inquit, affectio quædam sensoriæ partis,qua communis sensus immobilis redditur,ac uincitur, quam diuaporatio committit alimenti: etenim in animi defectu, & syncopa, & morbo comitiali; magisq́ in attonito, sensus ipsi uinciuntur; sed non ab alimento, uerùm à morbosis causis. Rursus,cùm omnes sensus simul concidant in somno, & tamen maneat

imagina

imaginatio, & memoria, necesse est, ut non singuli uinciātur, sed omnes propter unius uinculum reddantur immobiles: at illud uinculum anima non est, neque enim imaginatio, & memoria nobis in somno relinquerentur: igitur uinculum hoc est communis sensorij. At uerò Sensus, ut ille inquit, est motio animæ facta interuentu corporis: nam ad idem pertinere actum, ac potentiam, satis clarum est. Sensus autem communis nil aliud est, quàm uis sensibilis in anima existens, quæ à sensibus exterioribus mouetur: in hanc autem, uelut in centrum, concurrunt ex circunferentia lineæ, sic ex quinque sensibus formæ omnes: cùm uerò indiuisibilis sit hic sensus: plura tamen comprendere potest, non quidem una actione, sed si debet inter sensibilia iudicare iam illum oportet seruatis præcedentium sensibilium formis componere inter illas tanquam præsentes, diuidereq́. Sic & intellectus per hunc modum facit, sed tamen indiuisibilis est, cùm illas comprehendit, aliter nulla complexorum sciētia, uel cognitio, nihilominus ut unum quæ plura sunt in illo sunt. Quare autem sensui communi nullum instrumentum, cùm imaginationi pars cerebri concaua anterior, memoriæ postrema, rationi media inseruiat: hoc ideo est, quia ultima perfectio cuiusque in anima est: anima autem organo (ut docuimus) per se non indiget, imaginatio enim, & ratio non in anima, sed ab anima fiunt, quare organo indigent, & parte cerebri singulari: sensuum enim ultima perfectio est anima,

ac ſentire: imaginationis uerò, & memoriæ ac rationis, quæ in homine eſt intellectus, ac intelligere. Verùm hæ uirtutes etiam in belluis ſunt, ſed (ut docuimus) ab anima in illis proficiſcuntur, in homine ab intellectu, ob idq; nomine ſolo, non re ipſa conueniunt: ſed uelut ab igne, & à Sole lux prodit, ac lumen, nomine, & etiam quadam imagine rei ſimilia, altero mortali, ac elementari, altero diuino ac immortali: ſic etiam de his uirtutibus dicendum erit. Porrò quod belluis imaginari contingat per ſomnum, manifeſtum eſt, cùm canes adlatrent. Duo igitur motus ſunt in anima, Ab anima, & Ad animam: in ſomno, qui ad animam eſt, motus ſpirituum impeditur, non qui ab anima: neceſſe enim erat illum motum ſeruari, ob multas neceſſarias cauſas, & ob pericula non leuia ſpirituum, etiam qui naturali inſeruiunt facultati, nec ſenſibiles ſunt: eandem ob cauſam motus reciprocus relictus eſt, ob id media parte ſomni exteriora calidiora redduntur. In initio igitur ſomni animæ ſenſibili inſeruientes ſpiritus ad cor ipſum contrahuntur, motus uerò ab anima non ceſſant, niſi grauior etiam ingruat ſomnus: unde fit, ut benè poti rarò ſomnia uideant, & ſimiliter in prima ſomni parte: at cùm crapula deferbuerit, tunc primò ab anima ſpiritus mouentur, & imagines uident, inde cùm multiplicati fuerint in extremis partibus, ac exuberãtes, motum contrariũ ad animam faciunt, & tũc euigilantur. Ob id debiles, & humidi, & in hyeme longiores habent ſomnos, quoniã tardius

exteriora

exteriora replentur ſpiritibus, hiq́ etiam ſunt pacatiores. Ariſtoteles igitur duo uidetur prætermiſiſſe: Primum, quia nō dixit, quomodo ſenſus communis alligetur, anima non alligata: Secundum, quia cauſam ipſius ſomni in humiditatem, ac frigiditatem, tum maximè ab alimento refert. Hoc autem non ſic ſe habet, nam ſomnus fit ob quietem ſpiritus à motu ad exteriora: hic autem uel ab anima, uel à cibo, uel à corpore accidit: ab anima, cùm aliquid iocūdum imaginamur, nam ſpiritus intenti quieſcunt, ſomnusq́ illico ſuperuenit. Fortior eſt hæc cauſa, etiam ipſo papauere: nam cùm Principium quieſcit, ſpiritus & ipſi quieſcunt: non igitur ab humido, & frigido tantùm fiet. Erunt autem talium imagines luci, prata florida, colles, flumina, herbidi compi, aura ſuauis: atq; ideo etiā horum imagines pictæ ſomnum conciliant. Oppoſita ratione, uehementes animi motus, ut ira, dolor, timor, curæ, illum impediunt, uelut & ſpes. Altera uerò à corpore ſumitur reſolutio ſpiritus: quamobrem poſt fortes labores, poſt triſtitiam longam, poſt diuturnam uigiliam, poſt opij potum, ſomnus non leuis irrepit, quoniam ſpiritus deeſt, qui ad animam feratur: ex his ſolus, qui ex triſtitia fit, perturbatus pleruncq; eſt, & plenus imaginibus, nam anima mouere non deſinit, paucitas ſpirituum prohibet, ne redeant. Pugnantibus igitur cauſis, ut primùm magna ex parte reſtaurari cœperint, ſoluitur ſomnus. Tertia uerò cauſa ex humido, & alimento proficiſcitur: hanc ſolā attulit Ariſtoteles, nam laborem ad colliquationem re-

fert, atq; si hic esset potius ante lassitudinem in laboris initio, quàm iam exsiccato per laborem corpore somnus oboriretur. His igitur causis cocuntibus in unum placidissimi, profundissimi, ac longissimi fiunt somni: dissidétibus perturbati, leues, atq; breues. In causa etiam, quòd humiditas, & frigiditas somnum pariant, non satis conuenimus cũ expositoribus: nam quòd uapor ille obstruat, sicut nubes prohibens radios solis, sic ille trãsitum spirituum, est omnino falsum: esset enim aliquãdo somnus in aliqua parte corporis, & uigilia in alia: nos autem uidemus, quòd semper simul, & sine sensu aliquo ingruit, ac repente: ex quo patet, quòd necesse sit, ut motus, seu causa illius sit ab uno principio, ipsóq; indiuisibili, scilicet anima. Quòd uerò maximè superueniat hora concoctionis cibi, hoc uerũ est, quia anima utitur spiritu sensibili ad concoctionem, quare prohibet motum illius ad extra, & hæc prohibitio est somnus: & ideo contemplari, dum quis cibum concoquit, cruditates affert, quia prohibet, ne quid spiritus sensibilis concoctioni auxilietur. Et si dicas, ꝙ hæc obstructio fit in uia cordis, uel cerebri, & ideo potest simul esse communis toti corpori: tunc sequeretur, quòd quilibet in somno incurreret magnum periculum obstructo loco principali, cùm tamen nemo dormiens moriatur, imò si maxima causa superueniat, ut casus domus, uel uulnus cordis, uel morbus, attonitus expergiscitur antequàm moriatur. Esset etiam hæc prohibitio necessario causa deterioris concoctionis, saltem in aliquo mẽbro, cùm tamẽ nunquàm

melius

melius concoquamus, quàm in somno. Humor igitur, & frigiditas somnum cōciliant, si spiritum non extinguant, quia motum illum spirituum sedant, & mulcent animam, ut spiritus tranquilliores efficiantur: oppleto enim uaporibus cerebro, spiritus illi conquiescunt, fitq; quædam ueluti tranquillitas (quam Græci melius exprimunt per hoc nomen γαλήνη) in ipso principio, inde omnes alij spiritus à motibus suis supersedēt: nec enim omnes ad principium redeunt, ut iam aliâs declarauimus. Hac igitur etiam ex causa soni leues, ut aquæ murmur, & fabularum narratio, somnum prouocant sedato impetu spiritus animati. Ergò in corpore animalis motus omnes ab indiuisibili anima proficiscuntur, sedato uerò illi propiore spiritu una omnes, aut incitato; tanquàm ad uexillum respicientes milites sedantur, uel incitantur: quò fit, ut in grauibus illius affectibus nulla pars corporis, uelut in ira, timore, uerecundia, dolore, amore, conquiescat, & eiùs symptomatis, quod ex illo affectu exoriri solet, immunis sit. Insomnia uerò existimat esse sensoriæ partis, quantenus imaginaria est. Conatur autem horum rationem reddere per specierum in sensibus conseruationem: unde quæ uiderimus in uigilia, per somnum etiam nos uidere existimamus. At uerò hoc difficillimū est, & ab omni experientia remotum: nanq; conseruari in sensu, puta oculi lucem, momento temporis, uerum est, & ita de tonitru in aure: quòd autem per plures horas, nimis hoc est à fide remotum. Impedirētur etiam omnes illius sensus operationes, quæ inter

ueram ſenſationem,& imaginem ſomnij caderent. Senſus etiam tactus non uidetur eſſe abſq; præſentia rei quæ tangitur. Homines etiam non quæ pridie uiderint, ſed illos quos amāt, uel oderint uehemēter, uel à quibus plurimū uexātur, frequentius per ſomnium uidere ſe exiſtimant. Præterea ſi conſeruata imago in ſenſu hoc agit, ut uideamus imaginē per ſomnium, cur homines, & alia uidemus, quorum uix memoriā retinemus? homines etiam ſemper ſomniarent, & tum maximè in prima ſomni parte, cuius oppoſitum è directo contingit. Galenus autem uidetur uelle, imaginem hanc potius in ſpiritu ſeruari: nam & cæci, qui non tales ſunt, à natiuitate uidere ſe ſomniant, cùm tamen tunc facultate uidendi ſint omnino priuati: igitur neq; ſenſus exteriores, nec communis, quicquam cum inſomnio commune habent, cùm & hic obiectum præſens requirat. Si igitur in ſpiritu ſunt, & in uigilia latent imagines ob fortem motum, quibus igitur interior ſenſus fortis eſt, nec ſpiritus multo humore obrutus, ſenſibiliſq; impreſsio uehemens, his multa, & clara apparebunt inſomnia, tales melancholicos, & atra bile laborantes eſſe ueriſimile eſt: ſenſum, nunc imaginationem dico. Qui igitur imaginationem debilem habent, ac impreſsiones leues recipiunt, hi tum precipuè ſi humidioris cerebri extiterint, pauca leuia, & incerta uidebunt inſomnia, ut ebrij, ac pueri. Verùm cur iam tot annis imagines uiſas ſomnus reuocet, ſi in ſpiritibus ſitæ ſint, difficile eſt intelligere. Denuo igitur ad Ariſto-
Proble. 13. telē reuertor: is particula trigeſima Problematum

inſomnia

insomnia ad mentem refert. Hoc autem optimè dictum est: illud uerò ambiguum, quòd qui suauissimè dormiunt, ob id non uideant insomnia, quòd in illis maxime concitus sit motus animæ ac spirituum ob caloris motum: neq; enim hoc uerum ex toto esse uidetur: sed (ut iam diximus) ubi somnus profundissimus, ibi non solùm spiritus à motu uersus cor quiescunt, hoc enim omni somno commune est: sed etiam à motu à corde, quem necessarium est adesse his, qui imagines per somnium uidere debent. Quamobrem etsi forsan paucula propter impressiones in spiritibus factas uideantur, maximam tamen illorum partem à mente, seu anima ipsa prodire necesse est: seruato enim leui motu spirituum comprehensas imagines ex anima in imaginationem referunt: ab humoribus etiam excitãtur, cùm halitus formam aliquam indiscretam pro discreta & perfecta retulerint, uelut in nubibus uidemus, in quibus oculus serpentes, & equos fingit, cùm imaginatione adiuuatur, quanquàm in eis nihil horum distinctum appareat. In instrumento igitur imaginationis, ut in tranquillitate maris spiritus leuiter mouentur, sunt enim ex aëria, igneaq; substantia, uel etiam siqua melior est, unde animæ repræsentant rerum imagines. Sed cur uidere nos per somnum, non imaginari arbitramur, sic & audire? nam quod imaginamur non adeo clarè nos uidere putamus, uelut quod per somniũ apparet. Ratio autẽ huius satis est manifesta. nam in somno imaginationis functio spiritibus iam sensibus delegatis perficitur, in eo etiam anima magis

gis libera est, quò fit, ut perfectè operari se credat, atque id indicium est, animam per se omnium sensuum perfectionem continere. Sed cur magis nos uidere, quàm audire, minimè uerò tangere arbitramur? Hoc ideo est, quòd loco instrumenti imaginationis propinquissimi sint oculi, tactus uerò remotissimus, ob id plures spiritus ad imaginationis locum ex oculis reuocantur, quàm ex ullo alio sensu: plus etiam anima in uidendo oblectatur, quàm in audiendo, uel odorando, tangendo ue.

Illud uerò sciendum est, spiritus sensibus delegatos impressionem ex suis instrumentis recipere, quia ad munia illius sensus obeunda potius, quàm alterius sint promptiores: ob id etiam spiritus uisioni apti decidunt his seruatis, qui ad audiendum sunt opportuni. De somni uerò fine illud quaerendum est, quoniam uita est propter operationem in animali, somnus autem propter uitam: nam in uigilia, ut secundo Coeli habetur, animam ob corporis resistentiam fatigari necesse est: somnus autem est quidam retrocessus, nam belluis homines, plantis belluae, inanimatis plantae per somnum efficiuntur similes, ut hyeme apparet. Sed iam non paruae exoriuntur difficultates, an formae rerum in spiritibus, an in membrorum substantia, an in anima ipsa referuentur: similiter & de anima, an in uno, uel pluribus spiritibus sit: tum uerò, quid cogat, ut hoc magis, quàm aliud per somnium uideamus? Deinde quomodo si imagines in anima sunt, cur contingat obliuisci, uel decipi? tum etiam quomodo memoria antiquas res reuocemus, praesentium

Cap. 3.

sentium penè obliuiscamur? cur etiã, & quando, & quomodo, undeq́;, & an uera insomnia sint? Ergo ad harum primam dicimus, formas rerum in uia Aristotelis in anima conseruari: nam illis reponi illas consentaneum est, ubi locus ultimus est earum, ac summa perfectio, & ad quem locum tandem perueniunt. Anima autem talis proculdubio est, erit & Intellectus patiens aliquo modo uniuersalium subiectum. Sed duo uidentur obstare: primum, quòd cerebri posteriore parte affecta memoria paritur, ut inquit Galenus tertio de Locis affectis, igitur formæ illæ in anima non esse uidentur: item quomodo obliuio accidit, & deceptio in intellectu. Respondemus, quòd (ut Theophrastus inquit) ex permistione deceptio oritur, obliuio uerò quia organo indiget ad hoc ut possit repræsentare, patiens enim intellectus corruptibilis est, & est lumen illud in anima ab agente profectum, seu lucis similitudo, quia quædam perire, quædam seruari necesse est. At uerò cur accidit, quòd memoria per medicamenta reuocata multorum reminiscimur, quæ ante illius amissionem cognoueramus: nam si ob id illorum obliti sumus, quòd subiectum corpus corruptum sit, necesse est post reparationem illius ea quæ exciderant, nisi denuo discantur, ex toto euanuisse. Quòd si dicat, seruari quidem hæc in parte illæsa, uerùm ad actum exire propter impedimentum: quid igitur obstat, ne idem de anima dicatur? uerisimilius autem est in anima hæc sita esse, ut diximus, quoniam actu nulla penè existant, potentia autem quasi infinita. Hoc autem

Cap. 3. & 4.

autem in loco scientes differentiam memoriæ & reminiscentiæ, ob breuitatem prætermittimus: satis hoc unum rei argumentum ducentes, quòd qui casu aliquo repente deciderint, ut quasi mortui iaceant, reuiuiscentes quomodò ceciderint non recordantur, nondum enim in anima impreſsio eius facta fuerat: eorum uerò quæ iandiu didicerint, memoriam illico recipiunt, quoniam anima morbo non læditur. Sed cur scalpētes cerebri posteriorem partē recordamur celerius? hoc in causa est, quòd (quemadmodum inquit Philosophus) memoria per consimilia reuocatur: ex illo autem motu multa, ac magna fit spirituum cōmotio, unde ex multis imaginibus aliqua persimilis excitatur, cuius similitudine ad quæsitæ recordationem peruenimus: inde etiam contingit, ut nimis celeri spirituū motu transeat res ipsa, cùm iam apprehendisse illam putauerimus. Ex quo dignoscitur, quónam pacto in memoriam reuocemus: nam necesse est sisti spiritum coram anima, ex illa uerò cōceptam formam elucescere: igitur si transeat spiritus concitato motu, reminiscitur, simul ac obliuiscitur, quod frequētius in eadem re contingit ob multos spiritus: atq; ea de causa fit, ut qui celeriter discunt, celeriter obliuiscantur. Senes autem obliuiosi sunt, quoniam frigus tarditatem motus spiritibus ingerit: & hoc est quod optimè Galenus dixit, non siccitatem memoriæ senum obstare, sed frigiditatem. Melius igitur est dicere, animam esse, formam suscipientem penè infinitas similitudines rerum, sed non ad actum reducuntur, nisi cùm lux illius ca

ad

ad hoc conuersa quod in omnibus illius operibus commune est, ac sæpius dictum, in spiritibus refulserit. Velocis igitur memoriæ, quorum spiritus celeres: tardæ, quorum lenti. Non igitur hoc ex animæ ratione, quãquam nil prohibeat, animam anima esse meliorem: hoc autem tribus modis, uel quia anima ipsa ex temperatiore corpore prodeat, uel quia nobiliore intellectu illuminetur, hoc autẽ solum erit demonstrandum: uel quia melius illuminetur. Dicere autem, animam in spiritibus esse, omnino est impossibile: nam in pluribus plures habebit partes, & corrumpetur etiam secundum illas: in uno autem tantùm, multo minus est uerisimile. Est igitur, uelut Sol in mundo, in una parte: radij uerò illius per totum corpus extẽduntur, ut solis radij per orbem. Anima autem plantarum ex toto est diuersi generis: nam substantia illius & ipsa in una parte est, & uirtus propter imperfectionem per totam disseminata anima est potẽtia, quæ cum à toto diuellitur anima actu fit: insectilium autem anima non diuiditur, neq; enim unquàm duæ partes insectilis simul uiuunt, sed potentia animæ remanet in una parte, & in alia substantia, aliter pari ratione innumeras constituere oporteret in eodem insectili animas: non est autem anima, nisi possit in debitas operationes exire: nã & boum linguæ, & partes circa caput diu mouentur post bouem occisum, corq; illius immobile redactum. Verùm inter animam, & solem, uel saltem inter intellectum & solem differentia est, quia sol habet esse cum quantitate, intellectus autem non: est igitur

intellectus indiuisibilis:indiuisibile autem duplex, uel ut punctus,uel ut intelligentia: quod autem ut punctus est,pars est,ac terminus corporis: tale autem omitto,quòd corporeum dici debeat, nequaquam corpori posset imperare:est igitur intellectus indiuisibilis,uelut intelligentia:at uerò qui talis est, etiam ut punctus est indiuisibilis,ad hunc sensum, quod caret quantitate,non autem quod sit terminus alicuius lineæ, sicut dicit Euclides de puncto: igitur existentia intellectus in corpore est, secundũ modum magis indiuisibilem, quàm puncti in linea:nec propter hoc inconuenit, quòd sit magis in corde,quàm in alia parte:nam & Deus(iuxta Philosophi sententiam,si illum secundum Auerroëm interpretemur) est in extima cœli parte ultimi, cum tamen Deum constet longè magis nostro intellectu esse à materia separatum. Vt autem hoc magis,quàm illud,per somniũ uideamus, duplex quidem responsio est:nam si credamus somnia tantum casu euenire,respondebimus, ut de memoria dictum est,quónam pacto obliuiscamur præsentium, & recordemur iamdiu præteritorum, ob spirituum ad animam conuersionem,ea parte,qua imaginem similem continet. Sed dubitabit meritò aliquis,quia in uigilia hoc causam manifestam habet,scilicet uoluntatem, quæ iam imaginem uniuersalem animæ subijcit,uelut uolo recordari carminum Vergilij illorum, in quibus loquitur de Didonis morte,iam subijcitur animæ, ꝙ ex Vergilio sumenda est hæc res,non ex alio poeta:secùndò,quòd mors Didonis tractatur in quarto libro

Aeneidos:

Aeneidos: non ergo ex aliis quærēda libris erunt: memini etiam, quòd ante mortem cœpit conqueri de Fortuna sua: igitur his tribus imaginibus à uoluntate rationis medio ab anima spiritibus propositis illi mouentur, atque adeò aliquando celeriter, ut etiam hæc ipsa generalia excidant. Porrò spiritus in quibus relucent iam hæ tres imagines quiescũt, & si aliorum spirituum motu perturbētur, etiam hoc ipsum excidit uniuersale, quod subiiciebatur: huius quietis causa forsan etiam aqua illa uentriculis cerebri indita est, nam reticularem plexum adesse negat Vesalius in hominibus: & si adesset, potius nutritionis cerebri, quàm memoriæ causa factus uideretur. Ex hoc quoque manifestum est, cur uerum sit, quod dixit Philosophus, Anima sedendo, & quiescendo fit prudens. Verùm in somno & si uoluntas nulla sit, est tamen animæ affectus quidam, atque ob id non magis aliud, quàm de quo per uigiliam impense sumus soliciti, in somno uidemus: alias autem rerum formas uapores suggerunt, seu à cibis, seu ab humoribus eleuentur: unde cepas, & caules, mala ac terribilia somnia parere passim creditum est, & qui illarum assiduo usu tenentur, in ueneficii opinionem ob frequentia in somnis spectra transeunt. Sed cur nam atra bilis, aut talia formas potius horribiles, quàm iucundas excitēt, in libro Floridarum disputationum declarauimus, quæstio enim hæc non tantum naturalis est, sed etiam ad medicum spectat de illa pertractare. At uerò qui somnia à superis immitti putãt, etiam longè facilius quæstioni huic satisfaciunt.

Quamobrem huic & ultimæ propositæ questioni respondere non ab re esse puto. Igitur Auerroës illud primo existimat non solùm aliqua, sed partem maiorem somniorum ueram esse, eaq; quæ uera sint, hoc signum relinquere, quòd cùm experrecti à somno fuerint, anima quasi timet, & admiratur, cùm id etiam in ipso somnio contigerit. Addunt reliqui somniorum interpretes quòd sub diluculo uideatur, & iam discussa crapula, & ab homine cui euentus frequentes uisis simillimi succedere soleant. Cùm igitur intelligentias solùm uniuersalia cognoscere crederet, multis uerbis, quorum tamen sententia clarior paucis subijcietur, id tentat ostendere: est autem horum hic sensus, Generales formæ cùm plures fuerint simul iũctæ impressionẽ in anima singularis efficere possunt. Id exemplo satis claro est manifestum, nam tres superficies planè omnes uel etiam regulares ubi se dispescant simul solùm in puncto coëunt, ut ab Euclide in undecimo libro demonstratum est. Est autem superficies ad lineam, uelut uniuersale ad singulare, & linea ad punctum ut uniuersale etiam, siquidem in superficie infinitæ lineæ, in linea infinita puncta esse possunt. Similiter & in numeris proportionis consimilis tres infinito inuenire licet, licet & inuenire infinito, quorum secundus in se ductus tertium producat, atq; rursus infinito tres numeros, quorũ producta ex primo in se, ac secundo in se simul iuncta producto tertij in se sint æqualia: tres autem numeros inuenire, quorum secundi ad primũ eadem sit ratio, quæ tertij ad secundum, quorumq;
secun

ſecundus in ſe ductus tertium producat, & rurſus quòd tertio in ſe ducto tantum fiat, quantum coniunctis productis primi, ac ſecundi cuiuslibet, ſcilicet in ſe, non niſi uno modo licet, atq; in his tantum tribus numeris unitate ſcilicet tum dimidio unitatis, latere quadrato illi unitatis, ac quartæ partis eius adiecto, ut ſic maximus conſtituatur ſeu tertius, hic numerus, cuius quadratum latus, ſecũdus ſeu medius numerus erit: manifeſtum eſt igitur quàm paucis uniuerſalibus in unum iunctis, quorum ſingulum infinita ſub ſe continet, in unum ſingulare perueniant: hæc autem infinita fermè eſſe, ſeu potius innumerabilia declarat: additur inſuper cœli uarietas, quam ex motu ſingulis refert momentis, nam ſine cœlo nihil intelligentias in hæc inferiora influere putat. Manifeſtũ eſt igitur, & quomodo ſine motu, & quanto magis cum illo generales cauſæ futurorum in ſingulare ipſum tãquàm ſuperficies tres illæ in indiuiduum punctum reducantur, atq; hoc modo futura per ſomnum præuidere licet iuxta Auerrois ſententiam, cùm ſimulachra illa per cœli motum tãquàm per cauſam uniuerſalem ab intelligentijs in humanam animam immittuntur. Egò uerò hãc cauſam ualde dubiam eſſe exiſtimo: nam oportebit, ut uel uniuerſalia imprimantur in anima, & hoc nemo uidet, aut ſi uidet, intelligere non poteſt: ſi autem ſingulare quærendum eſt, à quo agente illæ formæ uniuerſales in unum redactæ ſunt? nam in rebus ipſis materia eſt illa, quę ea in unum cogit, ita quòd ſi illa ſentiret, & intelligeret, & loqui poſſet, diceret, recepi

formam huius pomi, quia in hoc loco, in hoc tempore, ab his causis talia, & talia passa sum. Anima igitur necessario prius uniuersalia ipsa sentiret. In somnijs etiam intelligimus nouas demonstrationes, ut nobis accidit quãdoque, dum libros nouae Geometriae scriberemus; Abstracta autem coelo non subijciuntur. Sed forsan ad hoc dici posset, quod simulachra tantum imaginatiue repraesentata sunt, intellectus autem ut etiam in uigilia ex opportunis formis demonstrationem collegit, sicut accidit etiam ex figura oculis proposita, quod si in ea nulla desit linea ad perfectionem demonstrationis, facilius inuestigamus quaesitum: unde multum solemus laborare in erigenda figura apta, antequam inueniamus demonstrationem. Sed dimittamus hoc, Cur est, si somnia à coelo & intelligentia immittuntur, quod per flumina cogamur iudices intelligere? quoniam libera sunt, nec cuiquam subijciantur: & per montes, saltus, ac ualles, tristitias, timores, ac perturbationes? quod uiae uitae assimilentur: anfractuosae, & asperae, ut circa praedicta esse solent, uitam infelicem, ac duram. Quomodo igitur, si coelum causas habet difficultatis, parit imaginem montis: aut si iudicium sim subiturus, flumen mihi ostendit? an ab eisdem causis iudices in mundum, & flumina prodeunt? & paupertas cum labore, & montes? si igitur solum ex operatione nostra haec sortiuntur similitudinem hãc, quonam pacto simile pro simili coelum subijcit? nam si natura similia subijceret, uerisimile hoc forsan esset, sed haec casu potius subijciuntur:

ijciuntur: nam esse difficilem nobis montem, accidit, quia crura æqualia habemus, ideo capreæ, & quæcunq; longiores posteriores anterioribus habent pedes, facilius per montes, quàm per plana currunt: hoc igitur nobis contingit casu, seu per alterius rei consequentiam, non natura ipsa. Præterea quid agunt cœli, cum nondum res ipsa sit, nam eiusmodi prouidentia est de futuris: an igitur iam causæ ipsæ sunt, an non? Si non, quomodo imprimunt in animam? si sunt, uel in materiam imprimunt, quia igitur effectus nondum est, aut nondum imprimunt, quia nondum exactæ sunt in materiam? cur igitur in animam, quæ est remotius subiectum, celerius quàm in materiam ipsam agere possunt? omitto quòd præteritorum nulla ratio poterit asignari, tum eorum, quæ ut erunt, ad unguem uidētur, uelut de Calpurnia cum confodi Cæsarem in gremio suo uidit nocte, quam illius cædes secuta est. Sed non in gremio dices, at in senatu confossus est. Illud respondeas quæso, quo'nam pacto cædes cæde ostendi potuerit? & quanquā, sed tamē ægrè, hæc opinio, ut pleraq; talia, quæ falsis innituntur principijs, defendi possit, clariorem tamen, nec tam longè expetitam huius rei causam nunc subijciam. Primùm, in omni re, quæ fortunæ subijcitur aut naturæ, homines circa ingentia pericula, atq; ingentes spes soliciti admodum esse consueuerunt: illa quidem, ut si possint deuitent, hæc ut celerius, ac tutius consequantur. Ergo tunc minimis quibuscunq; rebus mentem adhibere solent, atq; ideo multa quæ casu con

tingunt,seu auguria,seu somnia tanquàm illorum demonstratiua interpretantur, cùm in cæteris temporibus innumera talia non animaduertentes, præterire soleant: hanc ob causam cùm pestis sæuit ob multitudinem animos adhibentium ac morientium,& terroris magnitudinem, tum in cladibus magnis, aliquibus uera somnia, & auguria contingunt non secus diuinantibus, quàm in frequenti talorum iactu: sed si modò aliquid in his diuinum inest,id etiam ab animi nostri diuinitate proficiscitur:ille enim diuino coniunctus(nec enim talia bobus,aut asinis insomnia futuri præsaga superueniunt,quòd non per somnum, ut homines, terreantur:aut si terreantur,fortuitò,& sine euentu id contingere solet) ab eo illustratur, quod diuinum est, tum maximè, cùm incipit à corpore separari: habet autem aliam quandam uim separatus ab ea, quàm dum coniunctus est possidet: uerùm de his in fine dicendum erit, dum problemata soluemus,quæ ex hac pendent quæstione: nunc illud satis sit adiecisse,memoriam in uacuas mentes rerum,ac uerborum melius ingredi ob hoc, quòd spiritus nō sint imaginibus alijs occupati,sed quieti, animaq́ ad hoc unum sit intenta, uelut nuper à somno excitatis. Verùm aliud ex dictis emergit dubium, quomodo esse potest, ut anima in corde collocata,principalior illius operatio,scilicet memoria,ratio,sensusq́ in cerebro sit? Peripatetici negāt hoc:sed cùm cor pro uita calidissimum esse oporteret, minimè poterat spiritus animatos efficere, qui sensibili uirtuti inseruirent; ob id igitur creatum

tum cerebrũ eſt,atq; in eo diuerſæ partes. Quamobrem neceſſarium eſt dicere, ſpiritus qui imaginationi inſeruiunt, memoriæ uel rationi aptos non eſſe, aliter læſa parte cerebri poſteriore, non magis memoria cæteris partibus læderetur. Illud uerò argumento eſſe debet, quòd ſenſus omnes in corde fiant: quoniam inartificioſum eſt cerebrum, ac in homine magis, quàm in belluis, ut optimè Veſalius animaduertit, & quòd per ſomnum homo nec tam benè imaginatur,intelligit, memoratur,ut in uigilia,nullo autem modo ſentit, quoniã non transferuntur è cerebro ad cor ſpiritus:hoc autem falſum eſt,neque enim iugulares uenæ conſtrictæ ſomnum prouocant, ſed nerui reuertentes qui ſub illis poſiti ſunt, & quoniam corde male affecto omnes operationes ſenſibiles perturbãtur,tum etiam, quod aqua quæ in uentriculis eſt, magis apta ad ſpiritum temperandum, quàm ad operationes perficiendas uidetur. Qui uerò Galenum ſequi uoluerit,dicat,Operationis principiũ fieri quidem in cerebro, ob cauſam neceſſariam dictam à ſpiritibus, uerùm ipſam animam in corde habitare,quæ ſentit,memoratur,ac intelligit: nec diſtantia obſtat: nam & apud Galenum ſenſus tactus in cerebro eſt, illius autem inſtrumentum ad pedes uſque extenditur,qui à cerebro plus diſtant,quàm cerebrum à corde:igitur hoc modo,uel illo anima & intellectus ſe habent. Sed de anima quòd patiatur,cùm materialis exiſtat, nemo dubitare debet: intellectum autem incorruptibilem exiſtentẽ quomodo quis illum pati poſſe dicat? nanque ut doce-

p 5 bimus

bimus, agens ipse intellectus non eodem modo in hac uita, & post mortẽ se habet. Verùm & in æternis mutationes sunt, & quædam imperfectiones: nam Luna ipsa tenebras in ecclipsi patitur, & maculam in se non obscuram uisu continet: uidentur etiam in lacteo circulo partes cœli inæquales, quãquam optici ad multitudinẽ stellarum ibi existentium hoc referant: sunt etiam stellæ nebulosæ, & obscuræ, ut ea inæqualitas in partibus eiusdem cœli manifesta sit. Igitur æterna, si modo hæc æterna sunt, uarietatem suscipiunt, patiq́ possunt, uerùm non sic alterari, ut ad corruptionem uia sit hæc alteratio: talis ergo generis est, illuminari, uel non illuminari in corporibus: in incorporeis intelligere, ac nõn intelligere. Ex his manifestum etiam est, cur nulla planta actu calida sit, animalia autem, maximè sanguinea, calida sint: nam in plantis sensus nõ est, ideoq́ non motus ullus, nec calor: omnis enim calor actu, qui ab internis procedit, à motu est, quoniam dissolueretur sic mixtum, animalia motum in se continent, ideoq́ calida sunt: & quæ calidiora, sensus acutioris: frigidiora, hebetioris. Hunc autem calorem, hoc motus principium, cœlesti uirtute contineri necesse erat, quòd anima dicitur sensibilis. At quæ ex his sanguine carent, cùm à nobis tanguntur, propter paucitatem caloris, frigida iudicantur. Simile quoddam in plantis accidit omnibus, arboribus, fruticibus, herbis ut uiridia habeãt folia, flores autem, & fuctus, ac cortices nõ sic: nam folia mediocri calore gignuntur, humida materia, ac terrea æqualiter mixtis. Sol insuper in ea agit. Quamobrem quod inter album & nigrum æqua-

liter est positum, uiride est: at rubeum maiori indiget calore: nam quæ uiridia sunt, ubi magis inaruerint, sanguinei coloris fiunt: foliorum autem substantia, ut dixi, aquea, ac terrea: tale autem cùm soli exponitur, nigrū primò, inde uiride efficitur, quod in aquarum putrescentium exemplo patet, primò enim nigræ, ut Aristoteles inquit, post uirides euadũnt in summa superficie. Virent autem semper folia, quoniam omne indeficiens humidum cùm à perpetuo corrumpitur calore uiride seruatur, nec sanguineæ uideri queunt, nisi uel terra perturbatæ, uel humido deficiente. Arborum autem flores plerũque albi: nam tenuissima substantia, & concocto iam succo prodeunt: ab aëre igitur dealbantur, nisi proprium ex concoctione colorem susceperint. Fructus autem ante maturitatem uirides & ipsi existentes, indicant colorē concoctione acquiri, nec uerò corrũpi, aut degenerare tam facile in alienos colores possunt, quòd eorũ humidum copiosum sit, ac iam in arboris stolonibus truncoq; concoctum, horum utrũque folijs deest, concoctio uerò ab anima, uel animæ instrumento. Folia quasi superfluitates plantarũ sunt. Corticibus autē terrea magis substātia ac densior inest, ob id ferruginei interius, exterius ob Solis & aëris uim quasi cinerei. Hęc igitur de anima: animatisq; dubitasse sufficiat.

Aristotelis de animorum immortalitate opinio.

ARistoteles autem in his, ut in cæteris, multa adinuenit pulchra: at de animæ successu addubit

dubitasse plerique putant, cùm nec mortalem, nec unam, nec infinitas admittere iuxta sua principia posset. Mihi uerò haud dubium est, illum hac causa numerum finitum animorum statuisse in corpora redeuntium. iuxta poëtæ sententiam dicentis,

Rursus & incipiant in corpora uelle reuerti.

Atque quòd hoc necessarium sit existimare, argumento à diuisione sumpto, satis manifestum est. Quinetiam cùm Pythagoram & Platonem hoc dixisse uideret, belluas hominibus commiscentes, illos tantùm de belluis coarguit, fabulas

primo de Anima. Cap. 3.

ob id Pythagoricas dicens: animam enim eandem ceu fabrilem artem in his, quæ tractat aliam, atque aliam operationem pro belluarum natura subire imposibile existimat: inde ortus error non leuis, quasi transmigrationem fabulosam arguerit, non autem animarum humanarum ac belluinarũ unitatem: inquit enim,

περὶ δὲ τοῦ δεξομένου σώματος, οὐθὲν ἔτι πρὸς διορίζουσιν, ὥσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τοὺς Πυθαγορικοὺς μύθους τὴν τυχοῦσαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχὸν ἐνδύεσθαι σῶμα. δοκεῖ γὰρ ἕκαστον ἴδιον ἔχειν εἶδος καὶ μορφήν. παραπλήσιον δὲ λέγουσιν ὥσπερ εἴ τις φαίη τὴν τεκτονικὴν εἰς αὐλοὺς ἐνδύεσθαι. δεῖ γὰρ τὴν μὲν τέχνην χρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις, τὴν δὲ ψυχὴν τῷ σώματι.

Quod est, De susceptiuo autem corpore nihil omnino de

no determinant, quemadmodum fieri poßit iuxta Pythagoricas fabulas, ut quælibet anima in quodlibet corpus ingredi poßit: uidetur enim proprium unum quodq; habere ſpecies, ac formam: ſimile enim dicunt, ueluti ſi quis in tibias artem fabrilem ingredi dicat, oportet enim artem inſtrumentis uti, animam uerò corpore.

Haud dubium opinor, hanc illum transmutationem non reprehendere, uerùm corporum diſsimilitudinem: atq; ideo etiam Auerroës nobiſcum ſentit, quod multò magis, ſi aliter interpretemur, cum illius, quàm cum noſtra opinione repugnet. Ergo quid Ariſtotelem retinuit, qui minima quæque antiquorum errata redarguendo proſequebatur, ne & alteram opinionis partem à Pythagora, & Platone adeò celebratam, & in omnium ore exiſtentem reprehenderet: niſi quòd & ipſe idem ratione ſuperius adducta ſentiret? Illud uerò tam apertè ſignificat tertio de Anima illis uerbis, Non autē recordamur, quia hoc quidem expers eſt affectus, intellectus uerò patiens extinguitur, & ſine hoc nihil intelligit. Si enim (ut diximus) perit, cur quærit, an reminiſcamur? ſi autem manet, cur de agente nō quærit, cùm expertem affectus pronunciet, nos uerò recordari negat? An non ad idem refertur, nō recordari, & affectus eſſe expertem? Nos igitur cenſet intellectum agentē eſſe, aut ex agente, & patiente mixtum quoddam. Si uerò unum intellectum cenſuit, cur non potius, quod in promptu erat, addubitauit ſcilicet, cur unus alterius non habet ſciētiam: neque enim hoc alibi quæſiuit, qui ſciam. At ſi nō reuertitur in corpora, manet tamen Cap. 5.

intelle

intellectus,quis nouit,an reminiscatur post mortẽ? neq; enim ratio illa demonstratio est: nam tãquam notũ hoc supponit: interrogat enim uelut in problematibus, cur non reminiscitur seu recordatur? nunc enim parùm ad negocium refert, uno uel altero uerbo utamur,quasi id manifestũ supponens, nos post mortem non recordari. At confugiunt, quoniam nemo affines, uel amicos inuisit, inuiserent autem si recordarẽtur. Sed cur hoc? aut enim per uigiliam aliquid agentes,hoc autem intellectui puro non licet,omni enim substantia corporea caret:aut per somnia,& spectra,hoc autem cùm multis contingat,quamuis non ob mortuos,tanquam falsum Aristoteles præsupponere iure non potuit. Illud autem optimè congruit, cur cùm in corpus denuò reuertamur, præcedentis uitæ haud recordamur tamen,quod & multi aduersus Pythagoricos dubitare consueuerunt. Respondet pulchrè,neque propter agentem, quia huic pati non conuenit,memoria autẽ in patiendo constat:neque propter patientem, quia ille corruptus est: quare nec merito sui, nec merito agentis, quia sine patiente nihil agens intelligit,nõ recordatur. Sed dicere potes, an non adest post nouum ortum alter patiens intellectus? Certè sic: sed agens(dicit)nihil intelligit sine patiente:illa autem: quæ in alia peregimus uita, à patiente intellectu illo cognoscebatur,non ab hoc, ideoq; illorum obliuiscitur: uoluit tamen & per hæc uerba,ut intelligeremus,posse etiam nõ denuo ingredi in corpora,sed in unum coire,& ad unum,ut opinio Plotini erat: sic tamen ut essent di

uersa in numero, & unum in principio, & essentia sicut partes lucis in Sole, quæ numero diuersæ sunt, ita quòd una non est alia: habent tamen idem principium, & eandem essentiam. Quia ergo solæ hæ duæ opiniones ueræ esse poterant, per hæc uerba utrãque declarauit, esse posse, sed tamen ei quæ diceret, denuò animas in corpora reuerti, magis assentiri.

Accedit, quòd ille huius fuit opinionis, ut in Politicis apparet, quòd ciuilis ratio ciuitatum in idem post multa secula rediret: idem de opinionibus censet in Metaphysicis, hoc non alio magis fundamento credendum est, quàm quòd iidem homines reuertantur. Inde etiam Pomponatius in secundo, & in prooemio quinto, de Fato confitetur hanc opinionem solam immortalitatẽ animi tueri posse apud philosophos. Sed hæc satis de hoc nũc, reliquum est, ut rationem dubitationis superioris exponamus.

Ergo propter hoc dubitauit meritò Philosophus. Omnia quæ in anima sunt hominis, aut in intellectu, aut in mortali anima sunt: hoc nemo negare potest. Horum uerò, ut iam dictum est, accidentium & formæ substantiæ solum subiectum esse possunt: agat materialis intellectus, seu præparatio ipsa animæ, agat patiens, seu qui recipit formas, agat memoria, agat intellectus potentiæ, tandem omnia ad intellectum agentem, uel animam reduci necessarium erat. At non consentaneum uidetur, cùm omnia ad alterum duorum reducãtur, maximè autem sensibilia ad mortalem animam, intelligi

intelligibilia ad intellectum, ut mortali sublata anima, omnia funditus interirent: maximè autem remanere duo uerisimile erat, memoriam quòd in substantia maneat, unumquodque enim uidetur uiuens, ac sentiens quodam memoriæ genere pollere: nam uix in herbis memoriam quandam, seu consuetudinem sustuleris, cùm multa illarum genera & tempore cōstituto, & eodem foliorum numero, & totidem neruis, atque uenulis germinent, intellectum quod propria uideretur illius operatio. At contra uidebatur in rerum successibus: apparebat enim illum tanquam tabulam nudam esse dum homo nascitur, nec recordari præteritorum, ut aiebat Plato. Hac igitur causa subiecit, utriusque rationem simul, ut dixi, declarans, alterum illorum duorum fore necessarium, & cui magis ex illis duabus opiniònibus esset adhærendum: sublato enim infinito, non aliter certo numero animorum perpetuæ, ac sempiternæ hominum successioni, infinitoq́ illorum numero satisfaciemus, quàm si eundem animum infinitis reciprocationibus in corpora reuerti concesserimus: atque id etiā exemplo orbium cœlestium, nam & hi cùm cursum suum peregerint paucis annis, uel diebus, denuò ad initium reuertuntur, æternitati æui breuibus temporum spacijs satisfacientes, nec tamen idem in diuiduum reuerti uult, ut ille dicebat,

Atque iterū ad Troiā magnus mittetur Achilles.

Sed additione corporis noua, alium, atq; alium fieri: sicq́ diuinus hic Philosophus, ac admirabilis

bilis,ex omnibus de animi natura sententijs optimam,ut Philosophus nobilissimam,ac uerisimillimam elegit,ab ulterioribus abstinens, non solùm quòd incerta essent, sed quoniam fabulis anilibus similia forent, grauitatem suam,ac iudicij proprij dignitatem undequaque imitatur, cùm meliorem non haberet. Sed iam protinus non paucæ emergunt difficultates,ut primùm rei ueritas patuit. Dicet quispiam iam,quid mea refert,si intellectus sine intellectu sui oblitus maneat,non'ne idem est, ac si interiret.Respondeo,non de desiderio nostro nunc est disputatio: sed quæ'nam mens Philosophi fuerit, quid'ue rationi naturali innitendo tenendum sit. At uerò & istud maximum est sic manere:nanque si magno morbo correptus memoriam totam præteritorum amittas, ut in Thucidydis pestilentia accidisse affirmant, an'non tamē magnifaceres sanari,ac superuiuere,dummodo denuò iterum discere posses,quod animo contingit, cùm ad corpus iterum accesserit,neque uerò tam omnia illum ignorasse existimes, ut etiam seipsum, nanque hoc ut demonstrari non potest, sic neque firmiter improbari;unum sufficit,eorum quæ hic illi contigerint, à morte non meminisse. Sed quo'nam pacto plures, cùm in eadem sint specie, numero differentes esse possunt? At ego te interrogabo, quo'nam pacto tot sydera uno in cœlo, uix enim pauciora animis nostris esse credam: neque enim assentior astrologis,qui ea M. X X I I. affirmāt esse,sed cum sacra pagina potius, Multiplicabo semen tuum (dicebat Abrahæ Angelus in Dei persona)sicut stel-

las cœli, & uelut arenam maris. at nisi infinitum stellarum numerum constituas, abusiua comparatio est. At nec hoc à ratione naturali absonum est, cùm notabilium minimæ centies terram conti=neant. paruas igitur, ac pusillas absque numero, (quod & lacteus edocet circulus) esse credendū est. At hæ materia non differunt: nam materiam non
Cap.63.c.79. continet cœlum, ut primo & octauo Physicorum,
T.cap.20. ca. 4.&.12. & primo Cœli, ac octauo, & duodecimo primæ philosophiæ, & in libro de Substantia orbis ab
T.cap.10. Auerroë colligitur. Sed dices materiam quæ est actu continere; illi uerò negant potentiam. At ego dico, intellectus perfectione per se differre, quæ tamen sub eadem forma cōtineatur: nam & hoc Philosophus concedit, quòd stella à stella perfectione differt, quia forma à forma: & Auerroës in secun-
Ca.49.&.59. do Cœli apertè bis confitetur, stellas sub una specie contineri, reprehenditq; Auicennam, qui illas sub eodem genere tantùm collocabat. Sic dico intellectus esse: & distinctio formarum materialium facit semper diuersitatem in specie, quia est aliquid sub illis, & est prima materia, à qua fit compositum. Et ex hoc apparet, cur tam pauci homines sint eruditi, & magni ingenij: nam requiritur intellectus præstans, & corpus benè præparatum: nam ex quatuor cōiunctionibus, scilicet intellectus nobilis cum corpore nobili, aut ignobili, item intellectus ignobilis cum corpore ignobili uel nobili, solùm est una, in qua contingant Philosophi clari, & in ea etiam requiritur regio, educatio, ualitudo, uitæ longitudo, facultates. Esse autem sic, osten-
dit

dit Aesopi fabularũ autoris historia, cuius animus excellens in corpore uili non solùm fortuna, sed etiam natura habitauit: alij cùm ingenio, memoria, & commodis polleant, non tamen in magnos uiros euadunt; nam illorum agens intellectus ignobilis est, licet præparatio optima sit.

Sed iam multa occurrunt difficillima: Primùm quòd Philosophus tertio de Anima inquit, Is igitur intellectus, qui animæ nuncupatur (dico autem eum, quo ratiocinatur anima, et existimat) nihil est eorum prorsus actu, quæ sunt antequam ipse intelligat. Subijcit rationem: quoniam qualiscunque natura ponatur, impediet, ne quicquam intelligat. Concludit igitur, quòd nulla sit illius natura: nos autem lumen quoddam agentis intellectus illum esse posuimus. Rursus infra, Intellectus potentia quodammodo est intelligibilia ipsa, actio uerò nihil est eorum antequam ipsa intelligat: oportet autem in ipso nihil esse, perinde atque in tabula nihil est actu scriptum, antequam scribatur. Deinde affirmat hunc eum esse intelligibilem, ut reliqua: quod uerò intelligitur, si sine materia sit, idem est ei, quod intelligit: at uerò iam dictum est, illum qui intelligit, nihil esse, nisi postquam intelligit, id est purum actum: igitur omnino etiam intellectus agens talis erit: nam & uniuersalia, quæ per intellectum tantùm sunt, nihil sunt extra intellectum. Cap.4.

Tertium, quod difficilius uidetur est in capite quinto, dum dixit,

ἡ δὲ κατὰ δύναμιν χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἑνί

ὅλως δὲ οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δ' οὐ νοεῖ.

Id est: *Quæ autem potentia tempore prior in uno, omnino autem neque tempore, sed non quandoque quidem intelligit, quandoque autem non intelligit.*

Igitur agentem intellectum cùm semper intelligere uelit, uel unus erit in omnibus hominibus, ut Auerroës cum alijs censet, uel extra nos: nam nobis constat ipso experimento, nos ipsos haud semper intelligere.

Cap.7. Quartum, quod subiungit in eodem tertio, hæc uerba,

ὅλως δ' ὁ νοῦς ἐστιν ὁ κατ' ἐνέργειαν τὰ πράγματα νοῶν. ἆρα δὲ ἐνδέχεται τῶν κεχωρισμένων τι νοεῖν ὄντα αὐτὸν μὴ κεχωρισμένον μεγέθους, ἢ οὔ, σκεπτέον ὕστερον.

Quod est: *Generaliter autem, Intellectus est secũdum actum, ipsæ res intellectæ. An uerò esse poßit, ut separatorum aliquid intelligat existentem ipsum non separatum à magnitudine, posterius considerandum.*

Quæ hic duplex ratio, difficillima etiam utraque emergit, & quòd intellectus nil sit, nisi res illa
Cap.1. intellecta, & quod non separetur, octauo etiam de Natura animalium dicitur enim in homine ars, sapientia, prudentia, sic in nonnullis belluis inest uis quædam eiusmodi altera naturalis: constat hoc esse planè argumento puerilis ætatis, in qua futurorum habitum, & quasi semina uideris. Et tamẽ per id tempus animam hominis nihil differre à belluarum anima propè dixerim. Ad horum primum,

negat

negat Theophrastus adeò absolutè hoc debere intelligi, ut nihil omninò sit, imò nec ipse idem: uerùm nulla iam est substantia: nam nec materialis; obstrueret enim: nec materia carēs, essent enim duæ substantiæ immateriales in homine, quod neq; uerum est, nec uerisimile: & hic fuit Themistij error, quem quasi secutus est Auerroës: hunc tamen intellectum postmodum scientiam rerum philosophus infra esse docet, uelut Philosophiam, Geometriam, ac Theologiam. Sed de his paulò post clarius in terminorum interpretatione dicemus, quanquam & superius iuxta Alexandri principia non pauca ostenderimus. Esse autem lumen intellectus agētis potentiæ intellectum, si propriè loqui uelimus, nō negamus: nec hūc, sed qui postmodum perficitur, nihil esse affirmat Philosophus: clarum autem est, nihil nec hanc, nec sequentem cum dictis pugnare autoritatem: nam in secunda autoritate docemur, intellectum potentiæ seu patiētem, seu materialem (differunt enim plus nomine, quàm re ipsa) esse etiam intelligibilem, ut idem in seipso recipiatur: atque hoc ad propositū perinde maximè est, quòd scientia de anima intellectiua ea ipsa est: nam & intellectus est, & trahitur in libro tertio de Anima: prout tamen est in ipsa mente, non ut scripta, quia intellectum patientem suiipsius receptiuum nemo negare potest, neque repugnat dictis, quinimo autoritates hæ adeò illis, quæ iam demonstrata sunt, nulla ex parte repugnant, ut etiam non minimum fundamentū eis præstent. Verùm tertia longè difficilior est, ut qua nullum aduersus opinionem no-

ſtram argumẽtum efficacius inueniri poſsit,ut niſi omnibus parem afferret difficultatẽ,ſeu qui unum ſeu qui mortalem cenſuerint intellectu m,aut duos, amboſq; immortales, aut formas hominum, aut principia tantùm;uoluntariam noſtram interpretationem in Ariſtotelis uerbis quis poſſet ſuſpicari. Verùm cùm nullis alijs ea autoritas minus exhibeat negocium, nobis etiam penè ſolis nullo contorto Philoſophi ſenſu, aut uerbo reſponſio clara patet. Liceat igitur,quod in ſingulis penè argumẽtis Pomponatius ſibi uſurpauit, nobis tantùm in hoc uno difficillimo argumento facere, ut ſcilicet contra argumentantes argumentemur, ita tamen ne argumentatio hæc pro reſponſione ſatisfaciat. Ergo tria proponit Philoſophus,intellectum agentem ſine patiente nihil intelligere: intellectum agentem ſemper eodem modo ad ipſum intelligendi actum ſe habere:intellectum patiẽtem corruptioni obnoxiũ,atq; ideo non ſemper intelligere,atq; hæc omnia intra parui ſpatij metã. Dicat igitur,quo'nã pacto finis hic tractationis de animæ immortalitate ſecũ non diſsidebit. Auerroï certè nõ licet etiam ultra ſuum cõmentum id tueri:nam patiens intellectus corruptibilis,& ſine hoc nihil intelligit agens. at uerò ſi dicat,ſemper aliquẽ intelligere patiẽte intellectu,uel igitur agens nõ uerè eſt immortalis,uel patiens eſt corruptionis expers:quorũ utrũq; tam cõtradicit illius opinioni,quàm etiã philoſopho repugnat. Addit autẽ præter hæc Auerroïs opinio illud abſurdiſsimũ,quòd intellectum agẽtem facit Deũ. Ergo Deus ſine nobis nihil intelliget,quia uer

ba hæc

ba hæc extrema ad potētiæ intellectū cōuertit: sed par hic labor, & maior absurditas: nā & hūc præter agentē facit immortalē. At sine patiēte hic nihil intelligit. hoc autem iam falsum, quòd prior illo sit. Sed prætermittatur hoc inconueniens: hic autē uel in uno, uel in uniuersis cōsiderādus est hominibus: si in uniuersis, igitur & hic immortalis, eruntq; iam tres in homine intellectus immortales, aut si hoc nō sufficit, nec erit qui potētiæ est immortalis, cùm & ille solus respectu omnium hominū, nō unius semper uigeat: si uerò ad unum referatur hominē, planè uterq; erit mortalis: nam non semper intelligit, uel non intelligit, hæc autem ratio præcipua animi immortalitatis, seu agētis intellectus. Deteriora uero, ac absurdiora, cùm ad reliquas sequātur opiniones, ad responsionē me conuerto. nam de Alexandro, uel Pōpanatio quid dicam? qui nō solum nihil habent uerisimile quod respōdeant, sed neq; quod fingant. Ergo Philosophi sentētia incōcussa, & nulla ex parte sibi absimilis manet: intellectus hic immaterialis agens ex uno fonte proficiscitur in plures distributus, sua natura illuminat semper, & semper habet primas secū notiones, quas quidā cōmunes animi sentētias, aut prima principia appellant: ipse uerò nec nunc modò intelligit, nec modò non: sed ad suam quidē intellectionē eodem modo semper, ad humanā autem nō semper se habet, sed cùm immiscetur, tūc intelligit, cùm patiēs ipse intelligit. At hoc neq; arguit, ut in unū omnes intellectus cōueniant, sed potius, ut differāt. Quòd uerò nihil sine patiente intelligat, clarū est, de acquisita scientia illū

loqui,non de primis notionibus: nam has illi natu raliter inditas esse fatentur: hoc uerò tantùm dum corpori iungitur dicit:nã(ut diximus)si de separato intelligat:quis illi hoc retulit?manifestum est igitur quàm clarè,quid uellet, quasi enigmate nobis expresſit. Succedẽti authoritati reſpõdeo, proprietatẽ ſermonis Graeci oſtendere, ſi per κατ' ἐνέργειαν, ἐνέργεια intelligamus ſchema eſſe.Ergo propriè loquẽdo,quod ſecũdùm actũ eſt actu eſt, & ad actũ exit,nõ quòd antea ſolùm potẽtia, ut prima materia,uel præparatio ſit:ſed quoniã actu exiſtens non exibat ad actum: igitur antea ſubſtãtia erat, quare hîc de intellectu ſpeculatiuo loquitur, hîc proculdubio res eſt intellecta,quare iſtud cõtra Alexandrũ,& Põponatiũ eſt,qui agentẽ,& patiẽtem nihil eſſe putãt,ſed ſolam præparationẽ:præparatio autem ἐν ἐνέργεια eſſe poteſt, κατ' ἐνέργειαν eſſe nõ poteſt: extrema pars utrãq; amplectitur dubitationẽ, An in magnitudine exiſtẽs intelligat? an intelligẽs poſsit eſſe in magnitudine. Alia autoritas ordinẽ, quẽ diximus docet:nam extrema perfectio intellectus humani proxima eſt intelligẽtijs, minima uerò materialibus formis perfectiſsimis,ſic intellectus humanus per gradus hos diſtributus mortalia diuinis continuat,habetq; in altero extremorũ diuinos penè homines,in reliquo,ac ex toto ſibi cõtrario extremo belluinos. Porrò adhuc magis in imperfectis, ut pueris, ac mulieribus hoc apparet, ut nõ abſurdè quidã ſeu fingãt,ſeu doceãt, Mahumethẽ lege ſua ſtatuiſſe,dixerint, Mulieres carere humana anima immortali:nã ad operationẽ fermè re

ctè di

ctē dictū,cùm nō sit sexus,ut puerorū aetas,permu tabilis.Porrò nō minus difficilis(ut diximus)auto ritas duodecimi primae Philosophiae, quam multi pro immortalitate adducūt ad euadendū: sed cùm illam etiā superius interpretati simus,nunc eā praeterire decet:unum tantùm adijcientes, hominis for mam esse intellectiuā animam,corporis autem ma terialem,utranq; corruptioni obnoxiā: animae in tellectiuae formam,actum,principium,quo omnia agimus,intellectum hunc esse agentem, atq; uerè immortalem,& incorruptibilem.

Solutio Argumentorū cōtra animi immortalitatē.

VErùm cùm multa aduersus haec pro Alexan dri opinione ab initio dicta sint, alia uerò pro Themistij, & Simplicij, ac Auerrois unitate, nam de Theophrastò cùm eius libri,qui de anima inscripti erant,exciderint, incertum est, quam ille de animi substantia sententiam habuerit: operae pretium nunc esse duco,ad singula obiecta respon dere. Cùm itaq; primò dicitur, illum in senectute deficere negamus secus, quàm in morbis: at uerò in morbis restituto instrumento redit,in senectute non redit,quia instrumentum non fas est restituere,igitur instrumenti causa perit:at hoc manifestum est immortalitatis argumentum, cùm inualidus non fiat uiribus decrescentibus, sed ad multam augeatur senectam: non sic ulla uis corporea, quid igitur maius habent negocium,qui sequuntur Aphrodiseum ex hoc argumento, quàm nos: nam ex superstructis iam imaginibus hoc accidere dicunt:Sed tamen memoria adhuc pereunte ma

net mens in senibus, atque prudentia: indicio sunt acta Tiberij, & Augusti sub extrema senectute, atque Seueri Pertinacis, qui Getæ pater fuit. De Intelligentijs non est quod nunc dicam: non enim ignoro mouētes orbes quàm paucas esse docuerit Philosophus duodecimo primæ Philosophiæ. At uerò quispiam me doceat, quid hæc uerba significent primo Cœli, cùm dixit,

Cap. 9. Διόπερ οὔτ' ἐν τόπῳ τἀκεῖ πέφυκεν, οὔτε χρόνος αὐτὰ ποιεῖ γηράσκειν, οὐδ' ἐστὶν οὐδενὸς οὐδεμία μεταβολὴ τῶν ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτω τεταγμένων φοράν, ἀλλ' ἀναλλοίωτα καὶ ἀπαθῆ τὴν ἀρίστην ἔχοντα ζωὴν, καὶ τὴν αὐταρκεστάτην διατελεῖ τὸν ἅπαντα αἰῶνα καὶ γὰρ τοῦτο τοὔνομα θείως ἔφθεγκται παρὰ τῶν ἀρχαίων. τὸ γὰρ τέλος τὸ περιέχον τὸν τῆς ἑκάστου ζωῆς χρόνον, οὗ μηδὲν ἔξω κατὰ φύσιν, αἰὼν ἑκάστου κέκληται.

Hoc est: Quapropter neque in loco esse nata sunt, neque tempus ea facit senescere, neque est ulla ullius mutatio eorum, quæ super extimam lationem (cœli) posita sunt: sed nec pati, nec qualitate ulla permutari optimam habentia uitam, & sufficientissimam omnibus indesinenter seculis. Etenim hoc nomen diuinè pronuntiatum est ab antiquis. Quod enim finis est unius cuiusque uitæ continens tempus, cuius nihil secundū naturam extra est, sempiternitas uniuscuiusque nuncupatur.

Hæc cùm ille dicat, pluraque extra cœlum faciat sempiterna, non est quod de Deo tantum interpretari ea uerba possimus, sed neque de reliquis intelligentijs, cùm illæ non possint extra suum orbem

esse

esse. Itaq; Auerroës confusus, quid exponeret non habebat, tum maximè, quòd non tam clarè in sua uersione mentem Philosophi hęc uerba reddebāt. Sed hoc mittamus: nam suspicionem adducit, uoluisse Philosophum, quod & fides nostra sanxit, non mouentium intelligentiarum numerum esse maximum: aut forsan de animis ipsis intellexit. Quicquid sit, ego longè facilius argumentum diluero, quàm his uerbis uerisimilis adhibeatur interpretatio illorum sententiæ, qui solum mouentes intelligentias iuxta Philosophi opinionē statuunt. At uerò animalia quantò uiliora, tantò numerosiora, ut pisciculi, ac formicæ: Deus unus est, quia perfectissimus: nostri animi, quia medium inter æterna, & mortalia possident, illis conuenienter numerosiores, his pauciores erunt. denicq; stellas (ut iam diximus) non pauciores animis esse crediderim, etiam si octo tantùm orbes statuantur: at plures esse necesse est. quinimo si uera fateri uolumus, illorum incertus erit numerus: nouem Alphonsus statuit, Purbachius decem, Vernerius undecim: omnes rationibus uerisimilibus numerum auxerunt. Quòd si animi etiam ex uno prodeāt principio, quid absurdi continet opinio nostra? non'ne aquæ partes sunt innumeræ, nec unius substantia, cum alia eadē numero existit? quòd si per se etiam stare credantur, nullum incōueniens sequitur. Ego tamen nulli intellectus nostros assimilari rei magis, quàm stellis ipsis posse crediderim, seu numerum, seu naturam spectemus, seu reuolutionē, quā unaquęcq; in suo orbe perficit. Sequenti argumento di

to dicimus propriam habere operationem intelligere, sed nō huius generis, quanquàm nihil obstet cùm rediturus sit animus, uelut etiam in corpore torpere per somnum. Succedenti uerò rationi occurrimus, dū Aristotelis dicta octauo de Natura animalium interpretaremur: omnis tamen scientia quantuncunque exigua diuinæ naturæ particeps est. Neminem ad nos uenire nondum tam certum est, nisi Philosopho credamus, qui negat illos recordari: esset etiam labor, ostendere, si recordentur, quomodo nostris sensibus se ingerere posint. Ferimur ad malum, quia portio diuina non ad mores, sed intellectum instituta uidetur. Mores compositi sunt, triplex enim operatio homini, Intellectus, & est sapiētia, Corporis edere bibere, hominis totius audere, iustum esse, decuit quæ communia essent & in quibus homo probaretur, unam partem tantum sibi adscribere, gloriæ cupiditatem habemus, quia præsentia etsi minora sint ijs quæ absunt, quanquàm ualidioribus plus mouent. Celebramus autem Homerum, & Achillem, quia comparatio inter homines est, non inter iam exutos corpore animos: nam & pueri pueros obseruant, magis de illis curātes, quàm de magistratibus, plusq; aliquos coæquales, quàm reges admirantur, an ideo diminutionis regiæ Maiestatis hoc argumentum? an potius illorū imperfectionis ob ætatem? nobis autem ob mistionem? Mortē formidamus, quia uel dissolutio, uel interitus, utrunq; per se malum, & est sensitiuæ hoc priuilegium: plantæ non timent, & nos timere non deberemus; belluæ timent

ment solæ sit, ut meritò timeant: cur uerò non semper intelligat, & quomodo etiam semper, iam declarauimus. Porrò diuersitas opinionum difficultatem parit, de pœna lex nostra tradit causam esse diuinam offensionem, Philosophi aut non concedunt, aut illam reuertente animo in corpora finiũt tempore: an non reges morte sontes puniunt, & est hæc pœna ad temporis rationem collata infinita: alij ad carceres perpetuos, qui sententiæ causa, licet non uitæ humanæ conditione, perpetui sunt. De Philosophis autem, poëtis, ac historicis, non est, ut contendant illi, qui mortalem animum statuunt, cum ijs, qui eum asserunt immortalem, neq; enim est cõparatio ulla, nec quisquàm qui sapiat, uelitq; Aphrodisei sententiam tueri, ad calculum eruditorum hanc deducet controuersiam. Ostendimus autem hęc in libris de Archanis æternitatis. Esse autẽ aliquem poëtam leuem, qui de bonis maledicat, quid mirum? multò minus mirum in Platone, qui eós è republica censuerit explodendos. De belluis satis diximus, tueri illam sententiam posse, sed non adeò, ut de sola hominis intellectiua cõsentaneam, tum rationibus, tum Peripateticorum dictis. Fatemur, hoc unum tantum esse in homine à belluis distinctum, rationem siquidem, idest intellectus substantiam: sed ex hoc uno plura pendent, propter quæ & necessarium est, eam dicere, & esse immortalem: dormientibus autem, sicut & morientibus, spirituum operatio, non intellectus substantia tollitur, quanquàm nec id perpetuò, sed in morte, uinculo, & carcere liberatur. Infinitum numerum no-
stra

stra opinio non admittit, cùm certis legibus constitutus illorum numerus satisfaciat. Plurima uerò indicia cùm immortalitatis animorum sint, nobis scire modum non est concessum, forsitan finis ratione: non enim liberi essemus, sed metu coërciti. Illud tamen constat manifestis prodigijs aduersus inualescentem hominum petulantiam, ac pertinaciam singulis æuis declaratam: unde fabulosas inuentiones pro his dissoluendis, ac commentationes ridiculas Pomponatius sæpe molitus est, quę adeò absurdæ sunt, ut si modo historia constaret, fidem immortalitatis non parum augere possent. sed qui callidiores sunt, negant ea fuisse uera, ut referuntur: machinas uerò responsionis irrident: eandem ob causam prohibemur nos ipsos, qui simus, agnoscere: ui enim, non uoluntate boni essemus. hic autem finis. Cæterùm efficiens huius causa est, quòd sensus intellectum apprehēdere nequit: intellectus autem sentire non potest: at ut in corpore est, sensus ui potius, quàm intelligēdi indiget, ut sciat ubi sit. De partitione dictum est, nullo tempore defuisse, qui animos dicerent immortales: nam & qui colunt simulachra, credunt tartara, & animos superesse: fateor plurimū interesse ob fidem, cùm qu[illegible]s mitius mortem ingruentem, & æquiore fert animo: sed seu credas, seu non credas, superest tamen. argumentum uerò ex memoria sumptum non inualidum fuit apud Academicos, qui omnia nos recordari putabant, eandemq; esse memoriam, & scientiam: belluas uero ob id animum, & intellectum habere. quæ si ita essent, dilucidius quàm ab

ullis alijs animi immortalitas ostẽderetur: sed non est, dicit Philosophus, hæc æterna memoria: at nec nouam hanc pro argumẽto Plato commemorat, non nescius, eam aut non esse, aut uim esse corpoream, at cùm uideret nobis naturaliter indita principia, atque inter ea hoc unum magis, quàm aliud, illud etiam edocuit nos ut spectaremus, an & idem in reliquis, quæ à nobis cognoscuntur, contingeret. Aristoteli autem uisum est omnẽ doctrinam, & omnem disciplinam ex præexistenti esse cognitione. quare si aliæ propositiones, aut sensitiuę cognitiones necessariò procedunt, non est memoria hoc nostrum scire: nam illos uidemus, qui aliquid memoriæ mandauerint, non alienis, sed eo ipso quod didicerint, ut recordentur, indigere. Galeni fundamenta satis iam, & ex abundãti sustulimus; Plinij ignorantiam, & Aphrodisei ambitionem declarantes. Quod de pœnis subijcitur, tribus modis, sed tamen difficulter, apud Philosophos definiri potest: primus, ut mergi corporibus pœna sit; diu abesse uoluptas: inde qui fœtibus imperfectis excedunt, aut forsan qui diu hic uersantur, miseri sunt: hoc enim declarauimus in libris de Consolatione. Alius modus est, ut intellectus hi plenius, abundantiusque perficiantur, aut tenuius, ac exilius. Tertius, ut redeundo fiant puriores, retardeturque ultima, ac extrema perfectio, qua uni tantùm copulentur. Sed Philosophis non ob pœnam, uel gratiã exorta immortalitatis intellectus opinio, sed ob illius potius substantiam. Itaque secundum illos non dum decretum est singulariter de anima. In uniuer

sum

ſum autem uidetur omnis æterna ſubſtantia cruciatus, imò affectus cuiuslibet expers. Continuitatis, & affinitatis in homine omnium uirtutum cauſam declarauimus, quoniam medius ille ſit, & participatione & miſtione ſubſtantiæ inter æterna, ac mortalia: & ſi talis non eſſet, ſed magno diſcrimine uirtutes diſiungerentur, non poſſet eſſe homo perennis. At uerò ut ad belluas confertur, differentia maxima, ac tanta apparet, ut quæ in homine ſint, quia intellectu afficiuntur, parum differre potius ab intellectu exiſtimes, quàm à ſenſu intellectum. Quomodo autem in loco ſit, & quomodo adueniat, dubitationem non paruã habet, quam etiam Auerroës non ſubterfugit: habet autem tot longè hoc uno difficiliora opinio illa, ut ad hanc dubitationem nemo aduertat: ſi enim in ſemine mens eſt, nec diuiditur, quomodo eſt immaterialis? & ſi non eſt, quomodo nobis aduenit? Parem autem habet difficultatem ſeu ex India, ſeu ex corpore matris in filium, qui in utero eſt, tranſmigret. Eſſe autem in loco, parem habet difficultatem, etiam ſi mortalis exiſtat. Ergo & ut adueniat, & ut ſit, commune aliquid habet cum contrarĳs opinionibus: qua enim ratione intellectũ in nobis eſſe dixeris, eumq́ mortalem, eadem ratione ego, ſi immortalem dixero, tuebor in nobis eſſe: nam quod ad immaterialis ſubſtantiæ modum pertinet, unde difficultas conſiſtendi in loco exoritur, par, atq; una eadem cauſa, atq; conditio eſt. Stultum uerò eſt credere, ut in loco actu ſit, atq; ei coæquali, nam nec quantitas eſt, nec ulla quantitatis ratio: non eſt punctus in loco, quia

co, quia indiuiduus est, multominus intellectus: necq; uerò quærendũ est, an sit in puncto, an in loco, an in magnitudine: est enim hæc dubitatio prorsus eorum, in quibus imaginatio abundat, & deficit intellectus: siue enim Deum, aut intelligentiam, aut intellectum, in loco posueris, seu in uniuerso, seu in puncto, inaudita sequentur inconuenientia. Quare Aristoteles dixit, Deum non esse potẽtiam in magnitudine? nisi quia non est nec in indiuiduo, ut punctus, nec diuiduo, ut corpus, linea, uel superficies. Sed tamen opus hîc, uel ibi manifestum est. Fateor, sicq; determinatum locum habere uidetur, hoc autem ut mouet, non ut intelligit: nam quod mouetur, corpus est, & omne corpus est in loco: necq; uerò ut intelligit, est in ambitu totius, seu in loco, ut quarto Physicæ auscultationis describitur locus. At uerò hoc durũ quibusdam uidetur, qui nil nisi corporea cogitant: an uides, cùm intelligis cœlum, te in cœlo esse secundum intellectum? cùm mare, in mari? nullibi igitur est, cùm terminos cõcipit uniuersi aut Deum. Rectè, inquam, seruator dixit, Vbi thesaurus tuus, ibi cor tuum: quæ enim intelligimus, intellectui patienti eadem fiunt: & si duo simul concipere posset, duobus in locis esse uideretur. Verùm nec in aliquo, ut diximus, loco est, nec duo intelligere potest: intelligit complexa, sed unum facit: quæ autem omnino libera sunt à materia, multa quidem intelligunt, sed omnia tamen ut unum, eocq; ut nobiliora, sic simplicius ea intelligunt. Deus igitur seipsum intelligit tantùm, nam ipso nihil est nobilius, nobilius autem intelli- Cap. 41.

git ex omnibus unum si tantum intelligit: at uerò in hoc uno cuncta. Intellectus noster ab hac unitate est remotissimus, ut qui solus successiones habeat: ergo tamen à natura generali intellectus non discedit, ea est, ut unum tantùm intelligat: complexa autē quasi duo facit, quia duobus simulachris indiget, ut id intelligat: ut si hominē lapidem non esse intelligo, & hominis, & lapidis simulachro indigeo. Concesso autem, quòd intellectus media uoluntate moueret nostrum corpus, solet quæri, quo modo hic incipiat mouere, an'ne transitus aliquis sit, aut quomodo contingat: neq; uerò illud, ut indiscussum, prætereundum, quod Philosophus iuxta quorundam sententiam supponere uidetur, Indiuiduum scilicet moueri per se non posse, imò nullo modo, ut quidam putant: non est enim indiuiduum, quia omnis forma aut corruptioni obnoxia est, atq; ideo & in materia, & in corpore, aut cœlestis, & ea corporea, aut materia caret: hanc autem declarauimus non esse quantitate diuiduam, aut indiuiduam: differentiæ enim rerum præsupponunt genera, quare non erit intellectus, cùm nec quantitas sit, nec quantitatis principium, nec diuiduus, nec indiuiduus. Hoc autem non absimile est, de intellectu quærere, an sit indiuiduus, ac si quærat, an albedo sit calida, frigida'ue: remota enim est natura calidi, ac frigidi ab uniuerso genere albedinis, & colorum: at longè magis abest intellectus à quantitate, cùm omnis quantitas quandam materiam præsupponat: intellectus autē materia prorsus caret. Igitur albedini calor non conuenit, neq;

frigus

frigus: at intellectui diuiduũ esse, uel indiuiduum etiam repugnat. Ergo ut ad primam reuertar dubitationem, quod mouetur successionẽ habet, & mobilis, & spacij ratione: hæ ambę insunt his, quę perfectam habent successionem: nihilominus indiuiduum, & punctus continuo motu procedere possunt, nec tamen linea, aut continuum ex indiuiduis componetur: hoc enim planè impossibile est, sed in qualibet temporis parte pũctus lineam perficit: esse autem punctum, & lineam, haud dubium est. Nam radij solis cum stellam, uel lunam tãgunt, ex Euclide in tertio libro, si radij solis omnino recti sunt, & lunæ corpus, aut syderis exactè rotundum in superficie tangunt obliqua, ac exactè rotunda, cuius terminus circulus minor est: at uerò duobus radijs cõcurrentibus linea perficitur, tribus autem punctus, quod nos ostendimus præter cæteros in libris Elemẽtorum, ubi de solidis loquuti sumus: quare & punctus est, & punctus mouetur, uerùm successionem à spacio habet, ac continuitatem: non autem ex se, ipsum etiã per se moueri nequit, quia per se esse non potest: nam omnis punctus est alicuius lineæ extremum, omnis linea superficiei, omnis superficies corporis, corpus nunc & naturale, & mathematicum intelligo, huius autem propriè, illius autem uerè idest corporis naturalis. Sed iam ad propositam dubitationem reuertor, est autem difficillima, quomodo nobis adueniat? & cur? an sibi imperet? dicere enim, quòd in nobis est, quia operatione incipit se manifestum facere, nihil aliud est, quàm Anaxagoræ assentiri: necę enim quod

ad subſtãtiam attinet, magis in nobis eſt, quàm in uermibus, uel in cœno: hoc autẽ falſum eſſe oſtenſum eſt. ergo intellectus mouet corpus, non ad corpus mouetur, neq; enim indiget illo, nec ab eo prouocatur: ſic intellectus cœleſtes ſubiectũ ſuum mouent, at hos, quia diuerſi ſunt, ab uno profluere ueriſimile eſt: & ſicut ſol hoc quidẽ lumine domũ meam, alio autẽ tuã illuſtrat: ſic eſt de intellectu, unum hominẽ hic, alium alius illuminat: quod Auerroës fermè tertio de anima fateri uidetur, inquit enim, ut materia prima omnium ſenſibilium formarum ſubiectũ exiſtit, ſic intellectus materialis uniuerſalium: palàm enim eſt, materiã primã unã eſſe, ſed tamen diuerſis partibus, diuerſisq; tẽporibus formas ſucceſsiuè recipere, non ſimul omnes, nec ſecũdum eandem partẽ. quare hæc opinio Auerroïs opinioni quaſi ſimilis eſt, nã nec ille indiuiſibilẽ dixit, ſed dicit, non aliter ſe habet materia ad ſuas formas, quàm intellectus ad ſuas, niſi quòd materia illas nõ cognoſcit, intellectus autẽ cognoſcit. Sed hinc plures prioribus, nec minus difficiles oriuntur dubitationes. Quid enim impedit intellectum, ne alium illuminet: nam in Solis lumine manifeſtus eſt obex, corpus non peruium: at in intellectu nihil non eſt peruiũ. Declaratũ eſt etiã, intellectum eſſe in anima, hanc autem in parte cordis, quæ quieſcit, in ſpiritu ſiquidem ſubſtãtiæ illius, intellectus igitur hoc modo & in loco eſt, & ad locũ uenit. Veruntamẽ nobis magis arduũ eſt explicare, quàm docere ſolutiones: eſt autẽ ratio intellectus mei ad me, & tui ad te unio: ergo neq; tuus me, nec meus te illuminabit

Cap. 5. in pri.

unquàm

unquàm:unitur autem,quia hoc placet ei,qui est il lius origo secũdum naturam: neq; enim minus est uerisimile,intellectus distribui hominibus, quàm solis lumen,ac uirtutem illam generationis,& tutelæ horum inferiorum fontem elementis; at de illis satis constat,& quòd distribuantur,& quòd diuersis partibus ipsis assistant.quare huius intellectus eadem fermè ratio est; est autem in corde, quatenus in anima est:motor enim illius,& principium assumit eam, nec tamen illius legibus circunscribitur, nec in hoc lumini potest assimilari, non luci; nam lumen est ubi corpus est, intellectus autem non est ubi corpus est,cùm nullibi sit: neq; uerò est secundum imaginẽ ut lux.nã Solis lux in Sole est, imago inter mortalia uolitat:at oculi uident luce solis, nõ lux ipsa est quæ uidet.Porrò intellectus ipse est qui intelligit, nõ aliud quicquàm ob intellectum, igitur huius omnis differentię causa est,quòd prorsus materia uacat, atq; ideo solus intellectus pro exemplo intellectus nostri assumẽdus erit, solusq; conuenit:itaq; ut intellectus,qui orbem Lunæ mouet,sic noster,nam ille nec in superficie est,nõ enim mouere posset:nec in parte ulla, reliquum enim ui quadã moueretur:nec in toto, esset enim diuiduus ad diuisionem cœli partium: ipse igitur per se est, uirtus illius æqualiter per totũ diffusa, aut forsan non æqualiter; nanq; quæ iuxta polos aut non mouentur omnino,aut tardius mouentur cæteris partibus, si concentrici sint omnes orbes,ut Peripatetici sentire uidentur. An uerò in tempore aduentus hic accidat, an in instanti? quo ad ipsum

quidem neutro modo, diuina enim & prorsus æterna nec in tempore sunt, nec subijciuntur illius terminis, aut partibus: intellectus autem ut noster talis est, ad nos uerò comparata ratione non in tempore fit, habet enim rationem potius formæ inducendæ, quàm motus: uerùm & quietis primus est terminus, motus autem nullum est initium, formæ autem perfectio instanti completur: sed nunquid in discessu, ac morte? uidetur enim non dari primum hoc instans, quo aliquid esse desinit: uerùm ut in motu diximus, quietis hic primus est terminus. Difficilia hæc sunt, & ob id etiam hanc tractationem difficillimam Aristoteles appellauit ob tria: primùm, quòd singularis: in nullo enim alio mortale cum immortali iungitur, præter quàm in homine, ideo exemplo caret, & comparatione: secundò, quia immaterialium essentiam tractat, quæ à nostris sensibus est remotissima: tertio, propter nouitatem, quæ in elementaribus claram causam habet, in æternis deest: oportet autem & hanc, & materialia simul & immaterialia intelligere: non est autem obscurum, difficilius esse tria tractare quàm unum: ergo ut ad primam redeam rationem, causa cur motus esse in instanti nequeat, est, quoniam quod mouetur in loco diuerso, etsi in instanti esset motus, esset idem simul diuersis in locis: at formæ aduentus non talis est, antea non erat, & nunc est, ut etiam quies: quietem uerò in instanti incipere ex hoc clarum est, quòd non mouetur in eo, etsi post desinat moueri, nec amplius moueatur,

quis

quis dubitat tum primum quiescere cœpisse? Ergo neque id dubitandum, an nobis motis moueatur intellectus, an etiam per media illum deferri necesse sit: nam cùm non moueatur ullo modo loci motu, ut qui in loco non sit, nec mouetur in nobis, nec à nobis dum mouemur, nec spatia ulla cogitur pertransire. Itaque ut tandem colligam rationem, homo, & corpus in loco sunt, intellectus operatione ipsa in loco est, diffinitione etiam est in hoc homine, non in illo, nam & hoc terminum habet, nec tamen mouetur. Diuidit autem ac enumerat mutationes formarum materialium, cùm hæc una sit immaterialis, nec plane forma nec tamen ut uector, sed forma quidem patiens intellectus, & anima, in qua ille est, hic uerò totius animæ pars, & eam partem, quæ extra ipsum est sibi assumpsit, ob id solus sibi imperat. Miramur cur tam difficile hoc intelligitur? at non miramur quæ prorsus esse nota deberent, & non sunt, quale est, quo'nam pacto ignis pabulo perpetuo indiget, si elementum est? & ubi'nam illud habet, dum in sphæra sua est? ob hoc alterius rationis hic inferior esse creditur ab Auerroë, sed hoc adhuc difficilius: nam nec calidior hic illo esse potest, aut siccior. Diffundi autem illicò intellectus uim ostendit Solis lumen, & reliqua diuina: & non lucis sola imago lumen est, ut quidam aiunt: neque enim calefaceret, nec clarius medium redderet, sed est aliquid maius pura ea imagine. Porrò ex subtilioribus rationibus ueritatem intellectus substãtiæ quærere non debemus, difficillima enim omni ex

parte, & quæ uix conciliare posſis, occurrent: ſed ex ſenſatis, ex experimentis, ex his quæ quotidie oculis ſubijciuntur, ex ipſa deniq; intellectus ſubſtantia: nam difficilia difficilioribus quærere, nihil prorſus aliud eſt, quàm ſeipſum ſeducere, aliosq; fallere uolentis ob ambitionem, atque temeritatem: neq; enim obſcurum eſt, cùm tot quæ ſub oculis iacent, ignota nobis ſint, diuina alijs modis ferri, intelligere, gubernari, quã noſter hic animus corporis uinculo alligatus, & ſenſuum lege arctatus credat, aut exiſtimet: & forſan hæc dubia, aut uoluntaria dici poſſent, niſi eadem difficultas, quo ad hoc argumentum attinet, urgeret Alexandrum: nam inter nos & illum hoc tantum intereſt, quòd ille accidens putat eſſe intellectum, nos ſubſtantiam: eſſe autem immortalem ex ſubſtantia, mortalem ex accidente protinus ſequitur: ſeparatus autem intellectus, intelligit ut ſeparatus eſt, ſed non perfectè, defertur autem ut ens naturale in hoc magis quàm illud, impulſum habet, nam nihil hoc prorſus caret, igitur non ſine cognitione omnino, eſſet enim ut elementum, nec cum perfecta cognitione, non enim immiſcetur corpori, nec minor eſſet natura atq; perfectione intellectibus cœleſtibus. Morales uirtutes manere Theologi cõcedũt, negant Peripatetici: quid enim eis tunc opus eſt? cognoſcit tamẽ intellectus reliquos, ſed nõ exactè, quãdo nihil perfectè præter Deũ quicquã intelligat: atq; ob id adeò uoluptate ingenti afficimur, cùm perfectionis ſimilitudinem fuerimus aſſecuti, quod enim in nobis diuinũ eſt, mens quidẽ opifici aſsimilari

aſsimilari nititur, quod & cæteris ſubſtātijs ſeparatis accidit, ſed non ut intellectui: non ſunt autē infiniti, ut declaratum eſt, ſed numero plures, origine uerò unus tātùm: inde illo intellecto, reliqui omnes in eo intelliguntur: intelligit autē propria natura, neq; enim quicquā intercedit inter id quod intelligit, & quod intelligitur: loqui uerò & audire fabuloſum, cùm nec id ſine corpore fieri poſſe Theologi affirmēt. Ad ſequentē rationē nulla opinio melius noſtra ſatisfaciet, neq; enim meminit, et ſi recordetur: nō perpetuò diſcruciatur, etiā ſi optet: nos autem ſic exiſtētes mori uerè cōtingit, quoniā patiens intellectus moritur: neq; enim imaginatur diſcurritq; per ſingula, non ſentit, non recordatur, uereor potius, ne hoc ſit nimis interire: eſt enim præparatio ſola in anima patiens intellectus, ut rectè inquit Alexander. Sed cur immortalem pronuntiat Philoſóphus hanc ſolam præparationem: nam omni conuenire hoc deberet præparationi Auerroēs inquit, quòd Ariſtoteles ſoli patienti tribuit intellectui: nobis, non Alexandro reſpondere licet, quia ſola ab immortali cauſa procedit, ſcilicet agente intellectu: ergo Auerroēs nos non conuincit, conuincit Alexandrum. Operatio autem, quæ non dependet ab alio, formam arguit: ſenes bis pueri ſunt, nō ob iudicium, quod pleriſque integerrimū manet, ſed ob impotentiam, quam ægrè ferunt, ut natura mortalium eſt, uelle uitæ incommoda uoluptatibus aut ſopire, aut obnubilare. Sed quid Pontij pater ille ſenex, quid Appius Claudius, qui cæcus etiam rempublicam conſilio, totq; benè oculatos

ſolus ſeruauit? De principum autẽ conſilio quid loquar? quando nihil magis oderint, quàm ſeipſos, atque eo magis, ut meliores fuerint, ac generoſiores. Cæterùm à morte nec amicitia eſt, nec inimicitia. De Philoſopho autem cur in libris primæ philoſophiæ non locutus ſit de intellectu, ſatis perſpicuum eſt, cùm ut corpori iunctus eſt, in libris de Anima docuerit: ut ſeparatus, hoc unum habeat, quòd intelligat, atque ideo alijs ſubijciatur: ut uerò diuiditur, neque huius, nec illius planè eſt conſiderationis, uerùm forſan alijs in libris locutus de eo eſt, qui interierunt, ut in libro de Anima ad Eudemum, uel in quæſtionibus. Moueri autem intellectum motu quidem à ſenſibilibus uero ne conceſſerim, habere autem quod re ipſa teſtante negare nõ poſſumus, quo ſeipſum ex ipſis perficiat, non incõuenit, quandoquidẽ & terra Lunæ tenebras, quod ad ipſam attinet offundat. Non differt autẽ ob materiam, ut declaratum eſt, intellectus ab intellectu, ſed ob perfectionem: & quia duo unum nunquam eſſe poſſunt, ſubijci uerò rem aliquam duobus artificibus adeò frequens, ut nihil mirum, intellectus cœleſtes ut mouentes ad naturalem pertinent Philoſophum, ut intelligunt ad diuinum: pugnæ uerò nullum miraculum: nam & mõſtra gignuntur ob materiæ peruicaciam: parent autem omnia uolenti uti ratione, ſed uſus & educatio hoc facit belluarũ, hos uirorum ueſtigia imitantes, inde hi ſenſum, illi intellectus uim, quæ ratio dicitur, ſequuntur. Poſt diſceſſum autem patiens extinguitur, agens nihil ſine hoc intelligit, horum quæ in hac uita; eſt enim

ordo

ordo, quo sublato nihil in postremis est, mediorũ aliquo intercepto: quomodo tamen intelligat, declaratum est: quomodo etiam hoc utile esset, etiam si non intelligeret, ostensum est: uult autem memoriam esse rerum præsentium, ut qui fueris, talium autem nihil sine patiẽte intelligit: nam reliquorum intellectus similis diuinis efficitur: ante uerò quàm mens ingrediatur intellectiua in semine est, non enim ut diximus mens belluæ iuncta intelligeret, ad mentem autem non est in potentia illa, qua materiæ partes ad suas formas, uerùm intellectiua nõ semen iam actu existens, ut dictum est, ad mentem in potẽtia est: propria uerò operatio antequam immergatur, intelligere est, nec per se, sed ut in aliquo uno est: quare non eodem modo hic, & tum intelligit. Quòd uerò mens nullo modo ad corpus in potentia sit, declaratum est: sed, ut diximus, anima ad mentem, corpus ad animã, utrunque autem potẽtia est in semine: ubi autem animã mens ingreditur, illa ei potentia fit: nec inconueniens reor, mortalia immortalibus mixta unum facere, ut ex mouente & moto, ex aëre & lumine: at lumen non est antè, actum tamen per se habet: esse autem antè, nihil impedit, sed potius actu hoc unum esse per se, anima uerò intellectiua mente seiuncta nõ talis est: cæteris autem animalibus quod nobis intrinsecus est, eis est extrinsecus: neque enim ex materiæ elementaris commixtione sensus, & imaginatio exoriri possunt: propterea non omnino malè existimauit Plato, ut sæpius diximus, belluarum animas etiã immortalitatis esse participes: cùm igitur cor-

pori

pori mens adiuncta fuerit,nutriendi non est princi pium,hoc enim omnino elemẽtare quasi est, & ab aliħs uirtutibus adiuuatur,nec prohibet tamẽ quic quam,ut non una ratione,sed diuersa, imperet etiã nutritioni:nam Sol & homo hominem generant,
Cap.26. secundo Physicorum, at in sensu manifestum prebet auxilium: ob id ostensum est,in singulis huma nis sensibus aliquid omnino inesse diuersum, ac excellentioris cognitionis,quàm in uniuerso cæterorum animantium genere: corrupto autem interiore quodam, id est spiritus temperamento,qui in corde, non in cerebro est, corrumpitur intellectus actio:nam corrumpi dicitur,quod non reuertitur: aliter in somno diceremus corrumpi intellectum, & uidendi potentiam:abrupto autem cerebri temperamento, si restitui contingat, reuertitur: igitur internũ illud est in corde, quo sublato homo dum uiuit,paululum autem superest,non amplius quicquam intelligit, operatio autẽ illa propria manet, sed ad actum nõ deducitur: eadem est autem huic, ergo idem est,ac diuersum,uelut Luna,dum tenebras interposita terra patitur,menti dum nobis inest assimilatur,lucens tãtum proprio lumine,dum separatur clarius lucet: nec tamen duo sunt modi in mente, sed cùm comparatur quod unum est duo uidetur:uelut caliditas ignis dum cærã liquefacit,& lutum cogit, una est,& duæ uidentur, & Sol dum crystallum illuminat, Iridemq́ spargit, Iris aliud uidetur à lumine Solis,nec tamẽ est unũ lumen,sed aliud dum purùm est,aliud esse uidetur dum corpori immergitur; animam autem quam

diffiniuit

diffiniuit mentem non cõprehendere, palàm declarant uerba illa Philoſophi, de parte autem animæ qua cognoſcit,& ſapit,nihil adhuc dictum eſt:ſeparabile igitur,imò uerò ſeparatum,nullo modo diffiniuit:manet autem nõ ſemper ut dixi ſeparatum, ſed corporibus denuò mergitur intellectus: at qui in me eſt,infinito etiã aliàs fuit in alijs, eritq;,iuxta Peripateticorum ſententiam:abrumpitur autem leuiſsima cauſa, quia non difficilius frangitur uitrũ, quod Solis radijs illuſtratur, quàm quod in tenebris eſt:nec facilius conturbatur aqua, quæ in umbra eſt, quàm illa, quæ illuminatur à Sole, igitur hi materiæ caſus ſunt. Aut igitur mens in ſeparatione nihil patitur, iuxta Peripateticorum ſententiam,uel ſi patitur, iuxta Academicos,ſæpius reuerti,exireq; pro pœna illis ſcelerũ erit:uerùm hoc, ut dixi, nondum Peripateticis exploratum eſt, ſed nec repugnat. Quod uerò ex anima & corpore, imò ex mẽte & anima,unum uerius fiat,quàm ex ſubſtantia & accidente,uerum eſt:ſed tamen diuerſa ratio militat,in utroque accidens à ſubiecto, at contrà anima à mente pendet.Irridet Philoſophus de animis Pythagoricorum ſentẽtiam,ut inanem, qui diuerſis corporibus ſpecie illas tribuerent,quãobrem nos eiſdem in ſpecie diuerſis in numero ſolum mentem eandem tribuimus:ſic autem unitur, mens animo, ut eundem ſemper in omnibus effectum pariat:oſtendit autem educatio homines hominibus,mẽtem menti eſſe ſimillimam: hominem igitur à belluis genere differre, haud dubium eſt, id eſt magis,quàm ſpecie: neq; tamen ob id homo

genus

genus eſt, ſicut lapis ab homine differt genere, nec tamen ſequitur, ut homo ſit aliquod genus: eius igitur anima ſenſitiua intelligit, dum formas recipit agente, atque actiuo adiuta intellectu: duo uerò nō ſunt anima & mens, quoniam mens animam ſubiungit, & copulat, illa uerò nobis dormiētibus nō operatur, nec ſemper dum uigilamus. Quòd autē intellectus aliud non ſit, quàm intelligendi actus, in actiuo quidem falſum: eſt enim ſubſtantia aliqua, quæ intelligit, & tamen hæc operatio poteſt impediri, ac mergi, ſed nō diu: at patiens ſecundùm actū primum manet nobis quieſcentibus, & impeditis, & hic eſt illuminatio: nam agens adeſt, & præſens eſt animæ: intellectus autem uerè patiens actum ſecundum propriè comitatur, dum eſt in eo: atq; ſic nec ſubſtātia eſt, nec poſt mortem manet. Propterea Theophraſtus, optimè ſeiunxerunt materialem (ut uocant) intellectum à patiente, cùm materialis cōcomitetur agentem, patiens ſimulachra. Eſt autē

Cap.5.&.20. apud Auerroēm, tertio de Anima, patiens intellectus ipſa imaginatio, tum ratio, quam cogitationē uocat: materialis autem, qui recipere omnes formas poteſt, is cùm recipit actu, ſpeculatiuus efficitur: ſed agens eſt, qui potentia intellecta actu intellecta facit, hic prior eſt patiente: nam intelligere ſolùm ad paſsionem refert. Sequenti autē argumento abundè ſatisfactum puto: nam numero differunt, & formæ perfectione, non forma. Quod autem nec iraſcamur, nec uoluptatem, quæ corporis eſt aſſecla, poſt mortem capiamus, illud ſanè nobis nihil detrahit, ſed potius utile eſt liberari ab his cupiditati-

bus

bus, ab his tyrannis, neq; enim diuinorum aliquod hæc habet, & tamē ea solùm sunt beatissima: quinimo & Aristoteles in primo magnorum moraliū, Cap. 4.
Cæterum (inquit) benè uiuere, & benè agere, nihil aliud dicimus, quàm felicem esse: ergò & feliciter agere, & felicitas in benè uiuendo est: uerùm benè uiuere est in uiuendo ex uirtutibus, hoc igitur finis est, & felicitas, & optimum. Et hæc quidem ille de nobis, dum in corpore sumus, existimat: quid igitur liberis iam existentibus continget? Verùm nō absimile est desiderare à morte uoluptatem, quàm si quis scabiem ob delectationem in scalpendo desideret: uel, si uelit esse puer, ut puerilibus illis ludis posit oblectari, & astragalis fallere. Homo autem sine mente imperfectus est: & potius mens totus, quàm sine illa homo, non igitur iam perfecto aduenit. Sed uis unum ab altero seiungere? mentem intelligendo confirma, inde partem aliquam corporis uellica, qui intelligit tu es, pars ea quæ dolet, pars est quæ ante mentem inerat: manifestum est autem, modò supersit quod intelligit, nihil ad rem pertinere, uel ad hominem quòd sentit: contristat autem dolor, quia anima corpori, & mens animæ iūgitur: cùm autem separata fuerint, nulla pars tui est corpus. Ergo quod utile est totum separatur in morte, dico, sentiendi uis exterior, & interior: nam omnia hæc ut à mente prodierunt in animam, sic in mente denuò colliguntur, nec sunt tamen mentis facultates, quia non ex illa sola pendent, sicut nec Iris ex Solis radijs. Propterea etsi nunquā Iris fiat, Soli tamen nihil perit, quoniam à nube pendet: sic sensitiua

ſenſitiua facultas in mente eſt, ſed non ut ſenſitiua: fit autem ſenſitiua cùm in corpore eſt. Ergo ut pau cis colligam, totùm quod perfectùm eſt, cum mente diſcedit: quod imperfectum, ac cognitionis expers, cum corpore corrumpitur. Quid autem ſit, quod perfectum eſt, intelligere ex hoc licet, quòd in hominibus ſolis eſt, & non in belluis, nec ſecundùm ſpeciem tale, nec ſimile: hoc uerò & ſi non ſimile ſit prorſus diuinis: nam nec uniuerſale quicquam eſt in re, nec diuina ex ſingularibus, aut ex ſenſibus intelligendi originem ducunt: attamen à mortalibus differt, eſtq́; ipſis omnino aliquid præſtãtius. Nec uerò intelligere aliud in nobis eſt, aliud in diuinis, cùm illud ſit nihilominus longè præſtantius, quàm noſtrum hoc, ſed in modo planè differunt: nam intellectus noſter à ſimulachris ſenſuum ducit originem: habet autem ſe intellectus noſter ad cœleſtes, uelut ſenſus belluarũ ad hominis ſenſum: medullam enim rerum diuinus quiſque intellectus intelligit, noſter corticem: medius eſt, qui ſeparatus eſt: longè tamen maius diſcrimen eſt inter noſtram, & cœleſtium mentem, quàm inter belluarum ſenſum, ac noſtrum. Igitur tripliciter hic noſter intellectus à cœleſti differt, modo, perfectione, & magnitudine: certus enim eſt, nec hæſitat, aut hæret. Quemadmodum igitur qui ſcit, quoniam omnis figura duabus rectis lineis, & circũferentiæ partibus æqualibus contenta, æqualis eſt alicui ſuperficiei à duabus rectis, & parte circunferentiæ eiuſdem circuli contenta, quoniam in eodem circulo æquales lineæ æquas periferiæ partes reſecant,

& ſi

& si æqualibus æqualia addas, auferas'ue quæ siũt æqualia sunt, generaliter hoc nouit, & à prioribus causis: ille uerò qui eandem figuram sectori quandoque facit coæqualem: quoniam utraque portio fit ex diametro in dimidium circunferentiæ portionis, dempta proportionali linea ad residuum sagittæ, uelut dimetientis ad maiorem: & quod contingit hanc differentiam portionis dimidio alicuius partis periferiæ coæquari, is singulariter nouit: & à posteriori signo, & tamen scientia singularis eadem est in ipso singulari, sed coartata, & imperfecta. Duplex igitur sciẽtia, generalis, & propria: singularis & à posteriori, & quæ ex his postmodum cõponitur finis ratione imperfecta: talis igitur animi nostri, & mentis ad cœlestes intellectus comparatio: aut enim ut sensus ad intellectum, aut ut sensus belluarum ad humanos sensus, aut ut posterioris demõstrationis quæ aliquem neaniscum sectori, is autem à centro est, ostendit posse esse coæqualem ad eam, quæ docet unicuique neanisco figurã conoidalem æqualem dare. Ad ultimam uerò rationem non arduum est respondere: nam nec memoria in mẽte sita est, nec supplicijs, aut gratia Philosophi mentem teneri putant, quòd quiddam diuinum sit, nec si omnino plectatur, aut gratiam recipiat, hoc superuacuum est: nanque & ad exteriores intellectus, & ad perfectionẽ primæ causæ hoc attinere posset: bonum etiam, ac malum, talia sunt natura, & si quis cuius causa ea recipiat, ignoret. Ergo ad Auerroïs argumenta, quæ non in his, quibus iam responsum est, continentur, nunc iam trãseamus

camus.Obijcitur,ut uero simile scientiam migrare ex hoc in illum, omni ratione æqualitatis ac unitatis seruata, in sensibus autem non eodem modo: at si intelligis genus intelligẽdi, & modum,uerum est:nam & nos substantiam intellectus unam in omnibus esse fatemur, si eius perfectionem, experimentum contrarium esse declarat: nam non æquè perfectè,nec absolutè unus atq; alius etiam ijsdem medijs nouit: quod tamen magis ex simulachrorum,quàm intellectuum differẽtia procedit.Quod uerò humanũ genus semper proficiat,falsum est,si Philosophi opinionem de æternitate mundi prosequamur: nam necesse esset nos longè plura scire, quàm sciamus,scientia etenim nostra est tenuis, uariaturq; pro æuis: nam ab Aristotele ad Cæsarem maior notitia linguarum, & mathematicarum habebatur,quàm post Seuerum imperatorẽ. Denuò uerò iam abhinc centum fermè annis reuixère linguæ,& philosophiæ Peripateticæ magna pars,mathematicæ adhuc torpent,præterquam quòd Ioannes Monteregius Ephemeridum usum, rem memoria dignam,adinuenit:cætera potius ad ostentationem,& captandam gratiam principum, ac populorum, qui talibus fauẽt,superaddita sunt:nam orbis totius cognitionem Auo Cæsaris, & Cæsari,ac fortunæ illorum, nõ mathematicis debemus. Itaque hoc disciplinarum argumentũ casu potius, quàm ratione fit,unde à pace, & dignitate principum originem ducit.Quid Platonem philosophari adhortatur? Dionysij iunioris liberalitas. Quid animalium historiam mortalibus dedit? Alexandri

dri magnificentia. Quis Archimedem dignum po ſteris reddidit? Syracuſanus Hiero. Nunc ijs, qui ta bellas, ac tabellulas, & labores menſtruos in publi= cum edunt, fauēt principes: res æterni nominis im- menſiq́ laboris non agnoſcunt. Optimi igitur de- terioribus cedūt: quia ab ignaris, qui in unum ad- uerſus eruditos conſpirarunt, principes perſuaden tur, uixq́ hiſtoricis ipſis locus relictus eſt: en uideas cui principi opus nuncupatū ſit, quod eius nomen in pronepotes noſtros poſsit perducere, & tamen liberales multi ſunt principes, atque bonorū ama- tores. Facilius igitur peccatur inſcitia, quàm pra- uitate. Itaque ut ingenia, ut pax, ut magno iudicio prædití principes effloruerint, ſic literæ, & artes au gentur, cōtrarijs horum decidunt. Antoninus eue- xit Alexandrum Aphrodiſeum, & Galenum, duo lumina, alterum philoſophiæ peripateticæ, alterū medicinæ. Plutarchum euexit Traianus: en uides, quod maximi iudicio maximos etiam adiuuerūt: Virgilium Auguſtus, Horatiū illi Mœcenas præ= ripuit: illud ſanè in Auerroë abſurdiſsimum, quòd ſcientiam eandem, eorundemq́ apud homines per- petuò manere putet: ſtultum uerò, quòd homine ſcientiam omnium abſolutam conſecuto agens in- tellectus illi copuletur, ut tertio de Anima inquit, Cap. 36. nunquam enim hæc fiet copulatio. An Ariſtoteles ille fuit, qui omnia ſciuit? cur igitur tam dubiè lo- cutus eſt? an non hæc omnino ſomnia? neque om- nes homines ſolius philoſophiæ eam partē tenent, qualis eſt arenæ granum littoris mediterranei ma ris: nec ante Archimedem quiſquā partium ſphæ-

ræ proportionem agnouit, quòd esset ut uicissim coniunctarum rectarum quæ ad sectionem terminantur sub composita ratione partium dimetiétis. Ergo aniles hæ fabulæ, Alexandroq́, & Auerroē indignæ, ad quas falsis iactis fundamentis fugere coguntur. Quanquam uerò literæ unum quasi corpus efficiant, non tamen id ab intellectus unitate procedit, sed ab imitatione: quinimo potius contrarium hoc argumentum opinionis suæ probat, cùm nulla de re, præterquàm in mathematicis, omnes eandem habeant sententiã. Igitur ut hoc non contrarietatis naturæ est argumentũ in animis nostris, sic nec superstructio unitatis, tum præsertim quòd quæ ab alijs tradita sunt, uix qui succedit unus in eodem sensu interpretatur: hic uerò etiam si sit unus, nihil cum intelligentia cõmune habet superiore, dico autē intellectum, quia non distinguntur: declaratum est autem quot modis ab illo deficiat, uerùm ut distinctus est tanto imperfectior: nec tamen negamus, quin ad unum omnes colligētur, sed tamen quisq́ seorsum est, ac manet: plures autē philosophos in unum cõsensisse, eosq́ minimè contemnendos fateor, si tamen Platonē & Theophrastum excipias: ille enim plures posuit manifestè, hic non negauit esse, si solùm his quæ supersunt ex illius monumentis fides uerbis habenda sit: id uerò nec illum, nec Aristotelem somniasse putãdum est, tum maximè, cùm à Themistio, qui huic causæ fauebat, in medium non adducatur, quanquam reliquis in rebus eum non prætereat. Quòd uerò mentem singulari numero semper protulerit, cùm id etiam

etiã in ratione, ac memoria obſeruet, tum in homine, num ob hoc homines, & rationes, ac memorias plures non eſſe putabimus? Sed non reprehendit argutus homo Anaxagoram hoc dicentem: ſed nec Anaxagoras indiuiſam illam affirmabat, imò ubique mixtam: quamobrem una ſit hoc modo mens, ſeu plures, nihil refert, & ſic iuuaret Anaxagoram non reprehendiſſe: ſed reprehendit tamen in primo Phyſicorum, an non reprehenſione T.cap.39. dignus, qui dixerit, mentem perpetuò laborare, ut ſeparet, nec ad finem unquam peruenire? ergo multis etiam alijs locis meritò coarguitur: liceat igitur omnia potius credere, quàm quòd illius opinionẽ Philoſophus ſecutus ſit. Ad Auerroïs autem rationem dicimus, formas ſecundas rerum in infinitum extendi poſſe, ſed nulla ex neceſsitate.

Digreßio de animi immortalitate ſecundùm naturaliter loquentes.

ERgo Philoſophorum opininio Peripateticorum de Intellectu, quodq́ præter lumen legis cõſentaneum eſt rationi paucis perſtringatur. Anima quidem quòd forma ſit corporis omnis mortalis eſt, quæ infra Lunam poſita eſt: de hac quæſiuit Philoſophus, an poſſet ut Plato inquit, eſſe perennis: reſpondet, ſi nullum opus habet à corpore omnino abiunctum, neceſſe eſt illam interire. De Intellectu autem hoc nõ dixit: quoniam animam, ſi debuit eſſe immortalis, oportuit neutro, uel ſaltem uno modo à corpore non dependere, ut quæ iam eſſet corporis forma, Intellectum, qui ſepara-

tus erat natura non necessarium erat: hic igitur intellectus semper manet, atque id Philosophos sensisse omnes, qui ratione aliquid dignum dixerunt, haud obscurum est, uno excepto Alexandro. At quorsum aut scribere, aut laborare, si nihil nostri iam superest? at nobis certò existentibus cùm dubium sit an hæc sciamus, imo etiam si non omnino quicquam ad nos de his perueniat, utile est optima, & digna gloria peregisse: nunc uerò, ut uideo, quidam solùm eam gloriam quærunt, atque etiam admodum auidè quæ uiuentes comitatur religionem præferentes: at si religiosè uiuendum est, potius gloria, quæ post mortem manet, admittenda erit, ut minus efficax, & magis laudabilis: indicio est Hieronymum, Augustinum, Chrysostomum, Ambrosium illam omnino, quæ post mortem habetur, non contempsisse, quòd tam diligenter multa, totq; laboribus posteris legenda reliquerint, cùm pompam omnem, & uitæ præsentis laudem refugerint: alius latitauit in ædicula, alius se abscondit in eremo: nunc uerò gloriam contemnentes nec gloriam, nec religionis exemplum sequũtur: quid enim aliud mente sua testantur, quàm animorum interitum, cùm tam anxiè præsentes honores, adeò neglectim in posterum superfuturam gloriam amplectantur? & nũc hic mos est, ut nomine quidem solo censeamur esse Christicolæ, re uerò ipsa Epicurei habeamur: nam & Epicurus tale quiddam docet, præsentibus fruendum solùm, delitiosam agendo uitam, nihil in posterum cogitantibus: quanquam nec ipse tamen talis fuerit, ut qui multa con

ta conſcriberet:at malo certè, ac inſulſo inſtituto, non ſolùm quòd exemplo ſuo doctrinam propriam reprobaret: ſed quòd nihil etiam proficiat felicitas uitæ,ſi animus intereat,nedum gloria poſt mortem. Quid ergo laborandum,cur ſcribēdum? & ob id quia nec labor malum eſt, ideoq; nec euitandum: Pyrrhonica hæc ſunt deliramenta, aut ſolus ſapiens Pyrrhò,& tamen nihil ſciens, ſi animus ipſe mortalis eſt: ergo quid agendum? nullus finis, nullum initium rerum humanarum, imò nec uniuerſi,animi immortalitate ſublata. Ratio igitur ipſa, & in nobis diuinitas quædam mentis docet, illum eſſe mortis expertem. Non ego me ad ſpectra conuerto, cùm naturalis ratio,& cuique de ſeipſo experimentum ſufficiat. Quæret enim ſedulus aliquis,ac curioſus,quis'nam hortorum cuſtodes inquietauit noctibus occiſo Caligula, ſi cum corpore unà extinctus eſt animus? Sed hi ſuperſtitioſi ſunt, non Philoſophi. Neque uerò unum omnibus conueniebat eſſe, nec infinitos,ſed numero certo conſtitutos,aut ex uno prodire innumerabiles exiſtentes,& reuertentes: intelligentes uerò non ut hic,ſed quaſi ex uno principio omnes: uelut Solis radij diuerſi cùm ſint,ab uno tamen Sole, & in uno lucent,& ipſe in illis. Plato uerò etiā poſt mortem pœnas addidit, & uoluptatem: ſed hoc puſillum eſt, & quaſi ueſtigium habens tantum ueritatis apud Peripateticos: neque uerò nobis aduenit hic intellectus, niſi cùm formatur homo, ſenſim enim (ut dictum eſt) eius operatio augetur,non ut uideatur ſemel incœpiſſe,aut perfecta ætate iam ac-

cessisse: nec est perpetua, ut materia, nõ enim extrin secus accederet: nec ut uis formatiua: nã & illa quoquomodo æterna est, sed tamen in nobis est, quia substantia nulla est, sed uirtus: nec est quòd cogatur ætate quasi dens, nihil enim horum conuenit ei, quod solùm extrinsecus accedere dicitur, quare sedem habet aliò, quod accedit, uniuersam in uniuerso, singulæ autem mẽtes propriã: nec uerò semper inesse hominibus possunt: nã semper certus, ac cõstitutus esset hominũ numerus, quod perabsurdum est. Longis uerò an paruis interuallis temporum absq; corpore maneãt, nondum est declaratũ: est autem necessaria ad perfectam cognitionẽ horum, sciẽtia eorũ quæ in libris de Archanis æternitatis sunt demonstrata: tum uerò reliqua dicere, fato, ac monitis nunc prohibemur, cùm tamen nihil præter religionis instituta sentiamus, sed tractatio tota Physica est. Existimãdum est autem ut lucem quandã esse hãc mentẽ, & si reuertatur in corpora, nõ ideo illi duo unus erũt magis, quàm in unitate intellectus Auerroïs, sed tamẽ ualde similes, & coæquales: uerùm nihil prohibet, maius, ac minus deci di, ac quasi illas ꝑmisceri, sed tñ uerisimilius est immixtas esse: sed & hoc ad apparẽtia tuenda necessariũ est, hæc uerò cùm animæ copulatur, materialẽ spargit intellectũ, quasi lumẽ à luce, unde lucẽ Deũ, ut homini se immiscuit, beatus Ioãnes dixit, ut nõ multum ab eo aberrent Peripatetici, quorum placita si uideas imaginem etiam resurrectionis uidebis, quãquam non sit propositũ nunc hæc illis immiscere, sed solùm docere, quàm sint consentanea,

quanq

quanquàm prope ad religionem nostram illi solo adiuti lumine naturali accesserint. Esse uero operationem tātùm ac manere, ut eam, quid absurdius, cùm substātiam quidem illius manere potius Aristoteles primo de Anima cēseat, operatione corrupta, non secus ac in Iride deficiente nube corrumpitur Solis operatio illa, quæ Irim facere poterat. Hoc igitur modo nil mirum est Paulum dixisse, Nos genus esse Dei, nam uel à Deo sumus, atq; is est, in quo cogimur, uel ob nostram impuritatem secūdum naturam uerisimilius est, nos in unam cogi mentem quæ & in alia sit, atq; eodem modo secundum ordinem tandem ad Deum per multa media referatur: hæc uerò unitas, & infinitum tollit, & numerorum discrimē: nam nos seiungimur, sicut reliqua, quæ in unum nullo modo coëunt. Igitur quinq; sunt capita in quibus Peripatetici omnes fermè concordant, & quæ ratio ipsa nos docet, Mentem esse lucem quandam, & æternam, & impatibilem, & ab uno principio proficiscentem in corpora nostra, & illorū numero distributam: ex quibus cogimur etiam confiteri, quòd denuo eadem mens in alia corpora reuertatur. Est autem eius multiplex pars, Agens, qui totam substātiam continet: materialis lumen eius, patiens cùm simulachra rerum recipit. Est autem lumē reflexum post modum illius in ratione, imaginatione, & reminiscentia. Porrò mens uoluntate caret: est enim illa rationis non alicuius intellectus, ut uoluntas est quæ eligit: aliam habet uoluntatem mens, quæ illi propria est, ac naturalis, appetitq; intelligendo perfici:

nam nec materia prima adeò uilis hac tamen caret facultate: cùm autem separatur à corpore fit una mens in principio ut lux, sed lux diuersas habet partes: hæc autem non habet neq; principium ipsum, sed est quasi hæc unitas media inter absolutã, & ueram unitatem, ac lucis: cùm in illa nihil desit, & in hac superabundet quantitas. Nec uerò dicendum est quomodo, cùm astra, quę perpetuò subÿciuntur oculis, nesciamus quomodo moueantur, etsi ad unguem fermè uelocitatẽ, & experientiam loci illorum simus assecuti. Ergo Philosophi ad rectum fidei nostræ tramitem proximè accessisse uidentur, neq; enim, nisi sicut qui prope, & acutè uidet, ab eo qui procul, & obtusè, ab illis differunt: qui enim procul abest, non alia uidet, sed nõ distinctè uidet, umbrasq; quasdam fingit, & in quibusdam dubitat. Vna igitur Philosophorum, ac religionis nostræ de anima fermè sententia est, differens solum uelut imperfectũ à perfecto: uelut puer à uiro: sic delineatio à pictura. Concordant in lucis exemplo, in originis diuinitate, in immortalitate, in cognitione beata, qua cuncta post mortem nouit, in resurrectionis genere quodam, nam reuiuiscere uidetur quodcunq; eandem animam ab obitu retinet: & quamuis non meminerint, intelligunt tamen: non patiuntur autem nisi meritò corporis annexi: hoc autem hæretici Fræticelli existimabãt: itaq; paruum hoc est, in quo à lege nostra dissidẽt. Est autem id tale, nam singularia agnoscit intellectus, & post mortem reminiscitur, & uerè resurgit homo, non in aliud corpus intellectu transeunte,

& ini

& initium habet, finem non habiturus, & patitur etiam nondũ corpori adiunctus. Quis hæc omnia non uidet potius esse conditiones necessarias eius, qui arbitratur mundum non esse æternũ, & mortuos posse resurgere, quàm illius, qui sponte à nobis discrepet: estq; potius hoc acutius uidere, quàm alia sentire. Est autem triplex differentia intellectus nostri, ac animæ quę in belluis est: Prima, quoniã intellectus intrinsecus est homini, belluis extrinsecus collucet: unus etiã satisfacere omnibus, quæ in una specie sunt potest, hominibus plures sunt necessarij: tertia est, quòd hominis anima tanquàm speculum est leuigata, splendida, solida, clara: belluarum autem tenebrosa, nec leuis: atq; ideo in nostra anima lux mentis refulget multipliciter confracta, inde ipse Intellectus intelligit. Cęteris autem potentijs, ut diximus, nullus limes prescriptus est: at belluarum internis facultatibus tantum licet agnoscere, quantum per exteriores sensus accesserit: ab obitu uerò mentis est una tantum operatio, ac simplicissima: sed tamen his omnibus hic simul collectis melior, & honorabilior, qua omnia intelligit. Negant Philosophi tamen singularia mẽtem cognoscere, Theologi uolũt, sed beatis solũ omnia licere: contrà Philosophi omnibus omnia: non semper autem hic intelligit, quia agẽs non est, nisi cùm à materia liberatur, subtrahitur enim hoc quod à communi agẽte proficiscitur, sicut lumen Solis semper lucet, & æqualiter lucet, est enim illius substantia semper æqualis, in nebula non lucet: sic intellectus in seipso semper est in actu, & semper intelligit

git,sed in homine non intelligit, nisi cùm adiuuatur à simulachris,hæc autem fiunt cùm nebula illa aliquo modo loco cedit:ob id nec ebrij, nec dormientes,nec cibo pleni facile intelligimus,& qui obeso sunt corpore minus intelligunt:contrà in aliquibus adeò clara est mẽs, & corpus sincerũ, ut etiam per somnum ratione utantur,imaginentur,reminiscantur,intelligant deniq;.Quare clara est differentia,cur'nam in somno non intelligamus,post mortem autem intelligamus,cùm ad utrunq; perueniamus nihil sentientes,aut intelligentes: nam in somno uincitur,in morte liberatur mens:sed si somnus morti simillimus euadat, & aliquo modo uinculis soluatur animus multa uidet, ut etiã per uigiliam, & quãdoq; melius:igitur accessus ille ad mortem, cùm similis sit ei,qui ad somnum, nõ declarat mentem euanuisse,sed septam tenebris,ac uinculis fore. Sic igitur animi natura Philosophis innotuit, sensim initio,ut diximus,facto à Trimegisto, inde per Pythagoram,Anaxagorã,Pherecidem, Alcmæonem,Socratem,Platonem,Aristotelem,Theophrastum, Plotinũ, Iamblicum,Synesium, Michaëlem Ephesium,Themistium,Amonium, Simplicium, Ioannem Grammaticum, Auicenam, Auerroëm, Albertum,& Thomam,adeò res hæc proximè ad ueritatẽ accessit,ut in naturali lumine iam nil amplius desiderare poßimus, cùm ad scopum fermè peruenerint.Exemplum autem diuersitatis animorum si habere uis,nõ melius, quàm ex operatione ipsa percipies animi: nam cùm calorem intelligit, & frigus,contraria quidem intelligit: aut cùm nigredi

gredi

gredinem & candorem,& candoris imago fermè nigredinis imagini est contraria, cùm tamen quælibet intellectui eadem sit: sic & mens menti penè contraria est, cùm tamen unum sint in communi intellectu: nec quis dicat lucis speciem eandem esse cum tenebræ specie, nec tamen ulla materia differunt,at specie differunt, & si sic differre specie est, minus est,quàm solo numero differre: hoc autem quid animos impediret? cùm quæ duo numero sunt,uni nunquam eodem numero esse posśint, at idola hæc in intellectu eadem cum illo sunt:ut igitur Sol ipse nō potest parietem,nisi exterius,illuminare,aquam autem intrinsecus ingreditur, & illustrat: sic mēs belluarum animam,nisi exterius,illuminare non potest,at cùm in peruiam, ac specularem humani animi substantiam ingreditur, sapientiam,intellectum,scientias,artes,prudentiam, industriā,uirtutes,sales,lepores, uersutias, innumeraq́ alia, quorum omne belluarum genus expers est, homini impartitur. Porrò uarietatem substantiæ nihil impedit diuinitas,nam & in cœlestibus rara, densa,obscura,nubilosa,lucida,illuminata, æqualia,inæqualiaq́ apparent:eadem igitur & in mentibus diuersitas est,sed maior etiam,cùm ad hominum animas comparantur. Forsitan autem quis puras animas principio suo, indiuiduas in posterum fieri credat, nam certum est, quæ illi hærent beatiśsimas esse: alij existimarunt tenuiuscula corpora hos intellectus secum habere, sed id minimè Philosopus affirmat: sinceri igitur sunt, & omnis corporeæ qualitatis,corruptioni obnoxiæ,expertes

tes

tes: qui autem corpori immerguntur, non afficiuntur: deterior tamen est longissima uita quae cum scelere coniuncta est, sed neque felix optima est, si careat contemplatione: uerùm reliquis tamen, maximè ijs, qui pecuniariae rei totos dies incumbunt, infelicissima: si enim cogitarent, Cui nam tantos hos labores paro? quàm breui gauisurus sum partis? quanta pro his miseris opibus flagitia patraui? quàm cito nomen meum è uiuentibus excidet? quàm intoleranda pro his sceleribus me manent? nam & omnes leges supplicia, & delicias statuunt: Idolorũ cultores Tartara, & Elisios campos, quosdam etiam in coelo locabant: Iudaei inferna, ac paradisum, nã Saducei minima pars illorum erant, nec populus eis assentiebatur: qui Maumethem colunt, & ipsi baratrũ ingens habent, ac contrà, hortos amoenos, & uoluptates ingentes. Quid hoc? nisi quaedam scenographia uerae miseriae, aut beatitatis, quam nostra religio, quam Philosophorum dogmata clarissimè docent: sed uulgus iners incitas magis fugit, maxima pars procerum uoluptates sequitur, sic à nostrarum calamitatum ac miseriarũ intelligentia soli amor, & insania, tanquàm inebriata mente nos liberant, felicibus tantùm his relictis, qui per uirtutem, ac sapientiam, qualis tu unus es Iacobe Philippe Sacce optime, diuinam & immortalem uitam futuram agnoscunt, & sperãt.

Argumentum pro supradictorum fundamento.

DEmonstrandum est autem fundamentum omnium supradictorum hoc modo, & constat

ſtat hæc ratio in duabus propoſitionibus, quarum una eſt & minor, Quòd anima intellectiua eſt omnium formarũ capax: & hoc declarat Philoſophus tertio de Anima: nã ut intellectiua eſt omniũ formarũ materia carentium, ita ſenſitiua omnium ſenſibilium & cum materia coniunctarum: igitur ipſa eſt capax omnis formę: nam forma omnis uel materiam habet iunctam, uel illa caret: & formæ materia carentes intellectui ſubijciuntur, quæ autem materiæ ſunt coniunctæ ſenſui: item quæ ſunt uniuerſales ab intellectu recipiuntur, ſingulares autem à ſenſu. Omnis autem forma cùm neceſſariò ſit uel materiæ coniuncta, uel ab illa ſeparata, ſingularis, uel uniuerſalis, erit etiam ſenſus, uel intellectus obiectum: omnes igitur formę ſunt in anima, ideo dixit, quòd anima intellectiua eſt quodammodo omnia ſenſibilia per ſenſum, intelligibilia per intellectum. Secunda, & maior propoſitio eſt, Quòd omnis forma, quæ eſt potentiæ receptiua, uel productiua omnium formarum, eſt immaterialis, & incorruptibilis, ut patet de cœli uirtute reſpectu productionis, & materia prima reſpectu materialium formarum, & de diuino intellectu reſpectu omnium formarũ ſimpliciter: hęc enim omnia apud Philoſophos Peripateticos ſunt incorruptibilia, ideo probatio hæc eſt inductiua, & Philoſophus pleraq; ſic demonſtrat, ut quòd ſenſus uiſus patiendo ſentiat, quia alios ſenſus ſentiendo pati ſit manifeſtum, & quòd tactus habeat medium, indigeatq; illo, quia reliqui ſenſus, & quòd caro ſit inſtrumentum tactus, quia omnes formæ in deter Cap. 8.

minatis

minatis subiectis recipiuntur, & quòd Stellæ lumen à Sole recipiant, quia Luna recipit. Et ad hoc adducitur ratio per cõtrarium, quia omnis forma ex materia ad unum genus determinatur, igitur quæ non determinatur, non est forma ex materia habens originem.

Ad hoc argumentum dantur plurimæ responsiones: Prima, quòd inductio non probat: nam aut assumit illud, de quo probandum est, & ita presupponit quod probari debet: aut non assumit, & sic nihil cõcludit. Aliter nõn daretur propositio utilis habens exceptiuam singularem tantum, at tales dantur, uelut, Nullum animal intelligit præter hominem: nullus lapis trahit ferrum, uel mouet ad partem cœli determinatam, præter herculeum: nullum astrum per se lucet, præter Solem: nulla intelligentia per se est, præter primam: si igitur arguatur, nec asinus, nec bos, nec lupus intelligit, & ita reliqua connumerando omnia præter hominem, igitur homo cùm sit animal nõ intelligit: manifestum est, argumentum non tenere.

Secunda responsio est, quòd idem argumẽtum ostenderet imaginationem, & rationem, & memoriam esse incorruptibiles: nam utraq; propositio de his uerificatur. Et si dicatur, quod non, quia suscipiunt solùm materiales formas: dicitur, quòd hoc non prohibet, si inductio probat, nam in inductione assumitur, quòd materia prima, quæ solùm formas materiales suscipit, est incorruptibilis: ideò concluderet etiam de his facultatibus.

Tertia responsio constat in hoc, quòd anima intellectiua

tellectiua non uerè ipsas formas suscipit, sed similitudinem. Probatur hoc ex ratione, & Philosophi dicto: nam Philosopus dicit ibidem, Quare anima est ut manus, manus enim instrumentorum est instrumentum: sic & intellectus formarum est forma, & sensus sensibilium est forma. Itaq; Philosophus, ut ibi dicebat, non sentit rem in anima esse, sed intellectum esse formam formarum: quare potius erit intellectus, & anima ut speculū quoddam intellectus uniuersalium, sensus singularium, anima autem utrorunq;. Id etiam ratione demonstrari potest: nam si forma equi est subiectum hinnitus, erit & anima intellectiua: & si forma ignis à calido expoliari non potest, anima etiam talis erit, quod absurdissimum est. Si igitur anima talis est, secundum similitudinem tantùm, maior autem propositio de ueris receptiuis, & causis intelligitur, manifestum est, quòd argumentum nihil concludit: aliter etiam forma spęculi esset incorruptibilis, imò sensus communis clarè, quia si argumentum concludit, ut dictum est, sufficit, ut recipiat omnes formas materiales, hoc enim sufficit in materia prima: at sensus communis omnes formas materiales recipit, igitur & ipse erit corruptionis expers. Contra primam responsionem sufficiat mihi pro nunc autoritas Aristotelis: nam & in libro Posteriorum in initio, ubi maximè regulas demonstrandi obseruare nititur, hoc argumentandi genere utitur, quare illud probat, responsio igitur est dialetica. Ad instantes autem exemplorum contradictiones respondeo, hominem, ut dixi, à cæteris animalibus

genere differre:& ita dico de Sole,& astris cæteris, & de Deo, & alijs intelligentijs, & de hoc non est dubium: si autem inductio sumeretur, ut hic in genere etiam differentibus, ut Aristoteles solet facere, concluderet, quod nos hic facimus: nam Deus, cœlum, & materia prima genere etiam generalissimo differunt, quare demõstratio est manifesta. Est etiã ratio adducta negatiua, deducẽdo ad contradictionem, quæ facit semper inductionem demonstratiuam. De lapide Herculeo dico, quòd alia trahunt, ut electrum festucas, de alia uirtute, ubi antecedens esset uerũ, quod nulli alij lapidi similis uirtus conueniret, diceremus quòd non specie, sed genere ab alijs differret, & ita credo: utcunq; sit illa inductio, non potest firmari ex negatiua opposita, ut hic, nec constat ex propositionibus uniuersalibus, quibus communiores non sint, ut hęc, nec ex affirmatiuis, sed negatiuis, nec habet rationem, ut sit per se, ut hæc, ideo responsio est nulla in uia Aristotelis.

Contra secũdam quæro, an de imaginatiua belluarum loquaris, an hominis: si secundum, uel accipis pro facultate, & tunc argumentum est nullum, quia facultas non necessario est æterna: uel pro subiecto, & sic confitemur, de facultate etiam potentiæ uerum esse, quòd sit, & quomodo iam dictum est: si autem de belluarum imaginatione loquimur, falsa est propositio, quæ assumitur: nam belluarum imaginatio, ut dictum est, formas tãtum, quæ sub sensu fuerunt, comprehẽdit: & quod plus est, etiam tantum sub forma, qua in sensu fuerunt, atq; ideo non omnia neq; imaginantur, quod totum est duplum

plum dimidio, cùm in illa diuiditur, nec quòd quadratum lineæ, quæ est diameter quadrati, sit duplum illi quadrato, cuius est dimetiens, ideo his duabus causis in illis propositio non uerificatur. Videmus autem, ꝙ forma quælibet, ut aëris, uel aquæ, non est susceptiua nisi quorundam obiectorum, nam homo, uel lepus ex aqua, uel aëre consta re non potest, & ita de alijs: sed quia propositio etiam extenditur ad ea, quæ solo nomine causæ dicuntur, licet diuersa ratione, uidetur difficultas de lumine syderum: nam hoc potentia producit omnes formas, & tamen est generabile, & corruptibile. Respondeo ad hoc, quòd non per se hoc fa cere potest, sed alterius uirtute: nos autem loquimur de principali, nec constat, quòd lumine omnia hæc agat, nedum quòd eodem lumine, anima autem est principale: sed uidetur difficultas, quia sic patiens intellectus concluditur immortalis, & hoc iam nos negauimus: dico, quod (ut diximus) patiens recipit agentis uirtute, & habet rationem facultatis, non substantiæ: nos autem diximus prius, quòd facultatem non est necesse esse perpetuam, sed substantiam, quæ est fundamentum facultatis, sicut est necesse cœlum esse æternum, quia productiuum omnium formarum, non tamen hoc lumen, uel hunc motum, & si hæc sint susceptiua infinitarum formarum, quantum merito sui, nos autem agentem substantiam constituimus, materialem autem facultatem, at in uia Auerroës concludit argumentum immortalitatem, etiam materialis, quia ipse eum intellectum substantiam per se

ab agente penitus ſeparatam facit, & non facultatem tantùm.

Sed in tertia reſponſione eſt longè maior difficultas: ſed ut ad autoritatem Philoſophi ueniam, & ad Alexandri interpretationem, uidetur autoritas concludere de uera forma: nam forma trigoni, ut trigonus habet exteriorem angulum duobus oppoſitis coæqualem, eſt in anima tantùm, & forma equi eſt in anima, quia intellectus intelligendo, eſt illa forma, & in eam uertitur, & cœlũ non continet formas inferiorum, nec uerè, nec perfectè: non uerè, nam ſic eſſet cœlum corruptibile, quia formæ hæ ſunt tales: nec perfectè, quia ex limo poſſet homo generari, quod eſt falſum: in perfectis enim formis requiruntur materiæ propriæ, & tamen cœlum eſt incorruptibile; cauſa igitur quòd corrumpi nequeat, eſt continentia omnium formarum cum indifferentia ad illas: nam quod indifferenter ad omnia ſe habet, à nullo patitur: igitur anima cùm talis ſit, eſt incorruptibilis. Alexander opponit præparationem, ſed præparatio non eſt ſubiectum horum, ſed anima: igitur præparatio cùm ſit ſola ratio, non eſt incorruptibilis, ſed anima ipſa: aut igitur anima nihil eſt, aut incorruptibilis eſt. Ad id de ſenſu communi, illud fuit forſitan quod impulit illos, uelut Proclum, ad credendum, Platonem omnia animalia, & ſola perfecti generis, uelle animam habere immortalem: ſed ueritas eſt, quòd ſenſus communis recipit formas omnium ſenſibilium, ſed tamen, ut ſolùm comprehenſas ſub quinque generibus, ideo non comprehendit

hendit substantiam alicuius indiuidui, sed exteriora quedam tantum, tum maximè, quòd (ut diximus) nec medullam, sed solus hominis sensus, atq; ideo etiam illius fundamentum est incorruptibile, & est anima intellectiua, non ut intellectiua, sed, ut declaratum est, corpori communicata, atq; cõiuncta. Et si dicat Alexander, quòd intellectus est recipiens seipsum, hoc est omnino falsum: nam forma equi esset forma asini. ut igitur materia prima est aliquid præter formam, & priuationem, sic materialis intellectus existens solũ potentia, antequam intelligat, & est unus in omnibus eo modo fermè quo materia prima: nam per partes diuiditur, & cùm moritur homo coniungitur actui suo, retinẽs omnes uirtutes, per quas potuit recipere formas, sensibilium, uel intelligibilium, licet remaneant uirtutes illæ maxima ex parte tantùm secundum rationem principij, ut uirtus Iridis in Sole.

Ex quo facilè intelligimus, quòd is, qui nuper scripsit de Anima, sumens historiam à corpore, & uiribus eius, ob nimiam ambitionem uoluit ut intelligeremus, illum credere, eam esse mortalem: nec minus deuius à Philosophis, quàm à Romana ecclesia.

Solutio quorundam problematum in hac Philosophorum uia.

SEd, ut omnibus plenè satisfaciamus, ostendamusq;, quàm uerisimilis sit hæc opinio, & quàm propè ipsam accedat ueritatem, tum ut quę dicta sunt, clarius elucescant, experimẽtorum quo- 1

rũdam, quæ ſenſui ſubijciuntur, ratio à nobis reddenda eſt. Primò igitur quæri ſolet, cur iãdiu mortuorum nec ſpectris mouemur, imaginesúe uidemus, aut per ſomnium, quales nunc ſunt Alexander, aut Cæſar, aut Ariſtoteles: an quoniam iam uniti ſunt primæ menti, uel, ut huic opinioni magis eſt conſentaneum, alia ingreſſæ corpora, illorum mẽtes ſub ea ſpecie nos turbare amplius non poſſunt: uidemus etenim profectò ſic accidere, ut iandiu mortui ſpectrũ nemo ſe uidiſſe referat, dudum autem plures, aut uigilantes, aut per ſomnia.

2 Cur uerò quidam mutuò ſe amant, alij ſe oderunt, etiam minima cauſa? quoniam parentum, & filiorum, aut fratrum corpora aliâs inhabitarunt, aut inimicorum & hoſtium, uel à quibus pœnas, ac ſupplicia ſumpsêre: uериſimile eſt enim ualde hoc cùm ab aliquibus uehementer irritati non iraſcamur, alios etiam gratuito oderimus: nam quæ miſtio eſſe poteſt, ſi ex tam minimis homo cõſtat, quæ hoc poſsit efficere? Porrò remanet affectus ille naturalis, illa diſſenſio, ſeu conſenſus, etiam ſi memoria ex toto aboleatur, uelut olea, quæ myrtum diligit, uitem odit, teſte Theophraſto: extingui autem eas facultates in morte diximus, quantum ad animæ rationem attinet, non in ipſo principio iuxta Ariſtotelis ſententiam.

3 Cur pueri in utero à matre deſideratarum rerum ueſtigia in corpore contrahunt? Vidit hoc & Rhodiginus Cælius, quem nos audiuimus, ſed cauſam non adiecit, hæc autem ſic ſe habet: dum fœtus eſt in utero prægnantis imaginationi ſubijcitur

Libro 20. Cap. 15.

tur, indicio eſt tales concipi pueros, qualis fuerit imago parentum hora congreſſus, quod tamen nos non admittimus, quamuis Iacob hiſtoria de ouibus reluctetur; aliquid tamen facere imaginationem non negamus, uerùm animula fœtu contenta mouetur imagine animæ matris: indicio eſt, quòd ſolis fœtibus grandioribus hoc accidat, & quod illuſionibus animæ mulierum, quæ abſolutum infantem utero gerunt, uelut ut pueri ipſi eorum, quæ in urceis uidere ſe exiſtimant haud dubiè patēt: horum omnium cauſa una eſt, quoniam menti, & imaginatio imaginationi annexa eſt, propterea quoniam animus corpori in homine dominatur, & in fœtu iam perfecto ſimilitudo alimenti iam imaginatione matris uiolenta defertur cum ipſo alimēto, ac ſpiritu in fœtus corpus, effingitq́ rem ſimilem ei, quam imaginatione conceperat, additq́ plerunq́ membris exterioribus: quoniam quæ format infantem uirtus, inutile exiſtimat, ac extra ordinem membrorum intus illud retinere: ergo ſi propellere nequeat, abortitur infans. Quam ob cauſam, & cur non ſemper talia fiunt ſigna, manifeſtum eſt: & cur magno deſiderio rerum fœtus quandoq́ abortiantur, quandoq́ non, ſatis ex his patet, nam in tenui appetentia nihil horum efficitur, in ualida autem abortitur, aut ueſtigium manet, ſi iam fœtus animum conceperit.

Cur homo ſolus rideat? quoniã ſolus admirationē habet, hoc enim mētis opus inquã eſt, ob hoc ſolus ridere poteſt: eſt enim riſus corũ, que cum uoluptate admiramur, ob id repentina riſum ciere 4

ſolent,quæ iam preuiſa ſunt non adeò, aut minus.

5 Cur belluarum etiam ſenectus maiorem præ ſe fert ſapientiã,cùm tamen mente omnino careãt? Cap.24. ſic enim inquit Ariſtoteles ſexto de Natura animalium,de mulis loquens, Vita mulis ad annos multos, iam quidam uel octogeſimum annum potuit agere:ut Athenis cùm templum ædificaretur, qui quamuis demiſſus munere per ſenectam, cõmeans tamen,ac obiens, iumenta exhortabatur ad opus: quamobrem decretũ eſt, à nemine eum arceri frumentorum aceruis. Ineſt ergò ſapientiæ ueſtigium belluis:ſed illud uel conſuetudine faciebat, idq; nil mirum,uel conſilio,hoc autem prodigioſum, atq; ex cauſa exteriore pendebat. In uniuerſum igitur mens,quæ belluis exterius adeſt, adeò fortiter imprimere poteſt,ut ueſtigium in opere ſapiẽtiæ poſſit præferre,ſapientiam nunquàm:neq; enim aliud præter id munus conſuetum obire nouerat. Porrò Græcis inſitum,noua ſemper,quaſi è re ſua id eſſe putarẽt,in immenſum extollere:gloriã,& diuinitatis opinionẽ,ex leuitate, & fabula etiã quærẽtes.

6 Sed cur ante clades, & cum ipſis, ſi ingentes fuerint,monſtra, prodigiaq; apparent, quale illud (neque enim maius autoritate, uel teſtimonio hominis proferre poſſum) Cæſaris, uerba eius ſubiungere libet, ea autem ſunt: Eodemq; die Antiochiæ in Syria bis tantus exercitus clamor & ſignorum ſonus exauditus eſt, ut in muris armata ciuitas diſcurreret: hoc idem Ptolemaide accidit. Hæc ille. Quæ neque confiũcta eſſe poterant, teſte tota una urbe, imò duabus, nec Cæſari deerat

calum

calumniator, etiam usque ad contumeliam, nec quicquam fuit dignum, ut pro his mētiretur, qualia ea sunt, quæ accidisse iuxta Rubiconem referuntur. Ergo signa ante clades quædam à causis iisdem fiunt, à quibus & clades, ut monstra, ignes in cœlo, fulminaq́; . Alia uerò ab agente intellectu, qui mentibus multorum præsagia magnorū malorum inijcit, sic ut animam moueant multorum imaginatione commota: nam non omnes audiūt, mentes etiam illas dum separantur, ut infrà ostendemus, affines sibi commouent: unde in cladibus multæ à multis euocantur, sed mens illa communis, ac sempiterna, maiorem causam præbet, quoniam & ante cladem hoc accidit. Cur uerò magis Antiochiæ, quàm Romæ? ex sequenti ratione declarabitur.

Cur prophetæ dentur, & qui de futuris apertè uerissima doceant? qualis admirabilis fuit Esaias. 7
Mens ipsa, cùm nullo modo corpori immiscetur, belluas facit: cùm mediocriter, homines: cùm autē copiosus effunditur spiritus, non repugnāte ui corporea, propheta euadit. Propterea nemo eruditus Propheta est, quoniam mens illa pura doctrina nō indiget: nec in omnibus regionibus Prophetæ apparent: nam iuxta polos impossibile est ut nascantur, corpus enim eorum, qui illic habitant, densum est, ideoq́; repugnat tantæ mentis sinceritati: at uerò imbelle, & tenue corpus factum esse homini ob excellentiam animæ, declarat Plato in Timeo, dicens: Potuerat Deus tamen solidum hominis corpus concinnare, ut nocumēto forinsecus occursan-

ti minus foret obnoxium, ſed mollius efficere præoptauit, quo eſſet contemplationi paratius. Ergo in Palæſtina tãtùm floruêre Prophetæ: ea enim regio perquam temperata eſt, atque omnium cœli regionum amœniſsima. Hi uerò tales nec timidi ſunt, nec iracundi: affectus enim hi neceſſariò corporis ualidioris ſunt: unde & iracundos natura longius æuum protrahere uidemus. Sed & hi in cibo moderati ſunt, nanque plenior uictus corpus obeſum reddit: plures autem illorum propter id etiã in deſertis locis inhabitarunt, ob id etiam expertes ſunt ueneris, ea enim corpus & mentem concutit. Declaratum eſt autem tales ab omni mentis concuſsione uacare oportere: progenitores uerò non impios illorum eſſe neceſſe eſt: talibus enim humores praui inſunt, unde tam ſincæri uaſculi generatio impeditur: mentem autem illam, quæ ſic mouet, palàm eſt ex uniuerſalium cognitione, non ſingulariũ procedere, quibus poſtmodum ſimul iunctis, efficitur ſingularis cuiuſdã notitia, cui hæc omnia inſunt: unde accidit, ut non, niſi poſt euẽtum, oraculum illorum intelligatur, tunc uerò ad uuguem omnia expleta cernere fas eſt. Velut enim in ſomnijs dictum iam eſt ex Auerroïs ſententia generales apparent futurorum conditiones, quibus ad ſingulariũ coniecturam peruenimus, ſic uigilãtibus in prophetis: fortius enim mẽtem mens cõmunis mouet, quàm per ſomnum cœlum imaginationem, præſertim cùm corpus, ut dixi, paratum habeat: plurimos autem, imo populos ab his moueri neceſſarium eſt, quia mens communis multorum commouet men-

tem

tem, ob id assentiuntur plebei maximè homines: necesse est enim ut pars toti, & productum producenti pareat, ut lumen Soli, aut lux ipsa. Propterea nec cur illis pareant satis nouerunt, sed naturali impetu ad hoc mouentur. Ergo tantum à bellua homo, quantum ab homine Propheta distat: hic autẽ quasi medius est inter separatam mentem, & hominem: mens separata uniuersalis mentis & Prophetæ rursus medium est, media etiam mens illa communis inter ultimã cœlestium intelligentiã, & singularẽ. Auicẽna uerò decimo suæ primæ Philosophiæ arbitratur, quòd talis uis habeat uirtutẽ admirabiles res agendi, ut ob hoc à populo consensu omnium aliquid maius cæteris hominibus obtinere credatur: ostẽdunt autem dicta Prophetarum in uniuersali mentem illam nostrum originem singularia sub generali modo intelligere, atque hoc idẽ animus noster habet, postquã fuerit separatus. Cap. 2.

Cur multis contingat, ut mortem amicorum, aut affinium absentium sentiant? Hoc ideo euenit, quia lux illa utrisque coniuncta est. Propterea non nisi in cõiunctissimis animis accidit, tum maximè in matre, ac filijs, & fratribus, si nobis ualde chari sint: atque ideo illis contingit, quod crystallo si Solis radijs exponatur, nanque dum amouetur crystallus, motum quendam efficere uidetur in radijs, etsi non faciat: hora igitur illa cùm lucem corpus relinquit, si proxima ualde sensibilis fuerit, & corporeis uinculis explicata, sentiet mutationẽ illam, quæ cùm leuissima sit, facilius per somnum percipitur: nam & reliqua leuia, ut etiam exigui dolores 8

in so

in somno grauissima esse uidentur, quoniam uirtus animæ omnibus exterioribus explicita negocijs, totam sentit alterationem: nō igitur omnibus, sed multis hoc contingit, atque etiam ob hoc non nisi ipso temporis momēto, quo obeunt: sic autem commota mens simulachrum ex imaginatione suscitat uel uidentis, aut audientis uocem, aut in somno etiam speciem eius, qui moritur, uidere se existimantis: ob id igitur in magnis cladibus sic multos affici necesse est, unde concursus & diuinatio. Cur autem hoc hîc magis, quàm alibi cōtingat, in præcedenti dubitatione ostensum est. Palàm etiam fit, non omnes eiusdem loci accolas hoc præsentire: nō enim omnes mentem habēt à corpore sic liberam, nec omnes propinquos: quare nō ex cælo hæ præstigiæ fieri possunt, uereq; esse, nam omnes eas sentirent: uidetur autem communis illa mens, ac nobis coniuncta, huic causæ non parum conferre. Ex his non obscurum est,

9 Cur maximè per somnum diuinemus: nam (ut diximus) mens minus à corporis sensibilibus functionibus detinetur. Ergo si mens ualida fuerit, corpus autē inane, & languidum, animus optimè expolitus, sensus interiores puri, tunc maximè etiam simulachra ipsarū rerum intueri potest: nam mens quæ nos illuminat, aut singularia agnoscit, quod Cap.1. Auicēna fatetur decimo suæ primæ Philosophiæ, aut omnibus uniuersalibus cognitis hoc ipsum singulare agnoscere, quanquam nequeat ostendere, tamen potest. Ex quo etiam maximè apertum est,

10 Cur morituri magis discessum suum præuideant

deant,quàm cæteri:nam tunc iam intellectus separari incipit à corpore,atq; à residuo animæ:ideoq; anima & corpus hanc sentiunt separationem, non ut aliquam rem, sed ut oculus tenebras, ac cæcitatem,aut ut quercus robur,ad quod radices dirigit: ipsa etiam mens principio suo hærere incipit, ob idq; simulachra futurorũ excitat:inde morientium animus diuinior habitus, ut ex Cicerone retulimus,mãdatumq; legibus,ut supremæ uoluntates seruentur.

Qui'nam sunt homines maximè diuini,aut praui? Diuini qui ueritatem amant,aßimilantur enim suo principio: nam mens ipsa omnem in se rerum ueritatẽ continet:quod & religiosè dictum,Christus enim ueritatẽ se dixit: est autem Veritas summa sapientia:nam falsa sciri non possunt. Alter gradus perfectionis est, ut eam agnoscas:nescire ergo, malum:odisse illam,flagitiosißimũ, & diuinæ naturæ maximè contrarium. 11

Cur tantùm musicis cõmouemur,ut ea nos animum immutare cogant? Mens ad mensurã est numerorum,& anima,& corpus:ideo his proportionibus, quæ numeris omnes integris continentur, maximè commouemur. Qui uerò non cõmouentur, ab hac proportione multum abscedunt, unde tardiore ingenio sunt. In homine autẽ minima est terræ pars, si ad belluas comparetur, indicio sunt cadauera resoluta.Plato autem nos ob id commoueri putat musicis, quoniã animus ante ingressum similibus quibusdam uoluptatibus assueuerit. Verùm nõ uidentur infantes demulceri harmonia,sed 12

ſimplici nutricum cantione,ut belluæ: Melius igi-tur dicere,animum oblectare ea,quæ ille intelligat: intelligit autem maximè diſcreta,& parua: in nu-meris autem infra decem omnis humanus concen tus conſtitutus eſt.

13 Cur heroës,ac maximi quidam homines? Qui-bus plus de luce,ſeu perfectiore contigit in corpo-ris temperamento optimo, his ingenium à natura eſt,corpusq́ firmum,non ſolùm ob temperamen-tum, ſed quòd animus ualidus, ut nauta fortis na-uim,corpus optimè gubernat,& cõtinet,ut inquit Plato.His igitur ſpõte ab hominibus,uelut ab api-bus ſuis regibus,honor, atque obedientia exhibe-tur, tum uerò & qui cum his habitant. Fortunati tales fuere Hercules,Theſeus,Romulus.

14 Cur ſenes aliqui adeò ſapientes? nam Iſocrates annos iam nonaginta ſuperans Panathenaicũ ſcri-bere ſe refert,in ipſius orationis initio, quam cõſtat pulcherrimã eſſe: Socrates ſeptuagenarius optimè philoſophatur: M. Varro octogenarius libros de Re ruſtica ſcribere cœpit,ut ipſe teſtis eſt.Cauſa ho rum eſt , optimè inſtituta uita: ſic enim conſuluit Ariſtoteles illi,qui ſenectam inculpatam ducere iu uenis cupiebat, ſcilicet ut aſſuetudini potius conſi-deret: nam mens ualida manet, ſed corpus debile redditur: at uerò inualidũ eius opus efficitur ſub-latis ſpiritibus,& calore.Quamobrẽ imagines fal-ſæ ut in atra bile laborantibus apparent,quas con-ſuetudine opprimas neceſſe eſt. Non ſolùm igitur calidiores corpore tardius ſeneſcunt, ſed & mentis opere.Argumento uerò eſt,mentem in ſenio repur gari

gari, nec solùm esse immortalem, quòd nisi corporis intemperies præter senectam aliqua accedat, senes sint omnium sapientissimi.

Cur tãtus immortalitatis appetitus? Quoniam 15
optimam cõditionem naturaliter desideramus: est autem mentis optima conditio, quoniã æterna est: atque ideo nemo fermè tam improbus uir, qui nõ optet immortalitatem: belluæ uerò cùm hac parte meliore destitutæ sint, nullam eius curã gerunt: ratio uerò etsi in mortali animæ parte sit, quia tamẽ illuminatur ab immortali, colligiturq; lumẽ illud, & uirtus ad suum principiũ, ideo desiderare potest.

Cur qui literis pollent hac conditione in actioni 16
bus minus ualere, ac quasi stupidi creduntur esse? Causa est, quòd intellectus à uehemẽtibus obiectis perficitur, sensus autẽ obtunditur: eadẽ igitur causa, quæ intellectum auget, uires animæ destruit. Sapientes ergo cùm intellectum habeant perfectum, rationem plerunque hebetem habent. Nec tamen ignoro, quãtum ab ineruditis falsò huic sententiæ adijciatur, cùm in proprijs exercitationibus hoc uerum minimè sit.

Quare quidam stulti, & expertes intelligentiæ? 17
Vanum est credere, illis deesse mentem, cùm illa à mente uniuersali, ac æterna procedat: nãque nec in minimo deformãdo articulo, nisi propter materiã peccat: nec uerò intellectus ille singularis cõtumax esse potest, cùm & ipse expers materiæ sit: alterũ igitur duorũ abest, uel leuitas, ac soliditas animæ, qua & lumen recipit, & repercutit, atque sic mentis impotes perpetuò sunt: uel spirituũ puritas, unde ad

tempus

tempus insania illa manet,ut in atra bile laborantibus. Idola igitur uel non creantur, si desit specularis illa leuitas,unde nec in pueris,sed his solùm humor impedimẽto est,uel confusa,ut in atra bile,uel debilia & tarda,ut in extrema senectute.

18 Sed cur Demoniaci quidam esse uidẽtur? Accidit hoc diuisa luce, uelut in striatis subtiliter columnis,ac fractis speculis:nam in columnis lux diuisa,& in speculis plures repræsentat imagines,quæ cùm diuersæ uideantur, accidit eis quod & oculo altero depresso:nã una res duæ esse uidentur: quoniam oculus eandem rem & altam & depressam simul esse non posse rectè dijudicat, ob id duo existimat,quæ unum sunt, nec plura, quia plures esse oculi nõ possunt:at in anima lux illa cùm innumeras patiatur diuisiones,ob id mens multiplicata,& spiritus immũdi etiam innumeri inesse creduntur, ut non negauerim fucum subesse multis,aliquibus etiã Dæmonem adesse, sed quod frequentius cõtingit,expono:ob id igitur exorcismis potius, quàm medicinis sanantur: nam anima fide(ut diximus) & imaginatione regitur, ac permutatur. Palàm enim est,plurimos ex eis uerbis, nõ sacris,sed prophanis liberari.Dum uerò sic mouentur,ex halitu fœdo caput tentatur, simile quid patientibus comitiali morbo,ob id in mulieribus frequentes,ob uteri corruptiones.

19 Cur lamiæ infantes extenuent? partim spiritu fœdo pulmones uitiant,partim oculis, ut in speculis menstruatarum apparet: partim imaginatione, de cuius ui,etiã in aliena corpora,aliquid diximus,

ea enim

ea enim infantium corpora & tenera sunt, ideoq; iniuriæ parata, nec à mente ualida reguntur aduersus fascinationem.

20 Cur prophetæ mundo necessarij? Vt ea, quæ sapientes eruditione intelligunt, plebs fide, & simplici auditu agnoscat: ne uel cuiquàm quod rectum sit, ac pium, in obscuro sit, uel omnes ob sapiẽtiam adipiscendam, artes, & reliqua uitę munia deserere cogantur.

21 Cur homo tantùm polleat ingenio, ac memoria, tantumq; unus alteri præstet, ut rectè dixerit Philosophus, doctum ab indocto, ut hominem à bellua differre? Quoniam in his, quæ ad infinitum terminum extendũtur, accessus etiam differentiæ sunt infinitæ, ac sine magnitudinis termino differentia: tale autem est mentis sincerum opus, cui homines ut mente meliori præditi sunt, propius accedere conantur.

22 An quæ ex belluis & homine nascuntur, humanam animam, & mentem habeant, incertum est: nam Plutarchus in paralellis refert, Fuluiũ quendam odio mulierum equam inijsse, progenuisseq; formosam puellam nomine Hippo, & ex asina Onoscelin Aristonem Ephesium: ego librũ illum indignũ Plutarchi grauitate, non ob hæc tantùm, sed ob multiplicem falsam historiam credo. Cæterùm mirum est nunquàm hoc accidisse, sed si accidat, ex fœmina nunquàm nisi bellua enascetur, si masculus expers sit rationis: à uiro uerò & bellua euentum oporteret obseruare, uerùm nec in his mentem inesse uerisimile sit.

23 Sed quid de aliis statuendum erit mõstris, quæ ex uiro, & muliere nata sunt? Primum indicium ex ploratu sumendum erit: nam etsi aliqua animalia iam grandæua plorare uideantur, ut equus, & phasianus cùm accipitrem sibi imminẽtem cernit, nulla tamen bellua, ut nata est, plorat. Quod igitur monstrum plorat, id & ridere sua ætate aptum est, idest quadragesimum iuxta diem, quare & ratione utitur. Manifestum est igitur, non tam serò infantes ratione incipere uti, quando risus ab admiratione exoriatur.

24 Cur demoniaci uidentur aliqua, quæ antea ne sciebant, cognoscere? Facta diuisione, si non colluceant partes, demoniaci fiunt stupidi, & amentes: si uerò quasi animus inflectatur, ut de columna striata diximus, in cæteris sunt prudẽtes, ob imaginum autem multitudinem demoniacos se esse putant. Ergo in tam multiplici imaginum apparẽtia illud idem accidit, quod in nebularũ uarietate, & plumbi colliquatione, cùm in aquam postmodum proiicitur: nanque figuræ diuersæ, atque admirabiles animalium, plantarum, hominum, instrumẽtorumque emergunt, aliarumque rerum, uisu quidem delectabilium, sed incognitarũ: unde cùm motus & iam illis quasi in circulo accedat, uarietates penè infinitæ exurgunt: ab hac igitur formarum multitudine, & mentis communis auxilio futurorũ, & aliorum incognitorum accedit notitia: uerùm si mens non coadiuuet, ut plerunque fit, multa dicunt, sed falsa pleraque: necesse est enim, ut in frequenti talorum iactu, etiam casu diuinare. Esse autẽ hunc motum,

& hanc

& hanc simulachrorum multitudinem, declarat in quietudo illorũ, sermonisq; abrupta series, & sine sensu, ac ratione edita. Porrò qui fractam habent illam animi specularẽ leuitatẽ, tum lumẽ, nunquàm pristinæ sanitati restituuntur: qui autem inflexam, plenè sanantur. Conquiescunt autẽ motiones hæ, cùm motus spirituũ sedatur: nam opinio quidem manet, sed affectus uexatio tollitur.

Cur cùm uolumus, intelligimus? Hoc uerò suprà declarauimus: illuminatio, & idola sunt nobis necessaria ad intelligendum: illuminatio deesse non potest: est in nobis, est causa æterna & pura, est absq; materia, absq; contrarietate, ideo cùm uolumus, intelligere possumus, non tamen quæ uolumus, non subseruientibus simulachris. 25

Cur idem de eodem multi sentiũt, etiam si non inuicem conferant, quæ conceperint, antequàm iudicium ferant, multò uerò facilius adhæreant docẽtium opinioni, alij uerò falluntur ut in sensibus, cùm tamen mens ipsa diuina sit. Quicunq; igitur sana habent instrumenta interiora, ut imaginationem, & memoriã ac rationem, idem de eodem necessariò sentiunt, quoniam mens idem de ijsdem semper iudicat: at si quid deficiat, aut corruptũ sit, mens aberrare facit, non tamẽ ipsa aberrat: nam ex suppositis iudicium facit: ob id enim Solem magnum, & oblongum aliquando spectamus, aut pusillum, quia radius uitiato medio occurrit. 26

Cur astra tam lucida, & mundus tam pulcher? An ut solis oculis uideatur animaliũ, æternaq; res propter mortalẽ constituta erit? an nullus immor- 27

taliū hāc uoluptatē capiet, sed quasi frustra erit? an cognitio intellectus uoluptati sensus in hoc æquiparari poterit? Certè non, cōtradicente experimento. Quid igitur mēs corpore soluta? Quicquid sensui, dū in corpore esset, impartita erat, rursus assumēs, omnem quam cum corpore delectationē sensu capere poterat, nequid ei iucunditatis pereat, retinet.

Hæc igitur iuxta naturalium sententiam de animæ, ac mētis partibus dixisse sufficiat, altiores quæstiones prætermittere coactus, aut aliò trāsferre, nō obscuris admonitionibus: uerū hæc ipsa multi in contradictionē nō intelligentes trahent: turpe uerò sit, si ab alijs nisi coacti nolumus à nobis ipsis dissidere: quāobrē nec clarius, nec breuius scribere potui. Hæc autē etsi non ad pietatē perfectā accedūt, non tamē ab ea, quantū reliquæ Philosophorū opiniones, discrepāt: in fine uerò maximè conueniunt: nā cùm lucē habeamus à Deo, atque potiorē nostri partē mētē, illius, nō corporis actionibus inuigilare decet, plus Deū nostri autorē, qui nobis tā ingēs donū dedit, amātes, quàm nos ipsos, idest corpus, filios, diuitias, potētiā, honores: nā uerè nosmet diligere, est Deum diligere, si mentē nostrā diligimus & qui Deum diliget, semet ipsum necessariò diligit: lucem uerò nobis affinē, ut nosmet tāquàm in dissolubili uinculo, & sempiterno æuo cōiunctam, ab eodemque fonte splēdoris, & bonitatis nobiscum proficiscentem, atque hoc uerè proximum diligere est, ac ut semet ipsum. Quare hic finis est beatitatis nostræ in hac uita, diuinis frui, diuinisque coniungi, & post mortem perfectissima quiete gaudere.

INDEX

INDEX RERVM INSIGNIVM HVIVS OPERIS.

*

tate

Oppug

luas

tur

FINIS.

